

Analele

Dobrogei

1935

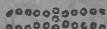
ANALELE DOBROGEI

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director: C. BRĂTESCŪ

SUMARUL:

- Ărbore Al. P.:** Sicia transdunăreană după Th. Condratovici.
Brătescu C.: Falezile M. Negre între Carmen-Sylva și Schitu-Costinești (cu 4 clișee).
Dumitrescu Frasin C.: Kemal, Rugă, Epigrame.
Ionescu M. Dobrogianu, Colonel: Biografia.
Marcu Traian: Trei epigrame.
Mărculescu O.: Descoperiri arheologice dobrogene (cu 20 clișee).
Micu Ioan: 1. Note asupra stelei funerare cu inscripție greacă și cu basorelieful unui rețiarus, din Muzeul Dobrogei (cu 1 clișeu).
 2. Strofe odice din Horățiu: Oda Tahiarului; Leuconoei; Lui Dellus.
Păunel V.: Călea dunăreană și dobrogeană a lui Grillparzer în anul 1843.
Pricopie A.: Puterile credinței; Psalmul 136; Notul de M. Lermontov; Lângă pătuleț de Nadson.
Roman M.: Iredenta bulgară în Dobrogea.
Săiceanu Gr.: Ancorare; Pe munți; Esti flacăra de soare; Lumina; Plecarea.
Sauciu-Săveanu Th.: 1. Un monument de măsură, numită Dimodion, din Muzeul din Constanța (cu 3 clișee).
 2. Epigrama septicrată din Muzeul din Constanța, a lui Hermogenes și alte fragmente de inscripții (cu 6 clișee).
Tudor D.: Antichități din Scythia Minor în colecția Mană Istrati Capșa din Muzeul „Palatul Cultural” din Turuu Severin (cu 8 clișee).
RECENZII: **Ărbore Al. P.:** G. I. Brătianu: Recherches sur Vicina et Cetatea Albă.
Iliescu M. Dan: Tudor D.: Un nou monument al cavalerului trac descoperit la Tomi; H. Sarafide: L'histoire de l'évolution de la médecine en Dobrogea.
Ionescu Ion: „Sai, Ghiuzenia!”; **Stoian Al.:** Caramura! Ferdinand II. **Șiemco Roman:** Max Vasmer: Osteuropäische Ortsnamen; D. Pauser-Lernousova: Étude géologique du lac Soleny dans la baie Krouglaya près Sébastopol; B. Fedorovitch: Sur les terrasses dans les vallées des fleuves Katcha et Ahna en Crimée; L. Berg: Sur l'origine des éléments septentrionaux dans la faune de la mer Caspienne; V. Bogachev: Sur une nouvelle trouvaille d'espèces méditerranéennes dans la mer Caspienne; P. A. Pravoslaviev: Sur les travaux de l'expédition de l'Académie des Sciences pour explorer les baies de la mer Caspienne Merlyuy Koultouk et Kaidak en 1934; W. I. Krokos și W. G. Bondartschuk: Ueber die quartären Ablagerungen des nordöstlichen Teils des Asowschen Meeres; **Vulpe Radu:** Nouități arheologice dobrogene (cu 4 clișee).

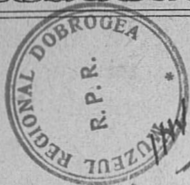

CERNĂUȚI 1935

Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”

Manuscrisele se trimit d=ului C. Brătescu, profesor universitar,
Cernăuți.

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile
emise de autorii articolelor publicate.

IRESENTA BULGARĂ ÎN DOBROGEA

I.

BULGARII S'AU STABILIT ÎN DOBROGEA CA COLONIȘTI ÎN CURSUL SECOLULUI XIX

O parte din ei au venit din spre Nord și anume din Sudul Basarabiei, iar altă parte dela Sud, din Balcani și din împrejurimile Varnei, în preajma anului 1850 și'n. anii următori.

Cei veniți din Basarabia în 1828 s'au stabilit ca coloni în Nordul Dobrogei și anume în județul Tulcea, apoi s'au coborât până la capul Midia. Acești Bulgari fuseseră duși de Ruși în Basarabia în locul Tătarilor între 1806—1812, în grupuri de mai multe familii, dar a doua generație — spre a nu face serviciul militar la Ruși — a trecut Dunărea în Nordul Dobrogei, stabilindu-se în jurul satelor tăfărești și punând mâna pe pământurile cele mai productive.

Specialistul bulgar *Miletici* recunoaște că numeroși Bulgari au venit din regiunile Șumla, Provadia și Razgrad în urma războiului ruso-turc din 1828 și că numeroase așezări din Dobrogea și din județul Silistra au fost întemeiate de către acești emigranți.

Același *Miletici* mai spune că, în afară de Găgăuți și de puține colonii grecești, restul populației creștine din jud. Varna, Balcic, Dobrici, Novi-Bazar, Provadia, Curtbunar și Silistra, ca și din întreaga Dobroge, este *colonizare recentă*, care nu trece de 100 ani, iar în cazuri extreme, nu trece de 150 ani.

Majoritatea Bulgarilor din Sudul Dobrogei au venit dela Sud, fugind de teama persecuțiilor turcești, tot ca coloniști și s'au infiltrat în Dobrogea veche deabia după anul 1877 și mai ales după anul 1882.

O parte din Bulgarii din Dobrogea nouă (Silistra, Curtbunar, etc.), au venit și din Rusia acum câteva decenii, după cum și o mare parte din cei din județul Tulcea sunt originari din împrejurimile Varnei, Șumlei, Provadiei, Pre-slavului și Razgradului.

In rezumat, înainte de 1828 elementul bulgar nu s'a arătat în Dobrogea decât în mod sporadic și disparat: câțiva negustori, câțiva muncitori. Jumătate cel puțin din actuala populație bulgară a provinciei nu s'a constituit decât printr'o infiltrație neîntreruptă, de dată recentă: în mare parte posteroară anexiunii și mai ales în 1882.

Această infiltrație a fost favorizată de restabilirea ordinii și siguranței în Dobrogea, de belșugul pământurilor și de toleranța noastră împinsă până la incurie și neprevvedere.

În cursul secolului XIX, condițiunile de stabilire ale coloniștilor străini sub dominațiunea otomană erau :

- A face jurământ de credință Sultanului,
- A respecta toate legile și regulamentele aflate în vigoare și
- A se supune autorităților.

Coloniștilor așezați pe pământurile disponibile ale Statului li s'a acordat, în mod gratuit, pământ pentru cultură, dar le era interzis, timp de 20 ani, să vândă acest pământ.

II.

ACTIVITATEA BULGARĂ ÎN DOBROGEA.

I. Între 1878—1913

În partea I-a a acestui studiu s'a arătat data la care Bulgarii și-au făcut pentru prima oară apariția în Dobrogea, stabilindu-se în special în partea de Nord a acestei provincii (județul Tulcea de azi).

Procentul numeric al populației bulgărești față de totalul populației din Dobrogea, era de circa 6—6,5%.

În anul 1828 și următorii se produc infiltrațiuni din Sudul Basarabiei, de unde populația bulgărească se refugiază peste Dunăre pentru a se sustrage dela serviciul militar. Dela acea dată și până la 1878 se produc infiltrațiuni sporadice dela Sud, din regiunea Șumla — Provadia — Raz-

grad, din cauza persecuțiilor turcești. Majoritatea emigraților se stabilesc în sudul Dobrogei vechi și numai o mică parte ajung până în județul Tulcea de azi.

Punctul culminant al creșterii populației bulgărești din Dobrogea îl găsim în preajma anului 1878, când această populație atinge un procent de circa 10,5%.

Din punct de vedere economic, în momentul anexării Dobrogei, găsim această populație cu o situație relativ înfloritoare, îndeosebi în ceea ce privește marea proprietate agricolă.

Această situație se datorește faptului că elementele bulgărești, insinuându-se pe lângă armatele rusești, sub pretextul comunității de rasă și credință, au servit ca traducători, călăuze și mai ales ca furnizori. Profitând de această situație privilegiată și simțind că stăpânirea turcească se clatină sub loviturile armatelor ruso-române, s'au dedat la jafuri și omoruri pentru a intra în posesiunea actelor de proprietate ale locuitorilor turci și tătari, acte pe care Statul român a făcut greșeala de a le recunoaște după anexare.

Sub raportul cultural, elementul bulgar nu s'a manifestat în nici o direcție până la 1878. Aceasta se datorește pe deoparte asuprii turcești, iar pe de altă parte faptului că populația bulgărească avea un caracter accentuat rural și era refractară oricărui contact cu celelalte populații mai înaintate din punct de vedere cultural.

Sub raportul religios, Bulgarii s'au găsit tot timpul în stare de inferioritate față de celelalte populații, din cauza caracterului lor închis, nesincer și invidios.

Ei nu aveau decât câteva biserici, în care se slujea în limba slavonă și care erau puse sub autoritatea episcopatelor grecești.

Din acest punct de vedere, Românii se găseau într-o situație privilegiată, având școli și biserici cu turnuri și clopote, la construcția cărora contribuiau adesea chiar Turcii cu materiale și onorau cu prezența lor marile serbări creștinești, în timp ce Bulgarii nu aveau voie să-și construiască decât biserici fără turnuri și fără clopote.

Această deosebire de tratament se datorește faptului că Românii trăiau în bune relații cu Turcii, față de cari erau leali și sinceri.

În rezumat, elementul bulgăresc găsiindu-se în vădită stare de inferioritate față de celelalte populațiuni din Dobrogea până la 1878, atât din punct de vedere numeric, cât și din punct de vedere cultural și economic, nu putea fi vorba de manifestări iredentiste sau de revendicarea acestei provincii.

Abia după anexarea Dobrogei la România, datorită înfloririi economice și libertăților largi acordate de Statul român, populația bulgărească începe a se manifesta și sub raportul cultural, înființând școli primare și secundare cu profesori și învățători din Bulgaria și societăți culturale, al căror scop era trezirea conștiinței naționale bulgărești.

Ridicarea stării culturale a elementului bulgăresc și trezirea conștiinței naționale bulgare este o consecință a înfloritoare stări economice de după războiul din 1877—78, care le-a permis să pătrundă în orașe și să acapareze o parte din industria și comerțul acestei provincii, formând o clasă burgheză, pe care nu o găsim sub stăpânirea turcească.

Centrul economic și cultural bulgăresc a fost orașul Tulcea, unde viața economică ajunge aproape exclusiv în mâinile Bulgarilor și unde se înființează școli primare și secundare bulgărești, societăți culturale, biblioteci, cluburi, societăți sportive și de cruce roșie, în legătură cu societățile similare din Sofia.

Avântul cultural pe care îl ia elementul bulgăresc fiind lipsit de suportul necesar al unei pătri întelektuale autohtone, s'a simțit nevoia să se facă apel la statul bulgar. Acesta a trimis elemente selecționate, care să corespundă nu numai cerințelor din punct de vedere didactic, ci și trezirii conștiinței naționale bulgărești în această provincie.

Sosirea acestor emisari în Dobrogea marchează începutul unei acțiuni ofensive destul de accentuată, mergând chiar până la sfidarea autorității de stat și, la adăpostul așa numitelor comunități bulgare, tolerate de autoritățile românești, pregătind terenul viitoarelor acțiuni iredentiste și revizioniste bulgare.

Bulgarii din Dobrogea încep a-și trimite copiii la școlile superioare din Bulgaria, unde sunt primiți fără examen și o parte din aceste elemente ajung mai târziu la posturi de conducere în stat, contribuind la menținerea trează a ideii

dobrogene în cercurile intelectuale bulgărești (Gheșoff — fost prim ministru, originar din Bașchioi — Tulcea, Ghenadieff — ministru, originar din Enichioi — Tulcea, ofițeri, profesori, etc.).

Datorită situațiunii pe care o ocupau în Bulgaria elementele originare din Dobrogea, Bulgarii din această provincie se simt sprijiniți și încurajați în acțiunea lor și se dedau la manifestațiuni violente și provocatoare, arborând steagul bulgăresc cu ocaziunea sărbătorilor naționale bulgărești și românești, considerându-se Stat în Stat și uitând că sunt cetățeni români.

Aceste manifestațiuni provocatoare indignază nu numai populația românească din Dobrogea, ci și celelalte naționalități conlocuitoare.

Sesizându-se de această situațiune alarmantă, guvernul român trimite ca prefect de Tulcea pe *Ion Nenițescu*, cunoscutul poet și fost militar activ (1898).

Acesta, sub sugestiunea lui Spiru Haret, începe opera de combatere a acțiunii bulgărești și anume :

- Lichidează comunitățile bulgare.
- Desființează toate școlile bulgărești.
- Suprimă toate societățile culturale.

Acțiunea lui Nenițescu are la bază principiul că *nu-i este permis unui cetățean român să se manifeste ca supus al unui alt stat și să lucreze la subminarea statului în care trăește și al cărui cetățean este.*

Ca aplicare practică a acestui principiu, prefectul Nenițescu a pus în vedere conducătorilor membrilor comunităților bulgare, să se pronunțe categoric *dacă se consideră cetățeni români și, în acest caz, să se supună legilor românești, sau se consideră supuși ai statului bulgar și, în acest caz, sunt liberi să plece în Bulgaria.*

Este de remarcat că nici unul din Bulgarii cărora s'a adresat nu și-a declinat calitatea de cetățean român, cece a legitimat acțiunea de desființare a comunităților, societăților și școlilor bulgărești *cu caracter provocător.*

Prin aceste măsuri întreaga acțiune subversivă bulgară a fost lichidată.

Totuși, având în vedere faptul că constituția românească

garantează dreptul minorităților de a-și păstra limba, credința și caracterul etnic, li s'a acordat și Bulgarilor din Dobrogea dreptul de a avea în școlile românești o oră de limba bulgară predată de profesori cetățeni români.

Toți profesorii și învățătorii veniți din Bulgaria și cari nu erau cetățeni români, au fost trecuți peste graniță.

Soluțiunile legale date problemei bulgărești în Dobrogea i-a dezarmat pe Bulgari, cari nu au putut găsi motive de protest.

Pentru întărirea sentimentului românesc la populațiunea românească din Dobrogea, au fost aduși din vechiul regat profesori eminenți în frunte cu Gheorghe Secășeanu, învățători selecționați și funcționari administrativi din cei mai buni, a căror acțiune culturală și administrativă a lăsat urme neșterse în această provincie.

Această stare de liniște a durat până în preajma războiului balcanic când, simțindu-se noi acțiuni conspirative bulgărești, *li s'au retras Bulgarilor și concesiunile acordate mai înainte și aceasta nu numai după cererea organelor de stat, ci chiar a celorlalte naționalități conlocuitoare.*

Strălucita acțiune culturală românească în Dobrogea n'a mers însă mână în mână cu o acțiune de ridicare a elementului românesc din punct de vedere economic, ceea ce a dat Bulgarilor posibilitatea să-și mute centrul de activitate economică în Bulgaria, unde își trimeteau capitalurile pentru înființarea de bănci, industrii, etc.

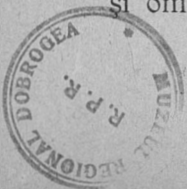
II. Intre 1913—1916

Prin reîntregirea Dobrogei după războiul balcanic se adaugă o nouă masă de populație eterogenă.

După datele istorice, se stabilește precis că în Dobrogea nouă n'a existat o populație bulgărească autohtonă.

Populația bulgărească își face apariția în această provincie, în număr neînsemnat, abia în anul 1890, ca urmare a acțiunii de colonizare a Statului bulgar.

După 1890 încep toate presiunile pentru a se intra în posesiunea proprietăților turco-tătare prin amenințare, jafuri și omoruri.

Politica de colonizare a statului bulgar este urmărită cu perseverență și populația bulgărească din această provincie atinge în preajma anului 1913 un procent însemnat.

Statul român repetă greșeala din 1878 și recunoaște Bulgarilor din această provincie toate drepturile de proprietate asupra terenurilor smulse prin jaf și violență.

Prin aceasta se întărește economicște elementul bulgar în detrimentul elementului tătăresc și turcesc în special, element loial și de ordine.

O verificare serioasă a titlurilor de proprietate ar fi făcut să se redea terenurile vechilor proprietari și Bulgarii s'ar fi găsit într'o vădită situație de inferioritate economică.

Terenurile luate de Bulgari în mod abuziv reprezintă proporția de 90—95% din totalul proprietății bulgărești în noua Dobrogea.

După anexarea Dobrogei noi la România, centrul de activitate bulgărească se mută dela Tulcea la Bazargic, unde, sub auspiciile guvernului bulgar, se înființează imediat un comitet de conducere și propagandă, menit să întrețină cultivarea limbii prin școli și biserici.

Compunerea acestui comitet :

— Președinte, Nicola Drumof, bancher, cerealist.

— Vice președinte, Dr. Theodor Bacevarof.

— Membri : Petre Calincof, Ivan Vasilief, Gh. Atanasof, Nicola Atanasof și Bosidor Iuciormanski.

— Secretar, R. Beșcof.

Scopul :

— Înălțarea Bulgarilor dobrogeni din punct de vedere cultural și spiritual.

— Menținerea legăturilor sufletești ale poporului bulgar din Bulgaria cu cel din Dobrogea.

— Ridicarea, menținerea și crearea de școli, biblioteci și societăți de binefacere bulgărești, etc.

— Reînființarea și recâștigarea drepturilor personale cetățenești și politice, precum și câștigarea libertății populației dobrogene.

Mijloace pentru atingerea scopului urmărit :

— Răspândirea de ziare, reviste, apeluri, proteste, studii istorice, memorii și diferite alte publicațiuni.

— Organizarea de conferințe și întruniri publice atât în Bulgaria cât și în străinătate, pentru arătarea situației politice și etnografice a Dobrogei, precum și organizarea de serate literare, reprezentații teatrale, loterii, baluri și diferite serbări publice.

— Organizarea de cluburi dobrogene înzestrate cu biblioteci și arhive.

— Organizarea și întreținerea unui birou de informații și de legături cu toate organizațiile culturale naționale din Bulgaria și străinătate.

— Întreținerea propagandei în scopul urmărit de societate.

— Înființarea de sucursale în celelalte orașe din Bulgaria precum și în centrele europene.

Membri fondatori sunt considerați toți Bulgarii dobrogeni refugiați în Bulgaria.

Membrii activi se recrutează dintre Bulgarii din părțile robite, cari doresc să lucreze în folosul ideii bulgare.

Acest comitet a adresat memoriu Marilor Puteri, cerând să se treacă în tratatul de pace anumite drepturi, prin care se urmărește în realitate menținerea unei situații de preponderanță economică a Bulgarilor și consolidarea ei.

Nu s'a dat nici o urmare acestor cereri, populația bulgărească nereprezentând în această provincie o populație de baștină și nu i se putea acorda privilegiu, de acestea putând beneficia cu mai mult drept Turcii, cari însă n'au ridicat nici o pretențiune.

Pentru curmarea agitațiilor bulgărești din această regiune, guvernul român a numit ca prefecți ai Jud. Caliacra și Durostor pe doi dintre cei mai eminenți administratori și oameni de stat, G. Georgescu și în special I. Cămărășescu, cari și-au îndeplinit misiunea cu atâta tact și pricepere, încât au înșcris una din cele mai frumoase pagini ale istoriei acestei noi provincii.

Războiul din 1916 a împiedecat realizarea părții a doua a programului elaborat, care cuprindea : pacificarea și românizarea provinciei.

Opera de pacificare a fost realizată cu atâta succes, încât însuși Bulgarii păstrează cele mai frumoase amintiri

despre această administrație, concepută într'un spirit larg de dreptate și legalitate.

Totuși, o parte din intelectualii bulgari din această provincie, nemulțumiți de anexarea Dobrogei noi la România, s'au refugiat în Bulgaria unde, împreună cu refugiații politici din vechea Dobroge, au format societatea „Dobrogea“, urmărind acelaș scop și uzând de aceleași mijloace ca și Comitetul de conducere și propagandă înființat la Bazargic după anexiunea Cadrilaterului la România, comitet despre care s'a vorbit mai sus.

III. Intre 1916—1918 (ocupația bulgară)

Chiar din momentul izbucnirii războiului din 1916, populația bulgărească din Dobrogea nouă, tratată de Statul român cu atâta toleranță, a adoptat o atitudine dușmănoasă fățișă, ajutând trupele bulgare în înaintarea lor, atacând trupele românești din spate și dedându-se la atrocitățile cunoscute asupra soldaților români răniți și prizonieri și asupra populației românești rămasă fără apărare.

Actele bulgărești de atrocitate au fost date publicității și descrise pe larg în numeroase volume, în care se ilustrează caracterul acestui popor, rămas pe o treaptă de civilizație foarte înapoiată.

Sentimentul de recunoștință pentru sprijinul pe care l-au găsit la Români în lupta lor de eliberare de sub jugul turcesc, este necunoscut la Bulgari.

De altfel, aceeași lipsă de recunoștință au manifestat-o Bulgarii și față de mării lor protectori Ruși, cărora le datoresc în cea mai mare măsură independența și existența lor ca stat, neezitând să intre în războiu alături de Puterile Centrale și să pună trupele lor în fața trupelor rusești.

Pentru a ilustra și mai bine spiritul recalcitrant și lipsa de recunoștință a acestui popor, vom cita un exemplu de pe timpul începutului de revoluție rusă din 1905. Din 78 de neamuri felurite din imperiul rusesc, numai Bulgarii din sudul Basarabiei, aduși de Ruși ca coloniști din Peninsula Balcanică și ocrotiți de guvernul rus, s'au mișcat pentru a forma republica Cubei — Bolgrad.

În urma trupelor bulgare, care înaintau în Dobrogea, populația bulgărească s'a constituit în bande, care atacau populația de altă origină și în special populația românească, omorând și distrugând din temelie sate întregi și jefuind tot ce aparținea acestei populațiuni ca : vite, alimente, îmbrăcăminte, etc..

Dacă populația nebulgărească din Dobrogea a fost scăpată de o exterminare totală, aceasta se datorește în mare măsură comandamentului german și în oarecare măsură celui turc.

După ocuparea întregii Dobroge, Comandamentul trupelor bulgare de ocupație a încredințat rolul politic și administrativ societății „Dobrogea“, care a început o acțiune de teroare, desființând societăți, închizând școlile și nepermițând să se vorbească altă limbă afară de cea bulgară. Chiar în biserică au impus să se slujească numai în limba bulgară.

În locul școlilor românești s'au deschis imediat numai școli bulgărești.

Acțiunea aceasta de bulgarizare a Dobrogei a culminat în congresul pan-dobrogean dela Babadag (17—18 Decembrie 1917), la care au fost aduși cu forța delegații populației din cele patru județe ale Dobrogei, pentru a vota o moțiune adresată guvernului bulgar și Puterilor Centrale, prin care se cerea anexarea întregii Dobroge la Bulgaria.

În 1918, după spargerea frontului dela Salonic și ocuparea Bulgariei de către trupele aliate, elementul românesc refugiat, împreună cu demobilizații, se înapoiază la căminurile lor, unde găsesc o situație din cele mai jalnice, totul fiind distrus și jefuit.

Populația bulgărească din Dobrogea iese din acest războiu întărită economiceste, grație acelorasi procedee în-trebuințate în timpul războiului din 1877/78.

Bulgarii înfrânți, dau dovadă de cea mai înjositoare lașitate, se umilesc și cer iertare pentru faptele lor, justificând că tot ceace s'a făcut acolo se datorește presiunii exercitată de trupele bulgare.

Sanțiunile aplicate Bulgarilor pentru conduita lor în timpul războiului sunt sporadice și aplicate fără nici un

sistem, iar starea economică înfloritoare permite acestei populațiuni să acapareze toate personagiile influente, să obțină achitări și repetate amnestieri, să-și consolideze și mai bine drepturile de proprietate. Insuși președintele congresului dela Babadag, Dr. Ognianoff, a fost achitat și trăește astăzi la Constanța nestingherit în toate drepturile sale de proprietate și sfidând tot ce este românesc.

Ceeace indignează și revoltă populația românească din Dobrogea, este mai ales faptul că Bulgarii au reușit a face să fie împrumăriți chiar dezertorii bulgari din armata română, în dauna elementului românesc pretutindeni nedreptățit.

IV. Irredenta și revendicările bulgare după 1918

La revenirea noastră în Dobrogea, o parte din populațiunea bulgărească în frunte cu conducătorii ei, de teama răspunderii și în speranța că vor reveni din nou, se refugiază odată cu trupele bulgare.

Până la încheierea păcii, acești refugiați întrețin curente și redactează memorii pe lângă toate statele, cerând ca, în baza principiului de autodeterminare, să se hotărască ținerea unui plebiscit în Dobrogea Nouă, renunțând la Dobrogea Veche. Contra acestor demersuri se ridică întreaga populație musulmană din Dobrogea și la marele congres din Constanța — după ce s'au expus toate suferințele îndurate din partea Bulgarilor, cari le-au acaparat averile începând dela 1878 până la 1890 — votează o moțiune, pe care o adresează guvernului român, conferinței de pace și tuturor Marilor Puteri. Prin această moțiune se protestează împotriva pretențiunilor bulgărești și se cere ca, în cazul când se admite cererea Bulgarilor privitoare la plebiscitul în noua Dobrogea, să se admită plebiscitul în întreg Deliormanul până la linia Rusciuk-Razgrad-Șumla-Varna, unde elementul preponderant îl constituiesc Turco-Tătarii.

În fața acestei atitudini a populației musulmane din Dobrogea, Bulgarii renunță la ideia plebiscitului, iar refugiații bulgari, pierzând ultima speranță, convoacă în primăvara anului 1919 al doilea congres dobrogean, de data aceasta la Razgrad. În acest congres se ia hotărârea ca ac-

țiunea lor de până aci să se transforme într'o acțiune revoluționară.

Dela această dată, elementele refugiate în Bulgaria, al căror număr se ridică la circa 18.000, se reorganizează sub conducerea intelectualilor, membri vechi și noi ai Societății „Dobrogea” și, sub ocrotirea directă a guvernului bulgar, întreprind două acțiuni :

— O acțiune internă în Bulgaria, pentru solidarizarea întregii populațiuni în jurul ideii de cucerire a Dobrogei.

— O acțiune externă, constând din : formarea de nuclee în Dobrogea, cu rolul de a stârni nemulțumiri, de a perturba ordinea în stat și de a exploata situația creată în felul acesta în opinia publică străină, spre a forma convingerea că populația din Dobrogea nu poate suporta stăpânirea românească și că, în consecință, provincia aceasta trebuie redată Bulgariei pentru pacificarea spiritelor.

Ceeace este mai important de reținut, în afară de adunările periodice, sub denumirea de congrese, meetinguri, etc., care se repetă fără întrerupere, este acțiunea societății „Dobrogea”, sub două aspecte : politic și militar.

Din punct de vedere politic.

Societatea „Dobrogea” este subvenționată de guvernul bulgar, dela care primește directive în acțiunile politice ce întreprinde.

Din punct de vedere militar.

Această societate a primit să fie subordonată, în mod acoperit, Statului Major bulgar din punct de vedere operativ ; în acest scop, Statul Major bulgar a procedat la plasarea elementelor refugiate, sub forma de coloniști, în diferite puncte pe linia de frontieră a Cadrilaterului, ca să asigure :

— Menținerea permanentă a legăturilor cu populațiunea din Dobrogea, grație cărora să organizeze un aparat special de informațiuni în acest ținut.

— Organizarea și înarmarea unităților de comitații, compuse din refugiații pe teritoriul bulgar.

— Organizarea nucleelor de simpatizanți pe teritoriul nostru, cu a căror colaborare să întreprindă atacuri, în următoarele scopuri :

1. Exercițarea unei presiuni permanente asupra popu-

lațiunii rămase în Dobrogea, ca să acționeze politiceste după ordinele societății „Dobrogea“ și — eventual — pedepsirea acestei populații în caz de neconformare.

2. Terorizarea elementului turc din Dobrogea, care nu aderă la acțiunea societății „Dobrogea“ și care are o atitudine loială față de Statul român, forțându-l prin aceste perpetue amenințări să emigreze.

3. Terorizarea elementului românesc și a aparatului administrativ, pentru ca cele mai bune elemente să părăsească ținuturile acestea.

4. Creierea unei situațiuni de permanentă încordare în Dobrogea, care — determinând autoritatea românească la aplicarea de măsuri excepționale — să dea conducătorilor societății „Dobrogea“ pretextul bine venit de a exploata în fața opiniei publice din Bulgaria și din străinătate această acțiune a Statului român, prezentându-o ca o acțiune de terorizare și prigonire a elementului bulgăresc.

Aceasta pentru timp de pace.

Pentru timp de războiu, planul alcătuit de Statul Major bulgar prevede :

1. Nucleele informative vor executa instrucțiunile ce se vor da la începutul operațiunilor militare, conform indicațiunilor unor delegați speciali, ce vor fi fixați în interiorul Dobrogei și acoperiți de nucleele informative.

2, Unitățile de comitagii vor executa la începutul operațiunilor militare alte misiuni, al căror scop este de pe acum precizat: distrugerea mijloacelor de comunicații, a lucrărilor de artă, răspândirea știrilor provocatoare de panică, incendierea depozitelor necesare armatei, etc.

Este de remarcat faptul că o parte din elementele tinere din Dobrogea, membri ai Societății „Dobrogea“, atașate Secției de informațiuni din Statul Major bulgar, îndeplinesc cu ocaziunea serviciului militar, mai ales cei cu termen redus, misiuni militare informative, după directivele date de atașatul militar bulgar din București. Pentru ca aceste legături să nu fie prea vizibile, ele se practică prin intermediul preotului dela biserica bulgară din localitate, unde fiecare din acești agenți își maschează prezența sub pretext religios.

Serviciul de informațiuni al Uniunii Sovietice, informat de starea creată în Dobrogea, îndeosebi în Cadrilater, a tras concluzia că terenul este prielnic pentru întreprinderea de acțiuni teroriste și de propagandă comunistă în această provincie. În urmărirea acestui scop, U. R. S. S. reușește prin emisarii săi să scindeze Societatea „Dobrogea” în două și anume: una rămâne în forma ei veche sub numele de V. D. R. O. (Organizația internă revoluționară dobrogeană), iar alta, alcătuită pe baze comuniste, capătă denumirea de D. R. O. (Organizația revoluționară dobrogeană) și este subvenționată de U. R. S. S.

Această organizație dizidentă (D. R. O.) formează comitete de acțiuni și un organ de conducere sub prezidenția D-ului Viceff și se trece imediat la acțiune, în anul 1925.

Din urmărirea efectuate de Serviciul S., s'a constatat că această nouă organizație dispune între altele și de următoarele secțiuni:

- a) De propagandă.
- b) De informațiuni.

— Secțiunea de propagandă are aceeași structură ca și toate organizațiunile comuniste, deosebindu-se numai prin aceea că scopul revoluționar-social al acestei secțiuni este ca, introducând lupta de clasă în viața Statului nostru, să grăbească prăbușirea sistemului social în ființă și, odată cu aceasta, să anexeze Dobrogea la Statul bulgar.

— Secțiunea de informațiuni urmărește: recrutarea de elemente capabile să procure informațiuni de natură mai ales politico-militară, necesare armatei și acțiunii politice a Statului sovietic. Elementele recrutate, fie civile, fie militare, dar îndeosebi funcționarii, sunt sistematic dirijate, îndemnate să plece din Cadrilater, spre a se introduce în toate instituțiunile mai importante de stat, unde sunt fixate ca pioni ai acestui serviciu, pentru formarea unei rețele informative pe întregul teritoriu al țării.

Organizația de spionaj descoperită anul trecut la Poșta Centrală din București, reprezenta unul din nucleele informative formate de Serviciul de informațiuni al U. R. S. S. pe teritoriul nostru.

Deși organizația D. R. O. are un program politic re-

voluționar, considerat ca ilegal și netolerat în Bulgaria, totuși Statul bulgar tolerează prezența ei în Bulgaria, ca și acțiunea ei pe teritoriul nostru și, ceva mai mult, tolerează chiar prezența unor experți tehnici sovietici în materie de informațiuni, cari dirijează acest aparat informativ și le acordă chiar sprijinul său.

Din cercetările făcute, s'a constatat că s'a ajuns la stabilirea de raporturi între Serviciul de informațiuni al Statului bulgar și această organizație revoluționară, în următoarele condițiuni :

1. Această organizație nu va întreprinde nici un fel de acțiuni comunisto-revoluționare pe teritoriul bulgar.

2. Acțiuni comuniste-revoluționare vor fi întreprinse numai pe teritoriul românesc, în special în Dobrogea, cu scopul de a provoca perturbațiuni și de a lupta prin toate mijloacele pentru anexarea Dobrogei la Bulgaria.

3. Elementele de conducere ale Secției de informațiuni din această organizație să fie cunoscute de Serviciul de informațiuni al Statului bulgar.

Intregul material informativ ce se va obține de această secție de informațiuni să fie comunicat în copie și Serviciului de informațiuni al Statului bulgar.

Această secție informativă, după cerere, să procure material informativ necesar Statului bulgar.

4. În caz de războiu, secția de informațiuni va lucra pentru îndeplinirea rolului ce-i va reveni, în strânse legături cu serviciile de informațiuni ale Statului bulgar.

O altă latură a activității D. R. O. este aceea că un stat din occident — în vederea acțiunilor sale din Macedonia și Bulgaria — a acaparat această nouă organizație, transformând-o în unealtă și este pe cale să acapareze și organizațiile de comitații, care operează în Cadrilater. În ce scop, se va vedea mai târziu.

Din primele indicațiuni ce posedăm până în prezent, reiese că, prin acțiunea comitațiilor bulgari în Cadrilater, se urmărește a se împiedica o apropiere între România și Bulgaria. De altfel, este cunoscut faptul că, cu prilejul vizitei d-lui Titulescu la Sofia, organizațiunile macedonene din București au dat un atac violent împotriva Legațiunii bul-

gare din București și simultan, se produceau incursiuni în Cadrilater. Această acțiune, socotită a fi un alt dedesubt, s'a constatat în urmă că s'a produs în urma unor sugestii ale organizațiilor macedonene din Bulgaria.

Acțiunea acestor două societăți dobrogene, cea veche și cea nouă, a avut următoarele rezultate concrete :

1. Stabilirea de legături în Dobrogea sub auspiciile Statului bulgar și posibilitatea de a împinge aceste legături până în Sudul Basarabiei, în cele 44 sate locuite de Bulgari, în scopul de a se activa și acolo pentru cauza națională bulgară și a se provoca perturbațiuni contra ordinii și a desvoltării pașnice a acestei regiuni.

2. Formarea unui întreg aparat de propagandă și agitație, care să lupte și în alte țări pentru cauza bulgară.

3. Crearea unui aparat informativ cu caracter militar, care — datorită încăpățânării și fanatismului specific Bulgarilor — este menit să îndeplinească un rol important într'un eventual războiu, sau în împrejurări critice excepționale.

4. Statul sovietic a reușit și el să întindă din Basarabia în Dobrogea un braț tentacular spre Slavii de Sud și pentru lărgirea bazei acțiunii revoluționare mondiale, al cărei pericol pentru ființa noastră de Stat este evident.

III.

INCHEERE

După cum s'a văzut în cuprinsul acestui studiu, Bulgarii din Dobrogea reprezintă populațiunea a cărei așezare în această provincie este de cea mai recentă dată. Cu toate acestea, este populațiunea cea mai turbulentă, care revendică drepturi istorice inexistente și se găsește în permanent conflict cu celelalte populațiuni indignate de pretențiunile sale arogante și nejustificate.

S'a evidențiat că din toate războaiele trecute, această populațiune a eșit întărită economiceste, din cauză că a știut să profite de situațiunile turburi pentru a se îmbogăți pe orice cale.

Datorită acestui fapt și încurajată de atitudinea prea indolentă a administrației românești, lăsată în cea mai mare

parte în seama elementelor locale, care pun mai presus de toate interesele personale și trădează, sub raportul național, misiunea ce li s'a încredințat, s'a ajuns la actuala stare de lucruri, ale cărei consecințe sunt următoarele :

1. Am dat posibilitatea de a se creia în Dobrogea situațiuni penibile, care au putut fi exploatare de Bulgari în Dobrogea, în Bulgaria și în străinătate.

2. Am dat posibilitatea elementului bulgar să-și consolideze și mai mult situația economică.

3. Am dat posibilitatea ca Bulgarii să exercite, sub diferite incarnațiuni politice, un rol preponderant în această regiune și am acordat beneficii, care au permis acestui element să se infiltreze acolo unde nu avea ce căuta, provocând prin aceasta acțiuni dăunătoare Statului nostru.

4. În fine, am dat posibilitatea ca Bulgarii din Cadrilater să pătrundă din propria lor voință și după sugestiile guvernului bulgar în toate domeniile, ca și cum s'ar găsi într'o provincie bulgară.

În ce privește problema colonizării în Dobrogea, care va forma obiectul unui studiu aparte, și situația populației musulmane, se evidențiază următoarele :

În scop național, s'a întreprins într'o măsură oarecare colonizarea Cadrilaterului.

S'au rimis acolo două categorii de Români : Daco-Români din vechiul regat și Români macedoneni.

Așezările autohtone în această regiune își îndeplinesc cu greu misiunea, dar cu bune rezultate, și această infiltrațiune va da roadele urmărite de Statul nostru.

În ce privește colonizarea cu Români macedoneni, se constată că aceștia s'au ocupat prin tradiție mai ales cu creșterea vitelor și cu comerțul, dar niciodată cu agricultura.

Acest element foarte bine înzestrat din punct de vedere al însușirilor negustorești, ar fi făcut minuni în târgurile evreești din Basarabia, pe când în Cadrilater, Românii macedoneni s'au găsit în fața unei noi meserii, aceea de plugari, care nu se prea potrivește nici cu obiceiurile, nici cu deprinderile, nici cu temperamentul lor.

În ultimul timp ni se face cunoscut că populația bulgară, profitând de neîndemânarea și nepriceperea coloniștilor

44619

4239/70

macedoneni la cultivarea pământului, a isbutit să exploateze, sub diferite forme, pământurile acestora.

Dar mai îngrijorător și mai regretabil este faptul emigrării elementului musulman din Cadrilater în Turcia, vânzându-și Bulgarilor pământurile sub formule juridice dibace.

Este cazul să relevăm această tragedie a Musulmanilor din Cadrilater.

Dela anexarea Dobrogei vechi (1878), Regele Carol I — ajutat de sfetnicii săi — ajunsese la concluzia că singura populație inofensivă și loială pe care se poate conta până la romanizarea completă a Dobrogei, este populația musulmană.

În consecință, i s'a arătat acestei populațiuni o solici-tudine specială, garantându-i-se cea mai deplină libertate religioasă, culturală și juridică. Timpul a dovedit că aprecierile asupra acestei populațiuni au fost juste și există do-vezi că Musulmanii au avut prilejul să ne arate întreaga lor recunoștință, mai ales în următoarele trei împrejurări :

1. În timpul războiului din 1916, Musulmanii din Do-brogea au apelat la Statul turc și la Comandamentul german pentru ocrotirea și apărarea populației și a bunurilor româ-nești. În casele lor au găsit adăpost familiile românești și averile locuitorilor români au fost luate în păstrare de Mu-sulmani.

2. În momentul când se svonise că prin pacea sepa-rată dela București urma să se modifice linia de frontieră a Dobrogei și să fie strămutată pe linia Cobadin, mii de Turci și-au părăsit pământurile și căminurile, refugiindu-se în massă pe teritoriul ce rămânea țării noastre. În geamia dela Constanța, construită de Regele Carol I, s'au ținut interminabile consfătuiri, s'au înălțat rugăciuni pentru bunii ocrotitori români și s'a cerut guvernului turc să nu-i lase pradă Bulgarilor.

3. În 1918, când Bulgarii au cerut plebiscit pentru Cadrilater, toți Musulmanii din Dobrogea și Cadrilater — după cum am arătat și în altă parte — s'au ridicat îm-potriva aceleia pretențiuni absurde a Bulgarilor, relevând purtarea barbară a acestora față de ei și accentuând că ei reprezintă elementul preponderant în această regiune, afir-

mându-și ca atare în mod loial dorința de a rămâne sub stăpânirea românească. Ceva mai mult, ca un răspuns la pretențiunile Bulgarilor asupra Cadrilaterului, Musulmanii au cerut alipirea întregului Deliorman la țara noastră.

Nu știm în ce măsură este cunoscută M. S. Regelui Carol II și guvernelor noastre această abatere dela tactica stabilită încă dela 1878 și anume: *ocrotirea specială a Turcilor până la romanizarea Dobrogei și dacă se mai știe că pământurile pe care le vând Musulmanii, trec astăzi deghizat în mâinile Bulgarilor cu concursul conștient al administrației noastre, care contribuie astfel la isgonirea unui element loial și la întărirea elementului bulgar, care își urmează opera de acaparare a acestor bunuri și teritorii.*

CENTRELE ORGANIZAȚIEI V. D. R. O.

Turtucaia	Alfatar
Turkșmil	Țar Asen
Senova	Șahinlar
Covangilar	Caraorman
Belica	Ghiurghengic
Cusuiu din Vale	Ghiulerchioiu
Sarighiol	Pândicli
Antimova	Alifac
Vischioi	Caibular
Chiose Abdi	Acbunar
Rahova de Jos	Echingic
Cadichioi	Cociular
Sarsânlar	Cairac
Hadâr Celebi	Arabagii
Chiose Aidin	Caraaci Mic
Asfatchioi	Topcii
Sarighiol	Aratmagea
Sargilar	Cainargeaua Mică
Popina	Cainargeaua Mare
Garvan=Cioara	Carageat
Hogeachioi	Chiutuclia

Doimușlar	Haschioi
Vetrina	Srebărna
Cocina	Baltagiu Nou
Cirecci	Uzulchioi
Beibunar	Seid Ali Facâ
Aidemir	Silistra
Calipetrova	Babuc

XV.

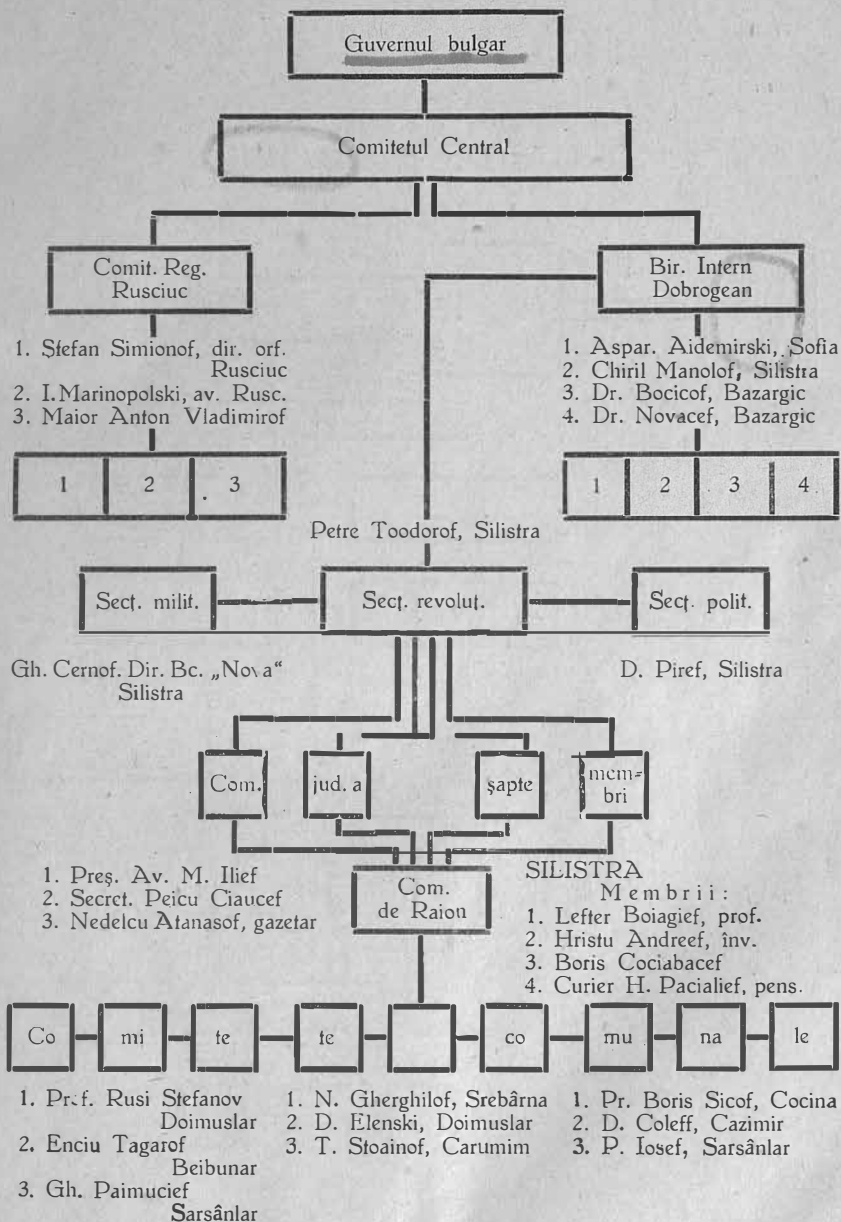
CENTRELE ORGANIZAȚIEI D. R. O.

Cadichioi	Olucli
Sarsânlar	Ghiulerchioi
Popina	Echingic
Tătărița	Cairac
Silistra	Hadâr Celebi
Ostrov	Bei Bunar
Almalău	Cainargeaua Mică
Babuc	Caibular
Cercovna	Caraci Mic
Alfatar	Arabagi
Ghiurghengic	Alifac
Cociular	Pândicli
Topcii	Aratmacea

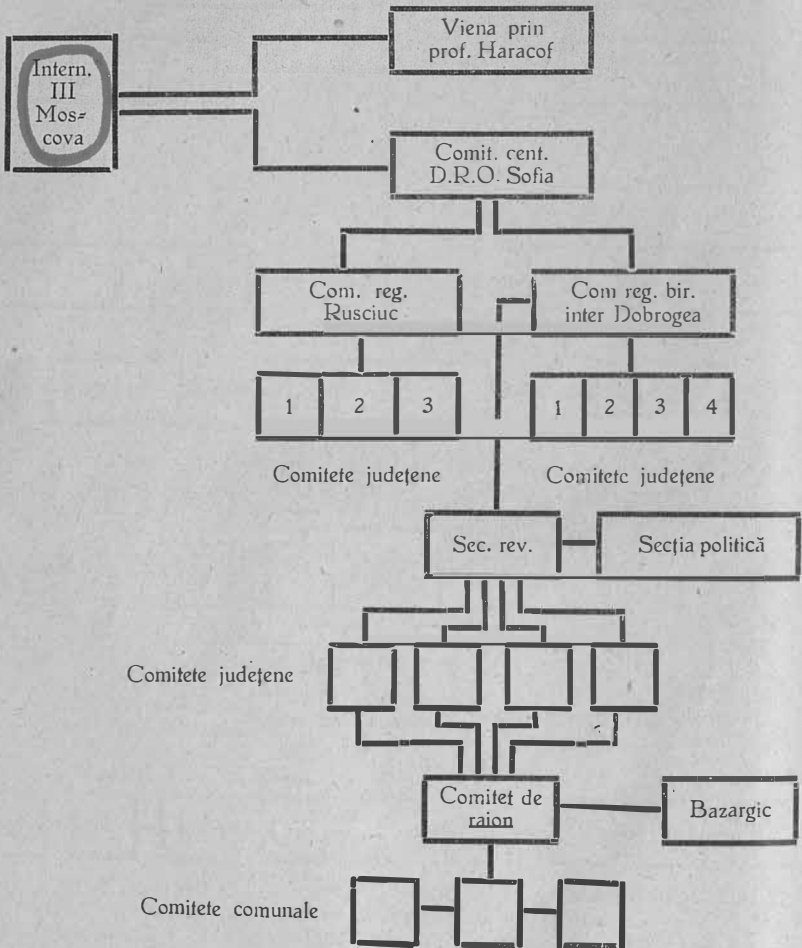
Atacurile comitagiilor bulgari în Dobrogea între 1923—1933

Anul	Atacuri propriu zise	Apariții
1923	120	2
1924	121	6
1925	115	21
1926	70	9
1927	35	8
1928	38	5
1929	21	5
1930	25	2
1931	13	6
1932	21	4
Total	579	68

GRAFICUL No. 1 ORGANIZAȚIA **V. D. R. O.**

GRAFICUL No. 2
ORGANIZAȚIA D. R. O.

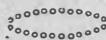

ANCORARE

Vin pânzele... orașul se arată
Cu nvalui de turnuri și grădini,
Păinjenis de umbre și lumini
Tresare peste apa nemișcată.

O ancoră cu vuet se cufundă,
Sfărmând în cercuri apele ce dorm...
Sub lună, tresărind din undă'n undă,
Se oglindesc catargele diform.

Grigore Sălceanu

PE MUNȚI

Pe munți amurgul se coboară,
S'aude-un muget trist de taur,
Răsare luna pe o moară,
Ca un păinjenis de aur.

In adâncimi cascada urlă,
Un dangăt lung pe vânt se duce,
In jarul lunii, pe o turlă,
Străfulgeră, pierind, o cruce.

Grigore Sălceanu

ANTICHITAȚI DIN SCYTHIA MINOR

COLECȚIA MARIA ISTRATI-CAPȘA

MUZEUL „PALATULUI CULTURAL“ DIN T. SEVERIN

În Colecția „*Maria Istrati-Capșa*“, transformată după război în „*Museul Dr. C. Istrati*“ și adăpostită în Palatul Cultural din T. Severin, se află o vitrină (Nr. 16) rezervată antichităților greco-romane din Dobrogea. Ele au fost achiziționate de însuși Dr. Istrati care, ne fiind specialist, a cumpărat mai multe falsificate. Din această vitrină am spicuit pe cele mai caracteristice, ce ar putea contribui la cunoașterea trecutului dobrogean.

1. — **Tomii.** Cap feminin din marmură albă. Aflat pe malul mării, unde căzuse în urma surpării râpei. Înalt de 0,173 m. *Fig. 1.*

Părul femeii e strâns în coc pe ceafă, iar peste el pare să fi fost o coroană de foi. Fața ei este rău tocită de intemperiele atmosferice. Probabil a fost ruptă dela o statuă ce înfățișa pe o *Victoria*. Epoca sculpturii nu poate fi precisată.

Fig. 1

2. — **Tomii.** Fragment dintr'un mare relief de marmură albă. Măsoară: 0,390 × 0,270 × 0,183 m. *Fig. 2.*

Reprezintă tot o *Victoria*, încununată, cu aripile și o parte din picioare distruse, ce ține în mâna dreaptă un biciu, iar cu stânga își ridică colțul hainei. Era desigur într'o *quadriga*, pe care o mâna în spre dreapta. Urme din spatele și picioarele cailor abea se mai disting în fața ei. Aș înclina a data acest monument din secolul II—III a. Chr., deși e slab conservat. Va fi făcut parte dintr'o clădire de seamă a orașului, poate chiar din friza unui templu.

3. — **Tomii.** Colțul de jos din stânga al unui relief de marmură albă. După cum rezultă din însemnarea făcută în registrul-inventar al vechii colecții, a fost găsit în „*cripta cu cranii din Constanța*“

Fig. 2

Capul îi e sfărâmat. Ce va fi avut în stânga ridicată și acum distrusă, e greu de ghicit. Mijocul lui e înfășurat într'o bucată de stofă, o specie de șorț. În dreapta coloanei se vede un leu fără cap, pe jumătate doborât la pământ și sprijinit cu labele din față pe fusul coloanei. El

și „oferit de d-l I. Bănescu“.

Dimensiunile: $0,165 \times 0,117 \times 0,019$. Fig. 3a.

Figurațiile erau închise de un cadru mai lat la bază și rezervat pentru o inscripție ce nu s'a săpat, sau a fost executată cu vopsea și nu ni s'a păstrat. Cele două scene, fragmentare și ele, sunt separate de o coloană păstrată, ce stă pe o triplă bază profilată. În compartimentul din stânga se află în picioare un personaj mușchiulos, care își rează mâna dreaptă pe o măciucă sprijinită de pământ.

Fig. 3

e în luptă cu un om din care abia se mai păstrează o parte din picioare cu o bucată din haină.

Placa de marmură cuprindea, fără îndoială, o serie de tablouri separate prin coloane, din muncile lui Hercule. În primul compartiment era însuși zeul în re-paos; în a doua despărțitură, lupta lui cu leul din Nemea și apoi se înșiruiau altele, în număr de șase, sau cel mult douăsprezece.

Fig. 4

4. — Tomi. Lampă de pământ roșu, lucrată cu multă pricepere. Măsoară : 0,124 m. lungime și 0,078 m. lățime. Fig. 4.

Reservorul ei este perfect circular și cu capacul puțin adâncit. Ciocul îi e împodobit cu două ornamente arcuite, iar mânușa perforată și frumos curbată. Pe sco-bitura capacului și deasupra orificiului de alimentat cu combustibil, se află o scenă de lupanar între un satir și o nimfă. După formă și lucru, opaițul poate fi datat cu certitudine din secolul întâi d. Chr. Un exemplar absolut identic, însă de proveniență necunoscută, se găsește și în

colecția d. Dr. Severeanu. E posibil ca fabricantul acestui tip de lămpi să fi fost chiar din Tomi, sau din unul dintre orașele vecine, căci în altă parte nu-l mai întâlnim.

5. — Tomi. Lampă din lut roșu, lungă de 0,079 m. și înaltă de 0,062 m. Fig. 5 a.

Are capacul pierdut în cea mai mare parte și pe el era săpată o scenă din care mai rămâne partea inferioară a unui taur doborât

la pământ. Ar fi fost deci Mithra tauroctonul și, în acest caz, opaițul era folosit într'o grotă mithriacă¹⁾. Pe fund sunt imprimate două litere grecești, a căror înălțime atinge 0,011 m. : ΔΙ. Fără îndoială, aceasta e firma unui fabricant local deja cunoscut la Tomi²⁾.

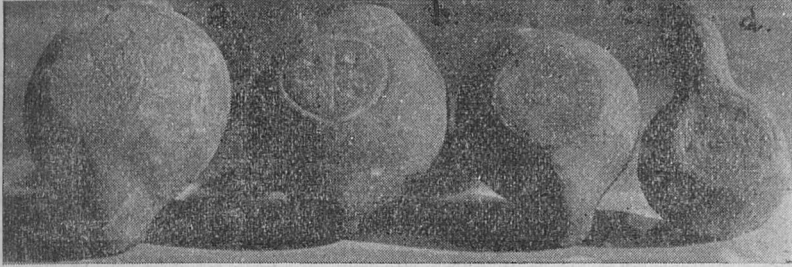

Fig. 5

6. — Tomi. Lampă de pământ negru, de o mărime apropiată celei precedente. Are ciocul și mânușa lipsă. Fig. 5, b.

Pe fund stă adâncită și închisă într'un cerc o cruce simplă, punctată între golurile dintre brațe. Obiectul e din primele veacuri ale creștinismului la Tomi. Orașul, ca centru creștin de seamă, e bine cunoscut³⁾.

7. — Tomi. Lampă de lut roșu, ce are mânușa ruptă. Măsoară : 0,071 X 0, 0,054 m. Fig. 5, c.

Pe capacul ei se află reliefată o acvilă, iar pe fund o inscripție grecească aproape ștersă, ce se poate citi în felul următor :

ἌΔΙ (ν α ς). etc.

ἘΠΟΙ (ε ι).

Înălțimea literelor e de 0,006 m. Primele trei dau posibilități la o mulțime de întregiri. Fabricantul, ori care ar fi numele exact al lui, trebuie să fie local, ca și în alte cazuri necunoscute⁴⁾. Epoca : secolul III—IV d. Chr.

1) Lucerne similare și cu aceeași întrebuințare, la Cumont, *Textes et Monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra*, II, p. 409, Nr. 289 și fig. 338, Bruxelles, 1896.

2) Teodorescu, *Monumente inedite din Tomi*, p. 51, Nr. 23, București, 1915. Taurul aci nu e culcat la pământ.

3) Netzhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, p. 69 sqq., Bukarest, 1918.

4) Teodorescu, o. c., p. 52, Nr. 24 ; un Εὐ κτήμων ἐποίησεν (?)

8. — Tomi. Lampă de lut roșu. Măsoară : $0,067 \times 0,044 \times 0,024$ m. Înălțimea literelor : 0,004. Fig. 5, d.

E de tipul marilor fabricanți și exportatori în tot Imperiul din secolul al doilea după Chr. Pe fundul ei sunt slab păstrate urmele a șapte litere susceptibile la multe lecturi ca : *Atimeti*, *Armeni*, *Campiti*, etc.

11—16. — Tot din Tomi sau din împrejurimi mai notăm următoarele lămpi : a) Cinci opaițe de *terra rosa* aflate la Constanța, identice ca tehnică și mărime (0,070 m. lungime și 0,053 m. lățime). Fiecare poartă, reliefată pe capac, câte o acvilă. b) Două opaițe asemănătoare celor precedente, unul aflat la Tomi, iar altul la *Æxiopolis* (Cernavoda), ce sunt împodobite pe capac cu câte un *Pegasus* pe care călărește *Bellerophon*. c) O *lucerna* de pământ negru, aflată la *Æxiopolis*, poartă imprimată pe fund o inscripție iligibilă, cu caractere grecești și aranjate pe trei etaje, din care se pot vedea numai doi *k*. d) O ultimă lampă din lut negru a fost aflată la Constanța și pare a fi semnată pe fund : *Albucci* (?)

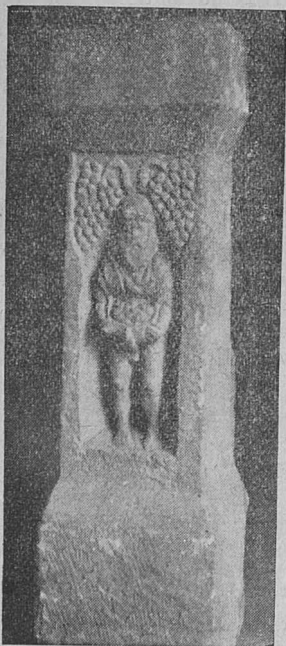

Fig. 6.

17. — Fața unui cap dela o statueta de marmură albă. Descoperită la *Tropaeum Traiani* (Adamclissi)⁵⁾. Înaltă : 0,068 m. Fig. 3, b.

Obraji și bărbia rotunde, gura mică, nasul drept, ochii bulbucați, părul dispus în șuvițe groase, căzute pe frunte și pe tâmpile, ne arată o sculptură din vremea traianee. Poate că puțin dibaciul sculptor s'a gândit să înfățișeze pe însuși învingătorul Dacilor, ce era foarte popular la *Tropaeum* și prin mărețul monument ridicat aci.

18. — Com. Cilic, jud. Tulcea. Altar de calcar văros, aflat lângă biserica satului, după cum rezultă dintr'o însemnare a d. Moșil⁶⁾.

E înalt de 1 m., iar la profile de 0,200 m. Fig. 6.

Intr'o scobitură, pe una din fețele trunchiului e sculptat în alto-relief *Pria-*

⁵⁾ Menționată de d. Moșil în *Buletinul Comis. Monum. Ist.*, 1911, p. 140 și de d. Murnu, în acelaș *Bul.*, 1913. 9. 99, nota I.

⁶⁾ o. c., p. 140.

pus, înalt de 0,400 m. Dela brâu în jos divinitatea e în nud, iar în poala tunicei, cu care îi este îmbrăcat bustul, poartă o grămadă de fructe. Are barba mare și pe cap o căciulă rotundă. Cu un *phallus* enorm se ajută la sprijinirea greutății din poală. În jurul capului lui și eșind chiar din creștet, se desprind două mari ciorchine de struguri. Monumentul de față are un caracter agrest și de gen sincretist, după cum indică simbolul productivității și al abundenței. Dealtfel așa era conceput cultul priapic în veacul anarhiei religioase și militare, când zeul acesta devine *Priapus Pantheus*, cum îl și numește o inscripție din Dacia⁷⁾. Astfel se explică concepția largă ce o capătă adorarea lui, precum și numeroasele feluri de reprezentare din această vreme⁸⁾. Înfățișări similare celei de față sunt și ele destul de numeroase⁹⁾, și mai cu seamă în centrele rurale cu o agricultură înfloritoare; căci aci trebuie văzut mai întâi un Priap ca protector al fertilității grădinilor și ogoarelor. Azi se cunosc puține centre romane unde a înflorit cultul acestui zeu. Faptul e datorit lipsei de monumente mari sculpturale ori de inscripții, căci adoratorii lui se mulțumeau a-i aduce mici ex-voturi anepigrafice, cele mai multe inedite prin muzeele țărilor dunărene. Altarul dela Cilic, dat fiind și modul izolat în care a fost descoperit, era probabil așezat în mijlocul unei grădini ori câmpii cultivate, cu scopul de a protegii plantațiile de orice vătămare omenească sau a naturii¹⁰⁾. Zeii unei regiuni sau situații locale sunt impuși mai întâi de ocupația și nevoile materiale ale credincioșilor.

19. — Fragment din peretele unui sarcofag de piatră, provenind dintr'o localitate necunoscută din Dobrogea. Măsoară : 485×0, 315×0, 170 m. Fig. 7 a.

⁷⁾ CIL. III, 1139 (Dessau, I. L. S., Nr. 3589): *Priapo Pantheo, P. P. Aelii et Antoninus aediles col. Apul. dedicaverunt, Severo et [Quin]iano cos.* Tot pentru cultul lui Priap în Dacia mai v. Pârvan, *Știri nouă din Dacia Malvensis*, An. Ac. Rom. Tom, XXXVI, Mem. Secț. Ist., pag. 28 și pl VIII, fig. 4. Un *phallus* inedit dela o statuă priapică aflat la Romula e în col. Capșa.

⁸⁾ Jessen, s. v. Priapos, în Roscher, *Lex.*, III, 2, col. 2981 sqq.; Cumont, în Daremberg-Saglio, *Dictionnaire des antiquités*, IV, I, s. v. Priapus, p. 645 sqq.

⁹⁾ Jahn, în *Jahrbücher des Vereines von Alterthumsfreunden im Rheinlande*, XXVI (1859), pl. 2, fig. 1, reprodus și la Jessen. în Roscher, *Lex.*, col. 2983, fig. 2; Reinach, *Rép. statuaire.*, II, p. 74, Nr. 5 și III, p. 232, Nr. 4; Chapot-Cagnat, *Manuel d'arch.*, I, p. 414, fig. 212, etc.

¹⁰⁾ Cumont, o. c., p. 646.

Din motivul sculptural cu care era ornat se mai păstrează corpul fără cap și flancul piciorului drept sfărâmat al unui amoraș bine modelat, în sbor spre dreapta, susținând pe umeri o bogată ghirlandă impletită din foi, iar în mâna dreaptă, lăsată pe lângă corp în jos, un strugure. Motivul ornamental se continua, repetându-se de mai multe ori pe fețele laterale ale sarcofagului. Strugurele din mâna lui Eros ne indică caracterul bahic al reprezentăției, ca și pe sarcofagul „Ghica“, aflat probabil la Reșca în Romanași și acum în muzeul

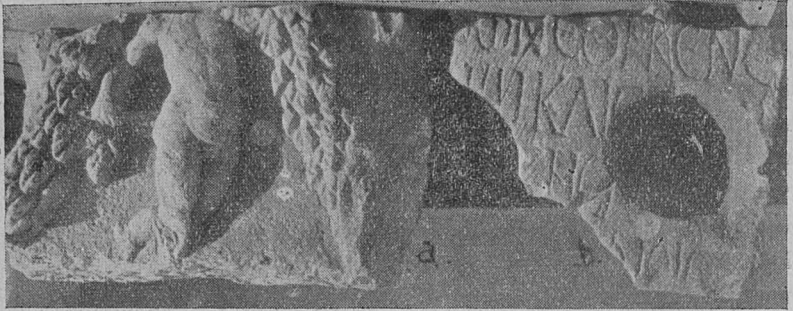

Fig. 7

din București¹¹⁾). Piatra în care a fost lucrat fragmentul din col. Capșa e din una din carierele dobrogene, probabil dela Enigea. Epoca : secolul II d. Ch.

20. Fragment dintr'o inscripție funerară grecească, ruptă în patru bucăți. Localitate necunoscută din Dobrogea. Măsoară : 0,335 × 0,295 × 0,125. Fig. 7 b. În centrul fragmentului e o scobitură circulară în care a fost fixată o țăfână de ușe. Din inscripție au mai rămas patru rânduri fragmentare, a căror înălțime ajunge : 0,065 m. Epoca : veacul III—IV după Cristos. Asupra textului facem în prealabil următoarele observații. Înaintea lui ω din primul rând e păstrat colțul de jos al unui N ; deci ne putem gândi la terminațiunea unui genetiv plural : NωN. Ultima literă din acelaș rând e un O sau C. În rândul următor, primele trei litere sunt sigur : TIU. Lângă scobitura circulară e partea de sus a unui C. Din rândul al treilea se poate scoate sigur cuv. ζήσα[ς], ceea ce ne dă caracterul funerar al monumentului. Ultimul

¹¹⁾ Tocilescu, *Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muz. Naț. de Antichități*. p. 541 sqq., București, 1902.

rând conține semnele *OIOIO*, ce ar putea fi socotite și ca un ornament. Lectura :

....νῶν ἔθρηκεν ο (sive c)

....τω (sic) καὶ σ (. . .)

....ζησα[ς ἔτη . . .]

....OIOIO (?) . . .

21. Candelă creștină din bronz, lungă de 0,249 m. și înaltă de 0,079 m. Proveniența : localitate necunoscută din Dobrogea. Fig. 8.

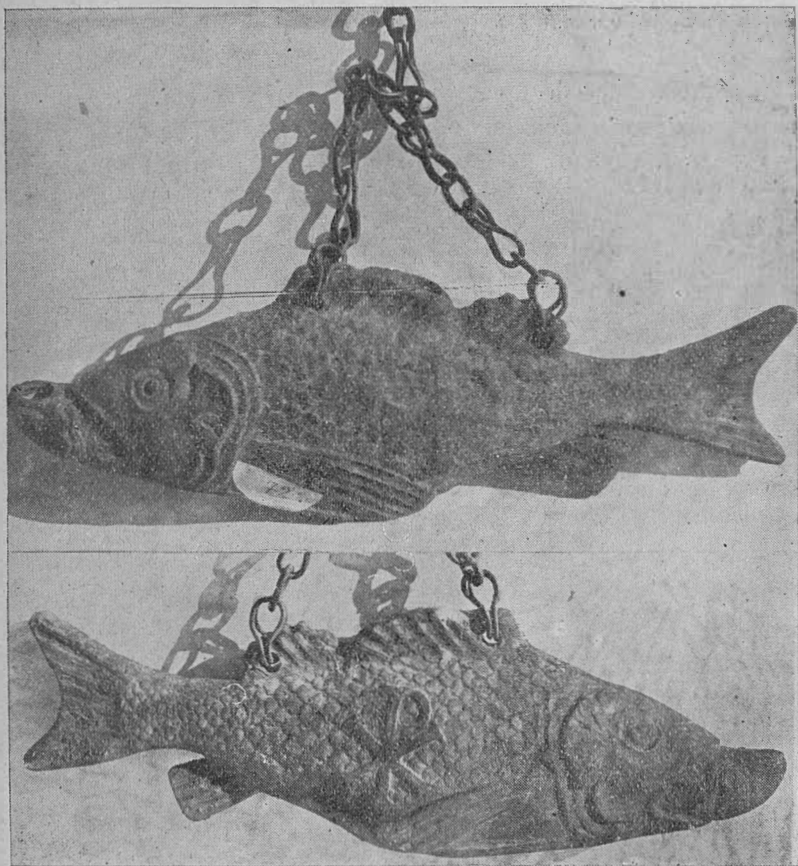

Fig. 8

Lampa are o frumoasă formă de pește, turnată cu multă îngrrijire, ceea ce o face a fi una din cele mai frumoase din acest gen¹²⁾.

¹²⁾ Exemplare similare la Dölger, *IXOYC*, vol. III, pl. LXXXVI, 2 și IV, pl. 247, 1, Münster im Westf., 1922—1928.

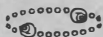
Se atârna cu un lăntişor, păstrat intact şi el şi fiind format din verigi, una mică rotundă şi alta alungită şi dublă, ce se succed. Cele două ramuri ale lanţului sunt prinse în două perforaţii ale aripioarelor peştelui, iar sus se termină cu un cârlig de atârnat. Peştele înghită un altul mai mic, răsturnat cu pânţecul în sus, ce are în gură un orificiu pentru introdus fitilul. Borta pentru alimentat. basinul e în aripioara din spatele peştelui, ce se astupa cu un dop tot de bronz, acum pierdut. Pe o latură a peştelui stă bine reliefată o cruce de formă bizantină, puţin vătămată de rugină şi a cărei înălţime e de : 0,037 m. Corespondent pe latura opusă se găseşte un *labarum* simplu, format dintr'o simplă cruce de tip „Sf. Andrei“ şi întretăiată de un P. E înalt de : 0,038 m. Obiectul, prin analogie, poate fi datat din secolul IV-V, d. Chr., când înflorea în Scythia minor creştinismul cu un aspect romano-bizantin. Atunci s'au produs aci frumoase lucruri de artă creştină, ce s'au exportat şi prin împrejurimi¹³⁾. Centrul acestor fabricate era tot *Tomii*¹⁴⁾.

22.—23. Trei cupe conice din pământ, de aceeaşi mărime. S'au descoperit la *Constanţa*. Măsoară : 0,074 m. în înălţime. *Fig. 3, c—e.*

În interior păstrează urme de bronz topit. Cred că au servit ca mici creuzote în care se topea bronzul pentru a fi apoi vărsat în fişoare. Forma conică arată că erau aşezate pe un fel de rastele.

Roma, 1 August 1935.

D. Tudor

¹³⁾ O lucernă de bronz găsită la Luciu în jud. Ialomiţa, cf. Pârvan, o. c., p. 30, Nr. 35 şi pl. IX, 2. Alte descoperiri la Netzhammer, o. c., passim.

¹⁴⁾ Multe inedite în Muzeul din Bucureşti. Altele la *Constanţa* şi în colecţiile particulare.

SICIA TRANSDUNĂREANĂ

DUPĂ TH. CONDRATOVICI

Cercetând, sub raportul așezărilor în Dobrogea, diferitele neamuri ce se găsesc în această provincie, am întâmpinat mari greutăți în lămurirea unor asemenea chestiuni din cauza lipsei de orice fel de informațiuni și mai cu seamă scrise. Descrierile de călătorie ale acelor ce-au trecut prin acest finut, informațiunile răzlețe ce se pot găsi presărate ici și colo prin diferite lucrări de un caracter foarte variat sunt singurele izvoare de orientare și informație în această privință, dar, cum ușor se poate bănuși, puțin îndestulătoare pentru o cunoaștere temeinică a problemei.

În unele cazuri se puteau întâlni printre bătrâni unii oameni, martori ai diferitelor evenimente istorice, cari puteau aduce unele lămuriri de o importanță capitală în legătură cu mișcările de populațiuni, petrecute în această bucată de pământ dintre Dunăre și Mare, sau cu diferite evenimente istorice capitale. De aceea expunerea orală, bine aleasă, este mai ales pentru provincia noastră de un foarte mare interes și așa se explică de ce chiar cunoscutul profesor și cercetător bulgar Miletič a folosit-o cu cel mai bogat rezultat când a căutat să stabilească vechimea elementului bulgăresc din nord-estul Bulgariei, cuprinzând în această delimitare și Dobrogea, — în cele două lucrări clasice ale acestui profesor. [Lj. Miletič : *Das Ostbulgarische* (în colecțiunea : *Schriften der Balkancommission — Linguistische Abteilung — Wien 1903* ; Lj. Miletič : *Staroto bălgarsko naselenie vǎ seaveroiztočna Bălgaria, Sofia 1920*). (Vechea populațiune bulgărească din nord-estul Bulgariei)].

Dificultatea unei precizări măcar aproximative a timpului de așezare este și mai mare mai ales pentru populațiunile infiltrate încetul pe încetul, în cete mici, pe neobservate, cum este cazul elementului rusc, înțelegându-se prin această denumire Lipovenii și Ucrainenii, presărați în așezări compacte prin unele sate, sau împreștiați în populațiunea diferitelor orașele și târguri din Dobrogea.

O lucrare de o deosebită valoare în ceea ce privește elementul ucrainean din Dobrogea este aceea a lui Th. Condratovici, intitulată: *Zadunaiscaia sici, sau în traducere românească* :

Sicia transdunăreană.

(După amintiri și povestiri locale)

de

Teodor Condratovici

(Cu anexa portretului Zaporojezanului A. I. Colomieș, care trăește până acum, — a hărții și planului Sicieii și deasemenea cu anexa vederii Dunavăului).

Editura redacției revistei „Kievskaja Starina” („Antichitatea Kievului”).

Kiev,

Tipografia H. T. Korceak-Novitchi, strada lui Mihai,

Casă proprie.

1883.

În această scriere s'a înfățișat povestea Sicieii transdunărene după amintirile bătrânului Anania Ivanovici Colomieș în vârstă de 120 ani, (1762—1882), ce trăia în satul Dunavățul de jos din Județul Tulcea și care participase ca element activ și martor ocular la o bună parte din istoria acestei organizațiuni căzăcești dela gurile Dunărei.

Plină de pitoresc și de interes, opera lui Condratovici, devenită o carte foarte rară, este un izvor de cel mai mare preț pentru cine voește să cunoască povestea Cazacilor zaporojeni de la gurile Dunărei, ale căror isprăvi războinice sunt și astăzi vii în amintirea populațiunilor din aceste părți ale Dobrogei și al căror nume a rămas legat până în prezent de localitatea Zaporojeni, nume dat în prezent resturilor de cetate veche ce se află la sud-vest de satul Dunavățul de jos din Județul Tulcea, de pe partea sudică a dealului Carabair, deasupra bălții, lângă localitatea pomenită mai sus.

Apreciind marele interes ce-l oferă această carte, ne-am gândit că trebuie să fie cunoscut cuprinsul ei de toți acei ce se interesează de trecutul Dobrogei și de aceea am dat, în paginile ce urmează, un rezumat cât se poate de amănunțit al lucrării pomenite mai sus, din care nu s'a lăsat aproape nimic ce-ar putea să folosească pentru orice fêl de documentare în legătură cu elementul omenesc ce alcătuiește obiectul expunerii lucrării lui Th. Condratovici.

Alex. P. Arbore

profesor—Focșani

SICIA DUNĂREANĂ

Ucraina s'a unit cu Rusia în anul 1654 la Periaslav, în timpul lui Bogdan Hmelnițchi, ca un stat autonom, cu organizare de stat și armată proprie. Țarul Rusiei Mihail a jurat că va păstra punctele unirii, dar cu firea lor perfidă, Rușii nu s'au ținut de jurământ.

Mai ales Petru cel Mare și Ecaterina II, cari au căutat să facă din Rusia un imperiu mare, au călcat toate drepturile Ucrainenilor, au subjugat Ucraina și au împărțit între generalii ruși pământul bogat al Ucrainei împreună cu țăranii ei, prefăcuți în iobagi.

În timpul lui Petru cel Mare s'a ridicat contra Rușilor hatmanul Mazepa, care s'a unit cu Carol XII, dar n'a reușit să salveze Ucraina din ghiarele Rușilor. Ecaterina II a distrus unicul cuib al libertății Ucrainenilor, „Zaporojska sicz“, în anul 1775.

După ce „Zaporojska sicz“ a fost distrusă, unii din Cazaci, cari n'au vrut să stea sub jugul rus, au preferat să se mute în delta Dunărei sub jugul turcesc — (Turcii nu s'au amestecat cu Rușii în viața popoarelor subjugate; cereau numai plata birurilor) — ; dar Cazacii, făcând serviciu militar la Turci, au fost plățiți de ei.

Despre această mutare în delta Dunărei se amintește în cântecele populare ucrainene, dar soarta acestei emigrațiuni a Cazacilor nu-i cunoscută până la anul 1828, când coșoveiul (supremul comandant al Cazacilor, ales în fiecare an) Osep Hladkii s'a întors cu o parte a Cazacilor la Ruși.

Toate izvoarele istorice despre „Sicia transdunăreană“ se mărginesc la câteva indicațiuni, că ea a servit numai ca loc de refugiu pentru iobagii și recruții din Ucraina și că guvernul rus a făcut de câteva ori propuneri Cazacilor să se întoarcă în Rusia (pg. 2).

Despre organizarea, viața și istoria Cazacilor transdunăreni dela 1775—1825 lipsesc indicațiuni și izvoare în toată literatura istorică. Sicia transdunăreană a lăsat urme și în populația Dobrogei și deltei dunărene de astăzi și de aceea istoria ei este importantă.

Despre sectele religioase rusești din Dobrogea sunt însemnări mai mult ocazionale și foarte subiective (Nadejdin, Kelsiev). Unicul vizitator al Dobrogei, care a lăsat însemnări (de valoare foarte mică) despre Sicia transdunăreană, este fostul general turcesc Sadic=Pașa (Mihail Ceaicovschi), care a încercat să organizeze din Lipoveni și Ucrainenii o armată turcească, numită „Cazacii otomani“.

Cartea lui „Cazacii în Turcia“ (3 volume, Paris, 1857, sub semnătura X. K. O.), este atât de tendențioasă și încurcată, că nu poate să aibă nici o valoare. Ceaicovschi spune că Sicia a fost mutată la

Dunavăț sub conducerea lui Vasile Șcerbena. Afară de aceasta, după Ceaicovschi, mutarea Cazacilor în delta Dunărei ar sta în legătură cu Mazepa și Cazacii lui; se povestește deasemenea despre o blană lez-gendară, care ar fi fost semnul demnității coșoveiului și pe care toți coșoveii n'au desbrăcat-o niciodată, ca să nu piardă odată cu blana și demnitatea lor.

Afară de aceasta, Ceaicovschi vrea să convingă pe toți că elementul polon a fost foarte însemnat și numeros între Cazaci și că s'ar fi încercat să se restabilească Polonia cu ajutorul Cazacilor.

Despre viața internă a Siciei transdunărene ca și despre istoria ei Ceaicovschi n'are nici o idee (pg. 4).

Despre Cazacii transdunăreni mai există câteva notări mici în jurnalele istorice rusești; tot așa și despre ultimul coșovei Osep Hladkii, dar ele nu dau material istoric precis, având și o mulțime de inexactități. Nici biografia lui Hladkii, scrisă de fiul său în „Russkaja Starina“, Februarie 1881, nu face excepție dintre aceste izvoare inexacte.

Având acestea în vedere, T. Condratovici, cercetând istoria Siciei transdunărene, s'a folosit de literatura poporană, amintirile și istorisirile bătrânilor ucraineni din Dobrogea. Acesta a cules vr'o 70 cântece poporane istorice, dar aceste cântece se referă mai mult la distrugerea Siciei și la mutarea ei din Ucraina în delta Dunărei.

Mai mult material au dat povestirile și amintirile; aproape fiecare bătrân a știut să spună ceva interesant din viața Siciei transdunărene; dar cel mai interesant izvor a fost Ananie Iv. Colomieț, în vârstă de 120 ani, fost cazac (pg. 5).

La gura brațului Sf. Gheorghe se găsește un sat de pescari ucraineni, Catârlez. Aici s'au refugiat Ucrainenii din Rusia până la sfârșitul secolului trecut. Acolo s'a întâlnit în anul 1881 Th. Condratovici cu unicul reprezentant viu al Siciei transdunărene, Colomieț.

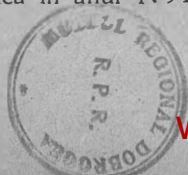
Amintirile acestui om conțin aproape tot timpul existenței Siciei transdunărene și ne dau posibilitatea de a ne reprezenta viața socială a acestei comunități căzăcești (pg. 5—6).

Colomieț spune că au venit la el străini și l-au întrebat despre comorile Cazacilor, dar el nu știe nimic despre ele; dacă ar fi știut, ar fi scos singur banii (pg. 6).

Când T. Condratovici l-a rugat să povestească ce știe, pentru a nota totul, el și-a început povestirea dela formarea statului ucrainean, din secolul al IX, la Kiev (pg. 7).

Colomieț nu știe să citească, dar a auzit dela alții istoria Ucrainei după cărți și și-a format cunoștințe istorice destul de bune ca pentru un neștiutor de carte (pg. 10). Hagiografia, cântecele poporane, povestirile dela bătrâni au complectat cunoștințele lui (pg. 10).

Colomieț s'a născut în satul Pișcana=Mare, aproape de Balta, pe la anul 1760—62 și în timpul primei întâlniri cu T. Condratovici, în anul 1881, avea 119 ani. Doi ani înaintea morții Ecaterinei II-a, adică în anul 1794, a fost recrutat și a fugit din armata rusă în anul

1802 (pg. 11). Cu 15 tovarăși a plecat din regiunea Odesei la Nistru a trecut în țara Turcilor și a servit la un Turc cinci ani ca pescar. În anul 1807, în timpul războiului ruso-turc, a plecat la Ismail și de acolo în Moldova, unde a rătăcit până la 1811, când în Principate s'a făcut controlul locuitorilor de către comisiunea compusă din delegații ruși, turci și români. Cei refugiați au declarat că sunt supuși turci și au fost trimiși la Seimeni, sat mai jos de Silistra, unde se afla atunci sediul coșului zaporojan (pg. 12).

Astfel după 9 ani de rătăcire Colomieț a venit la Sicie.

De atunci Colomieț a participat la viața Siciei transdunărene și din cauza aceasta amintirile lui sunt de mare valoare. Împreună cu alți Zaporojeni a participat la expediția contra Necrasovșilor, la mutarea din Seimeni la gurile Dunărei, mai întâiu la Catârlez și pe urmă la Dunavăț. La cele din urmă expediții ale Zaporojenilor Colomieț n'a luat parte, afară de o singură expediție la Constantinopol, care însă n'a avut caracter militar (pg. 12). În anul 1821 Colomieț s'a întors în Rusia, probabil ca să nu ia parte la expediția Turcilor împotriva Grecilor, cum a făcut și în războiul contra Sârbilor, când a trimis pentru el un alt soldat, plătindu-l cu bani. S'a întors înapoi în anul 1828 (pg. 13). Colomieț a trăit în Catârlez, dar în ultimul an înaintea morții lui s'a mutat în Dunavățul de Jos, 2—3 km dela Dunavățul de Sus, unde a fost Sicia. A trăit acolo la Timoș Colomii-cenco (pg. 14). Colomieț n'a jucat un rol însemnat între Cazacii Siciei și din cauza aceasta lipsește în povestirile lui elementul personal, dar aceasta ridică valoarea spuselor lui, căci el n'a avut nici un motiv să povestească lucruri neadevărate. Părerile lui asupra vieții Zaporojenilor transdunăreni sunt pesimiste, deci lipsește și idealizarea nenaturală (pg. 15).

Colomieț spune că Zaporojenii au primit la început locuri în Bugeac și apoi, sub conducerea lui Holovatei, au fost trimiși la Cuban (pg. 15) și din cauza aceasta au plecat din Slobozia la Herson. Acolo s'au împărțit în trei părți: 1) o parte a venit aici în Turcia, 2) a doua a plecat la Malta și 3) a treia parte a rămas sub Ruși, fiind trimisă la Cuban (Caucaz) și a format Căzăcimea dela Cionomore (Marea Neagră).

Cei cari au plecat la Turci s'au îndreptat pe Mare la Akkerman, care era atunci sub stăpânirea turcească (pg. 16). În această povestire trebuie observat că timpul emigrării Zaporojenilor dela Dunăre este amănat cu 16 ani, dacă ne referim la indicațiile lui Skalkovski, iar cauza este nu faptul distrugerii Siciei în anul 1775, ci mutarea Zaporojenilor la Cuban (pg. 16). Afară de aceasta mai este în această povestire un eveniment despre care n'avem nici o indicație nici la Skalkovski și nicăeri în alte izvoare și anume mutarea unei părți a Zaporojenilor la Malta. Când comparăm această parte a povestirii lui Colomieț cu spusele lui Skalkovski, că după distrugerea Siciei, cam 5.000 de Cazaci au fugit pe bărci în josul Niprului în imperiul turcesc și acolo li s'a îngăduit să se așeze în delta Dunărei

și când observăm că, după spusele lui Colomieț, a venit numai o mică parte de Cazaci la Akkerman din Herson, poate 200 sau 300 oameni (au fost numai 10 lunturi), atunci ajungem la concluziunea că, în afară de o greșală cronologică, avem la Colomieț și un amestec al faptelor. Probabil Colomieț a auzit ceva despre despărțirea unei părți din Cazaci în timpul mutării din Slobozia la Cuban și a amestecat-o cu migrațiunea cea mare a Cazacilor după distrugerea Siciei, care era însoțită de un tratat al Zaporojenilor cu Turcii în privința condițiilor mutării Zaporojenilor la gurile Dunărei. Desigur că mufarea Zaporojenilor nu s'a făcut deodată, ci a durat mai mulți ani (pg. 16). Una din aceste mutări îi este cunoscută lui Colomieț și el a amestecat-o cu prima mutare după distrugerea Siciei (pg. 17). Cazacii cari au părăsit Ucraina și au fugit la Turci (1775) au luat cu ei numai icoana din biserică, insignele militare și documentele zaporojene (primite din partea Polonilor, Rușilor și Nemților) (pg. 17).

Un alt cântec popular din Tulcea, auzit dela Isidor Teliha, vorbește despre plecarea dela Dunăre după mutarea Zaporojenilor dela Nistru la Cuban și motivează această mutare cu luarea pământurilor dela Zaporojeni, care pământuri le-au fost luate în Basarabia și au fost date moșierilor (pg. 18).

La Akkerman au stat Zaporojenii o săptămână. De aici au trimis la Constantinopol o delegație compusă din 40 oameni, — câte un om dela fiecare curenție (Sicia era împărțită în 38 de curenții, un fel de locuințe) — ca să obțină dela Sultan permisiunea să ocupe delta Dunărei. Prin acest număr mare al delegaților Zaporojeni au vrut să convingă pe Sultan că aproape toți Cazacii vreau să se mute în Turcia, adică câte o mie de oameni din fiecare curenție. Numărul lor a fost mult mai mic. Mai târziu numărul cazacilor ajunse în deltă și la cifra de 40.000, dar atunci numărul lor a fost mult mai mic (pg. 20).

Nu se știe dacă Cazacii au vrut să înșele pe Turci în privința numărului lor, cum au făcut adesea ori mai târziu, ca să obțină mai multă hrană și soldă, sau poate că au vrut numai să anunțe că numărul lor va fi în viitor atât de mare (pg. 20), însă Turcii nu s'au grăbit cu primirea Cazacilor „sub înalta mână a lor“, căci ei știau că Cazacii nu sunt un element stabil și că sunt legați de Ucraina și chiar de Rusia prin religia lor. Există și un cântec poporan ucrainean în care se exprimă această neîncredere a Turcilor, numai că nu se știe dacă acest cântec se referă la distrugerea Siciei în anul 1709 (după lupta dela Pultava) și la emigrarea de atunci, sau la distrugerea Siciei în 1775, fiindcă tocmai în anul 1709 Țarul n'a vrut să primească pe Cazaci în Rusia, iar în anul 1775 a vrut să mute pe Cazacii din Zaporoje. Pe de altă parte situația socială a Ucrainei în cântecul de față corespunde mai mult cu a doua distrugere a Siciei din anul 1775 (pg. 21—22). În sfârșit au obținut permisiunea, delegații au jurat în numele tuturor Zaporojenilor și după întoarcerea delegaților la Akkerman Zaporojenii au pornit la drum (pg. 22).

După povestirea lui Colomieț însă se observă că Zaporojenii n'au

plecat în țara turcească, în delta Dunărei, ci s'au ridicat în sus pe Dunăre și făcând un tratat cu împăratul austriac, s'au așezat în „țara Nemților“. Lângă Serbia, spune Colomieț, este orașul Panciuolova (Panciova) și ei s'au așezat acolo. Acolo-i așa: pe deoparte Serbia și peste Dunăre „țara Nemților“! Atât mutarea Zaporojenilor în ținuturile austriace cât și locul șederii lor sunt arătate prin povestirea lui Colomieț destul de precis; diferența constă numai în privința cronologiei, căci Colomieț amestecă plecarea Zaporojenilor în Turcia după mutarea lor la Cuban, cu plecarea în Turcia în anul 1775. Intr'adevăr, avem știri că Zaporojenii emigrați în Turcia s'au îndreptat, prin comandantul garnizoanei austriace din Iași, căpitan Budeus, către guvernul austriac cu rugămintea (pg. 22) ca să le dea locuri de așezare în ținuturile austriace.

Propunerea a fost primită și Zaporojenii s'au mutat prin Transilvania și Ungaria în locurile destinate pentru ei, în Banat, pe malurile Tisei, în comitetul Baci lângă orașul Zenta. În baza tratatului Zaporojenii au primit locurile pentru veșnicie și erau obligați să dea ajutor militar în vreme de războiu. Zaporojenii au păstrat autonomia internă cu dreptul de a alege pe coșovei și pe atamanii de curenii, de a împărți între ei pământurile, de a se judeca cu judecători proprii și după obiceiurile lor militare. Proprietățile naționale ale Zaporojenilor au fost deasemenea recunoscute de către imperiul austriac, începând cu straiul și sfârșind cu armătura. Numărul futuror emigranților a fost, după zările austriace de atunci și după o carte scrisă de ofițerul austriac Hendlovici, cam 8000 suflete și prima colonie a lor a căpătat numele Setscha. (Vezi Kievskaja Starina, Iunie 1882 pg. 549—552) (pg. 23).

Soarta Zaporojenilor mutați în Banat nu este cunoscută pe baza izvoarelor istorice. Presupunerea lui Holovațchi că Zaporojenii s'au stins din cauză că nu s'au căsătorit, n'are nici un temei. Nu-i posibil de a admite presupunerea autorului observațiunii citate mai sus în Kievskaia Starina (vezi pg. 15 jos) că urmașii Zaporojenilor s'au păstrat în Banat și până în prezent ca populațiune ucraineană a satului Cheresturi, în comitatul Baci. Noi ne mirăm cum V. A. (autorul articolului din Kievskaia Starina), numind pe Ucrainenii din Banat urmași ai Zaporojenilor, n'a observat că în articolul citat de el (Pismo z Prosvite, Lwow, 1 Ianuarie 1879, partea I, pag. 4) se spune clar că acești Ucraineni au părăsit înainte cu o sută de ani munții Carpați (Transcarpartia, Ucraina transcarpartină, care aparține Ceho-Slovaciei) și s'au așezat în valea roditoare de lângă Cheresture, și n'au părăsit limba lor maternă, nici scrierea, nici religia lor (pg. 23).

Se vede însă că acești coloniști vorbesc dialectul Ucrainenilor transcarpatini, iar nu limba ucraineană curată, cum au vorbit Zaporojenii depe Nipru și cum spune autorul articolului din „Kievskaia Starina“ despre Ucrainenii din Banat, fiind peste puțină să nu știe acela cât de mult se deosebesc aceste două dialecte ucrainene unul de altul. Admitem, se înțelege, că o parte din Zaporojeni a ră-

mas în Banat, amestecându-se cu coloniștii transcarpațini, însă cea mai mare parte din Zaporojeni, în conformitate cu spusele lui Colomiet, au plecat din Banat și s'au așezat în Seimeni. Această presupunere este cu atât mai verosimilă, cu cât Seimenii se găsesc pe drumul dintre Banat și Dobrogea, unde Zaporojenii n'au putut să se mute îndată după plecarea lor din Ucraina la 1775 (pg. 24).

N'avem nevoie să acceptăm motivul legendar, după care Zaporojenii au fost siliți să părăsească Banatul (pentru că un oarecare Eancio ar fi omorât pe nepoata regelui german-austriac), însă mutarea lor la Seimeni, după părerea noastră, este complect verosimilă, căci șederea Zaporojenilor la Seimeni nu poate să fie pusă la îndoială. (pg. 24).

Rămâne numai întrebarea, unde erau Zaporojenii înainte de mutarea lor în Banat, adică înainte de 1788? De obicei se spune că Zaporojenii, după plecarea din Rusia, s'au așezat în delta Dunărei și anume pe insula Pontis-Leti, care se găsește între gurile Sulina și Chilia. Se arată chiar câmpul Hedrille-Bohaz (?), la malul Dunărei, unde ar fi fost locul Siciei-Zaporojene. (Materiale pentru geogr. și statistica Rusiei, strânse de ofiț. stab. generale. Ținutul basarabean scris de căpit. Zasciuk, 1862, pg. 529 cu referință la spectrul hronologic al istoriei țărilor novoruse II, 116) (pg. 24).

Aceasta se confirmă în oarecare grad și prin notița lui Levenco (Kievscăia Starina, Mai (?) pg. 344—345) în care acesta, după spusele unui ofițer cunoscut care a fost la Letea în timpul ultimului războiu, indică satele Letea, Satu nou (Satanov), Perevoz și altele ca locul șederii Zaporojenilor, cari ar fi dat denumirea întregii insule (pg. 25). Dar nici în amintirile lui Colomiet, nici în cercetările noastre nu găsim confirmarea acestei păreri. Noi n'am vizitat personal satele arătate de Levenco, dar, fiind în Sulina (10 km. dela Letea) și în toată Dobrogea, ne-am întâlnit cu multe persoane care locuiau pe insula Letea în satele susnumite, sau care au locuit înainte acolo și au cunoscut aceste locuri și dela nimeni n'am auzit că acolo au trăit Zaporojenii în mod compact; și, în general, în întreaga deltă a Dunărei și în Dobrogea noi n'am găsit nici o amintire de așezarea acolo a Siciei Zaporojenilor înainte de mutarea ei din Seimeni la Dunavăț, adică până la 1812—1823 (pg. 25).

Dacă unii dintre locuitorii Letei și altor sate au spus ofițerului rus că sunt moștenitorii Zaporojenilor, aceasta era foarte natural, căci este greu de găsit în aceste locuri măcar un colțisor unde să nu fi fost Zaporojeni, cari au rămas în delta Dunărei până în anul 1828, și unde n'ar fi urmașii lor; afară de aceasta și acum se socoate drept o onoare de a se trage cineva din Zaporojeni, așa că și emigranții de mai târziu se fălesc cu această origină. Astfel existența Siciei zaporojene în delta Dunărei până la începutul sec. XIX nu este sigură, cu atât mai mult cu cât, făcând cunoștință cu geografia și condițiile vieții acestei regiuni, este greu de admis că în aceste locuri, pe la sfârșitul secolului XVIII, ar fi fost posibilă o colonizare atât de numeroasă ca Coșul Zapo-

rojenilor (pg. 25). La gurile Dunărei și în prezent, afară de Vâlcov, Chilia, Sulina, Catârlez, Cara-Orman și Dunavăț, toate localitățile sunt numai așezări ale pescarilor; locurile citate au fost ocupate de Necrasovți, sau n'au fost bune de locuit pentru un număr mai mare de locuitori (pg. 25); în orice caz, în aceste locuri n'a rămas nici o urmă de amintire despre existența în acele locuri a Siciei, cu toate că amintirile despre Zaporojeni sunt încă vii în întregul ținut.

Având aceasta în vedere, trebuie să presupunem că timp de 10 ani, înainte de a pleca în Banat, adică până la 1785, Sicia regulată n'a existat la gurile Dunărei și că Zaporojenii au trăit în cete mari de pescari, fiind împrăștiați prin întreaga deltă, dar mai ales lângă limanurile basarabene, lângă Vâlcov, Chilia, Letea, avându-și poate centrul în mai sus menționatul Hedrille-Bohaz, pe care n'am putut să-l găsim pe nici o hartă (pg. 26).

Presupunerea noastră despre dislocarea geografică a Zaporojenilor o facem pe baza spuselor lui Colomiet, anume că în timpul șederii Zaporojenilor la Seimeni, ei plecau adeseori în aceste localități cu instrumente de pescuit și că aveau acolo chiar așezări mici de pescari. Zaporojenilor le-a fost însă greu să trăiască la gurile Dunărei la un loc cu Necrasovții bine organizați și de aceea au fost nevoiți să se mute în Banat. O parte din Zaporojeni au rămas totuși la gurile Dunărei, întrucât avem indicațiuni că în anul 1806, la invitația generalului Mihelson, o parte din Zaporojeni s'au întors în Rusia și au format regimentele „dela gura Dunărei“ (pg. 26). [Notă: Aici trebuie să adăugăm că denumirea Siciei zaporojene transdunărene „Sicia dela gurile Dunărei“ de V. A. este complet greșită și poate să provoace numai neînțelegeri. Sicia transdunăreană nu s'a numit astfel (Sicia dela gurile Dunărei—Ustidunaiska Sicz) niciodată, ci numai Sicia transdunăreană — (Zadunaisca Sicz).

Această denumire apare și în cântecele istorice din Dobrogea. Denumirea oficială de Cazaci dela gurile Dunărei (Ustidunaiski Cozackii) s'a dat cu ordinul din 20 Februarie 1807 soldaților cazaci alcătuiți din Țigani, Moldoveni și Sârbi și chiar din Zaporojeni reînțorși din Rusia după îndemnul lui Mihelson și cari au fost denumiți mai târziu „Cazacii akmanhitski“ sau în limba poporului „Cazacii manhinski“ — (Materiale pentru geografia și statistica Rusiei de Zaszczuk: Ținutul basarabean pg. 530)] (pg. 26).

În ceea ce privește motivul emigrării Zaporojenilor în Banat, credem că luptele cu Rușii necrasovți, care au durat și după mutarea Zaporojenilor la Seimeni până la înființarea Siciei la Dunavăț, lămuresc destul de bine de ce Zaporojenii n'au putut să locuiască în deltă și au fost nevoiți să-și caute alte locuri, în care însă n'au rămas decât pentru scurtă durată (pg. 26—27).

Revenind la povestirea lui Colomiet, vedem că Zaporojenii plecați din Banat au fost nevoiți să ceară dela Turci un permis de a-și înființa Coșul în Seimenii-Vechi, între Silistra și Hârșova. Acolo a fost Sicia până la anul 1812. Istoria ei a rămas pentru noi nelămurită

aproape tot timpul funcționării. Ea începe să se clarifice numai cu anul 1811, cu povestirile lui Colomieț, care abia atunci devine zaporojan. Din aceste povestiri rezultă că în Seimeni n'a fost Sicie adevărată, organizată dnpă toate regulile traiului militar=frățesc (cum a fost pe Nipru și la Dunavăț) și că Zaporojenii au socotit șederea lor la Seimeni ca provizorie (pg. 27). „La Seimeni n'au trăit Zaporojenii într'un loc — au locuit în Seimeni, la Partocali pe Iglita.... Au trăit în bordeie... Sicie adevărată n'a fost... nu așa ca aici (la Dunavăț), spune Colomieț. Ocupația principală a Zaporojenilor a fost și la Seimeni pescuitul. Ei aveau pe Dunăre și pe Iglita pescării (?) și pe lângă aceasta eșiau în cete și la gurile Dunărei și la Mare (pg. 27). Din întâmplările ce s'au petrecut înaintea intrării lui Colomieț în Sicie avem numai mărturiile lui despre războiul ruso-turc din 1807—1809 și despre participarea în acest războiu a Zaporojenilor în calitate de supuși turci. Cu prilejul acestui războiu, Zaporojenii au fost chemați în cetatea Rusciuc, unde s'au prezentat sub conducerea Coșoveiului de atunci Samiilo Kalneholotskii. Comandantul Rusciucului era Omer=Pașa, care cunoștea bine pe Zaporojeni și-i iubia. Prietenia lui față de Zaporojeni și-a arătat-o și prin aceea că a indus în eroare Poarta, comunicându-i un număr de Zaporojeni veniți la Rusciuc cu mult mai mare decât era în realitate, ca să capete mai multă soldă și mai multă hrană pentru Zaporojeni; desigur că nu s'a uitat nici pe el însuși (pg. 27).

Când începură operațiunile militare, situațiunea Zaporojenilor deveni foarte grea. După pregătirea tunurilor pentru bombardarea malului unde se întăriseră Rușii, Turcii hotărîră să dea un atac pentru a-i goni pe Ruși din poziția lor; pentru acest atac au fost destinați în primul rând Zaporojenii. În felul acesta comandantul rus află despre prezența Zaporojenilor în armata turcească și începu să facă demersuri secrete ca ei să treacă de partea Rușilor. După spusele lui Colomieț, Zaporojenii au declarat neutralitatea, adică ei au promis Rușilor că nu vor ținti în armata rusă, ca să scape de primejdia de a fi omorîți cu toții în atac. Întrucât aceste cuvinte sunt adevărate nu se știe, dar din continuarea războiului se vede că Zaporojeni s'au luptat împreună cu Turcii și că o parte din ei, 200—300 oameni, au fost luați prizonieri de către Ruși (pg. 28), lucru ce nu s'ar fi întâmplat, dacă ar fi fost vre o înțelegere între Zaporojeni și Ruși.

Zaporojenii prizonieri au ajuns până în guvernământul Kursk și după încheierea păcii au fost restituiți Turcilor. Pe drum au primit la Kiev, pentru biserica Siciei, ca dar: odăjdii (imbrăcămintea pentru preot), crucea și evanghelia. Astfel vedem că legătura Zaporojenilor cu Ucraina a fost continuată și aceste legături au fost întreținute mereu (pg. 29).

După pacea definitivă, în anul 1811, s'a făcut în Moldova și Valachia controlul locuitorilor prin comisia mixtă, compusă din reprezentanții guvernului turc=beșlegi, ai guvernului român=serdari și ai guvernului rus=comisari. „Veniau într'un sat, povestește Colomieț, chemau primarul, convocau locuitorii și întrebau ai cui supuși sunt? Celor ce se

declarau supuși turci li se elibera un bilet de liberă circulație (chicichiz), „scria ceva pe genunchi și-i da“, și afară de această hârtie se dădea și câte un „cuzluc“ sau „stoparnic“ (atunci acei bani au fost mari cât potcoava unui cal) și trimiteau câte 60 până la 80 oameni în „postul sârb“ în fața Silistrei; pe Moldoveni și Valahi îi lăsau la locurile lor, iar pe Ruși îi trimeteau în patria lor; acolo se cerceta cine a fugit dela boieri, trimițându-se fiecare de unde se găseă fugar. Se înțelege că acest control nu s'a făcut cu toată stricteța, căci vedem că mulți refugiați au avut posibilitatea să se declare ca cetățeni turci. (Colomieț însuși a fost dezertor din armata rusă). Pentru Sicie controlul a fost foarte folositor, căci astfel s'a mărit numărul Zaporojenilor (pg. 29).

Și Zaporojenii aveau nevoie de un număr mare de soldați, căci îi aștepta o luptă lungă și crâncenă pentru ocuparea locurilor dela gurile Dunărei. Pescuitul și vânatul au fost totdeauna ocupațiile principale ale Zaporojenilor dela Nipru și au fost izvorul fundamental al vieții lor, căci prada de războiu era numai un izvor ocazional și de ea nu se împărțășiau decât cei ce luau parte la lupte. Zaporojenii dela Nipru își împărțeau în fiecare an, după cureni, limanurile pentru prinderea peștelui; pescuiau și sărau peștele, pregăteau blăni de animale și erau furnizorii principali de blăni și pește în toată Ucraina, așa că după distrugerea Siciei vechi, în anul 1709, hatmanul Skropadski ceru Țarului Petru ca să le fie îngăduit Ucrainenilor să facă negoț cu Zaporojenii plecați în ținuturile turcești, pentru a cumpăra dela ei pește și blăni (pg. 30).

De aici se vede că Zaporojenii veniți în delta Dunărei erau nevoiți să-și caute locuri unde ar putea să se ocupe cu indeletnicirea lor obișnuită și de aceea delta Dunărei a fost pentru ei un loc foarte căutat și dorit.

Această deltă însă era ocupată de o populație bine organizată, care știa să-și apere interesele; această populație erau Nekrasovții.

Acești Cazaci schizmatici, depe Don, aduși în deltă de către Necrasov, au fost găsiți, după spusele lui Colomieț, într'o stare cu totul sălbatecă; „n'au arat și n'au semănat timp de trei ani, au mâncat „papură“ și niște „nuci de apă“ și când au venit Zaporojenii, ei (Nekrasovții) erau singurii stăpâni ai deltei. Se înțelege că ei n'au fost mulțumiți de sosirea Zaporojenilor; dar Zaporojenii din Seimeni au eșit în fiecare an în deltă la pescuit (pg. 30), ținându-se mai mult în părțile gurilor Chilie. Neînțelegeri între ei au fost chiar dela început și cu timpul au crescut mai mult până ce s'au transformat în adevărat războiu. Colomieț povestește astfel despre cauza războiului: la Lipoveni (adică Necrasovți, căci Colomieț îi numește numai Lipoveni, cu toate că denumirea de Lipoveni aparține coloniștilor ruși de mai târziu), trăia un călugăr fără pantaloni — căci călugării lipoveni umblau fără pantaloni, numai în niște cămăși lungi —, care trăia într'un stejar la Caceatin, aproape de Dunăre, lângă Catârlez.

Stejarul avea trei ramuri ce se întindeau în laturi departe de tulpină.

Acolo i-au făcut Lipovenii un cuib călugărului, iar sub stejar au clădit o căsuță. După moartea lui l-au așezat în stejar și l-au acoperit cu o stofă roșie, ca să fie oseminte sfinte. Un cazac, Preteca, care umbla pretutindeni, aruncă osemintele din stejar, le murdărește, luă stofta și plecă. Lipovenii au aflat aceasta și l-au prins cu ajutorul vrăjitoarelor care l-au ademenit și, aducându-l la Preslau (lângă Ceatalul Sulinei, unde Dunărea se desparte în gurile Sulina și Sf. Gheorghe), l-au răstignit pe cruce și apoi l-au aruncat în Dunăre. În Sulina l-au prins Grecii; aceștia au chemat pe Cazaci, cari l-au recunoscut (pg. 31).

Aflând despre omorul lui Preteca, Coșoveiul Cazacilor veni dela Seimeni și ceru satisfacție de la Necrasovți. Aceștia s'au obligat în scris să plătească o sumă oarecare de bani, dar după plecarea lui, au regretat că nu l-au omorât împreună cu toți Cazacii lui. Coșoveiul află despre aceasta și hotărește să se răzbune, folosindu-se de acest pretext ca să înceapă luptele pentru ocuparea întregii delte. Înainte de a începe operațiunile de luptă, Coșoveiul se îndreptă către cei trei Pași ce guvernau atunci Dobrogea: Abriam-Pașa din Tulcea, Nazir-Pașa din Sulina și Hiba-Pașa din Babadag, vorbindu-le acestora nu numai de răzbunarea lui, dar și despre izgonirea Necrasovților. După spusele lui Colomiet, Pașii ar fi răspuns: dacă aveți putere, dați-i afară la dracul; după cuvintele unui alt bătrân din Tulcea, Ostap Danciuc, Pașii s'ar fi mirat de această vrăjmășie dintre coreligionari și și-ar fi exprimat desinteresarea completă față de această neînțelegere și luptă dintre dânșii.

„Aici unde a fost Sicilia, povestește Ostap, aici locuiau Lipovenii și Cazacii au spus Pașei ca să le permită să gonească pe Lipovenii. „Acesta Cazac și acela Cazac și sunteți creștini!”. Dar Cazacii au răspuns: Lipovenii nu sunt creștini ca și noi. La aceasta a răspuns Pașa: „și acesta ghiaur și acela ghiaur; dacă aveți putere, luptați-vă“. După diferite pertractări cu Pașii, Coșoveiul Samiilo Kalnebolotski s'a întors la Seimeni și a comunicat Cazacilor despre acțiunea sa în contra Necrasovților. Cazacii din delta Dunărei de asemenea au fost înștiințați. Îndată după sosirea Coșoveiului la Seimeni au și fost expediții Cazaci împotriva Lipovenilor: un grup de 80 Cazaci au plecat pe malul stâng al Dunărei; al doilea grup, mai mic, dar având între ei renumiți haiduci ca Kovalec, Lalem, Kiriuşca și Chozila Macovetchi, au plecat pe malul drept al Dunărei, prin sate și au omorât pe toți Lipovenii. Amândouă grupurile s'au unit la Vâlcov, un sat situat pe malul stâng al brațului Chilia, înainte de vărsarea în mare. Acolo s'au strâns mulți Zaporojeni. Lipovenii din satele din împrejurimi au fost omorâți. De aici au plecat Zaporojenii spre mare la Portița, care unește lacul Razim cu marea. Ei au vrut să atace satele Lipovenilor, Sarichioi, Jurilofca și altele ce se găseau pe malul Razimului și, în caz de izbândă, să atace centrul principal al Lipovenilor dela Dunavăț. Tre-când Portița, au observat că Necrasovții s'au pregătit de apărare și că au strâns puteri însemnate la Cuciuc, în apropiere de Chiustendji.

Cazacii s'au pregătit pentru defensivă, având în vedere puterea mare a Lipovenilor și pentru aceasta au mai așteptat și ajutor din Tulcea (pg. 33). Când au venit Cazacii și Turcii, Zaporojenii au început măcelul Lipovenilor. La Sarichioi Lipovenii n'au avut putere să reziste și Cazacii l-au ocupat ușor.

Spre Dunavăț Cazacii n'au plecat, — (Lipovenii strânseseră acolo multă armată) — ci s'au întors la Tulcea. Astfel Cazacii nu și-au ajuns scopul lor principal: luarea Dunavățului. La Tulcea au făcut un măcel groaznic: trei zile au omorît la Lipoveni, până ce n'a mai rămas nici unul. Amintirea acestui măcel s'ar fi păstrat până în zilele lui Condratovici; iar la un bătrân din Sarichioi ar fi rămas descrierea tuturor peripețiilor acestei lupte (pg. 34).

După măcelul din Tulcea, lupta între Ucraineni și Ruși a încetat, adică n'a mai fost regulată și s'a mărginit la atacuri reciproce între cete mici. Aproape de fiecare loc uscat din bălțile Dunărei sunt legate amintiri despre luptele Zaporojenilor cu Lipovenii și interesant este faptul că în multe din aceste amintiri femeile joacă rolul principal.

Nu lipsesc nici povestirile fantastice despre puterea vrăjitorilor. După spusele lui Colomieț, au fost chemați doi cazaci, Kovalec și Lalem la Constantinopol, probabil din cauza măcelului din Tulcea. Ei au fost achitați, dar Kovalec nu s'a mai întors în deltă de frica Lipovenilor, ci s'a stabilit la Adrianopol, (Eaderne), primind dela Turci 50 lei lunar până la moarte (pg. 35). Mai probabil e că Turcii n'au mai dat voie lui Kovalec să se întoarcă în deltă și l-au așezat forțat la Adrianopol. Lalem însă s'a întors în deltă și s'a așezat în insula Curbia (în limanul Razim), înconjurându-se de o mulțime de câni.

De acești câni se povestea și în vremea lui Condratovici, așa că numele lui Lalem e bine cunoscut în Dobrogea. Câinii erau astfel dreșai, că urmăreau și rupeau în bucăți numai pe Lipoveni; la alți oameni nu se dădeau. Vladmir Ciumac din Tulcea povestește că numele lui Lalem a fost Avem și numai Turcii l-au numit Lalem, rămânându-i numele așa. Lipovenii n'au putut să se apropie de regiunea unde locuia Lalem, căci câinii îi rupeau în bucăți.

Aceste lupte au slăbit complect puterile Lipovenilor, așa că Zaporojenii au hotărît să se muté în delta Dunărei. Pe la sfârșitul anului 1812 ei au părăsit Seimenii, dar au venit numai până la Isaccea, unde au fost siliți să se oprească din cauza iernii timpurii, care a întrerupt comunicația pe Dunăre. Iarna la începutul anului 1813 a fost foarte grea (pg. 36), așa că Zaporojenii au reușit să-și continue drumul abia în postul mare, 1813. Ei au venit la Catârlez, au întemeiat Coșul și după aceea au început construcția bisericii (până la ferestre); s'au gândit totuși și la ocuparea Dunavățului.

Ca să înțelegem de ce Dunavățul a fost ținta lor, trebuie să observăm harta deltei. Munții Balcani ajung cu ramurile lor până în Dobrogea și se sfârșesc cu două ramificații: una din ele formează stânca dela Tulcea, care trece Dunărea și din cauza căreia din Dunăre se desparte brațul Chiliei; a doua formează un mic șir de munți,

Beș-Tepe, ce intră între lacul Razim și Dunăre, aproape de mijlocul deltei, unindu-se și cu podișurile din partea apuseană a acestui lac — astfel că formează singurul loc uscat și ridicat în partea nordică a acestui lac în tot finutul mlăștinos al deltei, acoperit cu stuf și bălți. Această ridicătură, Beș-Tepe, dintre Dunăre și malul nordic al Razimului, punctul cel mai apropiat spre Marea-Neagră, unde se găsește și Dunavățul, a fost țelul Zaporojenilor cari, ocupându-se aproape exclusiv cu pescuitul, au căutat un loc apropiat de Mare, dar în același timp mai ridicat pentru locuințe, agricultură și creșterea vitelor. În acest înțeles, locul descris este singurul posibil de locuit în toată delta unde, pe întindere de 50 km. dela Tulcea, nu se vede nimic afară de apă și stuf. Toate celelalte locuri ocupate de oameni, Ivancea, Catârlez, Gorgova și celelalte, ba chiar și Sulina abia pot servi ca așezări pescărești sau locuințe pentru câteva mii de oameni (pg. 37). Prin aceasta se explică de ce Zaporojenii au ales partea sudică a deltei, și nu cea nordică, mai apropiată de țara lor; de ce n'au putut să se împace cu Lipovenii; de ce acest loc a fost ocupat de Lipovenii și de ce aceștia l-au apărât atât de mult. Acest loc a fost, din punct de vedere economic și strategic, pentru Zaporojeni tot atât de important ca și pentru Genovezi rămășițele cetății ce se găsește la $1\frac{1}{2}$ —2 km. dela locul Coșului Siciei. Ruinele acestea există și astăzi în forma unui turn pe jumătate ruinat, păstrându-se foarte bine pătratul valului lângă lacul Kruhlec. Foarte posibil, cum vom vedea mai departe, ca și pe locul unde a fost Sicia să fi fost o asemenea cetate, dacă nu a Genovezilor, atunci a vreunui alt popor, pentrucă valurile ce inconjoară acest loc dinspre partea uscatului, după spusele lui Colomieț, nu sunt făcute de Zaporojeni, ci de Necrasovți; dar, după părerea noastră, ele irebue să fie din timpuri și mai vechi. După însemnătatea sa strategică, locul Dunavățului se poate compara cu stânca ce se găsește la intrarea din lacul Razim în limanul Babadag și pe care până astăzi (timpul lui Condratovici) se văd ruinele unei vechi cetăți Genoveze — Iraclia, sau lipovenește Raclia. Când ne gândim la aceasta, înțelegem de ce căutau Zaporojenii să gonească pe Necrasovți din Dunavăț și de pe vânișul Beș-Tepe spre Babadag, în direcția râului Slava și spre marile de Vest ale Razimului, care nu aveau pentru Zaporojeni o însemnătate mare. Imigrațiunea de mai târziu a Ucrainenilor, exclusiv agricolă, n'a căutat să ocupe aceste locuri (Dunavățul etc.), ci s'a îndreptat spre locurile mult mai convenabile dela Sud-Vest și Nord-Est de Tulcea; pentru Zaporojeni însă, chestiunea Dunavățului a fost chestia existenței lor în delta Dunărei.

„La Catârlez n'au vrut să stea — explica Colomieț — pentru că-i mai bine la Dunavăț, unde este stepă, dar aici (la Catârlez) numai apă și stuf și cerul deasupra“. Într'adevăr și lângă Catârlez se găsesc câteva zeci de hectare de pământ bun pântru sămănături și mai ales pentru creșterea vitelor, din cauza sării ce-o conțin (— locuri ocupate în vremea lui Condratovici de păstori de oi — cășle (pg. 38).

Nu-i de mirat că Zaporojenii au dat lupte crâncene cu Lipo-

venii timp de 2 ani și că, după ocuparea Dunavățului de către Cazaci, Lipovenii au emigrat în Asia Mică la Mainos și că luarea Dunavățului este întovărășită de povestiri pline de vrăjitorii. „La Lipoveni a fost un preot vrăjitor, spune Colomieț, pe care Zaporojenii au vrut să-l omoare, dar nu se prindea de el nici cuțitul, nici sabia; numai după ce au găsit cuțitul în capul patului, au putut să-l omoare cu acest cuțit; abia după aceasta au putut să ia Dunavățul, mutându-se acolo și biserica lor”.

Lucruri asemănătoare povestește și Ostap Danciuc, care amintește că eroul Necrasovților era Stenca Razim (Cazac dela Don, omorât la Moscova în 1671). „Aici unde este Sicia au stat Lipoveni. Și a fost la ei un om Razim (după el s'a numit și lacul), foarte bătrân, așa că era acoperit cu solzi. El a fost un vrăjitor și abia Cazacul care prindea Lipovenii cu câinii (Lalem) a putut să-l omoare (pg.39). Cazacul s'a apropiat de el mergând nici pe uscat nici pe apă, iar Lipoveanul se ascundea. Acela a pus un picior într'o luntre și cu celălalt mergea pe malul bălții și ajunsese astfel la coliba lui”.

În sfârșit Dunavățul fu luat și Zaporojenii s'au mutat în el cu toată averea lor militară și cu biserica neterminată. Astfel Sicia și-a găsit și și-a ocupat locul ei potrivit și a fost organizată cum trebuie după obiceiurile vechi.

Povestirea lui Colomieț despre înființarea Sicieii este foarte detaliată și conformă cu celelalte date istorice, așa încât nici nu mai trebuie să amintim de cele spuse în această chestiune de cartea lui Ceaicovschi. Acest scriitor vrea să deducă începutul Sicieii transdunărene, cum am spus, din vremea lui Mazepa, dela acei Cazaci cari au sosit împreună cu el la Bender (Tighina). După Ceaicovschi, Sicia fu mutată la Dunavăț în anul 1800 de către coșoveiul Vasile Șcerbina, fiul lui Damian Șcerbina, fost coșovei în anul 1785 (numai că Ceaicovschi nu spune unde). Acest Vasile Șcerbina ar fi fost și întemeietorul satelor Raia, Beș-Tepe, Sarni și Vâlchi.

După moartea lui Șcerbina, spune Ceaicovschi, în anul 1800 ar fi fost ales coșovei un răzaș polon, Leah. Semnul demnității coșoveiului era o manta roșie cu blană de urs negru, pe care ar fi dăruit-o lui Constantin Horodeski, fost coșoveiu în vremea lui Mazepa (1710), Sultanul Ahmet III.

Fiecare coșoveiu era obligat să poarte acea manta în tot timpul funcțiunii sale și din cauza aceasta Leah n'a desbrăcat-o tot timpul până la moartea sa (1821). Despre luptele cu Necrasovții pomenește Ceaicovschi foarte puțin, mărginindu-le la anul 1821 și următorii, iar cauza acestor lupte ar fi fost, după el, diferite neînțelegeri provocate de guvernul rus.

Noi știm însă că mutarea Sicieii la Dunavăț s'a făcut în timpul coșoveiului Samiilo Kalnebołșchi, care a avut această funcțiune în timpul războiului ruso-turc din 1809, în timpul luptelor cu Necrasovții și în timpul mutării Sicieii la Cafârlez. Numai pe la 1814 el a cedat locul bătrânului Rohozeanei-Did, care a venit din Sicia de la Nipru

și care a fost ales numai pe timp scurt, cum spune Colomieț. Abia după aceasta a fost ales coșovei Leah, îndeplinind această funcțiune nu până la 1821, ci numai timp de 3 ani și nu numai că n'a condus Cazacii contra Sârbilor, dar nici n'a fost măcar atunci coșoveiu. După Leah a fost coșoveiu Litvin, despre care Ceaicovschi povestește o istorioară scandaloasă privitoare la o întâmplare erotică (pg. 41), dar Colomieț neagă aceasta, spunând că acest caz s'a întâmplat lui Olexa Riasnei, ce-a fost destituit din funcțiunea sa de coșoveiu și pedepsit cu lovituri de băț. Litvin din contra a fost foarte evlavios și a murit într'o mănăstire, după sfatul preotului Cazacilor, Luchian. Probabil că în acest timp a fost coșoveiu și Vașile Smek, dar nu după Litvin, cum spune Ceaicovschi, ci probabil după Olexa Riasnei, căci după spusele lui Colomieț a fost coșoveiu după Litvin un oarecare Bilinka și pe urmă Horodena.

În general, dela anul 1816 până la 1817 Sicia a avut un timp de neînțelegeri interne, observând că s'au schimbat coșoveii foarte des, așa că nici Colomieț nu știe precis ordinea lor. În anul 1817, sau poate pe la sfârșitul lui 1818, a fost coșoveiu Alexandru Suhina. Se cunoaște precis timpul funcționării lui, căci atunci au făcut Cazacii sub conducerea hatmanului Ioan, numit ad-hoc, o expediție contra Sârbilor. Despre această expediție nu știe Colomieț nimic, afară de povestirea neverosimilă despre moartea hatmanului care s'ar fi stins, fiind bătrân și ne mai putând să mănânce pâinea uscată, deoarece n'a avut apă câteva zile ca s'o moaie. După aceasta, între 1817—1818 a fost coșoveiu Moroz, după Ceaicovschi originar din Chiev. În timpul conducerii sale, (pag. 42) i-au cerut Turcii la Constantinopole 600 oameni pentru lucrări hidraulice. Colomieț a luat parte la aceste lucrări și povestește că Turcii s'au purtat foarte frumos cu ei, dându-le mâncare și plată bună. După această expediție Moroz a demisionat cam între 1818—1819 și a plecat la muntele sfânt „Atoș“, unde s'a călugărit, devenind arhimandrit într'o mănăstire grecească.

Când au început luptele, Moroz s'a întors la Sicie și a devenit hatmanul ad-hoc al Zaporojenilor contra Grecilor.

Aceasta a fost o nenorocire în viața Siciei transdunărene, fiindcă acești Cazaci au fost nevoiți să se lupte contra creștinilor și Slavilor, ei fiind creștini și Slavi, dar în serviciul Turcilor. Situațiunea aceasta precară a pricinuit distrugerea Siciei, lucru ce se vede exprimat în cântecele poporane ale Cazacilor (pg. 43). Zaporojenii au înțeles această situațiune față de Grecii=creștini și sub influența predicilor arhimandritului Filaret (deasemenea din Atoș), au hotărât să se întoarcă în Rusia. Printre emigranți a fost și Colomieț, care a preferat să se ducă în Rusia decât în războiu. Filaret a venit la Sicie înaintea războiului cu Grecii, poate chiar cu scopul ca Zaporojenii să nu ia parte în războiu contra Grecilor. Circa 800 Zaporojeni au urmat chemării lui și au plecat spre Odeșa pe 28 Iunie.

Acolo au fost primiți foarte bine, Filaret fiind dăruit cu o cruce de aur, iar Cazacii trebuind să primească pământuri. Mulți au rămas

pe loc până la distrugerea Siciei transdunărene în anul 1828 (pg. 44), iar Filaret a plecat la Ismail și a murit în timpul unui chef la Brăila.

Motivul principal al plecării în Rusia a fost recunoașterea situației penibile a Cazacilor cari trebuiau să se lupte cu creștinii; au fost însă și alte motive: unii au plecat în Rusia ca să scape de războiu — în numărul acestora a fost și Colomieț —, dar pentru adevărații Cazaci libertatea a fost mai presus de toate; din cauza libertății ei au părăsit patria lor iubită și din cauza libertății ei au fost gata să se lupte contra oamenilor cari se luptau pentru libertate.

În anul 1821, când Europa în persoana lui Byron s'a grăbit la Missolonghi să sară în ajutorul Grecilor, Cazacii au fost siliți să se lupte împotriva lor, împreună cu Turcii (pg. 45). Se știe că această expediție a fost nefericită pentru Cazaci, căci Grecii au învins flota turcească în care luptau Cazacii. Corabia în care se găsea Moroz cu 600 Cazaci a fost aruncată în aer de o mină grecească. Despre această participare a Cazacilor în luptele contra Grecilor amintește Colomieț, Ceaicovschi (pg. 46) și Marco Kluhii (surd) din Tulcea.

Zaporojenii au luat parte la potolirea revoltei grecești nu numai în Grecia dar și în Moldova, unde au operat detașamentele grecești sub conducerea lui Ipsilanti, care a murit pe urmă la Chiev. Colomieț a păstrat amintiri din acest războiu în Moldova și despre prădăciunile făcute atât de Greci cât și de Zaporojeni. Astfel el spune despre o corabie grecească prinsă de Ruși la Sulina, ce era plină cu lucruri prădate la Galați; vorbind despre biserica Siciei, amintește despre multe lucruri bisericesti, chiar și clopote, ce-au fost furate în timpul răscoalei din Moldova.

Acum se apropie sfârșitul existenței Siciei zaporojene. După Huba, în timpul războiului greco-turc ce-a durat câțiva ani, a fost coșoveiu un oarecare din curenia steblievschi (numele i-l uitase Colomieț), iar după el a fost ales Vasel Nezamaivschi. În timpul funcționării acestuia s'au arătat la Sicie primele semne serioase ale descompunerii (pg. 47). Câtă vreme au fost la Sicie bătrâni Cazaci din Sicia dela Nipru și câtă vreme numărul Cazacilor s'a completat și cu refugiați din Cionomore, adică oameni militari nelegați de familie, s'au păstrat la Sicie vechile tradițiuni ale Cazacilor liberi și aceștia respingeau propunerile imperiului rus de a se întoarce în Rusia (pg. 48). Mai târziu începe decadența obiceiurilor vechi și se observă înrăuirile exterioare. Alegerea lui Hladchii ca coșoveiu este un semn de creșterea influenței Cazacilor însurați (raia), ce nu locuiau în Sicie, ci în satele dimprejurul Siciei, ei fiind reprezentanții populației pașnice și cari erau gata la orice fel de compromisuri, numai ca să trăiască liniștit. Semnele influenței exterioare se cuprind în scrisoarea generalului rus Tucicov, primarul Ismailului, transmisă prin reprezentantul austriac, la Galați. Această scrisoare anunță că în curând va începe războiul cu Turcii și sfătuia pe Cazaci să fugă din Turcia, adică să treacă în Rusia. Afară de aceasta Rușii au pertractat în mod secret cu diferite persoane și mai ales cu Hladchii. Când secretarul (pisarul)

citi această scrisoare în palancă (Sicie) în prezența atamanilor de curinii și a tuturor persoanelor oficiale, conducătorii au rămas nedumeriți. „Cum să fugim? întrebă coșoveiul Vasile Nezamaivschi —, avem să nenorocim pe mulți; Turcii vor măcelări pe cei rămași!“ Și câtă vreme a fost Nezamaivschi coșoveiu, n'au ascultat sfaturile Rușilor; dar la 1 Oct. 1827 Nezamaivschi a refuzat să fie reales (pg. 49) și acum s'a întâmplat ceva ce nu mai fusese niciodată la Zaporojeni: s'a ridicat un oarecare Vlasie din Raia (safele din prejurul Siciei) și a spus: „până acum au ales Zaporojenii mulți coșovei, dar acum vrem să alegem noi, țărani“ — și a propus să fie ales cu-mătrul lui ataman din curenia platnerivschi, Iosif Hladchii. În această alegere vedem că țărani pașnici au avut influență asupra treburilor militare, deoarece și între Zaporojeni au fost mulți doritori de pace. Cazacii n'au mai respectat vechile tradiții și raiaua le-a impus voința ei. Hladchii a fost, cum vedem, reprezentatul unui partid cu anumite scopuri. El a poruncit ca în toate curențiile să fie aleși ca hatmani oamenii lui, din cei tineri, (nu din vechii Cazaci militariști), fapt ce nu s'a mai întâmplat până acum, ca coșoveii să influențeze alegerea hatmanilor. Cazacii tineri, crescuți în robie, au ascultat cuvintele coșoveiului și, fiind în cea mai mare parte legați de Rusia prin familiile lor, au dorit să se întoarcă în condițiuni ușoare în Rusia.

Cazacii bărrani au protestat contra creșterii puterii coșoveiului, dar ei au fost în minoritate și poate nici n'au înțeles nenorocirea ce amenința Sicia. În timpul acesta Vasile Nezamaivschi (pg. 50) a plecat la Ismail, la Tucicov, pentru a afla mai amănunțit stadiul chestiunii reînțarcerii lor; i s'a spus numai să convingă pe Hladchi ca să treacă la Ruși. Din biografia lui Hladchi scrisă de fiul său, aflăm că el avea de mai înainte legături cu Tucicov și stătea în corespondență secretă cu el privitor la trecerea lor la Ruși. Fiul lui Hladchi scrie că tatăl lui a căutat să convingă mai întâi pe hatmanii de curenții despre necesitatea trecerii la Ruși, povestindu-le că, în vederea războiului ruso-turc, Turcii au de gând să mute pe Cazacii din delta Dunărei în Egipt, deoarece războiul se va petrece chiar în deltă. Aceste zvonuri le răspândia Hladchi prin oamenii lui, iar el însuși căuta să fie loial față de Turci. Întrăurirea lui printre Cazaci cu privire la trecerea lor la Ruși, n'a fost mare, căci numai o mică parte l-au urmat plecând cu el (pg. 51).

În acest timp, Turcii au început să facă pregătiri pentru războiu. Vizirul cel mare a cerut din partea Cazacilor a doua oară să trimită 13.000 de Cazaci la Silistra. În sfârșit, în săptămâna mare a anului 1828 a venit al treilea ordin. Hladchi a trimis Cazacii, ca să liniștească guvernul turc, eliberându-se de elementele ostile trecerii la Ruși și care i-ar fi putut strica planul lui. Pentru aceea el a poruncit hatmanilor de curenții să cheme Cazacii din bălți și, pregătind două mii de Cazaci, i-a condus personal la Silistra.

După ce Hladchi a adus Cazacii la Silistra, în prima zi de Paști s'a prezentat vizirului, anunțându-l că a adus 2000 de ostași,

urmând ca restul să fie strâns ulterior din bălți; a adăugat că la Sicie mai trebuie lăsați Cazaci pentru apărare, iar raiaua și biserica ar fi bine să fie strămutate la Adrianopol (Iaderne). Această declarație a fost foarte naturală, de oarece vizirul știa că la Sici n'au fost nici odată mulți Cazaci, fiindcă ei trăiau în bălți sau la malul mării; de asemenea își dădea seama că mutarea Siciei și raiaiei dela Dunavăț era necesară, având în vedere primejdia la care ar fi fost expuși Cazacii în cazul intrării Rușilor în deltă. Mutarea la Adrianopol era foarte bine inventată, căci numai astfel Hladchi a putut să facă pregătiri pentru trecerea Dunărei fără nici o bănuială din partea Turcilor. Însă planul lui Hladchi n'a reușit bine, căci îndată după întoarcerea lui la Sici s'a produs acolo o panică ne mai pomenită. Probabil că Turcii au aflat despre intențiunile lui, astfel că și el și partizanii lui au căutat să scape din mâna Turcilor și nu s'au îngrijit de restul Cazacilor ce se găseau prin bălți și de raia, adică femeii și copiii, lăsându-i fără nici o apărare în voia soartei și în mâinile Turcilor supărați, a Mocanilor, Moldovenilor, Lipovenilor și a altor populațiuni pe jumătate sălbatece și banditești ale deltei și Dobrogei.

Din Sicie au plecat în total 4 bărci, cu biserica, averea Siciei și cu refugiați, spune Colomieț, dar numărul bărcilor trebuie să fi fost mai mare, sau ceea ce-i mai verosimil (pg. 54), celelalte bărci s'au alăturat la cei plecați mai târziu din Dunavăț, căci partizanii lui Hladchi s'au ținut departe de Sicie, ca să nu fie trimiși la Silistra. Noi știm că numărul celor plecați împreună cu Hladchi n'a trecut de 500, din cari s'a format un regiment cu cinci centurii sub comanda lui Hladchi. După ce s'a răspândit zvonul despre plecarea lui Hladchi din Dunavăț, s'au speriat Cazacii din celelalte sate (Cara-Orman, Catârlez și altele) lăsate în voia soartei. Ei au părăsit locuințele lor și au fugit, unii la Bazargic, alții în bălți, unde au devenit jertfa Mocanilor pe jumătate sălbateci. Mulți au perit atunci, spune Colomieț; se ascundeau în bălți, în stuf, iar Moldovenii pe cine-l prindea, îi tăia capul.... Cam 1000 suflete au perit atunci! Cinci bătrâni Zaporojeni, netrimiși la Silistra din cauza bătrâneții și cari n'au vrut să urmeze pe Hladchi și au rămas în Sicie, au fost uciși de Turci. (Kelepovski, Rohozianei-Did, Lulka-Iakiv, Durnei Hvedir și Mamaliga Temis). Ei au băut rachiul și au adormit, iar Turcii venind le-au tăiat capetele. Și raiaua ar fi avut aceeași soartă dacă nu mai rea; aflând despre plecarea Cazacilor, Moldovenii, locuitorii satului Beș-Tepe, au vrut să măcelărească femeile și copiii rămași fără de apărare, ca să se folosească de averea lor; au fost reținuți de preotul lor, Ioan Căruță-mândră, care ar fi declarat, după spusele lui Colomieț: „am să puں blestemul pe voi și pe copiii voștri“. Aceste cuvinte au salvat raiaua dela moarte sigură și au dat posibilitate femeilor să fugă peste câteva zile deasemenea peste Dunăre, unde se găsea armata rusă (pg. 55).

Hladchi a plecat cu tovarășii lui prin brațul Sf. Gheorghe, trecând în Mare pe la Catârlez, iar apoi pe brațul Chilia a ajuns la Ismail. Aici Cazacii au fost supuși la carantină prescurtată, iar co-

șoveiul și hatmanii de curenii au fost prezentați împăratului, care se găsea atunci la Ismail. Zaporojenii s'au aruncat în genunchi și au cerut iertare împăratului. Împăratul a primit dela coșovei documentele și regaliile dăruite Zaporojenilor de către Sultanii turci și le-a spus: „Dumnezeu vă va ierta, statul vă iartă și eu vă iert“.

Intre amintirile locale despre această întâmplare sunt două versiuni: Ignatie Vasilkievski spune aproximativ aceleași lucruri ca și biografia tipărită în „Russkaja Starina“ (biografia lui Hladki scrisă de fiul său Vasile). Cârciumarul Isidor (Izidor) ne dă o povestire mai mult legendară și caracteristică, ce înfățișează pe Cazaci ca pe niște eroi (pg. 56).

În timpul acesta Rușii pregăteau trecerea Dunărei. Hladchi avea mare trecere pe lângă Țar, spune Ignatie Vasilkovski. „Unde pleca Țarul, generalul Debici, se găsea și Hladchi ce cunoștea bine situațiunea regiunilor Dunărei în aceste părți“.

Hladchi a indicat locul cel mai bun pentru trecerea Dunărei pe lângă Sacșea (Isaccea), și pe acolo au trecut Rușii. Hladchi, ca pescar, cunoștea toate bălțile și locurile mai ridicate; el a arătat Țarului un val de pământ pe care nu-l cunoșteau Turcii și care ducea prin bălți lângă Isaccea. Turcii, crezând că pe acolo nu-i posibil de trecut, au lăsat această regiune fără pază. Se spune că, după trecerea armatei, Hladchi singur ar fi dus într'o barcă pe Țar pe celălalt mal al Dunărei. Pentru aceste servicii, care n'au fost cu totul cavalereste față de Turci, Hladchi a fost numit maior, apoi general-maior, i s'a dat Crucea Sf. Gheorghe clasa IV (pg. 57), a stat la masă cu împăratul la Odesa, încredințându-i-se mai apoi comanda regimentului Căzăcesc format din Cazaci plecați din deltă și, în sfârșit, hătmănia armatei căzăcești din Azov, care a fost formată din Cazacii refugiați din deltă și complecți cu refugiații din Basarabia și Novorosia, amnestiați de către guvernul rus.

Mutându-se la Kalcic, locul ales pentru Cazaci, Hladchi și-a adus familia sa din guvernământul Pultava, a cărei existență o ascunsese până acum, deoarece, după obiceiul căzăcesc, coșoveiul nu putea să aibă familie. Hladchi a rămas ca hatman al Cazacilor din Azov până la pensie, probabil până la anul 1849, când s'a mutat într'un sat căzăcesc, de unde mai apoi a fost silit să plece din cauza neînțelegerilor cu Cazacii. După aceea a mai trăit încă 14 ani la moșia sa din guvernământul Ecaterinoslav, murind la 1866 de holeră.

Nu știm întrucât sunt obiective informațiunile tânărului Hladchi privitoare la raporturile Zaporojenilor cu bătrânul Hladchi, dar în delta Dunărei toate amintirile despre Hladchi sunt lipsite de cea mai mică simpatie. Rămășițele Cazacilor transdunăreni și toată populațiunea ucraineană a Dobrogei a păstrat amintiri foarte rele despre ultimul coșovei, nu din cauze politice, ci din pricina mulțimii jefelor provocate prin trecerea lui Hladchi la Ruși.

În cântecele populare istorice ce s'au păstrat în Dobrogea și în delta Dunărei n'am găsit nimic referitor la întâmplările locale din viața Zaporojenilor; în general lipsesc în ele orice amintiri despre

Hladchi, afară de o variantă a cântecului despre distrugerea Siciei, în care ultimele rânduri se referă la Hladchi și conțin, referitor la el, o ironie foarte amară :

*„A zburat o granadă — și a căzut în mijlocul Siciei,
A perit armata Zaporojenilor — n'a perit gloria,
Pe noi ne-a bărbierit atamanul Hladchi și încă va bărbieri,
Dar totuși ne va mări gloria căzăcească“.*

(Dela Maria Mihailiha, din Tulcea).

Situațiunea Zaporojenilor rămași în Turcia a fost foarte grea după trădarea lui Hladchi. Cei 2000 Cazaci ce se aflau la Silistra au fost imediat dezarmați și trimiși mai întâiu la Adrianopol, iar apoi la Constantinopol și depuși în închisoare. După spusele lui Colomiț, Turcii au vrut să-i măcelărească pe toți, dar au fost scăpați datorită consulului german (probabil austriac) Baron. La Constantinopol lucrau la întărirea cetății.

După ce guvernul turcesc s'a convins, prin trădarea lui Hladchi, că nu poate pune temelii pe Cazaci în calitate de paznici ai hotarului dunărean, n'a mai admis ca Sicia să funcționeze în delta Dunării sau în vecinătate (pg. 61) cu Rusia și a propus Cazacilor să se așeze mai departe de Rusia, „la Marea Albă“, lângă orașul Salonichi. Din Constantinopol chiar au plecat 400 Zaporojeni ca să vadă ținutul destinat pentru așezarea lor ; locul era frumos, bogat în ape și limanuri pentru pescuit. Se pregătise totul și se îngropase chiar stâlpii de hotare, când Zaporojenii au renunțat să se mai stabilească acolo și s'au întors, după spusele lui Ceaicovschi, datorită sfaturilor călugărilor de la muntele Athos. Ei nu voiau să se îndepărteze de Marea Neagră, fiindcă numai această Mare era mai apropiată de Ucraina și deci Sicia ar fi fost pentru Ucraina locul unde, după tradiție, căutau locuitorii libertatea pe care n'o aveau sub Ruși. Cu depărtarea Siciei de la Marea Neagră existența ei ar fi fost amenințată și nu mai avea nici un rost. Nu știm de ce Cazacii n'au ales Anatolia sau Adrianopol ; probabil că Turcii n'au vrut să admită acest lucru. După ce Cazacii au văzut că Sicia nu poate să mai existe de acum înainte, ei s'au întors în delta Dunărei, împrăștiindu-se în toate colțurile ei ca simpli pescari fără nici o organizație. În curând s'au întors la ei mulți din Zaporojenii plecați cu Hladchi.

Ignatie Vasilkivski povestește că în anul 1828 Țarul a spus lui Hladchi să adune toți refugiații din Rusia în armata sa, promițându-le că-i va ierta de toate crimele și păcatele. Când armata rusă a ocupat delta Dunărei și Rușii credeau că delta va rămâne în stăpânirea lor, Hladchi a venit la Dunavăt, trimitând solie în părțile Deltei, ca să strângă pe Cazaci în locul cel vechiu al Siciei, pentru a-și începe din nou viața ei la Dunavăt.

Din autobiografia lui Colomiț știm că și el a fost din numărul acelor cari au fost chemați în locul cel vechiu al Siciei, deoarece el trăise până atunci în stepele hanului din apropiere de Odesa. După doi ani, adică la 1830, Cazacii lui Hladchi au plecat definitiv din

deltă, așezându-se la Azov. — Inscrierea printre căzăcimea lui Hladchi a durat mai departe și emisarii lui străbăteau Basarabia și Novorosia (la sud de Harcov). Mulți se duceau la el, dar și mulți fugeau de la el, singuratici sau în grupuri, refugiindu-se în delta Dunărei, mai ales atunci când Rușii au început să-i tundă, prefăcând căzăcimea în ar= regulată.

Cornei Bilei din Tulcea povestește : am fugit de la stăpân în Ba= sarabia fiind încă băiat tânăr, și tocmai atunci a venit un oarecare Racicovschi, trimisul lui Hladchi, ca să atragă oamenii în căzăcimea de la Azov. Acolo Cazacii au devenit muscali. După povestirile dobrogenilor, se vede că nemulțumirile cu Hladchi au dăinuit până la desființarea armatei din Azov. Ignatie Vasilkovschi, care a fost la Azov, povestește (pg. 63) că erau foarte nemulțumiți de situațiunea lor Cazacii cu cari s'a întâlnit acolo, fiindcă fuseseră transformați în țărani, deoarece Țarul spunea că nu mai are nevoie de ei. Bleste= mându-l pe Hladchi pentru această situațiune în care ajunseseră, Cazacii aceștia fugeau din Azov, întorcându-se spre delta Dunărei.

În tristețe și singurătate și-au trăit zilele bătrânii Zaporojeni în delta Dunărei, pescuind sau petrecându-și timpul la vânatoare, adesea ori în mare sărăcie, căutând să-și uite dorul de vechea lor viață căză= cească în vin și beție.

Ceaicovschi spune că în anul 1849 a găsit în Dobrogea doi Cazaci bătrâni : pe Semen Bezverhii la Cuciuc Seimeni lângă Hâr= șova și pe Ștefan Zarembo în Cara-Orman. La începutul deceniului al cincilea am găsit, spune el, la Catârlez pescari renumiți moldoveni, bulgari, ruși (moscali) și ucrainieni, cari au fost cel mult trei sute ; între ei numai cinci Zaporojeni : doi cu un ochiu și trei ologi. Aceste neajunsuri fizice nu le căpătaseră în lupte, ci în cârciume. Evreii vindeau rachiu, lipovenii luau dela Zaporojeni peștele, dându-le pes= carilor numai chitanțele Evreilor, iar banii îi plăteau Evreilor.

Sase ani mai înainte trăia încă Kiril Macovetchi, eroul luptelor cu Necrasovșii ; el a trăit în Tulcea ca paznicul uneia din cele două biserici ucrainene, dintre care una — cea veche — făcută din ceamur și învelită cu lemn, a fost construită de Zaporojeni.

Amintirile despre Zaporojenii din Dobrogea sunt încă foarte proaspete, iar dintre dânșii rămăsese numai Ananie Colomieț, uitat de soartă, pentru ca istoria Siciei transdunărene să nu fie dată cu totul uitării.

Am observat că în anii 1816—1817, înainte și după revoluția grecească, au fost în Sicie schimbări foarte dese de coșovei. Colomieț declară deschis că el nu le știe ordinea cronologică. „Poate au fost 50 în total ; unii dintre ei au fost realeși de 3 și 4 ori. Astfel Smek și alții au fost coșovei de 3—4 ori. Venea Pocrova (1 Octombrie) și coșoveiul în funcțiune refuza să fie ales ; atunci Cazacii alegeau pe altul (pg. 66), dar după scurt timp realegeau pe cel vechiu, spune Colomieț.

Dacă facem o încercare să restabilim cronologia coșoveilor, atunci ea s'ar prezenta astfel :

1811—1813 Samiilo Kalnebolotski ;

1814—1816 Rohozeanei Did, Leah, Litvin, Bilinka, Hordena, Smek ;

1817—1818 Oleksa, Reasnei, Ol. Suhena, Moroz ;

1819—1820 Hrețca Holovatei și alții ;

1821—1822 Huba Hrețco și alții ;

1823—1824 ataman de cureni Stebliivski și alții ;

1825—1827 Vasel Cerniha, Vasel Nezamaivski ;

1828 Iosif Hladki (bondar).

Acest tablou este numai aproximativ și are goluri ; astfel se știe că Smek a fost coșovei de câteva ori, tot asemenea și Huba ; în sfârșit numele acelor coșovei, cari au funcționat timp scurt, rămân probabil pentru totdeauna necunoscute. Schimbarea aceasta așa de deasă a coșoveilor se datorește și luptelor dintre săraci și bogați în sânul Siciei. Deși majoritatea o formau cei săraci, totuși ei nefiind organizați, n'au putut să-și susțină aleșii lor mult timp. Căzăcimea însurată, care forma „*raiaua*“, împreună cu aristocrația bănească nou formată a Siciei findea spre susținerea ordinii și totodată spre mărșirea libertății Cazacilor, dar nu prețuia tradiția Zaporojenilor și suporta greu dependența de Turci. Căzăcimea veche împreună cu sărăcimea ce era nevoită să muncească și să capete din această muncă numai o mică parte (în folosul celor bogați), au format elementul puțin pașnic, care ocrotea libertatea căzăcească și, din pricina acestei libertăți, se împăca bine și cu situațiunea sub Turci. În sfârșit a fost încă al treilea grup, nu mai numeros, dar care oscila între cele două tabere, decidând hotărîrea prin numărul său. Acest ultim grup se compunea din aventurierii refugiați, mai ales criminali, cari se sustrăgeau pedepselor fugind din Rusia. Grupul acesta nu respecta nici tradiția, nici vre-un alt principiu și de multe ori apăra libertatea Cazacilor ca să abuzeze de ea pentru foloase personale, sau ajuta grupului moderat de însurați și bogați dacă putea să tragă foloase pentru ei și să primească asigurarea întoarcerii în Rusia fără să fie pedepsiți, cum a fost cazul cu trădarea lui Hladchi.

Se înțelege că, atunci când existau grupuri cu tendințe atât de contrare, însărcinarea de coșovei era foarte grea. Păzind ordinea și neadmițând nelegiuiri, coșoveiul a putut totdeauna să fie acuzat că urmărește lărgirea puterii sale în paguba libertății Cazacilor. Când se făcea că nu vede anumite dezordini, era acuzat din partea grupului moderat și era pus într'o situațiune grea față de guvernul turc, care-i prefindea o atență supraveghere a puterii Cazacilor. Deci este limpede că, în lipsa unui tact deosebit sau a unei energii excepționale, coșoveiul a fost nevoit să demisioneze, să fie alungat, sau să facă compromisurile cele mai necinsfite și prin aceasta să se facă instrumentul numai a unui grup. Dar această atitudine nu se putea să nu influențeze în mod detestabil viața Siciei. Ignatie Vasilkivski povestește că coșoveiul care se purta aspru cu cei nelegiuți era desfiuit prin sfatul

atamanilor de curenii și pedepsit cu 200 lovituri de băț. Câteodată Sultanul se mira că coșoveiul distins de el era desfițuit. Atunci Pașa îl lămurea că, după orânduirile Cazacilor, ei alegeau pe cine vroiau.

Toate aceste nelegiuri, hoții, împărțirea în grupuri și demoralizarea superiorilor, fatale în fiecare societate unde începe lupta socială, nu pot fi însă adevărata cauză de decădere a Siciei. Fiecare grup din Sicia avea dreptate din punctul său de vedere, dar înțelegere între ele n'a fost cu puțință, căci nu era posibil să se schimbe relațiile față cu Turcia, iar mutarea dela granița rusească însemna distrugerea Siciei. Astfel situațiunea Siciei reprezenta un cerc vicios din care nu era nici o eșire și care trebuia să se sfârșească prin descompunerea obștei căzăcești, în primul rând a celei militare.

Pentru Colomiț distrugerea Siciei este urmarea fatală a nelegiurilor militare, hoțiilor etc.

II.

Acum avem să cercetăm viața interioară și organizarea obștei căzăcești, întrucât aceasta este cu puțință de făcut după amintirile lui Colomiț și după povestirile altor oameni bătrâni.

Sicia transdunăreană ca și metropola ei de pe Nipru a păstrat, până la sfârșitul existentei ei, acest caracter strict militar, pe jumătate călugăresc, în baza căruia femeile n'au putut să intre în obștea căzăcească și în general să trăiască la Sicia. Am amintit că coșovei n'au putut să fie un bărbat căsătorit, chiar dacă familia lui ar fi trăit departe. Tot așa ca și în jurul Siciei depe Nipru, s'au grupat și aici sate locuite de familiile Zaprojenilor căsătoriți — la Sicia de la Dunavăț au fost câteva sate în care trăiau oamenii cu familiile lor. Toate aceste sate, sau mai bine zis, locuitorii lor, erau cunoscuți sub numele colectiv de „*raia*“, cu care Turcii numeau în general pe locuitorii creștini ai satelor ce se găseau în anumite relații de vasalitate față de spahii, cari au jucat înainte, în imperiul otoman, un rol de răzeși feudali europeni. —

Se înțelege că raiaua Zaprojenilor a purtat acelaș nume fără a fi supusă însă cuiva în înțelesul arătat mai sus, ci supusă numai din punct de vedere administrativ coșoveiului Siciei.

Raiaua era formată din satele următoare: Satul de lângă Sicia, lângă lacul Murighiol și lacul Cruhlec, format din 80—100 case și care se numea *Raia* în adevăratul înțeles al cuvântului; *Murighiol*, un sat mic pe lacul cu acelaș nume, mai departe spre direcția Beș-Tepe; *Caraharman*, sau mai bine *Cara-Orman* (Pădurea Neagră) cu 40 case în mijlocul insulei formată de brațele Sulina și Sf. Gheorghe. În afară de acestea, locuințele Zaprojenilor și ale pescarilor au fost la *Catârlez*, *Ivancea*, *Gorgov*, *Vâlcov*, *Letea* etc. și, în general, în locurile de pescărie și în bălți.

Sicia se compunea, ca și cea de pe Nipru, din 38 curenii, țirne și pălânci, adică curenii în care trăia coșoveiul și unde a fost cancelaria militară a Siciei. Din 35 denumiri de curenii, pe care Co-

lomiet a putut să și le amintească, vedem că aproape toate au fost aceleași ca și la curențiile Siciei depe Nipru, în afară de curențiile djerliivschii și plastunivschii ce-au lipsit în Sicia depe Nipru. Ca și în denumirea de curenție, tot așa și în întreaga administrație a Siciei transdunărene vedem dorința de a se păstra tradiția cea veche. Intre altele, spune și Colomiet, numărul de curenții niciodată nu trecea de 40 (cu palanca și țitarnea) și că dorința de a construi cu bani proprii o curenție nouă a fost totdeauna respinsă ca un lucru contrar tradiției istorice : „Lasă, cum au fost acolo 40, să fie și la noi!”

Superiorii militari au fost, ca și în Sicia depe Nipru : coșoveiul, pisarul (secretarul) osaul, cu adăugirea încă a translatorului sau a dragomanului. Acești funcționari se alegeau în fiecare an „la Pocrova” (1 Octombrie), care (Pocrova) a fost patronul și al Siciei transdunărene; toți cei de mai înainte, împreună cu servitorii — „băiatul”, „grăjdarul” (koniuh), — formau locuitorii pălâncii, a unei case îngrădite, care era punctul central al Siciei. Curențiile alegeau fiecare pe atamanul lor de curenție, care era reprezentantul administrativ și șeful curenției sale precum și gospodarul în înțelesul economic. Alegerea superiorilor și sărbătorirea „Pocrovei” se făceau cu solemnitate ca și la Sicia de pe Nipru.

În această zi veneau la Sicie, pe cât era posibil, toți Cazacii, fiindcă de obicei trăiau la Sicie numai superiorii (funcționarii) și un număr mic de Cazaci, în cea mai mare parte bătrâni, ce nu mai aveau puțința să ducă viața de vânători sau pescari; toți ceilalți își petreceau anul întreg la pescuit sau la vânat etc.

După serviciul divin, aduceau o masă în fața pălâncii, puneau pe ea crucea, evanghelia, pâinea și toate regaliile militare ce se păstrau în biserică, pe altar. Regaliile Siciei erau: hrisoave (hramote) primite de la Nemți, Turci, Poloni (?) (semnul întrebării este al lui Condratovici), bunciuc, pernaci și topuzul, acesta din urmă un fel de cuțit de aramă pe care-l purtau la brâu — probabil o armă de paradă, dăruită de unul dintre Sultani. În numărul regaliilor militare amintește Colomiet despre oarecare „holovchii”, ce aveau chip de cap omelesc (pg. 73).

Când totul era pregătit înaintea pălâncii, eșea coșoveiul, săruta crucea și evanghelia, pe urmă pâinea și spunea: — Vă mulțumesc, domnilor atamani și vouă, domnilor cazaci, pentru pâine, pentru sare și pentru domnie... Acum n'am să fiu domn... Alegeți pe cine vreți! — Atunci Cazacii, dacă doreau să rămână mai departe același coșoveiu, îl convingeau să rămână; dacă nu, atunci începeau să se certe între dânșii până alegeau pe altul. După aceasta urma masa și cheful. Nu fiecare coșovei isprăvea anul în funcțiunea sa, deoarece deseori certuri făceau ca alegerea coșoveiului să fie de scurtă durată.

La Sicia transdunăreană vedem, după spusele lui Colomiet, lipsa completă de artilerie și cavalerie, lipsa din serviciu a santinelor, care înlocuiau la vechii Zaporojeni instrucția și manevrele; în general se remarcă o decădere mare a spiritului militar.

Un steag militar Cazacii transdunăreni n'au avut și el a fost înlocuit cu buncicul turcesc, probabil pentru că steagurile creștine de mai înainte nu se mai potriveau acum cu emblemele turcești, iar acum Cazacii făceau parte din armata turcească.

Fiecare curenție avea bairacul său, un fel de steag din postav roșu cu semiluna albă și cu 6 stele. Când murea vreun Cazac, atunci se puneă acest bairac, în onoarea răposatului, în fața curenției.

În timpul războiului, organizarea militară a Zaporojenilor devenea mai bună și avea un caracter într'adevăr militar.

Cetele trimise din Sicië în războiu erau comandate de un ataman nakaznei (ataman ales adhoc), ales totdeauna de Cazacii trimiși în războiu. (Denumirea nakaznei pan sau ofoman se dădea și Cazacilor pe cari-i trimitea undeva coșoveiul în numele său, dându-le împuterniciri mari). Se înțelege că la alegerea atamanului nakaznei se avea în vedere, în primul rând, abilitatea militară a celui ales, cunoștința drumurilor, a localităților și altele; dar, în afară de aceasta, s'a luat în seamă și aptitudinea sa gospodărească precum și cinstea lui.

În fruntea cetei mergeau de obicei bucătarii sau brutarii (pg. 75). Datoria lor era să aleagă locuri bune pentru popas și să coacă pâinea pentru armată. Toate acestea se păstrau, bine înțeles, după pufința și condițiunile marșului. De obicei Cazacii mâncau pâine uscată muiată în apă, salamaha (făină de seară fiartă cu apă și untdelemn) cu slănină, sau numai cu apă, etc. În expedițiuni mai mari Cazacii luau cu ei o biserică mobilă și un preot.

În îndeplinirea serviciului militar se observă deasemenea semnele caracteristice ale decăderii spiritului militar. Astfel vedem obiceiul răscumpărării dela participarea în războiu, punându-se în loc un soldat plătit. Se înțelege că acest lucru îl făceau oamenii mai bogați și cu ocupațiuni pașnice și comode. Acest obicei era mărginit însă de condițiunea că numai un Cazac, care participase la marșuri și războaie putea să pună în locul său un soldat plătit, adică numai un Cazac care-și făcuse serviciul său și, prin urmare, avea dreptul la odihnă.

Din spusele lui Colomieț vedem însă că această condițiune nu s'a respectat întocmai și că, la nevoie, se practica și dezertarea.

Disciplina militară și ordinea la Sicië se observa, în principiu, foarte strict, dar nu totdeauna cu succes în practică. Chestiunile mici erau judecate în curenții de către atamani; cazurile mai serioase, ca violările ordinii Siciiei, veneau în fața coșoveiului, a adunării atamanilor și numai în anumite cazuri foarte grele, de omor, etc. s'a întrebuințat și pedeapsa cu moartea prin spânzurătoare. Acest ultim fel de pedeapsă a fost la sfârșit, probabil, scos din jurisdicțiunea coșoveiului și a obștei Siciiei și criminalii cei mari se trimiteau la Brăila sau Galați, ca să fie pedepsiți de Pașă. Pedeapsa cu bătaia putea fi hotărâtă și aplicată chiar pentru invinuirii mici ca de ex. când un tânăr nu-și scotea pălăria întâlnindu-se cu un bătrân, sau când trecea pe lângă palancă.

Plebea Siciiei pedepsea și pe coșovei — cazul lui Olexa Rias-

nei — când erau prins vizitând femeile din Raia, ceea ce era cu desăvârșire interzis mai ales funcționarilor superiori; aceasta se întâmpla când coșoveiul era foarte sever față de căzăcime și făcea, după părerea Cazacilor, nedreptăți. „Trei sau patru (coșovei) au fost astfel pedepsiți“ spune Colomieț; îi băteau și luau „djereme“ (adică un fel de plată în rachiu sau vin pentru această ispravă).

Dreptul de a pedepsi pe coșovei era un semn de desfrânare din partea mulțimii ce nu voia să asculte de superiorii aleși de ea, căutând să-i înlăture când aceștia voiau să țină ordinea, împiedicându-i dela anumite hoții ce-ar fi putut aduce intervențiunea guvernului turcesc.

Numărul Cazacilor se complecta, cum știm, aproape numai cu refugiați din Ucraina. Sicia era locul refugiului, ca și Sicia depe Nipru, pentru acei cari căutau libertatea politică sau personală. Aici veneau cei persecutați de moșieri, cei nemulțumiți cu dictatura administrativă în Ucraina dela stânga Niprului (hetmanscena) etc. Motivele sociale și politice pentru refugiu nu lipseau și'n tot timpul existenței Siciei transdunărene, aceste motive au fost mai numeroase decât înainte.

Este suficient să ne amintim că acesta a fost timpul distrugerii complete a căzăcimii ucrainene cu toate libertățile ei politice și agrare, timpul introducerii iobăgiei pe malul drept al Niprului, timpul când guvernul rus a luat cu sila pământul țărănilor și a predat țărănimea, până acum liberă, în puterea nemărginită a moșierilor, timpul începutului recrutării și colonizării militare în Ucraina și, în sfârșit, timpul persecutării oamenilor fără pașapoarte (s'a introdus acum obligațiunea pașapoartelor), a refugiaților ce se ascundeau în stepele Novorosiei și Basarabiei. Se înțelege că pentru toate aceste motive au fost o mulțime de oameni cari, neavând altă scăpare, au trebuit să fugă la Sicia din delta Dunărei.

Sunt și cântece populare istorice, care descriu această situațiune. Unul din ele, notat la Tulcea, dela Maria Mihailiha, descrie această situație grea a unui tânăr care, neavând familie și neștiind încotro să se ducă, capătă dela o fată indicațiunea a trei drumuri: 1. spre Don, 2. spre Crimeia și 3. la Zaporoje în delta Dunărei.

Fiiind refugiați din Rusia, nu știau drumul ce trebuia urmat ca să ajungă în delta Dunărei și, fiindcă de multe ori acești refugiați rătăceau sau aveau multe de îndurat până ajungeau la Sicie, de aceea s'a organizat această emigrare, trimițându-se din timp în timp și câte odată și în fiecare an emisari în Ucraina, cari căutau oameni sănătoși, demni de a fi Cazaci, aducându-i în delta Dunărei pe drumuri mai sigure și păzite de Cazaci. Colomieț povestește chiar despre un oarecare Andrei Verșibalo, ataman din curenia serghioschii, care se ducea în fiecare an în Ucraina și aducea câte 15 oameni. Despre asemenea emisari vorbește și un cântec popular, notat la Tulcea, și care arată toate piedicile ce trebuiau să fie învinse de acei ce se duceau la Sicie, precum și condițiunile sociale care sileau populațiunea Ucrainei să fugă în delta Dunărei (iobăgia și recrutarea). Cântecul a fost cules dela Ostap Danciu (pg. 80).

Cei veniți la Sicie erau primiți fără ceremonie. Erau întrebați numai de unde au venit și de ce, iar mai apoi trebuiau să răspundă dacă vor să fie Cazaci. Dacă răspundeau afirmativ atunci își alegeau curenția și coșoveiul le preciza ca să nu săvârșească anumite lucruri nelegiuite, și din cauza cărora au fost nevoiți să fugă, le recomanda să prindă pește, dar să nu se apuce de hoții. Cu aceasta se isprăvea tot ceremonialul primirii unui Cazac nou.

Descriind primirea Cazacilor noi, Colomieț nu amintește despre întrebarea obligatorie privitoare la religionea celor veniți.

Probabil că aceasta se înțelegea dela sine și cei veniți erau întrebați înainte de interogatoriul oficial. Ori cum ar fi fost, trebuie să credem că religia a jucat un rol important la Sicia transdunăreană. Din amintirile lui Colomieț se poate vedea că Cazacii se distingeau printr'o evlavie mare, care se arăta în îngrijirea bisericeii dela Sicie și prin obiceiul de a se călugări la sfârșitul vieții, cât și din respectul de care se bucurau unii preoți la Sicie.

Unii din coșovei se călugăreau, cum a fost cazul cu Litvin, care s'a dus la Mirmopoian unde a și murit. Profesorul dela universitatea din București, Tocilescu, ne-a spus că Mirmopoian este mănăstirea Poiana Mărului, care a jucat un rol important în viața căzăcimii transdunărene. La această mănăstire, situată nu departe de gara Râmnicul-Sărat în Moldova (?), se duceau Cazacii ca să moară acolo. Astfel au murit aici, în afară de coșoveiul Litvin și coșoveiul Horodena; tot aici s'a călugărit și ultimul preot al Siciei, părintele Iustin, ce-a fost la Silistra cu Cazacii și la închisoare după trădarea lui Hladchi.

Mirmopoian a devenit o mănăstire cercetată de Cazaci probabil din cauza unei anumite tradiții, de oarece, după spusese lui Colomieț, aici s'a călugărit Vasile [Bezrucovii—(Fără măneci)], pisarul (secretarul) lui Mazepa, care a construit la Galați biserica Sf. Paraschiva și a murit călugăr la Mirmopoian. Mulți Cazaci se duceau și la „Mullele sfânt” (Athos); între aceștia a fost și coșoveiul Moroz care s'a întors la Sicie și a murit în timpul războiului greco-turc.

Referitor la preoțime, la Sicie s'a păstrat până la sfârșit o completă independență, alegându-și totdeauna ei preoții, — uneori chiar din mijlocul lor — și trimițându-i numai după aceea pentru hirotonisire la episcopii și mitropolii moldoveni. Ei alegeau pe cineva dintre Cazaci, care să fi fost numai știutor de carte (pg. 84) iar episcopul îl făcea preot, cu atât mai ușor, cu cât în numărul episcopilor moldoveni au fost câte odată unii și de origine ucraineană, ca de ex. mitropolitul din Iași, Gavril, despre care amintește și Colomieț. Mult timp după aceea s'a păstrat obiceiul la populațiunea ucraineană din Dobrogea de a-și alege preotul, obiceiul care se găsește practicat și în satele căzăcești din Basarabia, în al doilea deceniu al secolului al XIX, după cum se vede din nota din numărul lunii Aprilie al publicațiunii „Kievskaja Starina” (pg. 166).

Organizarea economică a Siciei transdunărene se prezintă aproape

ca și la Sicia depe Nipru, cu unele aspecte căpătate în urma unei anumite desvoltări locale. Ca aspecte locale ar fi, după părerea noastră, evoluția spre gospodăria agrară, desvoltarea mare a proprietății particulare și a diferitelor întreprinderi, goana după ori ce fel de câștig, accentuarea diferenței între Cazacii bogătași și golani, etc.

Această viață economică a Zaporojenilor dela Dunăre s'a oprit anume în momentul când trebuia să se transforme pe baze cu totul noi.

După luarea Dunavățului de către Cazaci și după mutarea Siciii zaporojene, guvernul turc a dat Zaporojenilor un teritoriu mărginit, sau mai bine zis le-a recunoscut lor drepturi de folosință asupra pământului luat de ei cu sila dela Necrasovți.

După indicațiunile lui Colomieț, hotarul pământului căzăcesc mergea dela lacul Kameñni (ghiolul Chetrii de astăzi?) între Mahmudia și Murighiol (pg. 85), către Sud spre Razim, iar la Sud=Est pământurile Zaporojenilor mergeau până la mare, cuprinzând în întregime și insula Dranov. Lăsând la o parte mlăștinele și bălțile, restul acestui teritoriu, bun pentru locuit și pentru agricultură, se înfățișează, aproape ca suprafața unui triunghi echilateral care are baza circa 30 km. și înălțimea circa 15—17 km.

După spusele altor bătrâni din Dobrogea, hotarul pământurilor zaporojene mergea spre W. până la Pristav, deci aceste pământuri au avut o întindere mai mare. În sfârșit, după afirmațiunile lui Pivtoracenco, fiul renumitului zaporojan Pivtoraca, hotarul acesta ar fi început încă și mai de departe și anume dela Isaccea. Ostap Danciu redă spusele lui Pivtoracenco astfel: „De cealaltă parte a Dunărei, lângă Satu=Nou, este mănăstirea (dacă nu greșim) a Sf. Nicolae; acolo a fost podul plutitor, pe care a trecut armata rusă; în această parte a Dunărei, mai jos de Isaccea, a fost o fântână și un pod; lângă această fântână erau trei stâlpi bătuți în pământ; acolo era semnul hotarului!“. Dela acești stâlpi mergea hotarul pe drumul vechiu spre Baba — din Isaccea spre Baba, prin Poșta, Adjilar, și pe lângă Vizir Motli până la limanul (lacul) Baba (Babadagului); acolo este satul Zimbil (Zibyl pe hartă) și hotarul îl împărțea în două“.

Dacă ne amintim că Dobrogea a început să fie colonizată, mai mult sau mai puțin regulat, abia la începutul secolului XIX și că abia atunci s'a început în ea gospodăria agrară, atunci putem să admitem că la început hotarul pământurilor zaporojene a putut să fie acolo unde îl precizează Pivtoracenco. Mai apoi hotarul a trebuit să se retragă treptat spre Est, ajungând acolo unde-l arată Colomieț (pg. 86).

Această presupunere e cu atât mai verosimilă cu cât Zaporojenii n'au mai avut nevoie de o suprafață atât de mare de pământ; ce altă parte populațiunea ce creștea mereu și care se compunea în cea mai mare parte din coloniști Ucraineni, ca la Tulcea, Prislav, Beș=Tepe, etc., cerea pământurile pentru ea.

A se opune la împărțirea pământurilor n'au încercat Zaporojenii, deoarece ei atunci nu se ocupau cu agricultura și nici nu aveau pe lângă Sicia o raia destul de mare.

Suprafața pământului în hotarele arătate de Colomieț reprezintă un povârniș foarte întins în direcția dela Beș-Tepe spre Sud și Sud-Est, adică spre Razim și spre șesul Dunavățului, care face parte din delta Dunărei. Fiind puțin deluroasă și înconjurată din toate părțile de munți (?), această suprafață este în unele locuri stepă adevărată, în alte locuri foarte bună pentru agricultură, fiind acoperită peste tot de un strat de Ciornoziom, nu prea gros,* dar foarte roditor. Străbătând aproape întreaga suprafață, noi ne-am convins de visu cât de necesară era pentru Cazaci stăpânirea acestei întregi suprafețe, atât din punct de vedere strategic cât și din punct de vedere economic, mai ales dacă ne raportăm la raia, adică la locuitorii dedați agriculturii, cari se strângeau încetul pe încetul în jurul Siciei.

Acum pământul acesta este ocupat pe deoparte de Tătari ce locuiesc în Cara-ibeli, Beibudjan (?), Atmadji, etc. și pe de-altă parte de Mocani și Ucraineni la Dunavățul de sus și de jos, la Murughiol, Mahmudie, Prislav, Pârlita, etc.

Zaporojenii au primit pământurile acestea cu scutire de dijmă nu numai la produsele agrare și la vite, dar și la pescuitul în hotarele lor, adică pe Dunavăț și pe limanurile și bălțile din jurul Siciei. La Dunăre, la Marea-Neagră și la Razim plăteau însă taxe vamale în folosul guvernului turc.

În hotarele obștei zaporojene și raialei cultivarea pământului era complect liberă pentru ori și cine și întinderea pământului cultivat depindea de numărul mâinilor de lucru și de nevoile fiecărei familii.

Nu exista nici o împărțire a pământurilor și fiecare ara unde vrea și cât vrea. Colomieț spune în această privință: „... și Turcul nu spunea niciodată, „pământul meu“, ci numai „pământul nostru, al împăratului nostru“.

Această deplină libertate în folosirea pământului comun, fără nici un amestec din partea obștei, depindea înainte de toate de prisosul pământului care întrecea nevoile locuitorilor, mai ales ale acelor ce se ocupau cu agricultura.

O mare parte din acest finut al Zaporojenilor, mai ales partea din sudul triunghiului, se dădea în arendă Mocanilor, adică Românilor transilvăneni, cari și până în vremea lui Condratovici își țineau turmele în aceste regiuni.

În afară de Mocani, în satele Cara-Bair la nord și Sarnusi sau Sarnasu (Sarinasuf?) la sud, trăiau Bulgari și Moldoveni, cari se ocupau deasemenea în cea mai mare parte cu creșterea vitelor și arendau dela Zaporojeni pământurile necesare pentru pășunat. Această arendare o făcea însuși coșoveiul; care primea și plata arendei, socotită de obicei după numărul vitelor sau al plugurilor. Afară de plata arendei, păstorii mai dădeau și vite pentru aprovizionarea Siciei cu carne; această dare nu se cuprindea în obiectul discuției la arendarea locului, ci ea se dădea în semn de prietenie, sau în schimbul peștelui ce se primea dela Zaporojeni.

Locuitorii ucraineni cari formau raiaua și Cazacii ce-și aveau gospodăria nu se ocupau cu creșterea vitelor, ci numai cu agricultura.

Socotind că Colomieț număra în toate așezările zaporojene (raia) nu mai mult de 200 case, trebuie să credem că contingentul ăgrar al Siciei cu sloboziile ei nu era mare; ceea ce este important este faptul că numărul creștea mereu și putem să bănuim că, datorită împrejurărilor politice favorabile, a trebuit să întrecă, în scurt timp, numărul locuitorilor necăsătoriți ai Siciei, cari nu se ocupau cu agricultura. Dintre Zaporojeni, numai cei căsătoriți se ocupau cu agricultura, iar aceștia trăiau tocmai din această cauză în raia, pe când dintre adevărații Zaporojeni Colomieț indică numai pe unul, Hnat (Ignatie) Holovaci, din steblivski curini, care avea boi, vaci, cai, oi și vii și care mereu ara și semăna (p. 88). Nu trebuie să uităm că coloniștii ce veneau din Rusia mai târziu erau exclusiv agricultori și că acest element ăgrar a putut să determine o schimbare economică în existența siciei, care a dat o direcție nouă și sănătoasă în viața acestei organizațiuni căzăcești.

Ocupația principală a Zaporojenilor rămase și mai departe, ca și mai înainte, pescuitul peștilor și vânatul, ocupațiuni întreprinse pe o bază mare, fiind mijlocul esențial de existență al obștei căzăcești.

În această ocupațiune principală s'a exprimat și caracterul economic al Siciei, ca tovarășie a muncitorilor sau mai bine zis, asociația asociațiilor, reprezentată prin curenii. Împărțirea locurilor în fiecare an între curenii pentru exploatarea peștelui n'a existat în Sicia transdunăreană cum era la aceea depe Nipru, probabil atât din cauza locurilor bune pentru pescuit, cât și din cauză că vânătoarea peștelui se făcea mai ales la malul mării cu așa numitele „kormaki” sau „peremete”, ce trebuiau să fie schimbate mereu dela un loc la altul după formarea bancurilor de nisip. Aproape toate curenii aveau „zăvoade” pescărești comune; multe curenii aveau în comun „erici” și năvoade sau „matule”.

Veniturile acestor unelte pescărește erau proprietatea obștească a fiecărei curenii. La aceste zăvoade munciau toți membrii cureniiilor cu excepția celor ce plecau după câștig în altă parte, sau erau ocupați în serviciul obștesc ca atamani, osauli etc. Astfel aceste zăvoade reprezentau asociații muncitorești și formau centre economice în jurul cărora s'au grupat Cazacii, împărțiți în curenii. Unele curenii cu o populație mai numeroasă aveau mai multe zăvoade; cea mai mare parte însă câte 2 sau 3.

Această grupare era o unitate nu numai socială dar și economică, trăind o viață complet independentă.

Organizarea militară a Siciei nu admițea în sânul ei femei. Mai târziu însă, datorită influenței emigrației din ultimul timp, a început să se piardă caracterul exclusiv războinic al acestei formațiuni. Atunci apar în jurul Siciei colonii întregi de familii ale Zaporojenilor ce nu făceau parte din gospodăria cureniiilor. Astfel apar în curenii pe lângă zăvoade comune și zăvoade particulare

ce aparțineau la început probabil societăților Cazacilor însurați, iar mai pe urmă și persoanelor particulare.

Asemenea schimbări se observă și la Sicia de pe Nipru mai ales în momentul ultim al existenței ei; de acolo s'a transmis și la Sicia transdunăreană ca un obicei ce nu mai stărnea mirarea, pentru că luând poziție în potriva acestui fapt, se lua atitudine ostilă și împotriva familiei cu care lumea a început să se impace și în Sicia transdunăreană. A introduce familia în sânul obștei, adică a curenților nu era îngăduit de tradiția căzăcească a Zaporojenilor, care îi obliga să păstreze viața și organizarea militară veche. De aceea oamenii cu familie, sau cari ar fi dorit s'o aibă nu aveau altă ceva de făcut decât să înființeze zăvoade particulare pe lângă ale curenților și odată ce s'a trecut peste viața social-economică reglementată în Sicie, s'a creat încetul pe încetul și mijlocul de îmbogățire personală. Unii dintre Cazaci își strângeau cu zăvoada bogății relativ mari. Colomieț amintește despre cazacul Fedor (Teodor) Holovatei, care Singur avea 24 zăvoade, stârnind prin aceasta invidia unui mare pescar turc, care voi să-l atragă într'o cursă și să-l omoare.

Una din urmările admiterii gospodăriilor particulare la Sicie și mai ales a zăvoadelor particulare a fost apariția bogățiilor și săracilor, cari au început să se dușmănească între dânșii. Membrii ocupați cu gospodăria agricolă sau cu zăvoadele de pescuit nu mai puteau părăsi ușor aceste ocupațiuni ca să se ducă în războaie, ci căutau să plătească în locul lor câte un mercenar. Pe de altă parte existența zăvoadelor particulare a făcut ca o parte din populațiunea săracă a Siciei să poată câștiga și în afară de munca în curenții, lucrând în particular la pescuitul ce se făcea în afară de organizațiunea Zaporojenilor și care se practica în proporții foarte mari...

În proporții mai modeste, dar nu neînsemnate, se făcea și vânatul. Delta Dunărei se distingea atunci prin mulțimea nenumărată a animalelor și a păsărilor sălbatice, începând cu căprioare (?), cerbi (?) mistreți etc. și terminând cu cârduri nesfârșite de găște și rațe sălbatice, de lebede și pelicani etc. Chiar acum, când populația a crescut simțitor și când după inundația cea mare din anul 1857 au perit o mulțime de animale sălbatice și păsări, noi, mergând dela Sulina la Catârlez pe malul mării am avut unica ocaziune în viață să vedem cârduri de găște și rațe sălbatice ce aveau o lungime de un kilometru și poate și mai mult; aproape în fiecare birt la Dunăvățul de jos și de sus am putut vedea grămezi întregi de piei de scufundari (margus albellus), lebede, pelicani, vulpi și lupi etc. În amintirile lui Colomieț nu găsim indicațiuni că vânatul se făcea de către Zaporojeni ca o întreprindere comună; totuși, probabil că vânătoarea s'a practicat de cete întregi căzăcești și poate chiar de curenții întregi, dar și de unii dintre Cazaci pentru cari vânatul a fost o ocupație deosebită. În afară de vânătoarea cu puști, Zaporojenii prindeau animalele cu câpcane etc. și consacrau acestei ocupațiuni tot timpul

liber, mai ales în timpul iernei, când era vremea nepotrivită pentru pescuit.

Produsele pescuitului și ale vânatului se trimiteau de obicei la Galați sau Brăila, în bărci mari — tot așa cum se face și astăzi — cu deosebirea că vânzarea se făcea atunci direct, fără intermediari, cari astăzi nu mai admit pe pescari la vânzare. Banii primiți pentru pește se considerau proprietatea comună a cureniilor, nefiind dați pentru casa comună a Siciei (pg. 92); ceea ce se obținea după vânzarea peștelui de la zăvoadele particulare se împărțea între părtași, așa că lucrători cu plată nu existau la aceste zăvoade. Zăvoadele particulare formau niște asociațiuni sui-generis, în care o parte anumită a venitului din vânzarea cu hurta (la început $\frac{1}{3}$, mai apoi ca și acum $\frac{1}{2}$) se dădea proprietarului zăvodului, iar restul se împărțea în mod egal la părtașii ce participau la asociație cu munca. Astfel părtașii împărțeau câștigul și pierderea cu proprietarul; de obicei însă aveau câștig, mai ales când peștele se prindea bine. Aceste relații dintre proprietarii zăvoadelor de pescuit cu lucrătorii părtași s'au păstrat între pescarii dunăreni și până acum, cu singura deosebire că acum proprietarul se îngrijește și de hrana și îmbrăcămintea pescarilor; dar se înțelege că găsește, cu ajutorul conducătorului (atamanului) care strânge lucrătorii, foarte multe ocaziuni să înșele și să exploateze pe lucrători în folosul său.

O parte a populațiunii Siciei, care nu găsea sau, din anume motive, n'a voit să găsească de lucru la Sicie și în zăvoadele ei, sau în acele ale raialei, pleca în fiecare vară la muncă după câștig, la cosit, la seceriș, la recolta păpușoiului, la prășit etc., în Turcia, Serbia, Macedonia etc. Banii câștigați Zaporojenii îi depuneau în casa cureniei, sau îi întrebunțau pentru propriile lor nevoi, cumpărând haine, cizme, arme etc.

Necesitatea satisfacerii nevoilor particulare accentuându-se, a silit din ce în ce mai mult pe Cazaci să-și caute de lucru în afară de Sicie. Pentru găsirea a cât mai bogate mijloace de existență, ei au început să „meargă după pradă“, formând un fel de bande bine organizate, care au pricinuit multe neînțelegeri între administrația Siciei și guvernul turcesc (pg. 93). Hoții și prădăciunile se datorau, între altele, și faptului că în populațiunea Siciei se pripășise mulți refugiați din Rusia, fugiți din motive criminale și pentru cari orice muncă era insuportabilă. Trebuie să recunoaștem însă că și funcționarii Siciei trăgeau unele foloase materiale după urma unor asemenea prădăciuni ce intrau în tradițiunea veche a Zaporojenilor, cari priveau atacurile asupra Turcilor și Tătarilor ca fapte eroice, mai mult demne de laudă decât de dojană.

Atacurile se făceau de către bande bine organizate, compuse din oameni pricepuți, cari știau unde trebuie să se ducă și unde să se ascundă de urmărire. Colomieț povestește un rând întreg de povești despre asemenea atacuri și din spusele lui reese că autoritățile Siciei au căutat adesea ori să scape Zaporojenii prinși cu hoții, sau pentru

că trăgeau și ei foloase materiale de pe urma unor asemenea fapte, sau ca să-și salveze oamenii lor. Când aceste atacuri banditești depășeau marginile eroismului, atunci mulți dintre cei prinși erau spânzurați, fiindcă nelegiuirile se răspândiseră foarte mult, așa că pentru oameni: ce aveau bani, viața era periclitată: dacă nu-și omorau Turcii, atunci îi omorau Cazacii.

La veniturile militare se adăugă și venitul birtului Siciei. Vânzarea en gros a băuturilor spirtoase s'a arendat unui evreu din Galați, care avea un depozit la Sicie din care vindea numai cu vadra.

Vânzarea în amănunt era în mâinile Cazacilor și se făcea la rând de fiecare curenție, care trimitea 4 Cazaci pe timp de o lună pentru vânzarea băuturilor. Venitul vânzării era comun pentru Sicie și se găsea la dispoziția pălăncii.

Povestirea lui Colomieț este mai de crezut decât spusese lui Ceaicovschi, care susține că și vânzarea cu amănuntul era în mâinile Evreilor ce jefuiau pe Cazaci; de multe ori însă și acești Evrei au fost omorâți de către Cazaci (pg. 95).

Un articol important în gospodăria Siciei îl forma și subvenția din partea guvernului turc, plătită prin pașa din Brăila și care consta din solda în bani și din „tain“, adică hrana (proviant) pe deoparte în natură, pe de altă în bani.

Se înțelege că această subvenție o primea numai Sicia; raiaua nu primea nimic, dar nici nu era obligată să participe în război. Nu cunoaștem precis cuantumul subvenției. Colomieț spune că coșoveiul primea 3000 piaștri anual, iar atamanii de curenții primeau, în baza hotărârii curențiilor, dela 200—300 piaștri pe fiecare jumătate de an „dela Pocrova până la Sf. Gheorghe și dela Sf. Gheorghe până la Pocrova“. Pentru fiecare curenție guvernul turc dădea 600 (?) oca de făină și 600 piaștri în numerar la fiecare jumătate de an. Cantitatea de făină pare a nu fi reală, fiind prea mică, mai ales că totdeauna Cazacii căutau să-și exagereze numărul, pentru a primi o cantitate mai mare de soldă și hrană. În afară de făină, Cazacii mai primeau în natură și oțet, linte și probabil unt de lemn. Guvernul le mai dădea de asemenea și praf de pușcă și plumb, pe când armele și îmbrăcămintea trebuiau să și le procure Cazacii cu banii lor proprii.

Averea întregii Sicii se împărția în: 1) bunurile întregii Sicii sub îngrijirea pălăncii și 2) bunurile curențiilor, separate pentru fiecare curenție și total independente de gospodăria comună a întregii Sicii. Veniturile Siciei întregi erau formate din arenda pământurilor, vânzarea băuturilor și solda primită dela guvernul turcesc. Din acești bani se acopereau și obligațiile de caracter comun, adică salariile tuturor persoanelor oficiale, reparațiile clădirilor oficiale, cheltuielile de deplasare ale superiorilor, primirile festive dela Pocrova etc. (pg. 96).

Toate celelalte erau îngrijite de curenții. Fiecare curenție administra autonom partea soldei și tainul (hrana), veniturile pescuitului și vânătorului, plățile Cazacilor ce se ocupau cu afaceri particulare etc.

[Notă. Sicia transdunăreană a păstrat și a mai dezvoltat ordinea

economică a Siciei depe Nipru, cum rezultă din cuvintele contemporanului scriitor francez Scherer: „Chacune (Kurène) avait son économie et son administration particulières. Tous ceux qui demeuraient dans la même Kurène n'avaient qu'une bourse et qu'une table et ils allaient ensemble à la guerre“. — Scherer, *Annales de la petite Russie ou Histoire des Cosaques Zaporogues*. P. 1788. T. I, pg. 135].

Administratorul gospodăriei unei curenii era un ataman, care era nu numai reprezentantul administrativ și militar al comunității sale, dar și șeful economic, gospodarul. Obligațiunile lui principale au fost: îngrijirea de buna stare economică a curenției, ordinea în curenție, întreținerea clădirilor, lucrarea ogorului (grădinii), pregătirea proviziunilor gospodărești etc. După îndeplinirea datorilor primea și plata de 200--300 piaștri dela guvernul turcesc, pe lângă care mai primea un fel de plată suplimentară și dela Cazaci.

Ajutorul atamanului era bucătarul, deasemenea persoană oficială, ce primea 100—120 piaștri pe jumătate an. Pentru lucrări mărunte femeiești ca lipitul caselor, munca în ogor etc. se tocmeau femei din raia, ce-și primeau plata dela palancă pentru lucrările de construcții, sau de la curenții, în cea mai mare parte în natură: pâine etc. Obiectele gospodărești ce nu se puteau face în casă se cumpărau de către fiecare curenție pentru nevoile sale.

Iși cumpărau făină (mai ales din Bazargic) (pg. 97), oțet, unt-delemn pe care îl țineau în „kașcazaki“, adică în oale mari de lut. Vinul îl aduceau în cea mai mare parte de la Odobești din România. Din spusele lui Colomieț aflăm și prețurile alimentelor și lucrurilor necesare: făina de grâu se vindea cu 7 lei 100 ocale, adică, după prețul de astăzi, 7 copeici pentru pud (16 kgr.); mălaiul 3 parale (pari) pentru 4 ocale, adică $1\frac{2}{3}$ centime pentru 12 funturi rusești (4 kgr. 800 gr.); o pereche de boi cu car 70 lei; o vacă 30—35 lei; hoba, adică un fel de manta sau îmbrăcăminte deasupra cămășii, 25 lei; un pieptar fără mâneci $2\frac{1}{2}$ lei. Nici munca nu se plătia tocmai scump pe atunci; se dădea 15 centime (30 parale) pentru o zi la coasă, la secere 30 centime și numai pentru lucrările de fortificație s'a plătit o mahmudea întregă, adică 50—60 centime. Nu se prea duceau însă Zaporojenii la muncă.

Cât privește viața Siciei dela Dunavăț, amintirile lui Colomieț ne oferă un material foarte prețios, cu ajutorul căruia ne putem reconstitui aspectul obștei căzăcești dispărute; această reconstituire, este cu atât mai interesantă, cu cât etnografia Siciei depe Nipru nu ne este cunoscută mai în amănunte.

Sicia era așezată în acelaș loc unde este astăzi Dunavățul de sus și unde, până la apariția Zaporojenilor, a fost satul Necrasovților cu acelaș nume. Până la prima mea întâlnire cu Colomieț, n'am avut prilejul să merg la Dunavăț și de aceea, cu toate întrebările amănunțite, n'am putut să-mi fac, după spusele lui Colomieț, o idee clară despre situațiunea Siciei. Și la o a doua întâlnire cu Colomieț la Dunavățul de jos, n'am putut să vizitez cu el Sicia, deoarece n'a

fost în stare să meargă cu mine pe jos până acolo. Am fost silit să vizitez Dunavățul de sus fără Colomiet (pg. 98), cu tovarășul meu de drum și cu preotul de la Dunavățul de jos, Ștefan Kruștălev. Eșind din Dunavățul de jos, un sărac sat tătărăsc, ocupat abia de 2—3 ani de ucraineni, cari-l prefac acum după firea lor și ridicăndu-ne pe un deal nu prea mare, am văzut în fața noastră, aproape drept spre nord, un deal destul de mare și puțin la dreapta lui, dealungul unui deal răpos destul de înalt (circa 10 stânjeni), satul Dunavățul de sus — fosta Sicie, care se încovoiaie spre dreapta de la gârla Dunavățului.

La stânga noastră se întindea steпа întinsă cu munții Beș-Tepe, văzuți în depărtare, iar la dreapta se întindea balta fără sfârșit a Dunărei, întretăiată de cotiturile Dunavățului și împodobită de sălcii ce cresc pe malul Dunărei. La intrarea în sat, la cotitura Dunavățului, am trecut peste un val și un șanț, care înconjura Sicia, iar de aici îndreptându-ne puțin la dreapta, am mers pe ulița aproape paralelă cu gârla, la capătul căreia, aproape de baltă, se găseau două cârciume întreținute de Evrei. La sfârșitul șesului peste care trece această uliță se întâlnește un drum strâmb spre gâră, peste care se ridică un pod, întrerupt la mijloc, pentru a putea trece șlepurile. Aici a fost portul Zaporojenilor și această destinație o avea și în prezent după mulțimea bărcilor ce se găseau în apropiere. La cârciumă se găseau o mulțime de oameni, deoarece în acea zi era sărbătoare, — Ucraineni și Moldoveni — dar nimeni nu ne-a putut da nici o deslușire despre situația de odinioară a Siciei, lucru explicabil, deoarece după distrugerea Siciei, locul a rămas mult timp aproape nelocuit (pg. 99), iar după războiul Crimeii a fost dat Tătarilor refugiați din Crimeia. Cea mai mare parte a locuitorilor actuali nu stau aici decât de vreo 4—5 ani, adică dela războiul din 1877—1878, când Tătarii s'au mutat în Turcia. Dunavățul de sus mai are încă bordeie tătărăști, dar în general are înfățișarea unui sat ucrainean din orice județ Cerkassy sau Cehrin. Eșind din cârciumă și plecând spre marginea nord-estică a satului care se mărginește cu balta, totuși destul de ridicată deasupra bălții, și lăsând la o parte drumul spre Murughiol, ce întretaie din nou rămășițele valului, ne-am îndreptat spre dealul de la stânga, la poalele căruia se găsește Dunavățul de sus. Nu departe de port, pe șesul amintit, ne-a arătat părintele Ștefan rămășițele abia observate ale unei clădiri vechi, lămurindu-ne că mulți locuitori spun că acolo ar fi fost biserica Siciei. Presupunerea aceste e foarte probabilă, dar trebuie să spunem că rămășițele clădirii de piatră sunt de proveniență mult mai veche și foarte asemănătoare, după material, cu ruinele valorilor genoveze de piatră ce se găsesc lângă Sicie aproape de Kruhlec și deasemenea cu ruinele cetății genoveze de lângă Enissale, Slava etc. Mergând din acest loc spre nord-est, am văzut la stânga că pământul nu-i neted și că se văd urme de clădiri ce-au fost acolo; foarte probabil că acestea sunt urmele cureniilor zaporojene.

De pe deal am văzut la nord lacul Kruhlec și rămășițele ce

se găsesc lângă el ale unei fortificațiuni vechi genoveze, care se ridică pe dealul din apropiere. În depărtare se vedea Murughiolul și la dreapta un șes nemărginit mlăștinos, la marginea căruia lucia ici și colo Dunărea (pg. 100). Mai spre dreapta, spre nord-est, se vedeau pădurile negre de la Cara-Orman și la dreapta de tot se zărea dunga mării îndepărtate. Înapoi, adică la sud-est și la sud de dealul pe care ne găsim, se vedea ca în palmă Dunavățul, care ocupa un unghi obtus destul de mare din șesul ce intră în baltă, mărginit la sud de gârla Dunavățului și la est de baltă. Partea de nord și de vest a acestei întinderi, ocupată de sat, e întărită de un val cu șanț, care închide așftet tot locul fostei Siciei, formând din acest loc un fel de cetate în forma unui trapez. Valul de nord, lung de 2500—3000 pași și malul gârlei Dunavăț ce atinge satul spre sud, formează cele două laturi paralele ale acestui trapez, iar valul de vest, lung de 340 pași, merge perpendicular pe laturi drept de la nord spre sud, pe când laturea de est a trapezului, formată din marginea șesului și baltă, se întoarce destul de mult spre nord-est. Colomiet spune că valurile și șanțurile sunt făcute de Necrasovți; părerea noastră însă este că ele sunt mult mai vechi, din anticitate, sau din vremea expansiunii genoveze în aceste părți. Aceste valuri nu seamănă cu cele de lângă lacul Kruhlec din punct de vedere al materialului și al tăriei construcției.

Valurile de la Kruhlec formează aproape un pătrat regulat cu laturile de circa 300 pași, ale cărui laturi verticale au direcțiunea nord-est. Peste drum de aceste valuri se ridică un val mic, sus pe deal, terminându-se în vârful lui cu un grup de ruine ale unei clădiri de piatră. Ostap Danciu ne spune că nu de mult valul ce taie drumul era unit cu valurile de formă pătrată. Toate aceste valuri sunt construite din pietre rotunde și din lespezi mari de piatră, unite cu ciment alb foarte tare, ce conține în el și var, pe când valurile ce înconjoară locul Siciei sunt din pământ și lut. Materialul și modul de construcție a rămășițelor presupuse ca fundamentul fostei biserici de la Sicie (pg. 101) seamănă, ca material și construcție, cu valurile de lângă lacul Kruhlec.

Se înțelege că reconstruirea planului Siciei se poate face numai aproximativ pe baza cunoștințelor ce le avem. Din clădirile Siciei n'a mai rămas aproape nimic, ceea ce nu-i de mirat dacă ne gândim că ele au fost clădite din ceamur, adică din lut, pământ și gunoiu, iarbă și paie și că locul Siciei, rămânând mult timp nelocuit, a fost ocupat de o populațiune tătarească, acolo unde se ridică acum un sat cu totul nou. Ceaicovschi, care a fost pe ruinele Siciei în al cincilea deceniu al secolului trecut, spune că atunci „toate urmele clădirilor dispăruseră, afară de o cârciumă ce sta încă între ruine și unde un Evreu vinde vin și rachiu până în prezent!” Ostap Danciu, vizitând Sicia puțin mai înainte, spune că a găsit încă urmele cureniilor și a altor clădiri vizibile. „Mie Halabala Ioan mi-a arătat unde stătea fiecare curenie... Când vii de la Murughiol spre Sicie, se

văd urmele unde au fost cureniile, casa coșoveiului și cancelariile . . .

Când veneai din spre Murughiol, se aflau la dreapta, sub deal . . . Din casa coșoveiului rămăsese numai sobele, iar acolo unde au fost cureniile se vedeau numai grămezi de gunoi, oase de pești . . . ceea ce arată că oamenii trăiseră bine“ . . .

Din spusele lui Colomieț, la intrarea în Sicie dinspre port, la dreapta, nu departe de malul prăpăstios scăldat de apa Dunavățului, se afla biserica. Venind dinspre port, spre stânga, la intrarea în Sicie se găsea cârciuma Siciei, din fața căreia începea o uliță lungă, mărginită de două rânduri de cureni și care mergea dealungul cursului gârlei Dunavățului ce făcea cotituri ; strada era însă dreaptă și, mergând în direcția nord-est, dădea în drumul spre Murughiol. Rândul de jos al cureniilor, adică cel din spre est, mai aproape de baltă și gârlă se mărginea cu biserica cureniei crelivskei, apoi urma baturinskii etc. și la sfârșit, la eșirea spre Murughiol — platnerivskii cureni. În rândul de vest sau rândul de sus, sub deal, prima la stânga de la cârciumă se găsea kalnebolotski cureni, după ea fitarnea și pe urmă palanca ; după aceasta djerliivski, apoi rekliivski și, în sfârșit, în fața cureniei platnerivski era curenia vedmedivski, ultima din acest rând. Acest plan se potrivește și cu indicațiunile lui Ostap Danciu, care spune că ruinele pălâncii se vedeau sub deal la dreapta, venind din spre Murughiol.

Mai departe, spune Colomieț, „clădirile cureniilor se aflau cu coamele spre uliță și spre est și cu ferestrele spre sud, ceea ce nu-i adevărat, deoarece strada nu mergea drept de la sud la nord, ci înclinându-se puțin spre nord-est ; pe lângă aceasta trebuie să observăm că clădirile cureniilor aveau câte două coame și că, deci, numai cureniile din rândul de sus au putut să fie cu coamele răsăritene spre stradă (pg. 103).

Cât privește exteriorul Siciei, acesta se deosebea puțin de înfățișarea obișnuită a unui sat ucrainean. Biserica era mică, cu un turn de lemn și era acoperită cu șindrilă. Interiorul era mai impunător. Colomieț spune „că era toată în aur“. Aceasta nu-i de mirat, deoarece Cazacii căutau să ia pradă în războaie și niciodată nu uifau de biserica lor. Cele mai multe lucruri bisericesti, chiar și clopotele, le aduceau din Moldova. Coșoveiul n'avea un loc special în biserică, el stând de obicei lângă strana dreaptă. Palanca se deosebea de celelalte clădiri ale cureniilor, fiindcă era împrejmuită și avea camere : una pentru coșoveiu și cancelaria. În curtea pălâncii erau hambare, grajduri, beciuri etc. Curenia avea ca arhitectură înfățișarea unei case ucrainene împărțită de sală în două jumătăți destul de lungi, așa că la fiecare jumătate se găseau nu mai puțin decât trei ferestre. Ca mărime, cureniile nu erau egale, ci fiecare corespundea cu numărul Cazacilor din curenție. Cea mai mare și mai bine organizată a fost curenția platnerivski ; curenția stebliivski, cu toate că era mică, avea mulți Cazaci. Acoperișul era făcut din stuf, cum este și acum la casele de la Dunavăț ; lângă curenție se găseau hambare sau „budke“, ce

erau un fel de cămări ; se mai aflau grădini și chiar pomi fructiferi, ce se găseau mai ales pe lângă cureniile din rândul de jos, de pe lângă apă. Cea mai bună grădină cu mulți pomi o avea curenia platnerivschi ce eșea la câmp. Interiorul cureniilor era foarte simplu : în sală se găsea cuptorul pentru pregătirea mâncării în timpul verii (pg. 104), — la dreapta și la stânga sălii se găsea câte o odaie fără podele (cu lut pe jos), cu lavițe largi, pe care dormeau Cazacii. Numai armele, iataganele, săbiile, pistoalele și celelalte unelte de războiu și vânat, atârdate pe pereți, deosebeau casele Cazacilor de cele ale țărănilor ucraineni.

Populațiunea cureniilor n'a fost niciodată prea mare. Iarna se adunau mai mulți, pe când vara plecau toți în bălți la zăvoadele pescărești etc., așa că uneori atamanul, bucătarul și 3—4 Cazaci bătrâni, cari nu mai puteau să muncească și pentru cari curenia era familia fiecăruia, formau întreaga populație a cureniei.

Referitor la mâncare, curenia alcătuia o familie : toți mâncau la un loc și toți aduceau ce puteau pentru hrană. În cameră puneau 5—6 mese și mâncau. Dimineața era prima mâncare, pe la orele 9, pe urmă masa de amiază și seara cina. Posturile le observau cu mare strictețe și nu mâncau nici pește, după obiceiul grecesc și românesc. Mâncarea lor obicinuită era borș cu slănină sau carne, câte odată cu pește sărat, sarmale, mămăligă etc. Sărbătorile se remarcău prin solemnitatea lor și mâncarea mai aleasă ; la Pocrova tăiau vite, se consuma vin și rachiu în cantitate mare, la discreție, plătit din casa militară ; atunci se făcea o serbare mare. Zaporojenii din delta Dunării nu-și uitau obiceiurile lor vechi și beau mult. Rachiuul le plăcea mult și îl beau cu paharul. Cea dintâi schimbare, pe care au adoptat-o în viața lor, a fost aceea a îmbrăcăminteii, atât din motive climaterice cât și din cauză că ei mai niciodată nu se îngrijeau de haine și purtau ce aveau.

Despre haina tradițională căzăcească, în felul cuntușului, noi n'am auzit nimic în Dobrogea. Colomieț spune că în deltă Cazacii purtau haine pe jumătate turcești, în afară de șapcă, cizme și pantaloni ce s'au păstrat și la Ucrainenii din Dobrogea și până astăzi, fără nici o schimbare. Coșoveiul avea o șapcă sură, cu fundul împodobit, o jiletcă turcească de mătase dedesupt, taparan sau antereu (haină turcească) pe deasupra, făcută din postav roșu, pantaloni largi albaștri (saravare) din postav subțire încinși cu brâu persan și în picioare cizme frumose cu carâmbi. Cazacii de rând purtau aproape aceleași haine pe care le au și astăzi Ucrainenii din Dobrogea (în vremea lui Condratovici), adică pantaloni largi pentru cizme, caparan din postav de cămilă sau de oaie (în ultimul caz albastru sau negru) un brâu roșu și șapcă neagră sau sură. Această îmbrăcăminte seamănă cu cea de astăzi, cu deosebire că în locul caparanului, mai ales în zilele de lucru, Ucrainenii dobrogeni poartă jiletce cu mâneci albastre, în cea mai mare parte cu spatele și mânecile aproape totdeauna din flanele de o culoare mai mult sau mai puțin deschisă și cu deseme

în pătrățele. Odinioară jiletca era împodobită cu un mare număr de nasturi strălucitori, așezați uneori pe patru rânduri (pg. 106).

Vara Zaporojenii purtau ciorapi și ghete roșii orientale.

În genere Zaporojenii nu se îngrijeau mult de îmbrăcăminte, mai ales pe lângă casă.

În ceea ce privește frizura, Cazacii bătrâni purtau un moț pe capul ras, iar cei tineri pe capul tuns, cum poartă și acum țărani bătrâni în Ucraina.

Mulți bani se cheltuiau pentru arme, Cazacii preferând să umble rău îmbrăcați, numai să aibă arme scumpe și frumoase.

Tot așa obicinuiau să aibă și lulele împodobite cu cervonți (monede de aur).

Interesant este de a afla ceva și despre viața intelectuală dela Sicie, care avea tradițiunea ei istorică. Într'adevăr, personalitatea lui Colomieț și conținutul povestirilor lui întăresc această presupunere. Când ne aducem aminte mulțimea știrilor ce ni le povestește Colomieț și cunoștințele lui literare, dacă se poate spune așa ceva despre un om neștiutor de carte, ce asculta numai citirea și povestirile altora, cunoștința cântecelor istorice populare și putința de a face din ele o legătură de noțiuni istorice, atunci, având în vedere că Colomieț a fost un om mediocru, ne putem face o idee destul de lămurită despre mediul în care a fost educat povestitorul nostru, căci Colomieț își datorește această dezvoltare sufletească numai Siciei. Din vorbele lui Colomieț vedem că legendele și cântecurile istorice aveau aici o mare autoritate și nu se uitau, cu toate că în delta Dunărei lipseau complet cobzarii și cântăreții din liră, cari în Ucraina erau singurii păstrători ai acestor amintiri istorice ce astăzi dispar din ce în ce. Povestitorii trecutului, ca Ivan Hluhi, despre care amintește Colomieț, erau foarte onorați, povestirile lor au fost ascultate cu mare interes și din aceste cântece și povestiri se formau ideile istorice ce ne provoacă uimirea atunci când le auzim la Colomieț. La Sicie nu se întâlnea numai o literatură poporană orală, ci acolo se găseau și cărți.

Acestea nu erau proprietatea particulară a oamenilor știutori de carte, ci ele aparțineau întregii societăți, alcătuind biblioteca Siciei ce se păstra în palancă sub supraveghierea pisarului și stătea la dispozițiunea celor ce doriau să le citească. Din ce cărți se compunea o asemenea bibliotecă nu știm, pentru că Colomieț n'a putut să ne spună, însă, după indicațiunile lui, erau acolo „descrieri“ cu conținut spiritual și istoric (pg. 108). Cât de mare era necesitatea citirii se poate vedea din faptul că și analfabeții rugau pe știutorii de carte să le citească, dându-le ospete și vedre cu vin pentru aceasta. Cazacii nu se mulțumeau numai cu citirea la Sicie, ci, plecând la pescuit, se duceau la pisar și împrumutau cărți din bibliotecă.

Nemulțumindu-se cu cărțile din biblioteca Siciei, se îndreptau după cărți și la unii oameni particulari depărtați de Sicie, cum era de ex. Barkliin „om de neam ucrainean“, ce trăia la Brăila etc. Greu este să știm care era „cartea mare“ despre care spune Colo-

mieț că în ea era scris despre Iurek (Rurek) și Pădurea Neagră precum și despre Bairak, carte ce-o citeau Cazacii în zilele de sărbătoare întrunindu-se la un loc.

Aceasta poate să fi fost probabil o copie în manuscris a istoriei Rușilor, (Istoria Russov), ce se citea atunci în Ucraina în multe copii, din care una putea să ajungă la Sicie. Unele fapte din povestirile lui Colomieț indică că această carte i-a fost cunoscută; așa de exemplu genealogia Cazacilor dela Cozari (Hozari) etc. Că această carte se găsea în biblioteca Siciei, este un fapt foarte caracteristic.

La Sicie au fost mulți știutori de carte, acest fapt explicându-se prin aceea că din Rusia fugeau la Sicie și mulți intelectuali. Afară de aceasta, la Sicie preoții militari și pisarii întrețineau un fel de școală pentru copiii din raia, cari formau corul bisericii.

Am spus că Sicia transdunăreană a fost prelungirea (continuarea) Siciei depe Nipru. Aceasta trebuie s'o înțelegem nu numai în înțelesul general, dar și în identitatea tuturor motivelor ce-au pricinuit începutul și existența acestor obștii căzăcești. Nu poate să fie nici o îndoială că una din datoriile istorice ale Căzăcimii a fost apărarea lor și a patriei pe deo parte, iar pe de altă parte a Europei apusene de Turci și Tatari. Emigrarea lor în delta Dunărei se explică prin faptul că o bună parte dintre Zaporojeni, ne mai putând suporta condițiunile de trai obștesc ce apăsau patria lor, erau nevoiți să fugă în altă parte ca să poată trăi liber. Nu patima după fapte romantico-cavalereste, nu gloria pentru luptele cu necredincioșii, nu cătarea pradei au fost motivele care au silit pe oameni să părăsească patria lor și să fugă la Sicie, ci iobăgia, asuprirea politică și spirituală, persecuțiunile naționale etc.

Sicia a fost, în primul rând, asociația economică a pescarilor și vânzătorilor cari trăiau din produsul ocupațiunii lor. Organizarea militară a Siciei, provocată la început de necesitatea apărării și apoi pentru rezistența împotriva opresiunilor politice din partea Poloniei și a Rusiei, este o operațiune secundară.

Aceste semne caracteristice le găsim și în istoria Siciei transdunărene. Mulți Cazaci au fost însurați și au trăit cu familiile lor în raia, iar Sicia a fost centrul populației căzăcești și locul șederii celor necăsătoriți.

Viața Siciei transdunărene, mai ales în ultimii ani, ajunsese la un moment interesant când, pierzând caracterul militar, a avut posibilitatea să se prefacă într'o colonie ucraineană cu totul originală, de sine stătătoare și dezvoltându-se liber.

Dar, după ce o serie de fapte au contribuit ca această obște căzăcească să se distrugă printr'o destrămare lentă, s'a distrus și legătura între părțile destul de numeroase ale Siciei ce a mai rămas în deltă și în loc de colonia ucraineană organizată în mod obștesc (pg. 115) găsim acum în Dobrogea numai grupuri de familii ucrainene ce nu mai sunt unite între ele aproape prin nimic.

PUTERILE CREDINȚEI

I.

A trecut de mulțișor vremea prânzului. Pe masa cea mare din sufragerie așteaptă trei tacâmuri și un castron gol. Prin ușa întredeschisă către sălița ce duce la bucătărie, pătrunde miros de mâncare caldă și se aude sfârâitul domol al unui primus.

La un colț al mesei, un copilăș stă pe scaunul lui nalt și cu greutate copiază o lecție din abecedar. O femeie nălțuță stă aplecată deasupra lui și, când și când, îl îndreaptă.

— „Mămico!... Eu nu mai pot!... Mi-i foame! Și copilul pune creionul pe plăcuță.

— „Acuși trebuie să vie și tăticu!“...

Dar își dă seama că cere prea mult dela un copil și de-aceea se duce la bucătărie de unde se întoarce cu un polonic de supă cu fidea.

— „Puișorul mamei, mănâncă matală și fără tăticu!“...

Nu termină însă bine vorba, când poarta dela stradă fu trântită cu putere. Copilul sări jos de pe scaun, își smunci cu greutate șervețul înodată la gât și alergă spre curte, bătând din palme și strigând voios:

— „Vine tataia!... Vine tataia!“...

Tataia însă nu-i pune nimic în mână și nici nu-l mai ia în brațe ca'n alte dăți. El se'n cruntă și-și ridică amenințător pumnul strâns.

— „Ho, nebunule!... Ce te-a găsit de-alergi așa?“...

Miștelul și-a umflat buza de jos, iar ochii i s'au umplut de lacrimi. Dar își stăpânește plânsul și se'ntoarce pășind încet și trist. Și mămica îl suie la locușorul lui de lângă colțul mesei.

Femeia aduce supa și toarnă la toți. Tustrei sorb cu zgomot din lichidul galben, plin cu strălucitoare pete de grăsime. Nici unuia însă mâncarea nu-i merge la inimă.

Tăcut și trist, copilul clipește des din gene și privește temător când la un părinte, când la altul și se chinuie să soarbă supa fără nici un zgomot. Tatăl, cu sprâncenele încruntate și cu sufletul închis, mănâncă repede, voinđ parcă să termine mai degrabă un lucru pe care l-a început în contra voinđei sale. Femeia duce lingură după lingură la buze, dar țarfulura ei rămâne veșnic plină. Ochii ei mari și întunecați ca un cer de zguduitoare ploaie, se'ntorc mereu către soțul care nu'ntelege să spuie nici măcar un cuvânt politicos.

În tăcerea aceasta pe care o rupe doar trei ușoare sorbituri, se simte liniștea înăbușitoare și aerul cel greu care premerge furtunii.

După ultimul fel de mâncare, copilașul a simțit că e ceva rău în atmosfera familiară. El se dă jos, trage șalul de pe umerii mamei și se duce făcut în dormitor să se culce.

Soții rămân singuri, dar nu se privesc. Domnul bea un pahar mare de vin, scoate tabacherea, își răsuțește o țigară groasă și trage câteva fumuri.

Apoi se ridică.

Nevestei i s'a ridicat tot sângele în obraz.

— „Dragă, dar unde te duci“... îi spune ea cu ochii umflați de lacrimi.

Soțul se răstește cu dușmănie :

— „La cafenea!“...

— „Stai te rog!... Numai un pic!... Am pus ibricu de cafea!“...

— „M'am săturat de borșul tău!“...

Și cu pasul hotărât și apăsător, ieși. Pe urma lui, soția căzu cu fața peste masa plină de tacâmuri și multă vreme trupul ei se zburcună parcă sub fiorii unor teribile friguri.

În zilele următoare lucrurile au mers și mai rău. Soțul nu mai da pe acasă decât în târziu nopții și pleca de dimineață, fără să lase măcar bani de cheltuială.

— „Nu știu ce este la mijloc!“... se plânse nevasta către o prietenă care venise s'o vadă. „Când l-am luat eram o copilă, fără tată. Lucram croitorie la un magazin din București, pentru ca să-i cumpăr cărți și să-i dau mâncare, fiindcă da'n particular examen de liceu. Și l-am ținut cu mâinile mele și la Universitate. În cele din urmă l-am scos profesor, iar de cincisprezece ani suntem cununați. Nu ne-am certat niciodată și nu mă simt cu nimica pe suflet!... Și... acum... uite cum se poartă cu mine... Ah!... Unde să mă duc eu în lumea asta, că nu mai am pe nimeni... Și copilul“...

Femeia nu-și putu termina vorba. Lacrimi bogate se'nșiruiră pe obraji ei slabi și galbeni.

Prietena cercă s'o mângâie :

— „Taci soro!... Nu te mai zbuciuma!... Da' parcă nu sunt ei toți bărbații la un fel?... Ca și cânilor, li se abate de fug năuci pe străzi, ca să linchească ce găsesc prin cele mătăhăli!... Dar tot acasă îi trage așa mai la urmă!“...

Nevasta tresări.

— „Adică... tu crezi... că“...

— „Ce să cred, soro!... Știu!... Dar știe tot orașul!... La ce să-ți mai ascund?... S'a'nhăitat cu una cu părul oxigenat... Funcionară la Primărie! Aia'ndesățică... O scârbă care-și zice Paula, dar pe care eu știu că o cheamă Smaranda Șătroi!“...

— „Ticălosul!... Va să zică“...

— „Asta e, firește!... La cinematograful merg împreună!... La Bulevard, tot așa!... Iar mai pe'noptate, merg braț la braț ca doi logodnici!“...

Soția gândi multă vreme, tăcută și nemișcată. Apoi izbucni dintr'odată, agitând pumnii încordați :

— „Mazdroanță!... Mi-aduc aminte acum de ea!... Am să-i arăt eu!“...

Dar prietena se sili s'o liniștească :

— „Nu face scandal, că nu-ți ajută la nimic!... Cel mult ai să'ncurci lucrurile mai rău!... Ascultă la mine : prin câte de-al de astea n'am trecut eu!... E... hei!... Păi cârpa aia de bărbatu-meu, cu douăzeci de ani mai bătrân ca mine, nu umbla mai anul trecut cu călcăile aprinse după o aia care cânta la o cârciumă? ...

— „Ei!... Și ce-ai făcut?“...

— „I-am strâns boarfele și-am aruncat cu legătura după el!“...

— „Ei... da!... Puteai să-l și bați, că e mai slăbuț!“... vorbi nevasta cu multă părere de rău. Dar al meu“...

— „Stai să vezi!... Pe urmă mi-a părut rău! Dă!... Ori cum ar fi, se cheamă că e român la casă și că nu ești pe gura vecinilor, cari se hlizesc la tine când te știu fără bărbat în casă!... Atunci m'am dus la părintele Epifan de la Sfinții Impărați și l-am rugat să-i citească prin cărți“...

— „Și pe urmă?“...

— „Pe urmă, la vr'o două sări, mă trezesc dintr'odată cu el pe ușă, rușinat ca un motan pocăit! Și unde nu s'a târât în genunchi după mine și mi-a lins mâna ca să-l iert... hei!... l-am iertat, dar trei luni de zile...

Prietena plecă. Antonia rămase gânditoare, dar oarecum liniștită în sufletul ei, acum când știa cauza nenorocirei. Apoi privi instinctiv către icoană, iar sufletul ei îngână o scurtă rugăciune.

— „Trebuie să mă duc și eu!... Poate că Cerul se va'ndura și de suferința mea!“...

Dar nu se duse numai decât. Ii venea greu să arate lumii în ce frământări se zbătea. Spera încă să-și vadă soțul întors la datoria casei lui. Trecu însă o lună, iar în casa a cărei liniște o'nvidiau vecinii, viața continua și mai tristă ca'nainte. Soțul venea doar fiindcă se'nfiltrase în inima lui acest obicei. Poate că dintr'o inconștientă grijă, acum lăsa ceva bani, mai mult de hatârul copilului, căruia îi arăta aceeași nepăsare rece. Dar odată intrat în casă, gândurile lui erau să plece cât mai curând.

Socotise de multe ori, că ceia ce face el, profesorul Dionisie Deliu, nu e tocmai inteligent. Iși aducea aminte că Antonia îl ajutase în clipele cele mai grele și mai hotărâtoare din viață, dar simțea că pe fiecă zi ce trece, casa îi e tot mai nesuferită.

Cu cincisprezece ani în urmă, nevasta vânduse casa pe care o moștenise în București și cumpăraseră casa pe numele amândurora, în orașul unde el își alesese catedra.

Dar de-atunci nimic nu se mai schimbaseră în interior. Pereții spoșiți cu var albăstriu, de ani lungi aruncau în văzduhul camerelor

o lumină mohorâtă. Aceleași lucruri, care stăteau veșnic în aceleași locuri, îi strecurau în suflet o tulburătoare monotonie.

Și tot de atâta vreme, în fiecare dimineață, când sărea din pat ca să deschidă geamul, trebuia să dea cu ochii de acelaș gard urât al vecinului...

Cum călca peste pragul casei în interior, avea impresia că totul se dărâmă peste el.

Și atunci se gândea la plecare. Numai decît lua drumul către oraș. Peste zi avea multe ore de făcut și de abea dovedea cu mersul dela o școală la alta. Seara însă, când văzduhul străzilor se 'ntuneca, mergea domol și visător către o mahala mai îndepărtată. Dacă se 'n-tâmpla să fie prea devreme, sau dacă era lume multă pe stradă, odihnea pușin în grădinița unui restaurant. Porunca o jumătate de vin și, bînd-o fără grabă, asculta cîntecele unui taraf de lăutari.

Timpul trecea astfel mai repede, iar când întunericul se 'mpu- terea și oamenii muncitori și cinstiți dormeau în căsuțele lor, el, profesorul Deliu, își afunda gâtul sub gulerul hainei, își trăgea pălăria peste ochi și, sub umbra gardurilor, se furișea până la o casă a cărei intrare era din stradă.

Ciocănea cu unghia în geam, o cheie se 'nvârtea cu grijă în broasca ruginită care scârțâia ușor și... două brațe moi și pline de somn i se 'ncolăceau pe după gât...

— „Nu te-a văzut nimeni, dragă?...“

— „Nimeni!... Absolut nimeni!...“

— „Vezi, măi dragă, să nu mă compromiți!...“

Plăcerile acestea îi turnau în suflet o mare de fiori plăcuți.

Către zorii zilei, pe când precupeții nu se gîndeau să treacă spre piață, se 'mbrăca repede, cu sufletul reținut crăpa un pic ușa și se uita în sus și 'n jos. Apoi cu inima bătînd cu putere, o tuștea pe trotuar și-și lua mersul domol, ca un om care ar fi venit de departe.

— „Vezi să nu te vadă gardistul din post!...“ îi șoptea Paula, inchizînd ușa în urma lui.

Și nu se liniștea decît atunci când se știa departe.

Dar într'o noapte se lăsă furat de somn și nu se mai trezi la ora obișnuită. Cîntaseră de mult cocoșii. Trecuseră carele cu zarzavat către hale, iar acum grăbeau spre piețe gospodinele cu pasul lor des, infipt și plin de veselie.

Paula se trezi și 'ncepu să-l zgâlțâie cu desperare.

— „Dragă!... Măi dragă!... Vai de mine!... Ce faci, măi dragă!.. S'a luminat de tot...“

Dionisie se trezi, căscă nepăsător, apoi se 'ntinse de-i trosniră toate ciolanele.

— „Nu-i nimic!... Azi e doar sărbătoare! Eu n'am școală, tu n'ai birou... O să petrecem și noi o zi 'ntregă împreună!...“

Cu părul vâlvoi, cu fața descompusă ca'n fața unei mari nenorociri, Paula sări jos din pat.

— „Cum?... Ce?... Aici?... Vai de mine!... Să nu faci una ca asta!... Să te vădă proprietarul și să mă dea afară din casă... Ce ideie ciudată la tine!... Vrei să mă faci de răsul mahalalei?...“

— „Dar n'am să plec decât la noapte, pe 'ntuneric, și n'are să mă vadă nimeni!...“

— „Nu!... Nu!... Acuma!... Să pleci imediat!...“

Dionisie nu mai stăruie. El se 'mbracă într'o clipă și se postă lângă ușă, cu mâna pe clanță. Paula deschise geamul și privi pe stradă.

— „Nu-i nimeni, poți pleca!...“

Omul plecă mânios, fără să o sărute. Dar ea răsufală ușurată.

— „Ce ideie!... Și tocmai azi... Ce dracu, n'a găsit și el altă zi?...“

Zilele următoare Dionisie nu mai dădu pe la ea. Apoi îi făcu o vizită scurtă și rece. Lingușindu-se, ea-l rugă să mai stea, sau cel puțin să vie a doua zi s'o ieie dela birou; dar îl așteptă pe scările Primăriei mai bine de jumătate de ceas.

În cele din urmă consimți să plece la restaurant împreună cu o colegă.

— „Văd că nu prea stau lucrurile ca înainte!...“ ispiti prietena.

Paula simțea nevoia unei destăinuirii. Totuși fu prudentă.

— „Dă, soro!... Nazuri bărbătești!... Dumnezeu ar vrea cam prea multe!... Nu se mulțumește cu cât m'a compromis! Eu... mi se pare... Dar am să stric brânza cu el!...“

— „Aud că nevastă-sa e prostituată! N'are nici măcar o școală profesională! Am auzit că nici nu s'ar pricepe să se poarte în societate. Cu tine cred că s'ar schimba lucrurile! De!... Fafă cu trei clase... cu situația aranjată... și bine sub toate raporturile... Cred și eu că nu s'ar rușina să iasă 'n lume la brațul tău!...“

— „Nu este așa?... Da' par'că nu i-am spus-o?... Eu trebuie să mă sacrific însă!... Eu optsprezece ani, el... treizeci și opt...“

— „Nu te uita la vârstă, că n'are importanță!... Gândește că e profesor, om cu vază în oraș!.. Vezi, dagă, să nu faci prostia și să-l scapi...“

Paula gândi câteva clipe. Apoi vorbi tristă.

— „Dar tu nu vezi singură că s'a răcit?... Nu mai dă pe la mine, iar ca să umblu eu după el...“

— „Ei, sacrifică și tu acolo ceva și... și du-te la părintele Epifan de la Sfinții Împărați!... Am auzit că are un ceaslov vechiu în care citește pentru făcătură de dragoste între oameni!... Multă lume spune că face chiar și minuni!...“

— „O fi adevărat?...“

— „Toată lumea spune!...“

— „Atunci am să mă duc și eu, negreșit!...“

II

Micul oraș provincial aflase de mult despre cele ce se petreceau în gospodăria profesorului Deliu. Lumea, care-l vedea alergând în toate zilele dela o școală la alta, știa că primește o leafă mai mult decât frumoasă, dar toți, și cei cari îi intraseră în casă, nu văzuseră la el urmele unei vieți de oameni cu stare. Și mai toți înviniuau pe gospodină de lipsă de tact, sau de nepricepere.

— „Nu poate ea să-l chivernisească și pace!...“ vorbeau adesea ori vecinele între ele.

— „Nu vezi că nu se pricepe să se îmbrace ca lumea? Tot bluze strânse la gât și rochii până în călcăie, parc'ar trăi pe vremea lu madam Cușit!...“

De aceea nu puțini erau oamenii cari priveau cu simpatie la stăruințele lui Dionisie Deliu pe lângă tânăra funcționară, de la Primărie. Când o ducea spre casă, sau când numai din întâmplare se întâlneau la un cinematograf, toți priveau zâmbitori către dânsii.

— „Colegul nostru n'a avut gust prost cu fetișcana asta!...“ vorbi maistrul de muzică Bodruz.

Maistrul de educație fizică, domnul Cuceșeanu, privi lung prin geamul berăriei după cei doi îndrăgostiți.

— „E bine!... Se cutremură carnea pe ea când merge!...“ Bodruz oftă.

— „Hei, dragul meu!... N'are toată lumea ochi pentru cei frumoși!... De câte ori nu mi-a trecut bucașica asta pe sub nas... Dar parcă mi-a dat în minte s'o agăț? Acuma însă când văd că altul a fost mai priceput ca mine și mi-a suflat-o...“

— „Angajează-o la corul bisericii!...“

— „Da!... E o idee!... Am să-i propun și-o lefușoară mai bună... Dar nu!... E vorba de un coleg. El o iubește serios și o va lua în căsătorie la sigur! Că nici nu e chip să trăiască mai departe cu o... femeie de condiție joasă!...“

Erau orele cinci după amiază. Lume după lume trecea spre bulevard, sau spre plaja mării. Bodruz își părăsi prietenul și plecă grăbit. În drum se abătu la o cofetărie și luă o cutie de bomboane. Apoi urcă pe o stradă la deal până ce dete de locuința colegului său Dionisie, pe care știa sigur că nu-l va găsi acasă.

La cea dintâi ciocănitură, ușa se deschise și în cadrul ei apărură o femeie îmbrăcată pentru oraș.

— „Sunteți pe punctul de a pleca... Ce rău îmi pare!...“

— „Mă duceam la vecernie, dar încă am vreme! Pofțiți!“

Bodruz stătu pe un scaun și privi la femeia care în fața oglinzii își așeza șuvițele de păr sub o pălărioară de o mare simplitate.

Și se nfioră. Corpul ei înalt era numai nervi. La cea mai mică mișcare a mânilor, tremura ca o gelatină pe toată întinderea. Piciorarele cu glesne subțiri, de credeai că stau să se frângă, lunecau parcă fără să atingă podelele, iar din ovalul lung și slăbit al feței

doi ochi negri, cari se forțau să pară veseli, răspândeau împrejur un nimb de vrajă.

— „Am auzit despre nenorocirile pe care încă trebuie să le îndurați din partea...”

Femeia se 'ntoarse mirată și revoltată.

— „Nenorociri?... Eu?...”

— „Vorbeam... Purtarea soțului Dv., adică... Țineam să vă spun că mie cel dintâi mi-a părut rău...”

— „Ei, Domnule Bodruz, dar lumea vorbește!... Eu nu sunt femeia care să bat străzile orașului, ca să văd singură dacă e adevărat ceea ce spune lumea!... Între pereții acestui cămin soțul meu se poartă cum trebuie!... Asta e tot ce mă interesează!...”

Mosafrul privi răbdător în podele.

— „Admir sacrificial pe care-l faceți... Este chiar frumos!... Ar fi timpul să vă 'ntrebați dacă-l faceți pentru cineva care merită!...”

Ochii femeii scânteiară.

— „Domnule!... Aș crede că sunteți pe punctul să 'ndrăzniți prea mult!...”

După aceasta își chemă copilul și-i potrive hăinuța.

Bodruz fu nevoit să-și ia rămas bun. Dar pe drum îl cuprinsese o adâncă desperare. Lucrurile luaseră o întorsătură cum nu se așteptase.

— „Strașnică femeie!...” își șopti el cu tristă admirație. „N'am fost destul de abil!... Dar nici n'ar trebui să pierd minunata ocazie care mi se prezintă!... Voiu întrebuița toate mijloacele ca s'o despart de soț!... La rigoare... o să-l rog și pe părintele Epifan!...”

Fără să vrea, își întoarse privirile către turnurile cele subțiri ale bisericii Sfinții Impărați. Soarele care scăpătase într' apus, frângea ultimele raze pe argintul celor trei cruci, iar din depărtare se părea că trei luceferi coborâseră pe coperișul bisericii în care părintele Epifan citea în cartea lui minunată.

„—Da!...” cugetă întru sine Bodruz; „nu strică s'o 'ncerc și pe asta! Părintele Epifan îmi e doar prieten și aș putea să-i spun o taină...”

Bodruz se 'ndreptă către micul restaurant unde obișnuia să mânânce. După un colț însă, se 'ntâlni piept în piept cu Deliu.

Amândoi se opriră.

— „Bine că te-am prins, Domnișorul!... De la o vreme plutești în alte sfere și nu te mai poate găsi singur nici un creștin prin oraș! Nu vrei să-mi faci plăcerea unui pahar?...”

— „N'am nimic de zis împotriva!...”

Au intrat în grădinița restaurantului și au cerut o jumătate, pe care au băut-o la repezeală. Apoi mai cerură una și luară și un mizilic.

— „Bine!... Zic și eu că-i bine!... Te felicit cu toată inima!...”
Deliu se roși puțin.

— „Felicitări!... Dar pentru ce lucru extraordinar?...”

— „Te=ascunzi după deget!... E vorba de noua ta cucerire! Cunos în oraş cel puţin zece becheri, cari jinduiesc norocul tău!...”

— „Dragă... Poate că te grăbeşti...”

— „Aşa spune tot omul în asemenea împrejurări! Dar... în fine! Eu cred că nu se poate să faci mai bine! Un intelectual ca tine să trăiască...”

— „Nu mă pot hotărâ. Nici nu e uşor. Poate să fie numai un capriciu.”

— „Stai la'ndoială?... Ții să rămâi tot cu... Mă!... Ți=0 suflă, mă!... Dar... te priveşte! Nu=i treaba mea să mă vâr în asemenea lucruri!... Fă, dragă, ceea ce=ți comandă inima!...”

Și pentru ca efectul vorbelor să fie mai adânc, plăti consumația și se despărți.

Deliu își continuă drumul și cugetă mult la vorbele prietenului. Îi dăduse să'nțeleagă că ar face bine. Avea multă dreptate. Știa el că Antonia era o bună gospodină, dar... numai de bucătăreasă avea el nevoie?... Desigur că=i trebuia ceva mai mult. La etatea la care se găsea, simțea necesitatea să aibă o nevestă tânără, care să se'nvârtească 'mprejurul lui ca o sfârlează, fiindcă simțea tot mai mult că'mbătrânește. Antonia era o bună gospodină, de sigur, dar n'avea spirit de inițiativă și nu era totdeauna inteligentă.

Mai întâi, avea idei ciudate despre modă și se'mbrăca așa cum credea ea. Și=apoi se'mbuzna la vorbele de spirit ale oamenilor politici. Mai ales această ultimă meteahnă i=za răpit multe relații și l= a făcut să piardă multe combinații.

Pentru aceste motive se simția lipsit de orice răspundere că o lasă.

Cealaltă?... Cu totul altfel! Avea temperament, nu glumă!

Ce rău făcuse că s'a supărat în noaptea aceea... Avusese dreptate biata fată! Cinstită și simțitoare cum e ea, cum să vază lumea că ține pe un bărbat zi și noapte?... Putea el să stea numai în casă toată ziua?...

Da. Trebuia să meargă și să=și ceară iertare. Se hotărâ repede.

Dar acest gând îl surprinse tocmai când era pe strada casei lui. Gândi să între puțin în casă, dar se răzgândi. Ce avea să mai caute acolo?... Femea cu care se'ntovărășise pe drumul greu al vieții, ea singură făcuse toate efortările pentru ca să=și creeze o năprasnică indiferență în sufletul lui.

Așa a vrut, așa a făcut. Cât îi era de streină acum!...

Cugetând astfel, ajunsese în dreptul porții.

Ce o fi însemnând asta?... Privind cu coada ochiului către casă, văzu casa scufundată în întuneric desăvârșit. Nici măcar candlela din dormitor nu=și mai fâlfâia stropul ei de lumină.

Simți că bățile inimei devin mai repezi și că respirația este mai profundă.

Ce s'a'ntâmplat?...

Puse mâna pe poartă și'ntr'un suflet fu la ușa antreului. Era închisă cu cheia pe dinafară.

Unde să fi plecat Antonia?... La vremea asta, n'avea obiceiul să plece de-acasă.

Intr'o clipă și aminti purtarea lui urâtă... Și dintr'odată simți că se zguduie ceva în inima lui.

— „Să fi plecat..“

Deschise ușa cu cheia lui, și făcu lumină. Cercetă hainele și ru-făria. Nimic nu fuse mișcat.

— „Atunci... și-a găsit un prieten..“

Gândul acesta îi urcă tot sângele la cap. Involuntar își pipăi buzunarul de la spatele pantalonului.

— „Hm !... De-a fi așa cum gândesc eu, atunci... Muiere tică-loasă !... S'a terminat cu tine !...“

Și'n prada unei extraordinare neliniști rămase acasă.

III.

Când Antonia intră în biserică, nu mai era nimeni. Câteva lumânările ardeau în fața icoanelor, iar câteva candelile își tremurau lumina luptând zădarnic să străbată întunericul de sub boltă. Pașii ei sfielnici și ai copilului produsera în tăcerea templului un susur pe care înalta boltă îl trimetea înmiiit în jos.

Femeia avu un fior nervos, ca un val de căldură care cobora în lungul spinărei.

Ea aprinse două lumânări, sărută și ajută și copilului să sărute icoanele din amândouă părțile ușei împărătești, apoi întredeschise ușa mică din stânga altarului.

Nu se vedea nimeni acolo. Doar de undeva răsbătea un șopot slab, un glas domol de izvor câmpenesc.

Câteva clipe i se părură mai lungi decât anii.

Preotul veni și-i întinse dreapta, pe care femeia o sărută îndoin-du-și genunchii. Apoi bătrânul slujitor al templului șezu în cea mai apropiată strană și-și șterse ochii umezi.

Era un om înalt, părintele călugăr Epifan. Trupul și fața lui erau slabe, dar privirile lui erau senine, mișcările corpului precise, iar pielea lui fără zbârcituri arăta pe omul deplin împăcat întru sine.

— „Părinte, am venit să cer un sfat la vreme de grea cum-pană și să caut sprijinul lui Dumnezeu într'o nenorocire !..“

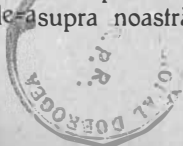
Glasul îi tremura, iar ochii i-au umplut obrazul de rouă.

Preotul oftă.

— „Durerile lumești sunt trecătoare, cum trecători sunt oamenii cari le fac !... Stăruitoare'n vecii vecilor nu e decât îndurarea lui Dumnezeu !...“

— „Părinte, sunt o femeie nenorocită în căsnicie !...“

— „Credința în Mântuitorul este șarm de fericire !...“ Spune, fca mea, tot ce ai pe suflet ! Nu uita : aici sunt eu, d-ta, copilul d-tale, iar de-asupra noastră Dumnezeu, care ne judecă pe toți !...“

Și cum luă această hotărâre, sufletul i se liniști și dormi ne'n=
tors până dimineată.

Reconfortat și mulțumit ca omul care după multe rătăcirii își găsește drumul, își îndeplini datoriile către slujbă cu o deosebită bucurie. Toți elevii știură lecția, căci Deliu avu răbdarea să-i scoată din încurcăturile lor momentane, iar explicările ce le făcu, îi dară o mare satisfacție.

Spre seară, când auzi muzica de argint a clopotelor dela Sfinții Impărați, Deliu merse repede la biserică.

Până la ușa bisericii îl stăpânise curiozitatea și interesul. Când însă păși sub întunericul bolței, nu mai rămase nimic omenesc în sufletul lui. Dispăruse din amintirea lui imaginea femeii, pentru a cărei preocupare venise aici. Nici un gând lumesc nu intrase cu el. Toate au rămas dincolo de prag. Nici mersul apăsător de afară nu-l mai avea: pasul lui aluneca ușor pe pietrele de jos, dar zgomotul ușor ce-l făceau tălpile se pierdea în sus, se izbea de boltă și se'n=
forcea peste capul lui, întărit ca o muștrare cerească. Iar luminițele celor câteva candelă dela catapiteasmă tremurau și, biruind întunericul unori, luminau sfințele chipuri zugrăvite sus.

Și dintr'odată sufletul său, înșirețit prin contact cu o lume rea se simți stăpânit de o mare sinceritate. Lumânările dela fața icoanelor i se părură că sunt niște ochi cari luptau să biruie întunericul din sufletul său.

Și greșala îi apără în toată goliciunea ei. Pentru întâia dată în viață, în această biserică întunecată și pustie, îi vru urechile sub stăruința unui simțământ de rușine.

— „Fiule, am cugetat la împasul pe care vrei să-l faci... Cred că este... o... rătăcire...”

— „Da, Părinte!... Astăzi văd și eu că-i rătăcire...”

— „Cu toate astea, am să-ți spun deschis fructul gândirii mele!... Dacă Dumnezeu ai fost până astăzi acolo...” și-i arătă cu precizie direcția în care era casa Paulei, „dacă ai fost acolo numai noaptea, du-te odată și ziua, că Dumnezeu a făcut soarele numai ca tot omul să poată vedea mai bine lucrurile. Dacă ai fost numai ziua, nu strică să te duci odată și noaptea; iar dacă ai fost și ziua, și noaptea și n'ai văzut nimic, atunci sfatul meu singur nu te poate lumina. Nimic nu-ți poate fi de folos, dacă n'ai lumina ochilor și a minții!...”

Zicând acestea, îi întinse mâna și dispără în altar.

Dionisie se'mpletoci zăpăcit sub boltă și ieși afară. Aerul cel răcoros al serei îl trezi. Din adâncul inimei lui năvăli un val de sânge în obraz și un crivăț de turbată mânia în contra preotului.

— „Șarlatanul!... Numai pentru atâta lucru să mă scoată el din casă?...”

Așteptase s'audă lucruri precise, acuzațiuni... Și când colo... Fleacuri!...”

Mâncarea îi fu agitată. Sufletul lui nu mai primea nimic. Merse

în oraş, cu gândul să bea vin mult, ca să-şi adoarmă gândurile capului, dar nu putu decât să guste un pahar din toată jumătatea pe care o comandase.

Acasă cercă să doarmă. Dar nu fu chip să'nchidă un ochiu.

— „Şarlatan !... Şarlatan bătrân !... Şi eu... ce prost !... Să dau în mintea femeilor şi să cer sfat dela un... dobitoac !...“

Dar îi veni în minte faţa descompusă a Paulei, atunci, în acea dimineaţă... Ba, de data asta, din adâncul conştiinţei lui adormite, se ridicau în lumină alte amănunte, peste care trecuse cu multă uşurinţă până atunci.

Aşa, odată, a văzut la marginea patului, jos pe podele, mucuri de ţigări „meseriaş“. Cine le fumase ?... Apoi îşi aminti că pe Boulevard, într'o după amiază, îşi trase iute mâna de sub braţul lui şi se tulbură trecând prin dreptul unui sergent major de gardişti. Acuma de-abea înţelegea recomandafia să se ferească de gardistul de pe stradă.

— „Mi se pare că... vorbele părintelui Épifan au destul înţeles !... Am să mă duc odată şi ziua !...“

În după amiaza zilei următoare luă drumul bine cunoscut. La Paula geamul era deschis. Ştia că este acasă şi intra fără să mai bată. Fata-l primi cu multă surprindere.

— „Hei !... Domnişorul !... Dar aşa se vine ?... Ziua'n amiaza mare ca să te vadă vecinii ?... Şi ce-i mutra asta ?... Ori s'a'ntâmplat ceva ?...“

Deliu făcu pe disperatul. El şezu pe marginea patului şi-şi pieroni ochii în podele.

— „Fireşte !... Am rupt-o cu cealaltă !... Şi pentru totdeauna !... Acum se cheamă că sunt numai al tău pe lumea asta !... Până se va libera casa de boclucurile nevastei m' am hotărât să stau la fine !... Şi... iată : am venit !...“

Vestea nu păru să o bucure. Braţele ei cele moi nu i se mai încolăciră împrejurul gâtului.

Ridică ochii şi privi la ea. Ce faţă rece...

— „Şi copilul cine-l creşte ?...“

— „Eu !...“

— „Dar ei îi dai pensie alimentară ?...“

— „Două mii de lei pe lună !...“

— „Hm !... Asta-i prost !... Dar eu cu ce rămân ?...“

— „Nu-i mare pagubă, dragă ! O să mai iau câteva ore în plus !...“

— „Oricum, dragă, numai cu leafă... Trebuie să găseşti un chip ca să mă asigură într'un fel...“

— „Dar peste cel mult trei luni me vom fi căsătorit !...“

— „Asta nu-i nici o garanţie !... După ce-ţi vei face gusturile cu mine, m'o să-mi dai cu piciorul cum i-ai dat ăştia ?... Mai întâi să mă asigură !...“

Dionisie o privi lung. Asta să fie fata care de atâtea ori îi jurase dragoste desinteresată ?

Totuși, zâmbi liniștit.

— „Nu-i mare lucru să te asigur ! Așa de pildă... la Dacia, pentru vr'o două sute de mii... ce zici ?...”

— „Nu așa, Domnișorul !... Să-mi faci mie casa vânzătoare !...”

Deliu își aminti de fetișoara care-i spusese de-atâtea ori că nu'n-telege ce fel e dragostea precupețită. El se stăpâni și se lăsă dus mai departe pe drumul început.

— „In definitiv, ori a ta, ori a mea, dacă ne căsătorim, nu e tot una ?... Am toată încrederea în tine !... Uite o sută de lei : du-te și cumpără coli îmbrăcate pentru act ! Dar formalitățile, taxele și avocatul, te privesc !...”

— „Las' ! Cunosc eu pe cineva care nu-mi ia bani !...”

— „Vezi, dragă, să treacă totul cât mai neobservat ! Să nu afle lumea...”

De-abea acum îi sări Paula de gât și-l sărută.

— „Vezi ?... Știam eu că ești băiat drăguț !...”

Repede închise geamul, își îndesă pălăria peste părul zbârlit și'mbrăcă un taior peste capotul murdar. Apoi sări veselă peste prag.

Când pasul ei nu se mai auzi răsunând pe caldarâm, Dionisie se ridică de pe pat. Abea fusese nchis geamul de-o clipă și aerul camerei devenise de nesuferit.

Un miros acru și'nțepător părea să vie de către cutia lavoarului. Deliu se plecă și o deschise, dar se retrase cu scârbă și cu piciorul izbi ușa la loc.

Ridică cearșaful dela pat și privi dedesupt. Gunoii de mai multe luni fusese cu grijă măturat acolo. Peste gunoi era ligheanul în care-și spălase de multe ori ochii. Acum era pe jumătate plin cu zoi galbene, cu resturi de mezeluri, fărâməturi de pâine și mucuri de figări proaste. Alături erau o pereche de bocanci cu ținte pe margini, două jambiere cafenii, foarte ferfeniță și o rufă de om care asudă din greu.

Cu multă scârbă scoase totul la lumină și plecă frumușel.

— „Bietul Părinte Epifan, ce sfat de inspirație Dumnezească, mi-a dat !... Face să-l recunosc larg !...”

Privi la ceas. Încă nu era opt. Poate va fi la biserică.

Deliu iuși pasul sub stăpânirea unei veselii care cerea o zgomotoasă manifestare în afară.

Părintele Epifan tocmai răsucea cheia în ușa bisericii.

— „Bună seara, Părinte !”

Preotul zâmbi.

— „Așa de grabă, fiule ?... Nu m'asteptam să te văz chiar azi !...”

— „Sărut mâna, Părinte !... Minuat sfat !...”

Și plăcându-se ca să-i sărute mâna, îi strecură în palmă câteva hârtii.

— „Dar a fost așa de prețios sfatul meu?...“ întrebă bătrânul, cercetând banii.

— „Extraordinar, Părinte!... M'a scăpat dintr'un ocean de pri-mejdie și murdărie!... N'am putere să prețuiesc sfatul la valoarea lui dreaptă!... Dar îți rămân veșnic îndatorat!...“

Deliu tăcu o vreme. Apoi reluă pe un ton de regret :

— „Vai, Părinte!... Ce era să fac!... Nu găsesc în limbă cu-vinte cu care să mă batjocoresc!... Și la etatea mea... Îmi e scârbă de mine!...“

— „Domnul a vrut, fiule, să nu rămână în gunoi două suflete care=și puseseră nădejdea în El!...“

Până mai către casa preotului, Dionisie tăcu. În vremea asta exuberanta veselie de mai înainte puse iar stăpânire pe sufletul lui.

— „Părințele, dacă nu=i cu supărare... cum de=ai ajuns la... meseria asta?...“

Bătrânul tuși sec de câteva ori. Deliu simți că vorbele acestea l=au jignit și cercă să=ndrepte lucrurile.

— „...adică... la puterea asta pe care o ai!...“

Bătrânul preot zâmbi cu bunătate și vorbi cu înțeleaptă liniște.

— „Fiule!... Dumnezeu ești un om cu mai multă învățătură ca mine. Am să=ți spun cum : oamenii m'au silit și datorita mea m'a=nvățat !

„Vine la mine o femeie cu un copilăș de mână, cade în fața altarului și cu lacrimi de nestăvilită durere, îmi spune :

— „Părinte, bărbatul meu vrea să mă părăsească după zece ani!... Mă lasă cu un copil pe drumuri!... Roagă=te lui Dum=nezeu ca să mi=l întoarcă!...“

„Eu am socotit că timpul îndreaptă multe rătăciri, că domo=lește sângele cel ferbinte al trupului și că bărbatul se va întoarce la cămin cum se=ntoarce vrabia la adăpostul strașinei, în frigul toamnei. Sau că nevasta își va găsi un rost mai bun... În sfârșit!... Ea cere sprijinul lui Dumnezeu!... Ce vrei Dumnezeu?.. Să=i spun că Dum=nezeul în care crede ea, e neputincios, ori nedrept? Că nu poate s'o ajute la o vreme de mare cumpănă?... Dar este cu puțință să fiu eu atâta de nepriștitor?... Ar fi însemnat s'o=mping de timpuriu pe calea primejdioasă a desperării și să distrug tot ce are sufletul ome=nesc mai mult decât vitele dela jug : credința!...“

„Unul îmi cere soția, altul lucrurile care i s'au furat, alții să=nătatea zdruncinată...“

„O!... Dar câte nu sunt durerile acestei lumi...“

„M'ai sfătui Dumnezeu să pun mâna pe toiag și să=i gonesc de la nădejdea Dumnezeului nostru?...“

„Ori așa face așa, ori așa tăia funia de care s'au agățat niște naufragiați, n'ar fi aceeași crimă oribilă?...“

„Nu gura mea, fiule, va defăima puterea Celui care'n veci rămâne *Atotputernicul!*...“

Părintele Epifan tăcu. Vorbind așa, au ajuns la porțița casei.

— „Da, Părinte!... N'am s'ascund nimic : soțul meu vrea să mă lase după douăzeci de ani de căsnicie... Nu mai mă place!”

— „Copila mea, eu am să mă rog Puternicului Stăpân ca să-l întorcă dintr'o rătăcire așa de grea. Dar trebuie să'ntărești ruga mea prin neștrămutată credință în ajutorul Lui! Poți face asemenea lucru?...”

În sufletul obijduitei coborâ o neașteptată putere și fața i se luminează de o puternică speranță.

— „Da, Părinte, pot!...”

Atunci bătrânul merse'n altar și apărură în ușa de la mijloc. El aruncă patrafirul peste capetele plecate și, sub lumina fâlfâindă a unei lumânări din care picura ceară fierbinte, citi o rugăciune dintr'o carte cu file groase și galbene ca de pergament.

Apoi veni iarăși în strană.

— „Să nu uiți ce-ai făgăduit!... Toată nădejdea biruinței este numai la Cel de sus!...”

Antonia sărută mâna Preotului și-i strecură o hârtie bine împăturită.

— „Părinte!... Ar strica dacă aș aduce eu o rufă ca să i-o citești?...”

— „Rău nu-i!...”

— „Aș face și o slujbă în casă...”

— „Asta negreșit!... E tot ce poate fi mai bun!... Pentru că numai necuratul, care s'a'ncuibat în casa voastră, a putut unelti atâta rău!...”

Antonia se'ntoarse acasă. Avea pasul sigur și sufletul ușor. Pe drum copilul, care stătuse 'n biserică toată vremea cu mintea încordată ca să'nțeleagă ceva, obosise. Mama trebui să-l ia'n brațe.

Mititelul înțelesese mult.

— „Are să vie tăticu iar la noi?...”

— „Dacă te rogi și tu lui Dumnezeu...”

— „Dar nu vreau să mai plece de la masă...”

În urnia lor preotul stinse câteva lumânări care ajunseseră la capăt. Se pregătea să stingă și candelile care mai luminau biserica, pentru ca s'o'nchidă și să plece, când un pas grăbit și răsunător îl făcu să se'ntorcă spre intrare.

— „Sărut mâna, Părinte!...”

— „Ce durere ai pe sufletel, oița taichii?...”

O tânără mărunță și grăsulie se oprise 'n fața lui. Cu obrazii stacojii, ea ținea poșeta într'o mână, iar cu cealaltă sta gata s'o deschidă.

— „Părinte, aș ruga să faceți o rugăciune și pentru mine...”

— „Face taica și două!... Dar pentru matală, mai înainte de toate, ar trebui un băiat voinicuț,.. L-ai găsit?...”

— „Găsit, Părinte, dar... să vedeți... tocmai aici e chestia! Ar cam avea unele încurcături...”

Preotul o privi drept în ochi.

— „O fi... însurat?...”

— „Tocmai !... Ne'nțeleseam să ne luăm, dar acum s'a răzgândit îmi pare !... Așa că v'aș ruga...”

— „Legătura dintre bărbat și femeie este sfântă, iar cei ce o strică, nu fac pe placul lui Dumnezeu !...”

— „Dar nevasta lui e o toantă și-i face omului zile fripte ! Dacă nu mă ia pe mine, are să'ncapă pe cine știe ce mâni...”

— „Ei, dacă e așa, se schimbă lucrurile !...”

— „Așa este !... De-aceea am gândit să faceți o rugăciune și pentru fericirea mea !...”

— „Să ne rugăm Sfintei Maria din Magdala, cea cu nestrămutată credință în Mântuitorul !...”

— „Cred, Părinte, că ar ajuta mult să citești o haină de-a lui... S'ar gândi poate mai deseori la mine...”

— „Nu crezi rău !...”

Tânăra plecă voioasă. Pe urma ei Preotul stinse candelile și pe'ntuneric ieși afară, închise ușa și se'ndreptă spre casa lui de către maginea orașului. Dar nu departe îl ajunse cineva din urmă.

— „Sărutăm dreapta, Prea Cucernice !...”

— „Domnul cu tine, fiule !...”

— „Veneam chiar la Sfinția ta, Părinte Epifan !... Aș dori un sprijin într'o chestiune delicată, de care atârnă fericirea vieții mele.

— „Tot ce Dumnezeu permite, fac pentru Dumneata, Domnule Bodruz !...”

Și se depărtară vorbind încet.

IV.

Deschizând ușa gospodăriei sale, Antonia își găsi soțul în prada unei groaznice enervări.

— „Unde ai fost tu la vremea asta ?...” se răsti el aspru. Dar în adâncul sufletului său simțea că se așează o liniștitoare pace, văzând-o că intră.

— „M'am dus la vecernie să-mi spun durerea lui Dumnezeu, că'n casă... n'are cine să mă asculte !...”

Soțul nu mai îndrăzni un cuvânt. Ochii ei mari și senini, fruntea 'ntinsă, glasul domol și hotărât îi umpleau sufletul de fiori.

Oare ce-și va fi pus în gând ?...

În vremea mesei își spionă cele mai mici gesturi. Se temea să nu o jignească. Gândi că-i fusese tovarășă bună vremuri lungi și grele și, dacă împrejurările îl silesc, să nu se despartă ca doi dușmani.

După cină așteptă răbdător cafeaua, o sorbi domol ca'n vremile bune, apoi își luă pălăria.

— „Mă duc să-mi cumpăr țigări !... Să nu'nchizi ușa !...”

Ea nu-i răspunse. Luă copilul în brațe și-l culcă'n pătucul lui, apoi aprinse candela dela icoană și șopti cuvinte de mulțumire către Cel Atot Puternic.

Dionisie cugetase într'adevăr să meargă până la cea mai apro-

piață tutungerie și-apoi să se'ntoarcă, dar fără să-și dea seama, se trezi pe strada unde sta Paula.

Gândurile i se'ntoarseră înapoi, către ultima vizită ce i-o făcuse. Pentru ce mura aceea îngrozită?... Frica de gazdă?... Dar a fost cu puțință să doarmă luni de zile acolo și să nu-l fi simțit proprietarul?... Doar știa tot orașul despre legătura lor!... Altceva trebuia să fie la mijloc!... Și pentru ce-i recomanda să se ferească de gardistul din post?....

Ajuns în dreptul casei, aruncă o privire piezișă către geam: era lumină. Trecu însă mai departe și cotind de mai multe ori, se'n=toarse acasă mai de timpuriu decât gândise.

Din adâncul gândurilor ei, Antonia nu-și putu stăpâni mirarea.

— „Rugăciunea părintelui Epifan...” gândi ea, „are urmări!...”
Și repezi către icoană o privire de mulțumire.

În seara aceea și'n dimineața următoare gospodina avu surpriza să nu audă nici un cuvânt urât. Și avu mai multă încredere în viitor.

— „Trebuie numaidecât să fac și o sfeștanie în casă!...”

În dimineața următoare, împreună cu o femeie mai nevoiașă din vecinătate, scoase lucrurile în curte și răzui bine pereții camerelor. Apoi așeză șabloanele cumpărate și zugrăviră camera cu cameră, fiecare în alt chip și'n alte culori. Apoi schimbă și destinația camerelor: bucătăria fu așezată în locul dormitorului, care n'avea nici lumină, nici orizont. În vechea bucătărie, care cu un geam da'n strada plină de veselă mișcare, iar cu altul în curtea destul de largă, rânduind dormitorul. Biroul și biblioteca fură mutate în holl, din camera copilului.

La prânz soțul nu știa nimic despre aceste transformări. El nici nu intră în casă, căci prânzira afară, în umbra casei.

La plecare, nevasta-i spuse:

— „Diseară între 6 și 7 am chemat pe părintele Epifan dela Sfinții Impărați ca să facă o slujbă în casă. Ar fi frumos din partea ta ca să nu lipsești, măcar numai în împrejurarea asta!...”

— „Bine!...” răspunse scurt soțul.

După luni de zile, era prima dată când răspundea afirmativ la o rugăciune a ei. Și se bucură și mai mult.

Soțul se ținu de cuvânt. Dar ce surpriză în casă!... Când pătrunse în holl și dădu cu ochii de biblioteca plină de cărți legate, rămase o clipă înșepenit pe loc.

— „Ce minunată idee să așezi biblioteca aici!... E impunător!...”

La șase tocmai veni și părintele Epifan. Cu gesturi domoale el pregăti slujba, pe care o rosti cu o înfonație și cu o simplitate care zguduie pe Dionisie. Bătrânul citi rugăciuni despre legătura făcută de Dumnezeu între bărbat și femeie, despre păcatul celui care rupe o asemenea lucrare divină și despre alte lucruri, care impresionează profund pe ascultători.

Meșteșugita mână a gospodinei așezase în sufragerie și o masă, pe care părintele Epifan se simți dator să o binecuvinteze. Iar după câteva pahăruțe de vin, Deliu se simți dator să plătească el însuși slujba și ceru voie să-l conducă până la biserică.

La început au mers tăcuți. Apoi vorbiră banalități despre politica locală. Și iarăși tăcură o vreme. În mai multe rânduri Deliu voi să-i spuie ceva. Preotul simți aceasta și rări pasul.

După un colț, se văzu silueta elegantă a bisericii.

— „Părinte!... M'aș ruga de Sfinția ta... Ca om mai bătrân și cu mai multă pătrundere a sufletului omenesc, poate că m'ați ajuta cu un sfat... Pentru că... dela o vreme, mă găsesc la o răspântie: Mi se pare că n'aș mai putea duce jugul unei căsnicii nepotrivite. Cred să fi găsit o persoană, care să-mi deschidă perspective noi în viață...”

— „Înțeleg!... Înțeleg bine, fiule! Ai vrea un sfat care să-ți lumineze mintea. Numai că asemenea lumină nu se poate da cu ușurința cu care răspunzi unui strein ce te întreabă despre o stradă oarecare, sau așa cum arunci un ban unui cerșetor în fața porții!... Adastă, fiule, ca mai întâi să stau de vorbă singur cu inima mea, apoi, împreună cu ea, cu Dumnezeu, singurul dela care ne vine lumina adevărată!... La ceas de vecernie, treci mâne, sau poimâne pe a biserică și vei asculta o vorbă hotărâta!...”

Preotul îi strânse mâna și plecă în biserică. Dionisie se'ntoarse acasă. Îi părea rău de vorba stricată. Ce lucru mare era să zică așa, ori așa?... De ce s'a'nconjurat de atâta taină?... Să'ntrebe pe Dumnezeu!... Hm!... Asta s'o creadă o boaită de călugăr ca el!... Și cum l-a insultat când i-a spus că un sfat nu se aruncă în tocmai ca un ban în căciula unui cerșetor în fața porții. Erau chiar în fața porții bisericii, prin urmare... ar însemna că cerșetorise...

Ce greșeală mare a făcut!

Să se ducă să ceară sfat la el muierile cu mintea lor neroadă, nu el, un intelectual de forță!

Cugetând astfel, Deliu ajunse în oraș, luă o bere în centru și se'ntoarse acasă și se culcă repede, că se și simțea oboșit.

Dar parcă fu chip să ațipească... Roiuri de gânduri îl înțepau și-l sileau să se sucească în așternut.

— „Dece să fi spus părintele Epifan așa?...”

Tonul vocii lui avusese modulări ciudate. Ba a făcut și cu mâna un gest, care da de'nțeleș... Desigur! Popii ăștia primesc spovedanii, iar proastele de muieri spun toate câte le au pe inimă.

Sigur că și Paula se va fi spovedit la el.

Și iarăși își aduse aminte de scena din dimineața aceea, când fu vorba să rămâie la ea și peste zi. De ce-a făcut mutra aceea așa de acră?...

— „Ai dracului mai sunt și popii ăștia!...” socoti Dionisie întru sine. „Îți pot face uneori servicii neuitate!... Sunt sigur că voi afla adevărul!... Mâine pe seară mă duc la biserică!...”

Profesorul Dionisie Deliu se simți umilit și rușinat. Nu găsi nici o vorbă de spus. Nu crezuse nici odată, că un om așa de simplu la 'nfățișare, ca părintele Epifan, ar fi putut să-i dea un răspuns...

Dar, hotărât lucru !... Părintele Epifan era inspiratul lui Dumnezeu !

— „Să fie cu iertăciune, Părinte !...“

Deliu sărută mâna bătrânului și se'ntoarse tulburat către căsuța lui.

București, Aprilie 1935.

Mihail I. Pricopie

STROFE ODICE DIN HORAȚIU

I.

Cu ederă pe fruntea gânditoare
Sunt pus în rândurile zeilor, iar corul
Cu satirii și nimfele ușoare,
Pădurea... mă despart de tot poporul.

E de ajuns ca muze dragi și bune
Să însoțească versul lirei mele,
Și dacă printre lirici mă vei pune
Am să ajung cu creștetul la stele.

(Finalul odei 1, I).

II.

Regină Calliope, lin coboară
Și zi din flaut lunga melodie,
Sau însoțește vocea ta zglobie
Cu acordări pe strune de chitară.

O auziți? Sau numai mi se pare,
Cuprins de visuri, cum ascult alene
Și rătăcesc prin sacrele poene
Cu vânturi și cu ape de izvoare?

Copil fiind, am adormit odată —
Trudit de joc — pe multele Voltur,
Iar niște porumbițe dimprejur
M'au învelit cu frunza scuturată...

Și mult s'au minunat sătenii mei
Cum a putut să doarmă, fără frică
De vipere și urși, ființa mică
Proteguită doar de mirt și zei.

(4, III).

III.

Da. Măine o furtună stârnită de Eur
Va învăli tot țărmul cu alge verzi și foi
Din arborii pădurii, dacă mi-a fost augur
Ce nu înșală, cioara bătrână, pentru ploi.

Cât poți și mai e timpul, tu — Aelius — aruncă
În vatră lemne : mâine, pe zeii voștri buni,
Înconjurat de sclavii scutiți o zi de muncă,
Tu să-i cinstești cu vin și un porc de două luni.
(17, III).

ODA TALIARHULUI

Vezi cum se urcă alb de nea spre cer
Soracte, iar pădurile trudite
Se pleacă sub povară, când — de ger —
Chiar fluviile stau încremenite.

Tu, Taliarhe, viscolul de iarnă
Înmoaie-l punând lemne în cămin,
Din amfora sabină apoi toarnă
Un vin de patru ani, toarnă din plin.

Rămâi sub straja zeilor divini
Ce-au potolit o mare biciuită
De vânturi...

Chiparoșii sunt senini
Și vechii frasini nu se mai agită.

Nu întreba ce, mâine, va mai fi !
Socoate-o pe oricare dintre zile
Un dar al soartei. Nu disprețui
Nici dragostea, nici horele, copile,

Cât încă bătrânețea e departe.
Acum e vremea dulcilor șoptiri,
Sub seară, pe câmpiile lui Marte.
La ora hotărâței întâlniri,

Acum răsună tainicul ungher
În râsetele vesele de fată,
Când tânărul îi ia un giuvaer
Din deget... de se lasă alintată.

LEUCONOEI

Nu căuta să știi sfârșitul ce ni s'a dat, căci nu e voe,
Și nici nu-l iscodi prin stele ca vechii magi, Leuconoe,
Să suferim, e mult mai bine, ori ce va fi. Sau că vor cerne
Mai multe ierni pe noi zăpada, sau cea din urmă dintre ierne

În stânci opuse potolește acum înfuriata mare.
Ia seama deci: strecoară vinul, măsoară clipa trecătoare
După lungimea năzuinței. Stând la taifas, timpul hain
A și fugit: petrece-ți ziua și'n „mâine“ crezi cât mai puțin.

LUI DELLIUS

Adu-ți aminte, Dellius, la fel --
În vremuri grele -- cugetul să-ți fie
Și să păstrezi o fire de oțel
În orice insolentă veselie.

Căci ori ai dus un trai nefericit,
Ori te-ai făcut chefliu de sărbători
-- Pe iarba primitoare ~~colănit~~ --
Cu vinul scos din beci... Tot ai să mori.

De ce mărețul pin și albul plop
Își împletesc umbriri ocrotitoare
Din ramuri verzi și, apoi, cu ce scop
Prin văduri saltă apele fugare?

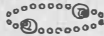
Zi să-ți aducă vin, parfum și flori
Cu viață scurtă... flori de trandafir,
Cât vremea, vârsta, cele trei surori
Își vor mai toarce negrul vieții fir,

Vei părăsi grădina cumpărată,
Pe care apa Tibrului o udă,
Și vei lăsa urmașului tău toată
Averea strânsă cu atâta trudă.

Nu-i pasă morții, dacă tu ai fost
Bogat și că descinzi din vechi domnii,
Ori un sărac și neamul îți e prost
Tot victima lui Pluto ai să fii

Pe toți aceeași soartă ne încercă...
Și vor ieși — acum sau mai târziu —
Din urnă sorșii noștri, iar o barcă
Ne va porni spre veșnicul pustiu.

Traducere de *Ioan Micu*.

EȘTI FLACARĂ DE SOARE...

Ești pulbere, ești undă și flacă de soare!
Că te vei stinge'n ele, de ce să te'nfioare?
Târî=vei după fine și lumile din jur?
Răpi=vei floarea luncii și aștrii din azur?
Când fi=vei întuneric, a lumilor contururi
În splendida lumină vor scânteia de=apururi!
Și toate vor rămâne; iar tu, un fir de=oglină,
În care nesfârșirea putea să se cuprindă,
Strop închegat din truda mileniilor stinse,
Te vei întoarce 'n sânul naturii necuprinse,
Înapoiindu=ți clipa și forma ta de lut,
Oglinda 'n care firea pe sine s'a văzut.

Grigore Sălceanu.

LUMINA

Adânc mă cutremură noaptea !
Ființa-mi întreagă s'anină
De alba nădejde. că mâine
Vedea=voiu un cer de lumină.

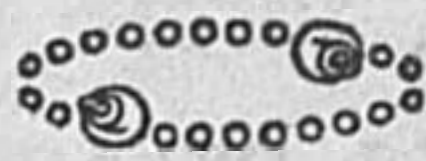
Se sfâșie vălul de besnă.
Lumina din nou fulgerând,
Se umplu de zâmbete ochii,
Dar noapte s'așterne pe gând.

Căci nu voiu putea niciodată
Să știu pentru ce strălucești,
Lumină ! Ești însăși nădejdea,
Și totuși, adânc mă 'ngrozești.

De ce=mi spui că ochii, în care
Odată zâmbind te=ai răsfrânt,
Sunt pulbere fără simțire,
Pe veci îngropată 'n pământ ?

Deapururi uitată sub lespezi
E azi Cleopatra, o, soare,
Ce 'n zori luminai frumusețea=i
Pe treptele ninse de floare.

Grigore Sălceanu.

FALEZELE MĂRII NEGRE ÎNTRE CARMEN SYLVA ȘI SCHITU-COSTINEȘTI

I. Ca mai peste tot la Sud de capul Midia, podișul dobrogean se termină abrupt spre Mare și între stațiunea balneară Carmen Sylva și Schitu Costinești. La capuri el arată faleze, încă vii, de lut cu baza de piatră, în care valurile scobesc pe alocuri bolți de abraziune; iar în băile larg arcuite dintre capuri, faleze mai ales moarte, prinse de vegetație; sub ele terase false de surpare și mai jos plăji nisipoase pline de alge.

Linia țărmului nu e dreaptă, ci formează ușoare arcuiri spre uscat în dreptul stinselor sinclinale ale plăcii sarmatice și capuri râpoase cu stânci ce se continuă și sub mare în dreptul anticlinalelor aceleleași plăci care, dela N. la S., prezintă ondulațiuni, precum am arătat într'un studiu anterior, după cum prezintă ondulațiuni și dela W. la E., evidențiate prin profilele geologice ale regiunii.

E un țărm care evoluează încă spre faza maturității depline.

În articolul „*Profile quaternare în falezele M. Negre*“¹⁾ am arătat că, imediat deasupra stratelor sarmatice și a argilei roșcate ce le acopere, se aștern, spre această latură a M. Negre, *depozitele eolice ale loessului*. Acestea sunt suprapuse în 4 orizonturi, ce corespund celor 4 perioade climaterice aride și reci ale timpurilor glaciare și anume: Günz, Mindel, Riss și Würm, despărțite între ele prin orizonturile sau brăele roșcate-cafenii ale perioadelor interglaciare corespunzătoare. Am mai arătat că în ultimul orizont de loess, Würm, se poate distinge clar, — de și nu în tot lungul coastei —, un suborizont colorat mai slab în cărămiziu, care divide perioada glaciară și loessul Würm în două subperioade: Würm I și Würm II, întocmai ca în unele profile din stepele dela nordul M. Negre.

N'aș mai fi revenit asupra chestiunii, dacă nu mi s'ar fi exprimat oarecare îndoeli asupra existenței primului orizont de loess, Günz,

¹⁾ În Bulet. Soc. R. R. de geografie 1933.

de la baza quaternarului și dacă n'aș fi descoperit — mult mai clare de cât cele publicate în menționatul articol, — alte două profile, în care evidența acestui prim orizont face imposibilă orice obiecție și certifică definitiv concluziile noastre anterioare.

Aceste două profile se găsesc :

1. Unul, lângă al doilea cap spre Sud de plaja cazinoului Carmen Sylva ;
2. Celălalt, lângă primul cap spre Nord de punctul Pescăria Schitu-Costinești.

II. Profilul dela Sud de Carmen Sylva. (Fig. I)

Faleza Mării are aci o înălțime de 19^m.50 și cade vertical până la nivelul apei.

La bază ea este formată din 8 orizonturi sarmatice pe o grosime de 3^m.60, iar deasupra, peste un strat de argilă brun-roșcată, urmează 4 orizonturi de loess tipic, despărțite între ele de benzile colorate interglaciare, precum urmează :

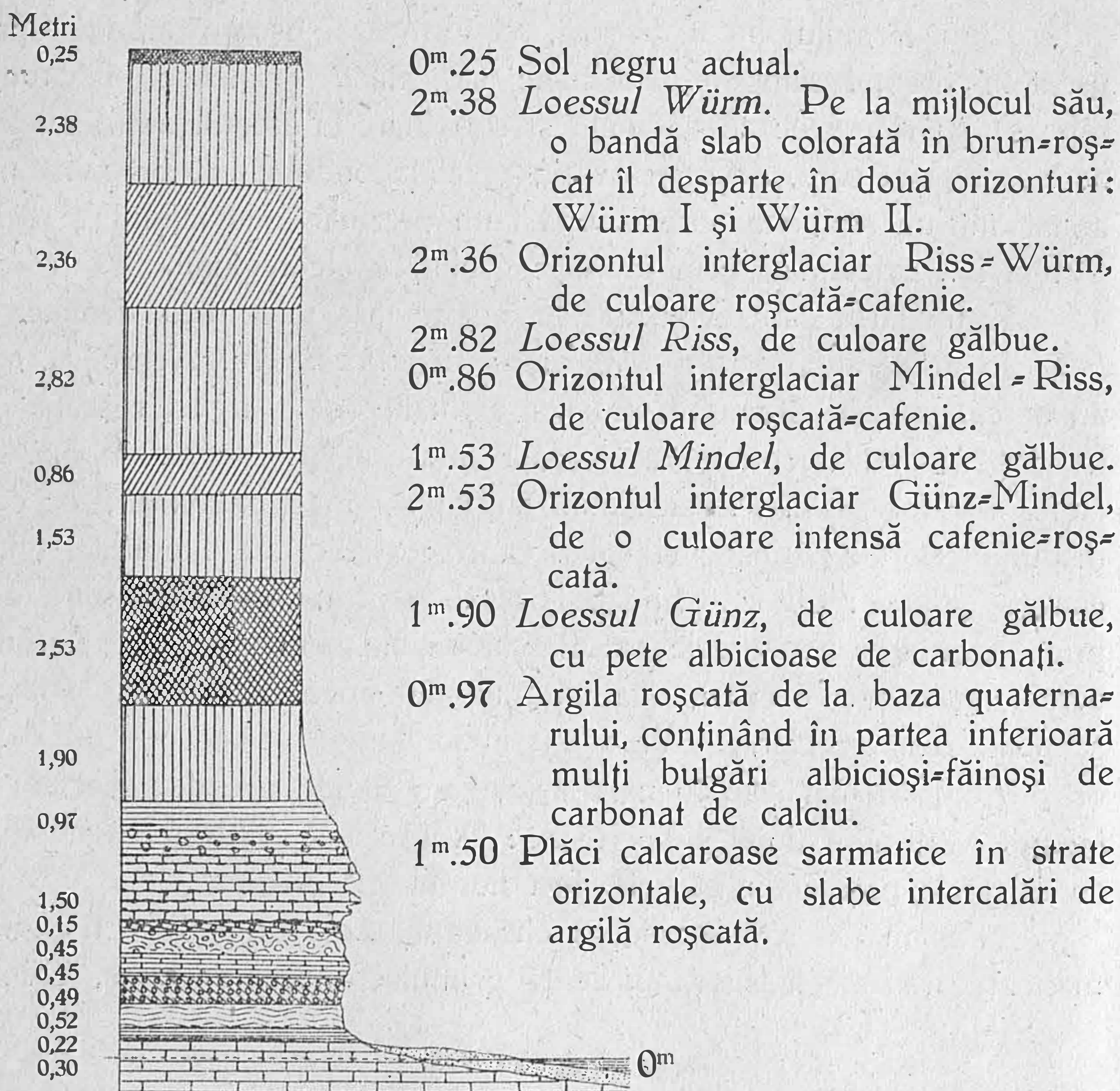

Fig. 1.

Dobrogei. Relieful prea accidentat a înlesnit aci opera deflațiunii și a șiroirei, așa că loessul, chiar dacă se depunea, era spulberat în lunile secetoase și vântoase, sau era spălat de ploi în lunile mai bogate în precipitații. Deaceea vârfurile unor dealuri, cum sunt Heraclea, Denis-Tepe, Consul, Beș-Tepe etc., ne apar golașe și stâncoase; pe când unele pante din spre Dunăre nu prezintă de cât în adăposturile lor un singur loess, Würm, dar și acela astăzi pe cale de denudare, fiind ruinat prin șiroire de numeroase râpi.

2. Din cercetarea unei văi largi și puțin adânci, cu pante prelungi de podiș și acoperită de *toate* orizonturile de loess, cum este cea de la Schitu-Costinești, rezultă două concluzii:

a) Că eroziunea văii în stratele sarmatice era terminată înainte de depunerea loessurilor, care n'au făcut de cât să îmbrace în mantaua lor, mai mult sau mai puțin groasă, un relief pliocen, preexistent.

b) Că submersiunea văii s'a produs târziu de tot, la sfârșitul quaternarului, întrucât și baza ultimului loess stă în unele puncte sub nivelul Mării.

Evoluția laturei marine dobrogene e ceva mai deosebită de cât a celei dunărene. La Dunăre depozitele lacustre levantine acopere o buză înaltă de podiș între Rasova și Rusciuc pe o lărgime până la 10—15 km., iar văile râurilor spre vărsare taie depozitele pliocene și roca subjacentă pe o grosime de peste 80 și chiar peste 100^m până la un vechiu nivel de bază, care se găsește sub nivelul actual al Dunărei. Aceste văi înguste și adânci au fost sculptate, prin urmare, în quaternar. În scurt, văile largi din spre Mare ale platformei prebalcanice dobrogene, *acolo unde sunt acoperite de 4 loessuri*, au fost roase și terminate în pliocen, iar în quaternar au fost sedimentate, pe când cele din spre Dunăre abia în quaternar își capătă o adâncime mai importantă datorită unei eroziuni mai puternice.

De ce? Cauza stă în raporturile vechi de nivel ale podișului dobrogean față de nivelul de bază și în mișcările pe verticală ale scoarței, ce s'au îndeplinit aci mai târziu.

În pliocen, până la finele levantinului, laturea din spre Marea Neagră era mai ridicată, iar Dobrogea se întindea până departe în Mare, oferind o suprafață continentală întinsă pentru sculptarea văilor fluviale, *astăzi submarine*, ale Dunărei, Casimcei, Mangaliei etc., precum am arătat-o și în altă parte; în timp ce laturea din spre Muntenia era mai lăsată și acoperită în parte de apele lacului levantin, ale cărui depozite litorale se pot urmări pe suprafața, *astăzi înaltă*, a podișului dobrogean.

În quaternar însă raporturile de nivel se inversează: latura din spre Mare se scufundă, câmpia răsăriteană dobrogeană se îneacă împreună cu văile sale fluviale, formând un larg șelf submarin; în timp ce latura dunăreană se ridică cu un număr important de metri peste nivelul de bază, dând posibilitate râurilor să-și roadă văi adânci în depozitele levantine ale podișului. Însăși platforma podișului se deformează.

Aceste fenomene trebuiesc distinse însă de o ultimă submersiune, care a transformat gurile văilor, pe ambele laturi ale Dobrogei, în golfuri și mai apoi în limane. Această ultimă submersiune s'a realizat după depunerea ultimului loess, Würm.

Iată de ce socotim ca greșită interpretarea răposatului geograf A. Nordon și a altora cari, ademeniți de ideea preconcepută a eustatismului, s'au grăbit să nege mișcările epirogenetice și deformarea platformelor dobrogene în quaternar, pentru care pledează și atâtea alte argumente:

a) nivelul la care se găsesc depozitele litorale levantine în Dobrogea, Basarabia și Carpați;

b) existența unei flexuri către M. Neagră, paralelă cu țărmul Mării, descoperită de geologul Popescu-Voitești;

c) adâncirea progresivă a basinului M. Negre în pliocen și quaternar și mutarea neegală în sens vertical a liniilor de țărmuri;

d) înălțarea coastei Anatoliei în quaternar și scufundarea (pe alocuri și ridicarea) țărmului de N., W. și SW., al M. Negre;

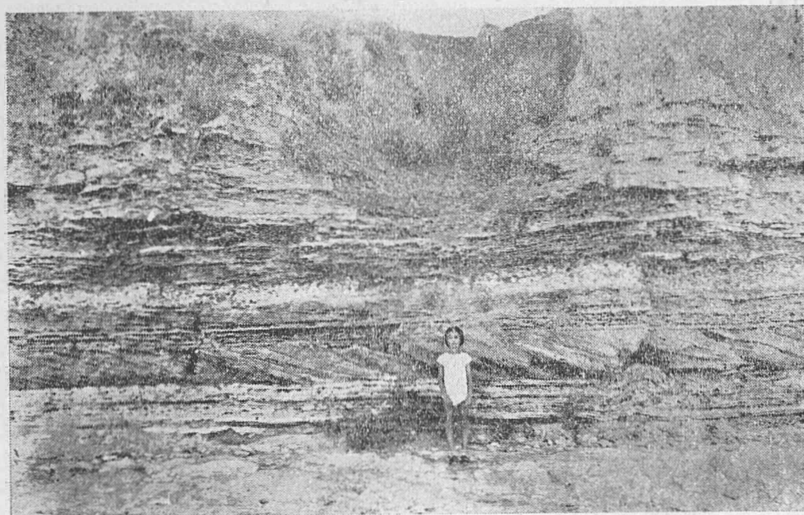
e) inversarea profilului podișului dobrogean în raport cu direcția văii Cara-su și a altora vecine de la Sud;

f) evoluția ceva mai diferită a văilor dobrogene din spre Mare de a celora din spre Dunăre etc., etc.

3. Prin stabilirea existenței celor 4 orizonturi de loess și deci a 4 perioade climaterice favorabile formării acestui depozit eolic, fiind pusă o bază în studiul quaternarului, se poate trece acum la aplicările paleogeografice din cuprinsul țării. *Mai ales în studiul evoluției regiunilor de câmpie, cum ar fi Bugeacul Basarabiei, Câmpia Română, sau Câmpia Tisei, unde numărul orizonturilor de loess poate arăta fără greș vechimea uscatului și epoca când aceste câmpii au scăpat treptat de apele lacustre ce le acopereau, — baza aceasta se arată în deosebi fertilă pentru concluzii și rezultate din cele mai frumoase. Nu mai vorbesc de studiul unor anumite terase, unde numărul orizonturilor de loess ce le acopere ar putea fi un criteriu mult mai*

- 0^m.15 Un orizont format din moluște sarmatice (*mactra* sp.) stratificate oblic, cu înclinare slabă dela Sud spre Nord.
- 0^m.45 Un orizont calcaros-marnos, oferind aspectul unor goșuri moațe albicioase, cu intercalări marnoase ondulate.
- 0^m.45 Strate de calcar sarmatic conchilifer, groase de 2—5 cm., cu slabe intercalări de argilă roșcată.
- 0^m.49 Un orizont format din moluște sarmatice (*mactra* sp.) stratificate oblic, cu o înclinare de 35° dela Sud spre Nord.
- 0^m.52 Marnă calcaroasă albicioasă cu pete roșcate.
- 0^m.22 Argilă marnoasă gălbue-vineție.
- 0^m.30 Calcar sarmatic slab fosilifer, rezistent, coborând și sub nivelul mării.

O atenție deosebită în acest profil am dat-o orizontului de loess Günz, din care am luat probe din peretele râpei spre mai amănunțită cercetare. Roca oferă toate caracterele unui loess tipic: culoarea

Baza sarmatică a falezei Mării Negre la S. de Carmen-Sylva.

gălbue, porositatea, urmele organice de plante, spargerea în felii verticale etc.

Vrednic de menționat în acest profil este și orizontul sarmatic IV dela nivelul Mării în sus, format exclusiv din moluște stratificate oblic dela S. spre N., cu o înclinare regulată de 35°. E un fenomen într'adevăr curios, care aci, în faleza Mării, apare pe o întindere nu tocmai mare. Departe de a avea o origine tectonică, — de oarece

stratul stă cuprins între alte două horizontale, — fenomenul s'ar explica mai curând prin acțiunea unor curenți repezi, locali și temporari, cari au depozitat în strate succesive, pe un plan înclinat și la mică adâncime sub fața apei, conchiliile acestor moluște. Un fenomen identic am constatat și într'una din carierele dela Cuza Vodă, jud. Constanța.

III. Profilul de la Nord de punctul Pescăria Schitu-Costinești. (Fig. II)

Aci faleza Mării are o înălțime de 18^m și cade de asemenea vertical până la nivelul apei, așa că descopere în secțiune clară toate stratele până la sarmatic.

La acest cap însă sarmaticul urcă peste fața Mării abia 0^m80. Deasupra vine un strat de 2^m de argilă brun-roșcată, după care urmează în sus orizonturile quaternare până la solul actual. Deosebirea între acest profil și cel anterior stă în aceea că orizonturile interloesiene arată o structură mai complicată.

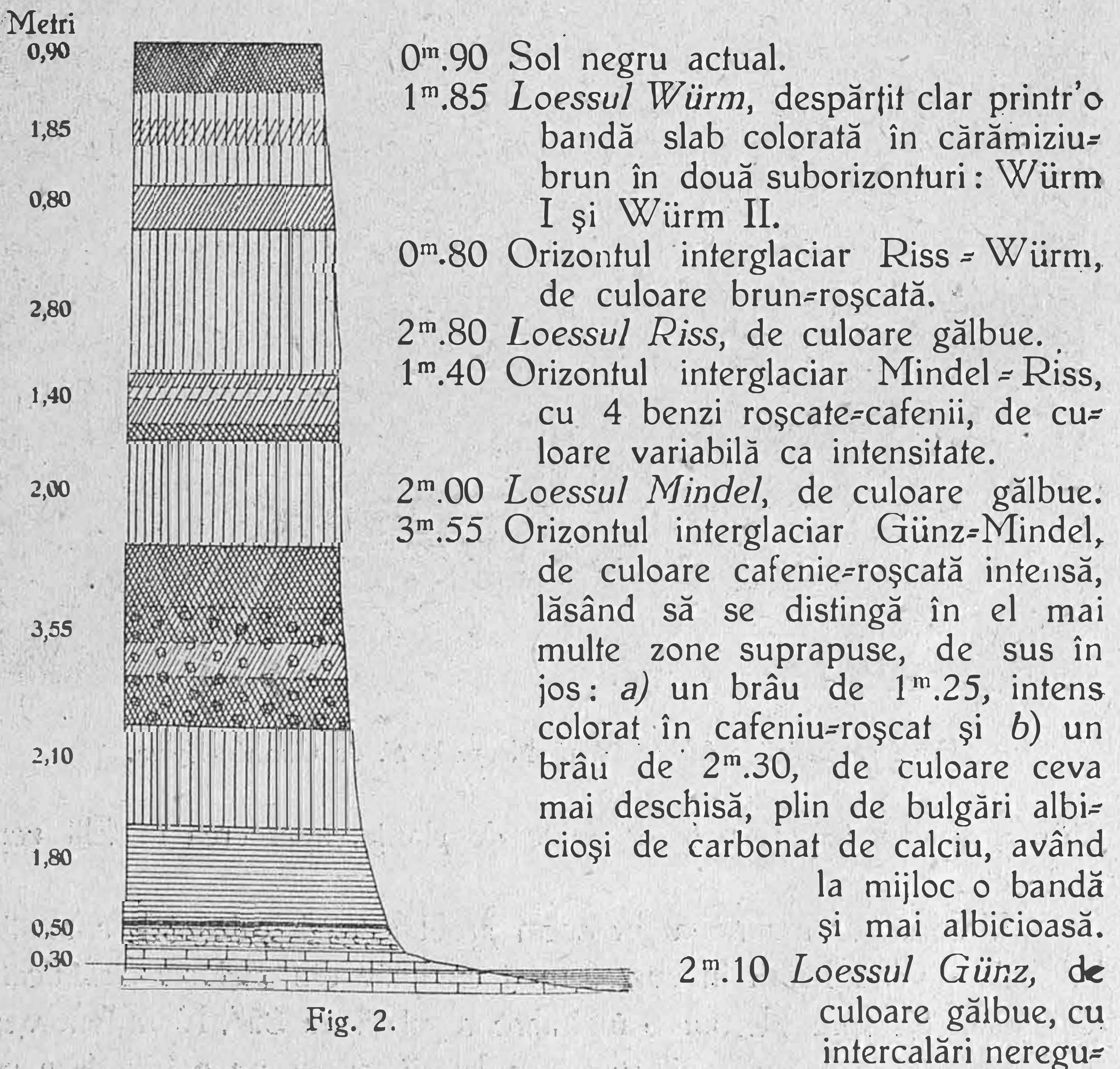
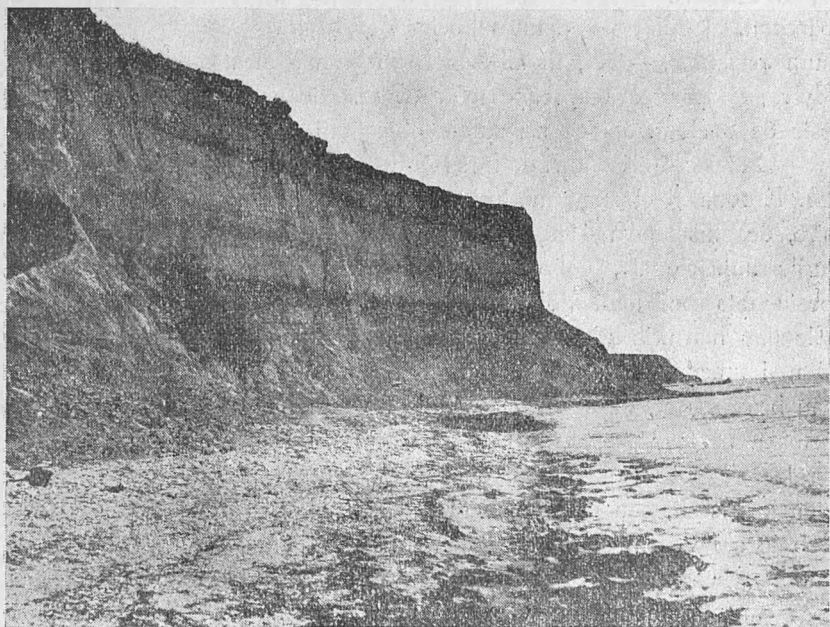

Fig. 2.

0^m.50 Un măciniș conglomeratic, marnos=argilos, cu pete roșcate, de vârstă sarmatică.

0^m.30 Calcar sarmatic conculifer, alb=cenușiu, rezistent, coborând și sub nivelul Mării.

Proba de loess Günz, pe care am luat-o din mal și aci, are de asemenea toate caracterele loessului, numai că e mai bogată în carbonați albicioși făinoși de calciu și conține și slabe intercalări de

Falza Mării Negre la Nord de punctul Pescăria Schitu=Costinești.

argilă roșcată. Loessul Günz acopere aci un relief prae=quaternar. Inaintând de la capul, al cărui profil l=am analizat mai sus, spre Sud, către vâlcica punctului „Pescăria“, vedem că orizonturile de loess intră treptat sub nivelul Mării, așa că la gura văii nu mai rămân peste acest nivel de cât o parte din grosimea orizontului roșcat interglaciuar Riss=Würm și loessul Würm de deasupra, dovadă sigură de submersiune, constatată cu alt prilej și la gura văii Agigea. Vârsta acestei submersiuni este posterioară perioadei Würm, de oarece la Agigea, ca și în alte puncte, baza ultimului loess stă sub nivelul Mării.

IV. Concluzii.

1. După aceste două profile, pe care le adăugăm la cele anterioare, rezultă clar că s'a făcut dovada definitivă pentru existența a 4 loessuri în profilele complete de podiș din țara noastră. Pentru cei cari mai exprimă îndoeli, mărturie concretă stau falezele de la Constanța, Carmen Sylva, Schitu-Costinești etc. Acolo oricine își poate procura suficiente probe din toate cele 4 orizonturi de loess. Orizontul inferior Günz, care în alte profile ar părea nu tocmai tipic, fiind oarecum alterat prin acțiunea apelor de infiltrare și în oarecare măsură argilificat, — aci, în falezele Mării și mai ales la S. de Carmen Sylva, își păstrează aproape toate caracterele sale inițiale, așa în cât este de o eloquență ce nu suferă obiecțiuni.

Aceste 4 orizonturi de loess corespund celor 4 perioade glaciare din Europa și ele dau mărturie, pentru paleo-climatologia țării noastre, de existența a 4 perioade quaternare reci și aride, în care vânturile anticyonale, coborând dela NE, de peste calotă, au așternut peste fața podișului dobrogean 4 orizonturi palide-gălbui de loess. Ele dau mărturie și de existența a 3 perioade interglaciare mai calde și mai umede, în care s'au format orizonturile colorate în cărămiziu sau brun-roșcat, ce separă loessurile, întocmai după cum în perioada actuală, postglaciară, se formează solul vegetal. Dacă orizonturile interglaciare dobrogene nu au o culoare așa de închisă ca cele din stepele rusești, sau ca solul actual bogat în substanțe organice, cauza trebuie s'o vedem și în faptul că, în trecut, în interiorul Dobrogei, cu un relief calcaros încă vizibil la suprafață, se dezvoltă multă terra-rosa care, spulberată de vânt și chiar spălată prin șiroire, a luat parte activă la alcătuirea orizonturilor interglaciare sau inter-loessiene. Ca să ne facem o idee de cum se prezintă un asemenea sol de terra-rosa interglaciar, instructiv este să cercetăm împrejurimile micului liman Bolata dela N. de capul Caliacra, unde, peste placa calcaroasă sarmatică, odihnește un strat gros de țărână roșie, ca sângele aproape. Deflațiunea, care este foarte puternică aci — podișul înalt fiind înaintat în Mare ca o peninsulă și măturat violent în timpul iernei, primăverii și toamnei de vântul dominant de NE, — n'a îngăduit așternerea peste terra-rosa din păduricea de tufani a nici unui orizont de loess, după cum n'a îngăduit la capul Caliacra nici măcar păstrarea peste placa de calcar a acestei terra-rosa. Pentru aceleași motive nu trebuie să căutăm profile complete de loess nici în Nordul

CALEA DUNĂREANĂ ȘI DOBROGEANĂ A LUI GRILLPARZER ÎN ANUL 1843

Ca autor dramatic, Franz Serafim *Grillparzer* este una din personalitățile cele mai impunătoare ale literaturii germane. Poetul însuși își reclamă locul imediat după dioscureii clasici, Goethe și Schiller, iar critica nu-i contestează această poziție atât de sus pusă, considerând totalitatea operei sale și mai ales după ce s'au ivit încă multe piese necunoscute, ieșite deabia după moartea lui din sertare cari au stat încuiate cu sgârčenje, cât timp a fost încă în viață.

În literatura mondială, dramele sale clasice s'au încetățenit prin efectele puternice ce emană din ele.

O rară castitate sufletească, o modestie aproape bolnăvicioasă, o timiditate nervoasă de a ieși la lumina stridentă a publicii așii, eșecuri literare nemeritate, neplăceri suferite prin neînțelegerea superiorilor și presiunea care apăsa asupra activității literare în epoca trăită de el, au făcut că acele mărturii mai mărunte ale vieții care rotunjesc cadrul biografic al unui scriitor au putut fi culese și publicate deabia relativ târziu, și că nu e mult decând biografii și criticii dispun în mod mai bogat de materialul necesar pentru a elucidă chestiuni nelămurite, ajungând în cele din urmă la o sinteză cât se poate de completă a caracterului său poetic și sufletesc.

*Anuarul*¹⁾ închinat memoriei lui Grillparzer și a contemporanilor săi și-a început apariția, ce e drept, 20 de ani după moartea lui, dar rămâne fragmentar și nu e ușor de consultat.

Deabia rapoartele²⁾ despre *convorbirile sale* și oglindirile firii sale, adunate din *scrierile altora* de către repaosatul August Sauer, fost profesor la Universitatea germană din Praga care și-a închinat o viață întreagă de savant neobosit în serviciul autorului său favorit, au

¹⁾ *Jahrbuch der Grillparzer-Gesellschaft*, 1891 și continuând până astăzi.

²⁾ *Grillparzer's Gespräche und Charakteristiken seiner Persönlichkeit durch die Zeitgenossen. Gesammelt und herausgegeben von August Sauer* = *Schriften des Literarischen Vereins in Wien*, Wien 1904—1916, I, III, VI, XII, XV, XX.

pregătit încoronarea acestor încercări, reprezentată prin volumele din *ediția* ¹⁾ monumentală îngrijită de același învățat și cari cuprind corespondența, documentele, actele personale și însemnările sale autobiografice.

Această ediție, scoasă în urma însărcinării de către Primăria orașului Viena, în care s'a născut și unde a murit poetul, lucrată în baza unui plan cât se poate de vast, nu este încă terminată.

Un mare noroc e însă pentru cercetători că chiar tomurile ce conțin părțile biografice au fost prezentate publicului mai degrabă, astfel că putem renunța deocamdată la celelalte volume.

Iată de ce *jurnalul călătoriei din 1843* a lui Grillparzer la Constantinopole și lăcașurile Eladei vechi, n'a fost considerat până acum decâtre istoriografii noștri.

Vom da în cele ce urmează traducerea pasagiilor ce ne privesc și vom încerca să reconstruim atmosfera acestui pelerinaj spre locurile cari reprezintă scena dramelor sale magistrale, cu subiecte din lumea antică.

Grillparzer a fost o fire stăpânită de nervi până la neurastenie; simțindu-se mereu străin în mediul în care trăia, nefiind niciodată mulțumit cu soarta ce i-a fost hărăzită și prea puțin sigur de puterea sa vitală, el n'a fost în stare să-și dureze un cămin.

Cele cinci mari *călătorii* ce le-a făcut prin țările străine, au fost evadări conștiente din viața de toate zilele și însemnau sau retragerea din fața unui eveniment apăsător, sau o fugă de sentimente nelămurite. Ele sunt întreprinse, aproape toate, la porunca neclintitei sale voinți, suprimându-se înclinațiile adevăratei sale firi. Indispoziția sufletească, adeseori și fizică, ce o resimte la plecare, se prelungește și în cursul drumului, degenerând câte odată chiar până în teama de a muri printre străini. Rezultatul favorabil al deplasării care nu lipsește, cel puțin în unele momente fericite ale șederii departe de țara lui sau la întoarcere, se schimbă brusc nu odată, în contrariul, aducându-l la situații pline de desperare. Dificultatea de a se adapta mediului, proprie caracterului său, se manifestă nu numai acasă, ci-l urmărește și dincolo de granițele patriei sale, sub influența reciprocă a fizicului și a sufletului.

Cea dintâiu încercare, la 1819, de a scăpa de umbrele negre

¹⁾ *Grillparzers Werke*. Im Auftrage der Reichshaupt- und Residenzstadt Wien, herausgegeben von August Sauer, Wien, 1909—.

ale existenței sale, în vesela și însoțita *Italie*, s'a întâmplat câteva săptămâni după sinuciderea prea iubitei sale mame. Tinerețea l-a ajutat atunci să-și uite necazurile și să profite de farmecul țării dorită pururea de locuitorii nordului, dar un eveniment blestemat, publicarea unei poezii care preamăria splendoarea păgânismului antic, îi atrasese persecuția autorităților Austriei bigot-catolice. Totuși, stimulările celor trăite și văzute prin Italia se arată foarte puternic.

Șapte ani mai târziu, la 1826, o călătorie în *Germania*, începe sub auspicii dacă se poate și mai triste. Poetul constată că e aproape vestejit și descurajat. Călătoria o consideră ca ultimul mijloc să vadă dacă mai persistă într'însul o rămășiță de vitalitate. Se teme că puterea sa creatoare ar fi secăt.

Pornește apoi, zece ani mai târziu (1836), spre *Franța și Anglia*. El declară că niciodată n'ar fi plecat cineva într'o apatie mai gravă și spune că voiajul n'ar avea nici un scop. Ajungând în țară, i se vestește că fratele său Carol a nebunit. Durerea năprasnică ce-l cuprinde o formulează într'o frază îngrozitor de simplă: „Cu aceasta se încheie jurnalul meu“.

Scurgându-se un alt ciclu de șapte ani, i se ivește din nou nevoia de a-și părăsi căminul, de data aceasta activează reminiscențe pronunțat literare, cari, de altfel, n'au lipsit nici la călătoriile de mai înainte. Primul proiect prevedea Spania ca țară de destinație, a cărei cultură și literatură a fost bine cunoscută traducătorului și discipolului lui Cervantes, Lope de Vega și Calderon. Această intenție se schimbă în alta, deasemeni inițiată de activitatea sa de autor dramatic. El se hotărăște să viziteze în *Grecia* peisagiul pieselor de teatru, cari constituie titlul de glorie a scrisurii sale: Sappho, Hero și Leandru și grandioasa trilogie, „Lâna de aur“.

Depășind cadrul expunerilor noastre, vom menționa că în cursul ultimei sale călătorii mai mari ce-l duce prin *Germania*, până la Hamburg, (1847), Grillparzer era însoțit de favoritul său, tânărul Wilhelm Bogner, nepotul miresei sale Katty Fröhlich. Câteva luni după ntorcere, acesta moare, iar evenimentele zguduitoare ale anului 1848 nu-l lasă să se bucure de urmările binefăcătoare ale plecării sale din Austria, ce ar fi reieșit, fără îndoială, sub alte împrejurări.

Revenind la tema noastră, constatăm că intențiunea de a porni spre *Orient* o avea mai de demult: la 1839, apoi la 1840. Diferite sovăiri mărunte au împiedicat realizarea ei.

La 27 August 1843, în fine, la orele 4 după amiază, vaporul

Societății de navigațiune dunărene părăsește portul Vienei, în josul Dunării. Tovarăș de drum trebuia să-i fie baronul Ferdinand Mayerhofer von Grünbüchel, maior și consul austriac la Belgrad, om foarte cult, familiarizat cu literatura și prieten cu mulți literați. El se urcă pe vapor însă deabia la Ruscuc. După o oprire la Bratislava, tocmai când parlamentul unguresc era adunat, călătoria continuă spre Budapesta, unde se oprește câteva zile. La 3 Septemvrie vaporul grăbește mai departe. Carlovățul i se pare frumos, îl numește însă din greșeală : Cernăuți.

Cum jurnalul purtat de Grillparzer dela trecerea prin Porțile de fier și până la eșirea în marea plină va fi tradus de noi pe la sfârșitul acestui articol, vom înregistra numai că la 12 Septemvrie se zărește mult doritul Bosfor. Priveliștea îi face o impresie înălțătoare, iar așezarea Țarigradului îi impune mai mult decât cea a Neapolei. Atmosfera în care se petrec cele două săptămâni întârziate acolo, apare destul de favorabilă. Viața orientală, moscheele, palatele și vederile îl interesează. E bine și cu multă atențiune primit decătre internunțiul (ministrul) Austriei, baronul Bartolomeu Stürmer și decătre societatea internațională din care făcea parte pe atunci și o altă călătore, contesa Ida Hahn-Hahn, cunoscuta romancieră germană. Tinerii dela Legațiune îl omagiază cu admirație ; vremea și starea sănătății sale lasă de dorit, dar sunt suportabile.

Romanticul turn al lui Leandru îl găsește transformat într'un spital. La Jeniköi, însoțitorul său, baronul Mayerhofer e primit în audiență de către Domnitorul Munteniei, Gheorghe Bibescu, care era în drum spre Constantinopole. Poetul vede de mai multe ori pe sultanul Abdul Medjid.

La 25 Septemvrie vaporul „Metternich“ se îndreaptă spre Grecia. Această ultimă parte a excursiei ce era să-i aducă înfăptuirea unui vis de demult, umblatul pe drumurile sfințite de poezia și legendele vechi grecești, n'a reușit aproape de fel.

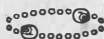
În fața Mitilenei, patria eroinei sale Sappho, i se face rău ; salută deci aminfirea ei — după cum o spune însuși ¹⁾ — într'un mod foarte puțin cuviincios. Totuși, îi este dat să cerceteze la fața locului geografia Iliadei ; pe insula Syra e chinuit de ceremoniile ridicole ale carantinei, printr'o încarcerare plictisitoare de zece zile. Ajungând la Atena, găsește țara revoluționară. Regența e silită să recunoască o

¹⁾ Franz Grillparzers *Sämtliche Werke...* im Auftrage der Bundeshauptstadt Wien, hg. v. August Sauer, III/2, Briefe u. Dokumente, II, No. 526.

precis în determinarea vârstei lor de cât criteriul altitudinii peste talveg (scara Depéret), aplicabil numai acolo unde n'au interveni mișcările pe verticală ale scoarței, adecă acolo unde, scoarța rămânând neclintită, numai mișcările eustatice ar putea fi invocate pentru explicarea acestei altitudini, dacă nu cumva și cele climaterice, sau și alte cauze locale.

C. Brătescu

Prof. la Universit. din Cernăuți

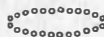
NORUL

MIHAIL LERMONTOV

Un nor de aur noaptea-și petrecu
Șoptind la pieptul stâncii uriașe,
În zori de zi, în depărtări trecu,
Plutind zglobiu cu formele-i gingașe.

Dar lacrimi au rămas pe urma lui
În faldurile negre de pe stâncă,
Și-acum, privind pe ntinsul cerului
Cum plânge stânca n liniștea adâncă!

trad. Mihail I. Pricopie

LÂNGĂ PĂTULEȚ

NADSON

Ades șoptești, copile drag, visând
În pătulețul care te'ncălzește :
„Of, Doamne, când m'oi face mare, când ?
Mai repede dac'aș putea eu crește !
Urâte lecții n'aș mai învăța,
Și bârrr ! Nici gamele plictisitoare !
Tot mosafir prin case aș umbla
Și m'aș culca'n grădină, la răcoare !”
Cu trist surâs, pe lucrul meu mă plec
Și-ascult aceste vorbe în tăcere ...
Dormi, dragul meu, cât grijile nu-ți trec
Sub frunte'n părinteasca încăpere ...
Dormi, păsăruica mea ! Azi timpu-i greu :
Nu vrea să cruțe, nu te-așteaptă, trece !
Cu multă bucurie-aș face schimb
Ca să mă joc, sau ca să cânt ca tine,
Să rîd, ne'ntunecat de-al grijei nimb
Și să mă uit o clipă și pe mine ...

trad. Mihail I. Pricopie

constituție și să concedieze o parte din sftenicii străini. Ura populației împotriva Bavarezilor din anturajul regelui e destul de vehementă ; cine vorbește nemfește e suspect și primejduit. Cu toate că era acompianiat de funcționari ai Legațiunii austriace, al cărei titular era cavalerul Anton Prokesch-Osten și de oamenii regelui, și se servia de graiul italian, pentru a-și ascunde obârșia, călătorul nu poate duce la îndeplinire programul său. La 22 Octomvrie, aproape fără ispravă, părăsește Grecia ; la 28 e la Trieste, iar la 7 Noemvrie salută din nou silueta capitalei austriace.

Călătoria lui Grillparzer spre Orient ar fi putut să se desfășoare sub condiții mai bune decât cele de mai înainte. Supărări în cariera sa de funcționar nu s'au prea întâmplat pe atunci, căci dela anul 1833 dânsul funcționa ca director al Arhivelor pe lângă Ministerul Finanțelor. Crize de dragoste deasemeni nu sunt cunoscute din acea epocă, iar emoțiunile furtunoase sufletești pricinuite prin relațiile sentimentale cu eterna sa mireasă Katty Fröhlich, ajunseseră de mult la o situație calmă și plină de resemnare, de ambele părți, deși nu dispar cu desăvârșire hărțuieli ocazionale cari pot fi întrezărite și acum, căci prima scrisoare a poetului trimisă vechii prietene, din Pesta ¹⁾, se folosește de alocuția : „Stimată domnișoară“ și de formula „D=Voastre“. Katty replică ²⁾ foarte drăguț și indulgent, răspunzând : „Iubite Grillparzer ! sau iubite bătrâne sau iubite !“, cerându-i o titulatură similară, amestecând apoi și ea obișnuitul „tu“ cu „D=Voastre“.

Totuși, începutul jurnalului de drum repetă aceleași fraze de depresiune sufletească ce le cunoaștem din memorialele precedente ; Mărturisește că plecarea sa din Austria „e fără rost“. „E aproape o prostie să fac această călătorie de lungă durată și anevoioasă, în vârsta mea înaintată [52 ani], cu sănătatea mea șubredă, părăsit de toți [aluzie la nesosirea însoțitorului baron Mayehofer], în felul unui student“ ³⁾. O face numai pentru a învinge rezistența sa hipocondrică. Avea impresia ca și când n'ar merge „pe apă ci în apă“.

Vom găsi poate cea mai bună explicație a dispoziției sale, dacă cetim, intercalată în jurnalul său, la 23 Septemvrie, când era să părăsească Constantinopolul, o poezie, exhalând suspinul unui om care se simte străin în țara lui :

¹⁾ ibidem, No. 520.

²⁾ Ediția suscitată, III/2, Briefe u. Dokumente II, No. 521, p. 232.

³⁾ ibidem, II/11, Tagebücher..., V, p. 21.

..... „Wo also willst du weilen ?
Wo findest du die Statt ?
O Mensch, der nur zwei Fremden
Und keine Heimat hat“¹⁾).

[Unde vrei deci să măi ? Unde-ți găsești adăpostul ? Ah omule, ce nu cunoști decât [două] țări străine, și nu ai un cămin să fie al tău].

Jurnalul n'a fost destinat publicității și nici n'a fost publicat cât timp poetul a fost în viață. Ultima redacție lipsește. Se găsesc neegalități și asperități stilistice cari n'ar fi rămas necorectate de autor. Unele păreri prea severe le-ar fi moderat desigur. În schimb profităm de avantajul să cetim primele impresii originale, nesulemenite. E câte odată ca și când un copil răsfățat și rău dispus își scrie tema, cu sila.

Inclinația spre formulări ascuțite și epigramatice, proprie stilului său de mai târziu, se observă în tot cursul redactării. Deseori o impresie e redată numai cu un cuvânt, ce se poate considera mai mult ca un ajutor de memorie, urmând a fi complectat. Printre rânduri se observă o cruzime față de el însuși și față de lumea ce-l înconjoară,

Nu putem caracteriza mai bine felul lui Grillparzer în scrierile sale autobiografice, decât prin cuvintele învățatului istoric literar vienez Ștefan Hock, pronunțate, în precuvântarea sa din volumul XV al ediției operelor poetului, îngrijită de d=sa²⁾).

„Jurnalele lui Grillparzer sunt indispensabile pentru cunoașterea personalității sale. Ele sunt atrăgătoare și importante ca rapoarte pe deplin valoroase despre oamenii și stările din prima jumătate a secolului al 19-lea. Oferă o bogăție de observații, nu totdeauna îmbucurătoare, dar totdeauna importante, a căror exploatare a fost omisă până acum de psihologi și neurologi. Desvăluiesc, fără milă, o inimă rănită, raportează în mod mișcător despre nevoile unui biet suflet; cine le-a scris era un copil vitreg al lui Dumnezeu, aci pe pământ”.

Efectul călătoriei asupra stării sufiețești a poetului era totuși satisfăcător. Și aceasta ne-o explică un pasagiu din autobiografie:³⁾ „Călătoriile mi-au fost totdeauna nesuferite, dar efectul mi-a făcut bine”.

¹⁾ *ibidem*, p. 49.

²⁾ Grillparzers Werke, Hg. v. Stefan Hock, Bong & Co., Berlin, 1911 XV, p. 11.

³⁾ *Ibidem*, XIV, p. 145.

Dintr'o convorbire notată de Adolf Foglar¹⁾ aflăm chiar din gura lui Grillparzer că „scopul principal al călătoriei a fost totuși ajuns: să fiu liber de greutatea și apăsarea sufletului“.

Iată pasagiile închinatelor regiunilor noastre:²⁾

„5 Septembrie [1843]... Cam pe la orele 11 înainte de amiază am ajuns la Trenkova³⁾ și ne-am luat rămas bun dela „Samson“. M'am aprovizionat cu mâncări reci și cu vin. Cum călătoria peste cele două vârtejuri ale Dunărei era să fie șapte ceasuri, ne-am mutat pe o corabie mânătită de vâslași români. Am fost rău dispus... Dacă apa este urcată, ca în prezent, vârtejurile Dunărei n'au nici o importanță. În schimb vremea era mizerabilă. Ploaie, vânt, frig. Mînnatul peisagiului nu putea să ne despăgubească pentru atâtea neplăceri. Scara, la Orșova veche. Un han mai bun decât era de așteptat. Indispoziția mea ține înainte. (Peștera lui Veterani)“.

„6 Septembrie. Cum plecarea noastră se va întâmpla deabia la orele 3 după amiază, ne-am hotărât să vedem Mehadia. Am pornit dimineața la orele șapte. Regiunea e frumoasă, dar nu e mai frumoasă decât multe câte le-am văzut. Mehadia e frumoasă, chiar elegantă. — Peștere de hoți. — Se pare că regiunea devine tot mai frumoasă înspre vale, am fost însă nevoiți să ne întoarcem“.

„Prânz. La 3 ore plecarea într'o barcă cu vâsle prin Porțile de fier. Vârtejurile ceva mai puternice decât pe prima porțiune. Sosire la Klado Solowa⁴⁾. Ne urcăm pe vaporul „Argo“. Imediată plecare“....

*

1) Grillparzers Gespräche und Charakteristiken seiner Persönlichkeit..., hg. v. August Sauer, III/2, No. 798.

2) Ediția orașului Viena, II/11, Tagebücher... V. No. 3626—3703, p. 30—34.

3) Drencova, jud. Caraș.

4) [Nota din edițiunea orașului Viena:] poate Skela Cládowa.

[Nota noastră:] E vorba într'adevăr de Schela Cladovei, jud. Mehedinți. Iată ce ne spune ghidul contemporan, apărut numai doi ani înaintea călătoriei lui Grillparzer: Die Donau... von Ad lbert Müller, II. Die untere Donau, Regensburg, 1841, la G. Josef Manz, p. 213/215: „Skella-Cladova (mai exact Skela-Cladovi[!]). Ca an-trepozit al vapoarelor de pe Dunărea de jos am bănuiești aci o localitate mai importantă. Găsim însă o adunătură mizerabilă de câteva case răzlețite. Numai edificiul caran-tinei dă localității o oarecare înfățișare mai interesantă... Principele muntean a dispus să fie construit chiar acum un local nou de carantină, pe dealul îndărătul turnului dela Severin și care pare că va fi foarte solid și potrivit. (Nota lui Müller: „După ultimele știri casa a și fost terminată“). „Pe aceste coline se înființează un oraș nou Severinul. Instituțiile de carantină au fost introduse în Muntenia de Ruși, în ultima lor invazie. Prin ele țara e serarată de provinciile turcești și sârbești...“.

„La Skella-Cladova îl primește pe călător unul dintre vapoarele care circulă

— Lectura pe drum se compune din poeziile lui Omer, nu-i prea place călătorului Dunărea dintre Vidin și Rusciuc. Obiceiurile orientale le întâlnește prima dată la Vidin: Mitropolitul ortodox, o figură venerabilă, îl primește cu dulceață, cafea turcească și ciubucuri.

*

..., 8 Septembrie. În Rusciuc se înfățișează în fine și tovarășul meu de drum¹⁾. Vizitez orașul cu el. Acest imperiu e pierdut. Peirea nu este iminentă, ea este săvârșită. Aș vrea ca bărbații noștri de stat să călătorească numai până aci, pentru a înțelege zădărnicia nădej-dilor de restaurare ce le hărăzesc. 800 de tunuri așezate în fortăreață cu afete putrezite, fără pază, fără servanți. Băieții de pe drum se joacă cu ghiulelele tunurilor și cu bombele. Casele, ruine sfărâmate. S'a terminat, nu poate ajuta nici un Dumnezeu. Silistra, pe vremuri o fortăreață atât de puternică, într'o stare și mai rea. Am sosit noaptea la Cernavoda. Zgomotul strașnic de pe vapor nu încetează. Căpitanul cunoaște arta de a inventa mereu ceva ce te supără, ploșnițele îl ajută. Spre unu și jumătate zgomotul încetează și reincepe în zori de zi“.

„9 Septembrie. Ne găsim într'o regiune din cele mai puțin atrăgătoare, la începutul canalului roman spre Constanța. Suntem ținuți să îndurăm aci o zi întreagă, până când vor sosi trăsurile pentru călătoria spre uscat. Deci încă o noapte în acest cuib de ploșnițe. Tinerii din societatea noastră vor să meargă la vânătoare, am să-i însoțesc, să-mi treacă timpul, căci numai două puști stau la dispoziție. Vremea începe să se posomorească“.

„Vânătoarea s'a sfârșit cât se poate de puțin favorabil. Am tras numai o împușcătură, asupra unui pelican care sbura prea sus și pe care nu l-am nimerit, din această cauză. Căinii sunt proști, potârnicile nu rabdă. În cele din urmă am rătăcit și m'am întors la vapor numai în tovărășia Olandezului celui mai bătrân. Pretutindeni pustie, nimic decât pustie. Dorm în cabina maiorului unde cel puțin ploșnițele nu sunt atât de frecvente și unde sunt excluși fânțarii uriași cari înțepă ca moschitele.

între această localitate și Galați, pentru a-l transporta în josul râului...” (Nota lui Müller: „Cele două vapoare care circulă actualmente între Cladova și Galați sunt împiedicate prin regulamentul de carantină de a fi o *legătură* pentru locuitorii ambelor maluri. Unul e nevoit să se fie exclusiv dealungul malului muntean, celălalt dealungul malului turcesc“).

¹⁾ Baronul Mayerhofer. Vezi mai sus.

„10 Septembrie. Dimineața la 7 am pornit mai departe, cu trăsura. Nicăieri un sat, cel mult cimitire ca rămășițe de sate distruse. Așa la fel prin 20 de mile germane. Caii, unde era cu puțință, în galop, ba chiar în goană mare. Un șir delacuri la dreapta drumului, presărate cu paseri acvatice. Niciodată în viața mea n'am văzut mai multe potârniche adunate la un loc. Vulturi, uli, șezând pe movile vechi de morminte. La mijlocul drumului, la așa zisa cafenea, cearta cu un turc care găsește că trăsura sa de clasa întâi ar fi prea proastă, cu toate că plătitese numai pentru clasa a treia. În apropierea Constanței privești asupra Mării Negre. Arată ca o movilă în culori albastru-închise. Vânt din răsărit. Ne amenință o trecere rea. Sosim la Constanța. Devastată ca tot ce e turcesc. Colațiune [cină] cu pești de mare, care ne face bine, fiindcă n'am luat nimic dela orele 5 și chiar atunci numai o ceașcă cu cafea. Așteptăm ce se va mai întâmpla“.

„Am plecat înainte cu comisarul companiei de navigație cu vapoare. Restul societății noastre urmează după un ceas. Mergem până la malul mării. Mirosoasă de mare. Ne desbrăcăm. Tânărul englez înoată până la vaporul nostru, la radă. Mă mulțumesc să fac exerciții mai aproape de mal. Gust neplăcut al apei mării. Apa e mai rece decât am presupus-o. Supa caldă și vinul de Tenedos servit la un prânz bun, ne fac să simțim și mai mult cât de binefăcătoare a fost baia de mare. Facem o plimbare, însoțiți de un misionar minorit, Neamț din Coblentz, care a venit cu noi dela Cernavoda. La 8, spre vaporul care e cam mic, dar bine înzestrat pentru odihna de noapte. Jucăm whist până la 11. La miezul nopții vaporul se pune în mișcare. Sunt fericit că am putut să adorm imediat“.

„11 Septembrie. M'am trezit dimineața la 4. Noaptea temută a trecut. Vremea cea mai frumoasă. Marea e liniștită cu toate proorocirile contrare. Nicăieri în jurul nostru nu se vede malul. Delfini săritori înconjoară vaporul“.

„Ziua a trecut în splendoare și plăcere...“.

*

Descrierea călătoriei orientale a lui Grillparzer, (Tagebuch auf der Reise nach Griechenland), a fost destul de târziu cunoscută publicului. Heinrich Laube, directorul Burgteatrului, a descoperit autograful scris cu creion și-l publică în biografia sa intitulată: „Viața lui Grillparzer“, la 1884, deci 12 ani după moartea lui¹⁾. Completată,

¹⁾ p. 91—135.

ea reapare deabia în ediția a 5-a a operelor, scoasă la 1892 la Stuttgart (I. G. Cotta) de August Sauer¹⁾, de unde trece în ediția d-lui Ștefan Hock, făcând parte din așa numitele „edițiile clasice de aur“ (Berlin, Bong & Cie)²⁾. Redactarea definitivă, însoțită de comentarii bogate, se găsește în marea ediție a orașului Viena, îngrijită de asemeni de August Sauer³⁾. Citatele noastre se referă la această ultimă ediție.

Drumurile spre răsăritul Europei, cu mici excursii în Asia, erau de mult la modă, ca și publicarea impresiilor culese în această lume străină Europeanului din apus. Astfel se face că putem controla, în parte, evenimentele trăite de Grillparzer, după jurnalul contesei Ida *Hahn-Hahn*⁴⁾ și după acel al unui alt scriitor austriac, Iacob Nicolajus *Craig-gher*⁵⁾, care făcea parte din cenaclul românesc din jurul poezilor Friedrich Schlegel și Zacharias Werner. Era pe-atunci Consul belgian la Trieste.

Doi ani înaintea lui Grillparzer, aproape aceleași drumuri au fost bătute de poetul danez Hans Christian Andersen. Capitolele private la trecerea lui prin Țară au fost traduse și publicate de subsemnatul, în 1930⁶⁾.

În vreme ce paginile contesei din Mecklenburg și acelea ale romanticului vienez, puse alături de cele scrise de Grillparzer, nu ne dau un rezultat mai interesant se impun unele comparații între poetul basmelor și autorul „Lănei de aur“.

Ambii au fost nături neurastenice. Andersen era la fel înapăt să-și întemeieze o căsnicie, dar el se simte bine în străinătate, el caută și găsește în țările străine ceea ce-i refuză patria: admirația entuziastă a operelor sale și aureola de poet mondial. El e mereu dispus să laude ceea ce vede, populând peisagiile prin care trece cu reminiscente din țara sa. E în largul său, fiind un călător din inclinație, iar nu un călător forțat ca Grillparzer. Cum este, în primul rând, un narator eminent, descrierile sale sunt mai largi, mai binevoitoare, nu lipsesc evenimentele romantice și pitorești. Grillparzer e mai concis și mai abrupt; elementele dramatice, aforistice și epigramatice pre-

1) XX, pg. 147—184.

2) XV, p. 287—319.

3) II/11, Tagebücher V, p. 20—64.

4) Orientalische Briefe. Berlin 1844.

5) Erinnerungen aus dem Orient, Triest, 1847.

6) *Viața și opera lui H. C. Andersen și trecerea lui prin România în 1841* de E. I. Păunel. București, Socec & Co., 1930.

valează. Acolo creionări colorate sau acvarle mai mult conciliante, aci gravuri în lemn, crude în tehnica lor, deseori necruțătoare și injuste.

Paralel cu jurnalul de călătorie apar câteva scrisori, adresate de către poet prietenei Katy Fröhlich¹⁾. Cum acele notițe de drum n'au fost scrise în vederea unui public, găsim, aci și acolo, redată aceleași impresii, adeseori cu aceleași cuvinte.

Reținem doar din scrisoarea trimisă din Constanța: „...astfel că ne putem aștepta acum, la răsăritul Mării Negre, după o foarte interesantă călătorie prin provinciile turcești, la o trecere pe deplin norocoasă. Aci toate diferă așa de mult de stările de pe la noi, întrucât scopul unei călătorii nu poate fi nicăiri mai bine ajuns decât tocmai în această direcție“.

*

Ne mirăm întrucâtva că nu găsim printre foile rămase din zilele petrecute în Grecia o aluzie la acel cap demonic, ce ar fi trebuit să-i iasă înainte ca o vedenie, închipuind pe o femeie de o frumusețe dumnezească. — după cum o spune el însuși — originară din aceste meleaguri, Maria Smolk de Smolenitz, fiica unui mare negustor grec, măritată apoi cu renumitul miniaturist vienez Moritz Daffinger, portretistul lumii bune contemporane. Viața poetului a fost influențată în mod nefast prin dragostea pentru această ființă fermecătoare. Decepția sufletească în urma acelei pasiuni i-a inspirat, între altele, poezia amăritată „Blestemul“ (Verwünschung), și se oglindește în multe pasagii sumbre din scrierile sale autobiografice, iar vraja ei stranie n-a rămas în figura eroinei Hero din „Ale mării și iubirii valuri“²⁾.

Dar unele fire ale vieții lui se întind până în Capitala Moldovei.

Grillparzer, la 1846, îi spune tânărului diplomat Emil Wickerhauser, detașat pe atunci pe lângă consulatul austriac din Iași, la plecarea lui spre noul post³⁾: „Veți fi deci și la Iași? Acolo prietena mea Heloisa este măritată după profesorul Costinescu; vizitați-o și prezintiți-i salutările mele cele mai bune“. Doamna Costinescu, născută Hoechner (Hechner), fiica unui înalt funcționar comercial din Viena, s'a bucurat mult, aflând de amintirile amicale ce-i păstra vechea cunoștință. Heloisa (Ana) Hechner a fost ultima dragoste a

1) *Ediția orașului Viena*, III/2, Briefe und Dokumente II, No. 522, Constanța, 10 Sept. 1843; 526, Syra, 3 Oct. 1843; 528, Trieste, 28 Oct. 1843.

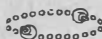
2) Tradus în metrul original de Constantin Berariu, Cernăuți, 1904.

3) *Grillparzers Gespräche...* III/2, No. 879, p. 368, 533/6.

poetului¹⁾. Câteva scrisori din 1834, adresate lui, sunt foarte interesante. Ea ar fi avut toate însușirile alese să-l fericească, iar el își reproșează însuși că a fost crud față de dânsa.

Acest ultim epi od sentimental din viața sa și câteva legături cu persoane proeminente din Principate și cari rezultau din funcția sa de director al arhivelor Ministerului Finanțelor, vor fi subiectul unei alte comunicări.

Eugen I. Păunel

1) *Ediția orașului Viena*, II/10; *Tagebücher...* IV, p. XI. *Ediția Ștefan Hock*, I, p. XLIII. Pentru amănunțele biografice comp: biografia pusă de *A. Sauer* înaintea operelor din ediția a 5-a dela *Colta* și acea redactată de d-l *Șt. Hock* în primul volum al ediției sale, iar apoi, pe lângă celelalte izvoare citate în cursul prezentului articol, și *Karl Goedeke*, *Grundriss zur Gesch. der deutschen Dichtung*, 2. Aufl. Dresden, vol. VIII, (1905), § 323.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DOBROGENE

Intr'un articol precedent, tipărit în „Analele Dobrogei“ pe anu 1934, am publicat o monografie, „Bizone-Portul Cavarna“, la care am adăugat și câteva clișee, ce reprezentau parte din rezultatul cercetărilor noastre.

Cum anunțasem, și era necesară apariția unui articol detaliat, voiui trata în rândurile ce urmează cecece însuși titlul prezentului articol anunță.

Săpăturile noastre le-am făcut împreună cu elevii gimnaziului român — în calitate de profesor și director al acestei școli — pe *platoul Ciragman*, unde, după părerea noastră, se afla *Acropolea Bizonei*.

În primele noastre săpături pe *Ciragman*, în 1929, am dat peste o serie de *schelete* omenești, ce se găsiu îngropate în pământ la o adâncime de jumătate de metru, sau mai mult chiar.

Majoritatea scheletelor se aflau în niște blăni de lemn — acum putrede — groase de 7,5 cm. și lungi de 1,75 m., căptușite în exterior cu lespezi de piatră, groase de 6 cm.

Din lemnele care adăpostiau scheletele păstrăm o bucată în „Muzeul arheologic regional“ al gimnaziului.

În morminte nu s'au găsit obiecte de lut, ci niște *cercei de bronz*, cari nu s'au păstrat întregi; totuși, din bucățile lor s'a putut reconstitui forma lor exactă.

Blănilor erau fixate cu *scoabe* de fier, din care o parte se păstrează la muzeu.

Din scheletele desgropate s'a putut reconstitui *unul*, aflat în posesia gimnaziului.

Suntem de părere, că în ambele extremități ale *Ciragmanului* se găsește *cimitirul Bizonei*, fiindcă numai pe o porțiune de 6 m² s'au descoperit 15 schelete.

Sondage s'au făcut și înaintea noastră de d=I Ion Ciomu, secretarul școlii care, favorizat de noroc, în săpăturile dela poalele

Ciragmanului, a descoperit o statueta reprezentând un *Efeb*, modelat în terra rosa și gol pe dinăuntru.

Efebul se află azi în posesia d-lui Dr. I. Lepși, văduvindu-se muzeul de un obiect de artă, ce trăda mâna pricepută a unui maestru grec.

Regretăm imens, că nu posedăm nici un clișeu.

De asemenea s'a găsit și un *relief votiv* de marmură, tot la poalele Ciragmanului, lung de 19 cm., lat de 14,5 cm. și gros de 6 cm., reprezentând un bărbat al cărui cap lipsește, iar degetele mânei stângi le sprijină pe un sceptru, probabil un atribut al puterii — bărbatul fiind un zeu.

Fig. 1. Zeus și Hera.

Alături de el se află soția sa, învăluită în himation; capătul vestmântului e așezat pe umărul stâng, iar restul pe deasupra umărului drept, cu multă eleganță. Părul zeiței e coafat și acoperit cu o poală a himationului. Figura e prelungă, umerii obrajilor proeminenți, gura mare și sensuală, bărbia

rotundă; în tot exprimă tristețe reținută.

Probabil că relieful votiv reprezintă pe *Zeus* și *Hera*. (Fig. 1).

Un obiect, găsit de noi în sondagiile de pe Ciragman-Acropolea Bizonei, este un cap de *Afrodite*, zeita iubirii, modelat din lut ars, gol pe dinăuntru spre a fi umplut cu miresme. Sigur că statueta avea întreg corpul, cu o bază pe care se sprijinea. Din ea n'am găsit decât capul; restul probabil că s'a fărâmat prin cutremur.

Capul de Afrodite are 4 cm. lungime și 3 cm. lățime. (Fig. 2).

Probabil că e un produs al artei locale grecești din secolul V sau IV înainte de Hristos.

Interesant și admirabil prin sculptură se prezintă un tors de marmură, care — după noi — este o statueta, ce reprezintă pe zeul Dionysos¹⁾, lungă de 21 cm. și lată la piept de 13 cm. Artistul a înălțat pe Dionysos nud, cu organele genitale acoperite de o foaie de viță, însă vizibile. Pieptul lat, are musculatura corpului armonic dezvoltată. Mâna dreaptă și-o sprijinea pe un suport, din care a rămas o buățică, eșită în relief pe soldul drept. Probabil că în mâna stângă ținea un ciorchine de strugure sau alt obiect. Statueta e lucrată cu multă simetrie, proporțiile fiind bine păstrate, iar detaliile anatomice, redată cu multă măiestrie, confirmă părerea că ne aflăm în fața unei opere de artă greacă din sec. V sau IV a. Chr., sculptată probabil la Bizone. Dionysos s'a găsit la poalele Ciragmanului.

OPAIȚE

Tot în săpături pe Ciragman-Acropolea Bizonei, s'au descoperit și niște opaițe de mărimi diferite.

Opaitul Nr. 1 are lungimea de 9,5 cm., lățimea de 6 cm. și înălțimea de 3,8 cm.; opaitul Nr. 2, spart și lipit, din care lipsește o parte, are lungimea de 6,5 cm., lățimea de 6,2 cm. și înălțimea de 2,5 cm.; opaitul Nr. 3 are lungimea de 5 cm., lățimea de 3,2 cm. și înălțimea de 2,2 cm.; opaitul Nr. 4 are lungimea de 4,5 cm., lățimea de 3 cm. și înălțimea de 2,5 cm., iar opaitul Nr. 5 are lungimea de 3,4 cm., lățimea de 2,7 cm. și înălțimea de 1,2 cm. Opa-

Fig. 2. Cap de Afrodite, găsit pe Acropolea Bizonei.

¹⁾ O. Mărculescu: Bizone — Portul Cavarua, publicat în „Analele Dobrogei” din anul 1934. Acolo se află, la pag. 160, Dionysos (tors). În articolul de față nu dăm decât descrierea statuetei.

țele sunt de lut ars și fără deseme pe ele, afară de opaițul Nr. 4, care prezintă niște figuri geometrice, romburi.

Opaițele se află în Muzeul arheologic regional al gimnaziului român.

OALE

În săpăturile făcute de noi, în cursul anului 1933 împreună cu elevii gimnaziului, am găsit o ulcică de lut, lungă de 6,5 cm. și cu diametrul de 6 cm.

În pământ, la o adâncime de 2—3 m. s'au descoperit 5 vase

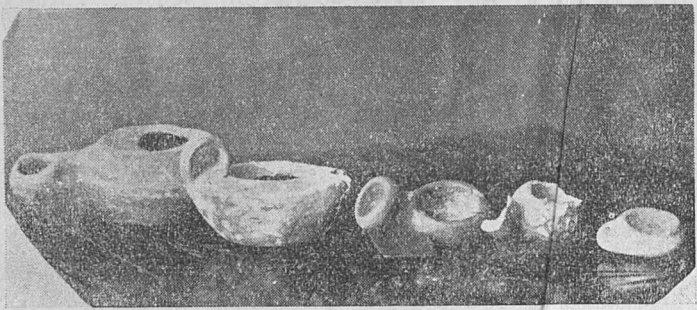

Fig. 3. Opaițe.

mari de lut ars, care erau sparte și aveau o înclinare de 45°, așa cum se aflau în pământ. Această înclinare a vaselor (chiupurilor) de lut către mare confirmă opinia noastră, că o parte din Bizone, din platoul actual Ciragman, unde am situat Acropolea cetății, — s'a cufundat în mare prin cutremur și alunecări de teren.

Trei vase mari aveau înălțimea de 1,5 m. și diametrul de 0,9 m., iar alte două vase aveau înălțimea de 1 m și diametrul de 0,60 m.

Vasele erau goale sau pline cu melci. Într'un vas s'a găsit o piatră de moară, căzută în timpul cutremurului cine știe de unde.

Probabil că în aceste oale Bizonenii și țineau grâne, untdelemn sau vin. Buza inferioară a vaselor avea o lărgime de 11 cm. și o grosime de 12 cm. Chiupurile n'aveau nici un fel de inscripție.

Regretăm că nu le-am fotografiat așa cum se aflau fixate în pământ. Cioburi din ele se păstrează la Muzeul școlii.

Deasemenea nu trebuie uitate nici alte obiecte găsite în săpături ulterioare anului 1933, la niște morminte.

Astfel, s'a descoperit o oală de lut, lungă de 17 cm. cu diametrul superior de 13,3 cm., iar diametrul bazei de 7,5 cm. ; alăturăm fotografia ei.

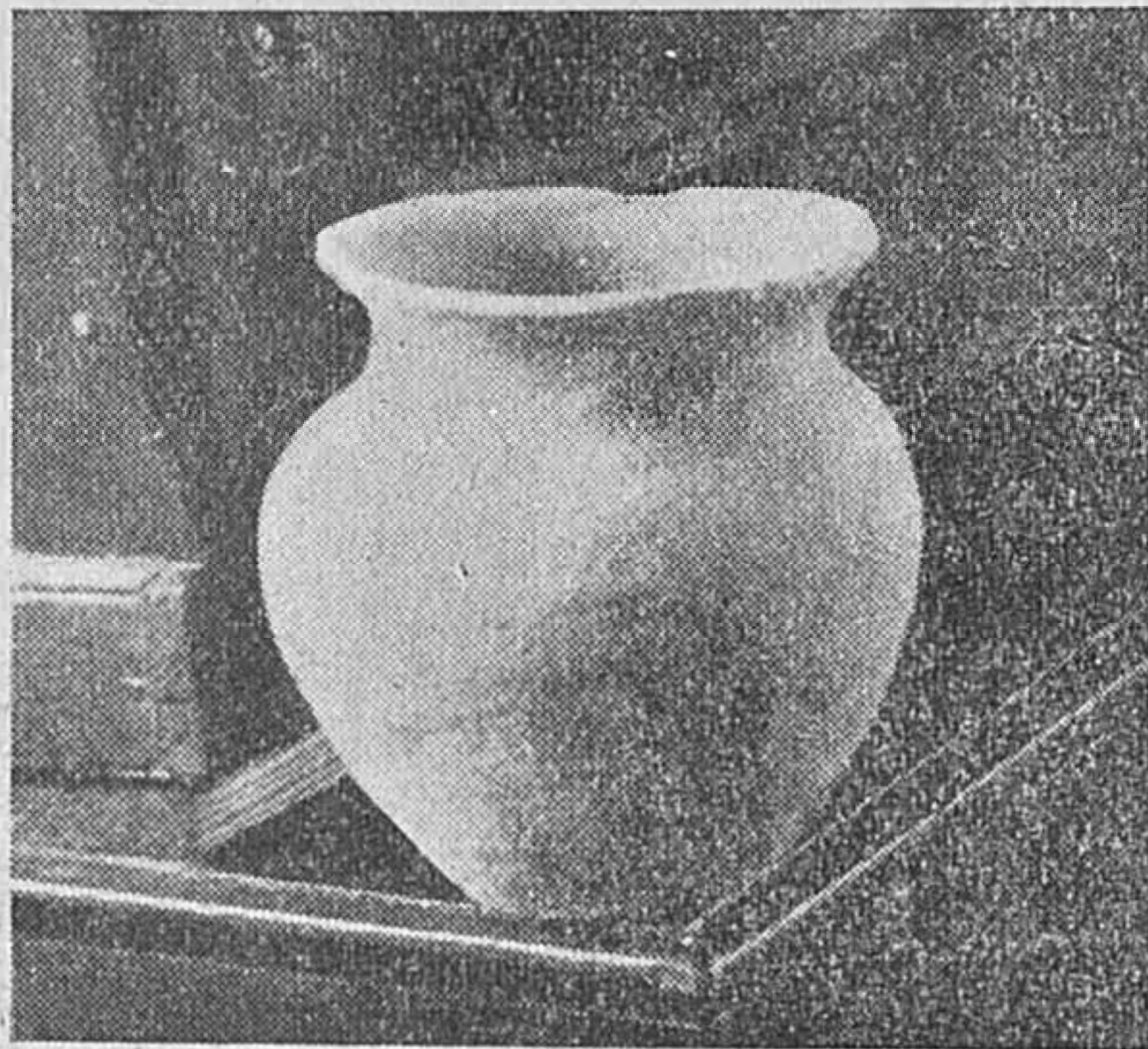

Fig. 4. Oală de lut ars, găsită cu cenușe într'un mormânt în portul Cavarua — vechiul Bizone.

Fig. 5. Ulcele de lut, modelate cu multă finețe, par'că te aștepti să vezi și niște figuri pictate pe ele.

Ulcelele s'au găsit într'un mormânt, la picioarele scheletului. Tot aci s'a găsit și o *amforă mică*, fără toate și buza superioară.

Fig. 6. Amforă mică, găsită în preajma Acropolei Bizone,
în portul Cavarna.

Pe tarlăua d-lui Diamandi dela poalele Ciragmanului s'a găsit
o metopă, reprezentând o floare. Floarea este modelată din pământ.
Se găsește între obiectele Muzeului arheologic al gimnaziului.

Fig. 7. Metopă dela un templu grec, înfățișând o floare.

INSCRIPTIILE

Jireček¹⁾ pomenește de niște inscripții, care se găseau în *Cavarna* la școala greacă, inscripții pierdute, întrucât Bulgarii, câțiva ani mai târziu, după 1878, au desființat școala greacă, silind pe copiii Grecilor și Găgăuzilor să se ducă la școlile de stat bulgărești.

Pietrele clădirei s'au folosit la construcții nouă. De aceea cităm din Jireček²⁾: „Eine Inschrift ist in der griechischen Schule zwischen den Fenstern des großen Saales eingemauert, 0,63 h., 0,29 br., rechts und links, *leider* übertüncht :

ΑΓΑΘΗ(Ι)ΤΥΧΗΙ
(Θ)ΕΟΓΕΝΗΣ ΣΚΥΘ(ΟΥ)

(ίερ)εὺς Ταύρων

Σκύθης θεογέν(ους) ίερεὺς Ταύρων καί

εὐεργέτης πόλε(ως)

κος Ποσειδ(ω) ν(ί)ου

(ίερ)εὺς Ταύρων, θεα Σκύθου ίερεὺς Τα(ύρ)ων,

Πρόκλος Σκύθ(ου) ίερεὺς Ταύρων, Ἄ(πολλ)

ωνίου ίερεὺς) Ταύρων, Χρύσιπ(π)ου(ς) Δ)ιτισίου (?)

ίερεὺς (Ταύρω(ν), Ποσειδών(ιος) (Μ)ότσχου εὐεργέτης).

In demselben Gebäude liegt auf dem Hofe neben einer Kloake ein sehr abgeschliffener Stein mit einer mittelalterlichen lateinischen Inschrift, vielleicht ein Denkmal der italienischen Seefahrer, welche während der Genuesenherrschaft auf der Krim diese Gestade oft besuchten.

† ΔΕΔΟΝΙΣ ΔΙΕ // // // //

SCICOS ΜΑΝΔΕΜ // // //

CONST // // // // // // //

STEF // // SD // // // // //

Inscripțiile menționate de Jireček se aflau în orașul *Cavarna*, pe când inscripțiile ce le vom descifra, cât și mănușile de amfore cu inscripții provin din sondagele făcute la poalele *Ciragmanului*, — *Portul Cavarna*, situat la 3 km depărtare de oraș.

^{1) 2)} Jireček, „Arch. Epigr. Mitteilungen 10—12, 1886—888, p. 186.

Descifrarea inscripției :

Ε)Ω
ΕΥΗΡΟ
ΘΜΑΡΙΘ
ΗΘΔΗΜΗΡ
ΟΣΓΕΙΜΝ
ΙΟΣΕΥΓΧΟ
ΗΓΥΨΠΙΜ
ΔΙΘΝΔΙΟΔΙ
ΜΘΜΘΝΙΑ
/ ΕΔΓΕΝΟ

Fig. 8. Marmură cu inscripție.
Portul Caverna — Bizone.

Descifrarea inscripției :

ΑΓΑΠΗ
ΠΤΙΜΙΟΘ
ΥΡΑΝΤΩΝ
ΥΡΗΑΡΙΣΤ

Fig. 9. Marmură cu inscripție.
Portul Caverna — Bizone.

MĂNUȘI DE AMFORE CU INSCRIȚII GRECEȘTI

Descifrarea inscripției
de pe mănușe :

ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ
ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ
ΣΡΑΤΙ ΤΑΡΧΟΣ

Fig. 10. Mănușe de amforă cu inscripții grecești,
găsită pe Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripției
de pe mănușe :

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ
ΑΘΗΝΙ ΠΡΟΥ
ΓΥΜΗΤ. ΡΟΔΙΘΟΥ
ΑΠΙΑΤΟΥΡΙΟΣ

Fig. 11. Inscripția de pe mănușa unei amfore,
găsită pe Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripției :

ΠΑΡΙΟΝ

Fig. 12. Inscripția de pe mănușa unei amfore.
Ciragman — Acropolea Bizonei.

Fig. 13. Inscriptia de pe mánusa unei amfore.
Ciragman - Acropolea Bizonei.

ΑΡΙΣΤΟ
(Κ)ΡΑΤΕΟΣ

Fig. 14. Inscriptia de pe mánusa unei amfore.
Ciragman - Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripțiilor :

ΧΡΗΣΙΜΟΥ

Fig. 15. Inscriptia de pe mánusa unei amfore.
Ciragman - Acropolea Bizonei.

ΑΡΙΣΤΟ
(Κ)ΡΑΤΕΟΣ

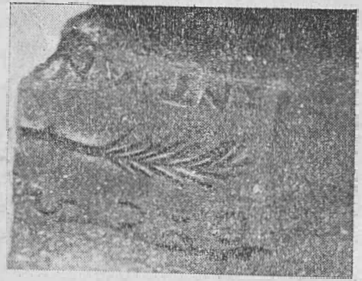

Fig. 16. Inscriptia de pe mánusa unei amfore.
Ciragman - Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripțiilor :

Θ(X) /// Ω
// NTIAN

Fig. 17. Inscriptie de pe mánusa unei amfore.
Ciragman - Acropolea Bizonei.

(Α)ΙΟΝΝΕ

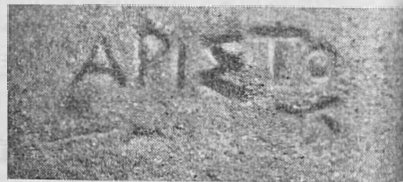

Fig. 18. Inscriptia de pe mánusa unei amfore.
Ciragman - Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripțiilor :

ΑΡΙΣΤΟ

Fig. 19. Inscricția de pe mănuașă unei
amfore.

Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripției :

/// ΣΥΟ

/// ΣΟΣ

CONCLUZII

Bazați pe acest material arheologic, conchidem că Bizone era o colonie greacă, unde pulsa o viață intensă comercială și industrială. Industria locală a ceramicii era foarte dezvoltată.

Dacă luăm în considerare *efebul*, *relieful votiv*, ce reprezintă pe *Zeus* și *Hera*, *capul de Aphrodite*, *floarea*, *melopa* de templu grec și *torsul* identificat de noi cu *Dionysos*, trebuie să afirmăm că ne găsim în fața unor opere de artă greacă din sec. V sau IV a. Cr. și că, deci, la Bizone în acel timp cultura și civilizația greacă erau într'o stare înfloritoare.

Octavian Mărculescu

Directorul Gimnaziului Român din Caverna

COLONELUL IONESCU M. DOBROGIANU

Este născut într'una din mahalalele cele mai mărginașe ale Bucureștilor (Delea Veche, str. Cireșilor, 23), la 21 Noembrie 1866, dintr'o familie mai puțin decât modestă.

Studiile și le-a făcut la liceul Matei Basarab ; dar, din cauza sărăciei, a trebuit să părăsească școala, după absolvirea a șase clase și să caute a=și croi o pârție în armată, unde a runcit din greu, înrolându=se ca simplu soldat.

Reușit întâiul în Școala subofițerilor de la Bistrița, iese sublocotenent la 1 Octombrie 1890 și este dat în Constanța, de care nu s'a deslipit timp de 45 ani.

A cunoscut în tinerețea sa pe protagoniștii culturii noastre, pe Eminescu, pe Vlăhuță, Carageale, Delavrancea (cu care era din aceeași mahala), de la care a căpătat dragostea în ale cititului.

Pasionat cititor al cronicarilor noștri vechi, de la cari a împrumutat ceva din arhaismul stilului, Colonelului Ionescu=Dobrogianu nu-i era streină întreaga noastră literatură.

Dar Colonelul mai este și un cercetător neobosit ; cunoaște „de visu“ toată Dobrogea=Veche, pe care a străbătut=o în lung și în lat, cu mijloacele rudimentare ce puteau să=i stea la îndemână acum aproape o jumătate de veac și în starea de sălbătăcie în care se afla pe atunci provincia noastră.

Acest cărturar a avut înaintea războiului una din bibliotecile cele mai bogate din Constanța ; dar i=a fost răpită de armatele ocupante bulgare. Este o pierdere, care nu se mai poate înlocui, de oarece multe din cărțile Colonelului Dobrogianu nu mai pot fi cum=parate, ele fiind peste măsură de vechi (de prin Sec. 17, 18 și 19), majoritatea de istorie și geografie.

Colonelul Dobrogianu a citit mult ; dar a și scris mult și de diferite naturi, mai ales în ramurile sus pomenite.

De 40 ani face parte din Societatea noastră de Geografie, unde a făcut comunicări importante, publicate în Buletinul acestei Societăți.

Și prin alte reviste de greutate a scris.

Dăm lista lucrărilor acestui laborios cercetător :

① *Cercetări asupra orașului Constanța*, 1896 (epuizat).

2. *Cursul inferior al Dunărei și formarea Deltei*. In Buletinul Soc. geogr., Vol. 22.

3. *Dobrogea în pragul veacului al 20-lea*. Lucrare închinată Regelui Carol I. Premiată de Acad. Rom. și răsplătită cu medalia de aur la expoziția din 1906 (epuizat).

4. *Colonizarea Dobrogei*. Buletinul Soc. geogr., Vol. 25.

5. *Două probleme de geografie*. 1910, (epuizat).

6. *Formarea Deltei Dunărei*. Bul. Soc. geogr., Vol. 29.

7. *Scythia minor, Berdzan, Dobrogea*. Bul. Soc. geogr., Vol. 31.

8. *După 3 ani de la închegarea secției militare a S. R. R. G.*, Vol. 31.

9. *Din notele de călătorie ale lui Ewlia Celebi*, Vol. 34.

10. *Note relative la istoria Dobrogei*, Vol. 34.

11. *Un veac și jumătate din viața Dobrogei medievale*, Vol. 36.

12. *Ce ne-a dat „Renașterea“* „Viața Românească“, IX—X, 914.

13. *G. Schumberger. Le siège, la prise et le sac de Constantinople en 1453*. Recenzie. Idem, 1915.

14. *Valea Carasu*. Bul. Soc. geogr., Vol. 37.

15. *Năvălirea bulgară în jud. Tulcea*. 1920, (epuizat).

16. *Delta Dunărei*. Bul. Soc. geogr., Vol. 40, (1921).

17. *Reminiscențe (Delavrancea și Vlăhuță)*. In „Analele Dobrogei“, 1921.

⑱ *Ămintiri din Constanța (Ricordo di Constanza)* 1921, (epuizat).

19. *Spicuiți și tălmăcirii din Herodot*. Bul. Soc. geogr., Vol. 42, (1923).

20. *Intre Capul Midia și gura Sf. Gheorghe*. In „Natura“ I/925.

⑳ *Dobrogea și Constanța acum 100 ani*. In „Viața Dobrogeană“, 1927.

22. *Formarea Deltei Dunărei și configurația ței veche*. 1927, (epuizat).

23. *Dobrogea : Pământul și omul*. Bul. Camerei de Comerț, Constanța, 1928.

24. *Tomis=Constanța*, 1931, (epuizat).

25. *Inceputurile creștinismului în Dobrogea*. In „Tomis“, 1932.

26. „*Peuce*“ era numai grindul Chilie? Bul. Soc. geogr., 1933.

27. *Cum am cunoscut pe Eminescu*. In „Omagiu“, 1934.

După demisia sa din armată (Aprilie 1920), Colonelul Dobrogeanu a profesat :

a) Doi ani la Școala Specială a ofițerilor de infanterie (Geografie și Istorie).

b) Un an la Școala ofițerilor de marină (Geografie).

c) Cinci ani la Școala Superioară comercială de băgeți din Constanța (Geografia economică).

KEMAL

Tătarul acesta nu-i o plăsmuire a unei minți istețe în scorniri, ci a trăit, ca oricare altul, pe meleagurile dobrogene.

Potrivit de statură, dar bine legat și cu fața oacheșă, Kemal era un om bogat, stăpânind în orașelul Megidia pământuri și case, rămase lui moștenire dela părinți.

Kemal se plimba agale prin orașelul împrăștiat pe panta unu delușor depe malul mlăștinoasei Carasu, plină de miasme și de fânțari, căci, fiind primar, avea grijă ca totul să meargă bine sub administrația lui. Uneori se mai oprea la câte o cafenea ca să-și piardă timpul, ori să afle noutăți. Cerea, ca ori și care, o cafea pe care și-o sorbea tacticos din feligean; apoi scotea Kemal din pungă dela brâu o monedă de zece bani și-o întindea lui Izet cafegiul și, cum pe vremea aceea, cafelele se vindeau trei de zece bani, Izet trăgea cu fițișorul două linii pe ușa, semn că omul avea dreptul să mai bea două cafele. De altfel, ușa și grinda din cafenea erau numai linii trase cu fițișorul, arătând că și alții își aveau trecute acolo cafelele lor. Cu vremea, unele erau șterse, altele adăogate. Cum le mai ținea socoteala, numai Izet cafegiul ar fi putut să vă lămurească.

În anul 1890 se pusec piatra fundamentală și se ridicase numai temelia bisericii românești din Megidia; dar, din cauza lipsei de bani, lucrarea se oprise. Trecuse câtva timp și nu era nădejde ca să fie dusă mai departe. Aceasta îl frământa amar pe Kemal, care nu putea înțelege ca, în orașelul lui, musulmanii să-și aibă geamia lor, iar creștinii să fie lipsiți de biserică, lucru ce nu era, — după socoteala lui, — nici bun, nici drept. Până când, tot muncindu-se el cu gândul, i-a venit în minte c'ar trebui să ceară și ajutorul Mînisterei Cultelor. De audiență nu se temea Kemal, fiindcă, într-o încurcătură administrativă de sub regimul special al legii de organizare a Dobrogei se prezentase el și Regelui Carol I și căpătase dreptate.

Într'o bună zi, își schimbă primarul șalvarii și celelalte straie

lătărești cu altele „nemțești“, pe care le avea pentru ceremonii la zile mari, — păstrându-și însă fesul, — pune caii la căruța dobrogeană ce păcănea să s'audă de departe și pleacă la Cernavoda. Cum podul de peste Dunăre era tocmai în construcție, — între 1890—1895, — trece Kemal fluviul cu remorcherul, iar balta apostolește în curmeziș, trece și Borcea cu șlepul și, dela Fetești, apucă trenul și ajunge la București.

Pe vremea aceea, la instrucție și culte era ministru Take Ionescu, care a condus acest departament, pentru prima oară, între 1891—1895, făcând parte din marele guvern conservator Lascăr Catargiu—Petre Carp.

Sătul și el, ca oricare, de vecinicile cereri de bani, vestitul orator de atunci stabilise o înțelegere cu un funcționar superior din minister: îl chema în fața celui cu plângerea și, dacă ministrul începea afirmativ propozițiunea, funcționarul răspundea la fel; iar dacă începea negativ, celălalt răspundea tot așa.

Kemal a făcut tot ce-a putut și a isbutit să pătrundă la Take Ionescu. Când l-a văzut, ministrul s'a uitat curios la Tătarul dobrogean, care ședea țanțoș cu fesul în cap.

— „Ce dorești?“

— „Dom' menistră, la mine pirmar Medgedia estem. Acolo ai ceput un beserica pentru cristiani, ai pacut temelia, ama para pusin și nu putem mergem mai departe. Treba dai un agiutor, is- praim ala beserica!“

Take Ionescu l-a privit cam chiorș, neputând înțelege cum un Tătar să se intereseze de ridicarea unei biserici pentru creștini. A sunat să vină funcționarul superior. Când s'a înfățișat acela, l-a întrebat:

— „Nu mai avem ceva bani?“

Potrivit înțelegerii, funcționarul a răspuns tot negativ:

— „Nu mai avem, domnule ministru!“

Take Ionescu s'a întors către Kemal:

— „De, domnule primar, imi pare destul de rău, dar vezi bine că nu mai avem bani și nu putem să-ți dăm nimic. Faceți cum puteți, până când vom putea și noi să vă venim în ajutor!“

Kemal a înțeles și a eșit; dar, ajuns în sală, s'a răzgândit, s'a întors și a dat busna la ministru, vorbindu-i repede și aprins:

— „Bine, dom' menistră, la mine asta nu mai 'selegem. La mine Tatar și musulman estem, la tine Urman și cristian estem; la mine ivrei pacem ala beserica Medgedia, ama la tine nu ivrei! Ce

fel de Urman și cristian la tine estem? Urșine, bre, urșine, aman, aman !“

Ministrul s'a uitat întâiu crunt la Kemal, gata să-l asvârlă pe ușă afară ; dar pe urmă, s'a răsgândit. Prea era sinceră revolta pri-marului !

A sunat din nou pe funcționarul superior, care s'a înfățișat îndată. Acum ministrul l-a întrebat :

— „Mai avem ceva bani ?“

Iar funcționarul a răspuns :

— „Mai avem, domnule ministru !“

Pe dată, s'a și întocmit ordonanța de plată, iar Kemal a trecut pela casierie și a luat banii.

A plecat el vesel și, aducându-și aminte că-i este foame, a intrat într'unul din cele mai mari restaurante. Acolo, lume multă și aleasă. Kemal s'a așezat tacticos la o masă. A ciocănit, a strigat și abia-abia s'a îndurat un chelner să vină și la el. Cu chiu, cu vaiu, prost servit, Kemal a isbutit să mănânce. La plată, ca pe vremea aceea, socoteala abia era de vre-o doi lei. Kemal a mai scos și o monedă de argint de cinci lei și a dat-o ca „bacșiș“ chelnerului, că-i ruia nu-i venea să-și creadă ochilor. După ce a plecat, toți ceilalți își dădeau cu pumnii în cap că nu-l serviseră ei, crezând că cine știe ce mare pașă turc este.

După amiază Kemal a dormit la hotel.

Seara, din nou la masă, la acelaș restaurant. Cum l-au văzut, chelnerii au dat uitării pe toți ceilalți dela alte mese și au sărit ciorchine să-l servească pe Kemal. A mâncat Tătarul ca un padișah ; dar la urmă, a plătit numai bucatele ce poruncise, s'a ridicat, a dat „bună seara“ și a plecat fără să dăruiască ceva, lăsându-i pe chelneri mirați, uitându-se lung după el.

Dela restaurant, a luat un „muscal“ și mână întins la gară. Când a ajuns la cassă, a cerut :

— „Dom' pucșionar, dai repede un belet Petești, clasa doi !“

Funcționarul i-a dat un bilet pentru Petești.

Pe peron, Kemal a întrebat pe unul cu șapcă roșie :

— „Care este tren Petești ?“

— „Uite, acela este, sui repede că pleacă !“

A sărit Kemal în trenul care mergea spre Petești și s'a așezat liniștit într'un compartiment. A mers mai toată noaptea. În zori, aude Kemal :

— „Pitești, domnilor, cinci minute!”

S'a dat jos ; dar când a văzut gara, deși s'a uitat bine, n'a recunoscut-o și a întrebat pe unul :

— „Ce gară estem aici?”

— „Pitești !”

— „Cum Petești ? Ala Petești altpel estem. Acolo, Dunărea !”

— „Aha, d=ta vrei să mergi la Fetești ! Apoi, te întorci cu alt tren, treci prin București, mergi înainte și ajungi la Dunăre !”

— „Cum, domnule, doi Petești estem la Urmania ?”

— „Ba nu : unul Pitești și altul Fetești !”

— „Ei ! Petești, Metești, la mine știi tot una estem !”

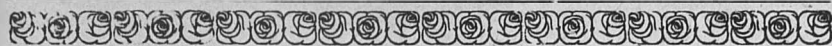
Ce să facă bietul Kemal ? A văzut și el că necazul i se trage din faptul că, potrivit limbii tăărăști, zicea în unele locuri „p” în loc de „f” și, de ciudă, a dat „pesul pe ceapă”, a luat alt bilet, s'a întors la Fetești, a trecut Dunărea și a ajuns acasă.

Cu banii aduși de el, biserica din Megidia, care fusese începută în anul 1890, a fost terminată ; în 1898 i s'a făcut sfințirea și astăzi este o podoabă a orașelului.

Kemal a murit și doarme sub o lespede de piatră, într'un cimitir lângă o margine de drum ; iar astăzi, pe străzile orașului Constanța, feciorul fostului primar bogat și cu atât de mult suflet este un om sărac, trăind din ce poate și pe unde apucă.

I. Dumitrescu—Frasin

NOTE ASUPRA STELEI FUNERARE, CU INSCRIȚIE GREACA ȘI CU BASSORELIEFUL UNUI RETIARIUS, DIN MUZEUL DOBROGEI

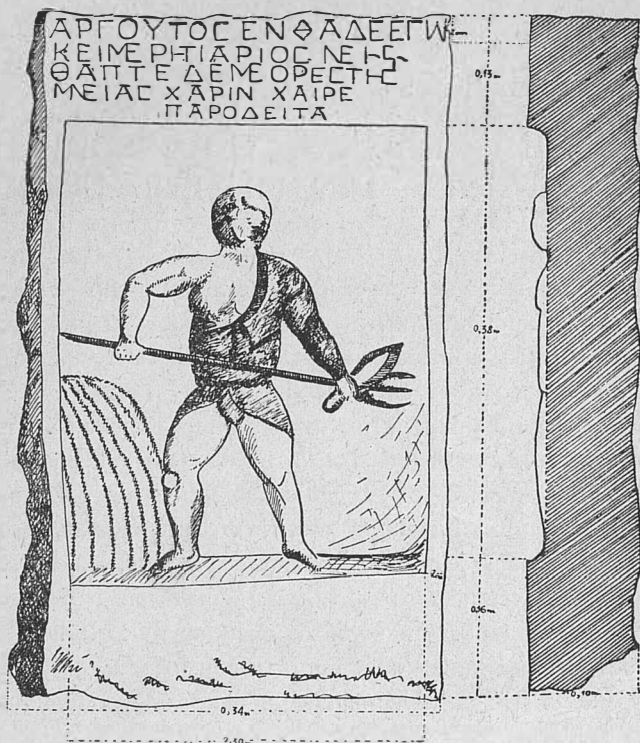
Împrejurarea, sau modul cum a fost găsită piesa arheologică, obiectul observațiilor și notelor de acum, nu este lipsită întru nimic de amănuntele unei descoperiri cu totul neașteptate, pe care le vom expune în rândurile următoare, fiindcă vor servi la o viitoare stabilire a punctelor de extensiune ale vechiului Tomi.

În urma unui anunț, prin care se făcea cunoscut Muzeului Regional că valurile mării au scos la iveală, de sub nisip, un trunchiu de leu — în vecinătatea plajei Domnița Ileana — am plecat, în soțit de ziaristul Ion Neicu, pentru o cercetare mai apropiată. Am coborât la mare pe la capătul Străzii Cuza Vodă, unde se află o scară cu trepte de lemn, care face legătura între partea de sus a malului și baza lui. După cum se știe, malurile din estul Constanței, formate din loess și argile, sunt într-o prăbușire lentă, dar continuă, așa că spațiul dintre peretele malului și plaje este ocupat numai de asemenea surpături.

Dela baza peretelui, unde se termină scara, pornește o cărare principală care duce, cu suișuri și scoborâșuri, spre mare. La circa 100 m dela scară, într-o moviliță de pământ peste care trece cărarea, se află stela funerară, vizibilă numai pe una din laturile sale — încolo toată fiind băgată în pământ — și anume pe latura din stânga cum ar privi-o cineva din față. În situ, era așezată pe o coastă, cu inscripția și bassorelieful în sus, și acoperită de un strat subțire de pământ.

Piesa se află actualmente în Muzeul Regional al Dobrogei, trecută în inventar cu Nr. 208. E făcută din calcar compact și are o formă paralelipipedică, având dimensiunile: înălțimea 0,67 m., lățimea 0,34 m., iar grosimea 0,10 m. Singura suprafață netedă e aceea pe care sunt inscripția și bassorelieful; celelalte suprafețe au rămas așa cum le-a cioplit, în mod grosolan, pietrarul. Piesa nu prezintă nici o

leziune puternică, însă bassorelieful arată că a suferit o serie de eroziuni, evidente mai ales în regiunea capului: figura apare rotunzită.

Suprafața principală a stelei funerare este aceea care merită toată atenția. Bassorelieful ocupă mijlocul suprafeței, fiind încadrat într'un *quadratum incusum* cu laturile aproape egale, una de 0,38 m., alte de 0,30 m. Deasupra și dedesubtul bassoreliefului închis în pătrat sunt două spații inegale: spațiul superior, mai mic, cu inscripția greacă, și spațiul inferior, absolut gol, pe care se văd numai urmele daltei cu care lapidul a îndepărtat asperitățile pietrei. Între pătrat și marginile laterale din stânga și dreapta piesei, e un spațiu îngust de 0,02 m.

Inscripția cuprinde cinci linii, dintre care numai primele patru au respectiv câte trei cuvinte, iar ultima doar un singur cuvânt. Literele inscripției sunt săpate cu o îndemânare deosebită, de aceea prezintă în chip regulat rândurile epitafului. Mărimea literelor este de

2 cm. Sunt câteva litere incisate într'o formă rar întâlnită, ca de ex. *omega* făcut ca un dublu V cu barele nu arcuite, ci în unghiu — W — ; sau ζ, a cărui formă curioasă se poate vedea bine pe figură. Litera A este întotdeauna apicată, prevăzută — adică — deasupra cu o bară. Litera Σ e în formă de □. Litera *thita* o întâlnim cu două forme: de romb în rândul întâi și Θ în rândul al treilea. În această inscripție sunt caracteristice și ligaturile, fiindcă sunt nu numai între literele — două sau trei — aceluiaș rând, dar avem și un exemplu de ligatură între literele dela sfârșitul a două rânduri: între ξ din a doua linie și σ (sigma) din a treia.

Inscripția nu ocazionaază dificultăți, așa că se poate citi chiar cu multă ușurință :

Ἄργουτος ἐνθάδε ἐγὼ
κειμε ῥητιάριος νέηξ
θάπτε δέμε Ὀρέστης
μνείας χάριν χαίρε
παροδείτα.

Din rândul întâi și al doilea al inscripției rezultă că stela aceasta funerară a fost pusă pe mormântul unui luptător de circ: „*Aici odihnesc eu, Argutos retiarul. Cel care l-a îngropat și i-a ridicat monumentul acesta, ca amintire, e un oarecare Oreste*“.

Sub inscripție, lapidul a săpat — desigur după indicațiile a cestui Oreste — chipul defunctului în una din pozițiile obișnuite la luptele de circ. Cu siguranță însă că retiarul pe care îl vedem pe stelă nu avea să păstreze în totul trăsăturile tânărului Argutos, ceeace era foarte greu, ci, reprezentându-l într'un act al profesiunii sale, putea să reapară în memoria celor cari au asistat, poate, la sfârșitul său tragic în arenă. Așa dar, lapidul a căutat mai mult o redare a aspectului profesional, în virtutea căruia el trebuia să dureze *μνείας χάριν*.

Cum este înfățișat Argutus ?

Ca înfățișare generală, e un tip musculos, cu statură atletică, în poziție gata de atac. Sprijinit pe piciorul drept, cu talpa bine fixată pe pământ și întoarsă dela călcâi spre dreapta, el își ține gamba încordată ca și coapsa. Mușchii sunt într'o perfectă tensiune. Piciorul stâng și l-a dus înainte și stă acum înfipt, datorită aceleiași vigoșități a mușchilor. Brațele, deasemenea musculoase, țin încleștată în mâini furca prevăzută cu trei dinți. Mâna dreaptă strânge din răspu-teri coada furcii, înclinată, iar cu stânga a apucat-o de lângă dinți ;

tot cu stânga și tot în acelaș loc ține strâns un pumnal de mărime exagerată. Pieptul său e lat și așa de musculos încât se curbează ca niște sâni.

Argutus e îmbrăcat, ca măsură defensivă, cu un *subligaculum* de piele, care îi protejează corpul, începând dela umărul stâng, și acopere numai partea stângă a pieptului, regiunea ventrală, dorsală și șoldurile, lăsând coapsele descoperite. Pentru defensiune servește și *manica* de care este proteguită mâna stângă, în vreme ce mâna dreaptă rămâne goală, tocmai ca să manevreze cu ușurință rețeaua, *rete* sau *jaculum*, ce se poate vedea, pe figură, la dreapta lui Argutos.

Capul acestui luptător e desfigurat, fără îndoială, din pricina eroziunilor care au survenit ulterior: chipul s'a rotunjit. Se păstrează, bine definite, fruntea și părul căzut pe umeri; bărbia e frumos arcuită. Pornind dela bărbie spre ochi, obrazul are o făetură curbă. După felul cum ține capul, deducem că privirea ochilor lui era îndreptată către stânga, atentă în totul la lovitura pe care avea să o dea.

Despre Argutos, epitaful spune că era „*ῥητιάριος*“. Cuvântul acesta, care definește meseria defunctului, nu e altceva decât o transpunere în greacă a latinescului *retiarus*, cu toate că existau termeni — în limba greacă — prin care se putea reda această profesiune: *δικτυοφόρος*, sau *δικτυοβόλος*¹⁾ au exact accepțiunea lui *retiarus*.

Un *retiarus* se recunoaște foarte ușor pe monumente după arma de atac pe care o ține în mâni. În mod obișnuit — și așa este și pe monumentul nostru — e o furcă numai cu trei dinți, *fuscina* sau *tridens*, înlocuită în mod excepțional printr'o sulită, cum e pe o frescă în amfiteatrul din Pompei²⁾. Tot ca armă de atac, retiarul mai poartă o sabie, sau un pumnal, care serveau în luptă ca auxiliar, ca și rețeaua pe care luptătorul o arunca, dotat cu o dibăcie deosebită, cu scopul să învâluie în ea pe adversar și să-i temporizeze mișcările. S'a făcut o legătură între echipamentul și manopera retiarului, și aceea a pescarului care a servit ca model când s'au organizat cele dintâi lupte și cei dintâi profesioniști. Numele unui retiar, *Aequoreus*³⁾, e o dovada neîndoelnică pentru precizarea originii acestor lupte. Cu mult timp înainte, Grecii avuseseră ideea acestui gen de luptă, dar

¹⁾ Cf. Gloss. Labb. la cuv. *retiarus*.

²⁾ Daremberg-Saglio, Dict. des Antiq. II, 2, fig. 3578, și Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie, la „Retiarii“.

³⁾ Corpus inscriptionum latinarum, X, 1927: D. M. *Aequoreo retiaro* qui vixit annis XXV Inscripția a fost găsită la Puzzuoli.

într'un mod cu totul deosebit și rarele exemple pe care ni le pune dinaintea istoria nu pot să fie considerate, propriu vorbind, că au dat naștere gladiaturei, instituție specific romaiă.

Retiarul avea de luptat sau cu *murmillo* — un fel de gladiator cu coif, pe vârful căruia era făcut un pește — sau cu *secutor*, tot gladiator ca *murmillo*. Tactica retiarului consista în a se menține, cât era posibil, departe de adversar, pentruca să aibă locul necesar unei manevrări rezezi și nestingherite. El caută să prindă cu plasa capul adversarului și, pe urmă, să-și înfigă tridentul în el. *Murmilo* sau *secutor* aveau o altă tactică: pe ei îi interesa să ajungă la o luptă corp la corp. La începutul luptei, retiarul ținea tridentul cu mâna stângă, iar cu dreapta arunca rețeaua. Când aruncarea ei dădea greș, luptătorul avea posibilitatea să o tragă îndărăt, deoarece rețeaua avea de jur-împrejurul ei un șnur puternic, care era legat de subligacul cu o extremitate. Șnurul¹⁾ acesta rezistent îi permitea retiarului ca, într'un eventual insucces, să-și retragă plasa și să reînceapă lucrul cu mai mult noroc.

Retiarul de pe stela noastră funerară este reprezentat chiar în momentul când vrea să atace, sau se pregătește să atace pe adversar. Plasa e lăsată, deocamdată, la o parte, poate din pricină că nu mai are nevoie s o arunce, atacul adversarului fiind prea îndârjit și prea apropiat.

O astel de luptă, unde însă apare și *secutor*, este înfățișată pe un relief descoperit în Grecia și reprodus în *Dictionnaire des Antiquités*²⁾. Retiarul, urcat pe o movilă, primește atacul unui *secutor*. E îmbrăcat numai cu *balteus*, tot un fel de subligacul și ține în mâna stângă un pumnal și un trident, iar în dreapta, ridicată deasupra capului, un alt trident cu care vrea să-și izbească adversarul înarmaț cu sabie și apărât de scut și zale. Tot în acest dicționar sunt reproduse o serie de bassoreliefuri cu astfel de luptători. În figura 3594 sunt arătați doi luptători, unul cu un pumnal — seamănă perfect cu pumnalul de pe stela noastră — ținându-l cu vârful în sus, altul cu tridentul îndreptat în jos. În fig. 3595, deasemenea o luptă între un retiar și un *secutor*. Poziția acestui retiar este identică, în cele mai mici amănunte, cu a retiarului de pe monumentul nostru. În fig. 2887

¹⁾ *Spira* „une corde, enroulée autour de filet, et dont une extrémité était attachée a son corps, peut-être a sa ceinture“ (Darembert-Saglio, Dict. des. ant., la cuv. Retiarius).

²⁾ Darembert-Saglio, II, 2.

se poate vedea, în colțul de sus din dreapta, un rețiar care ține cu mâna dreaptă fuscina înfiptă în pământ, iar cu stânga, lângă șold, ține un pușnal cu vârful în sus. În fig. 357¹⁾ un rețiar cu trident; coada tridentului este îndoită la mijloc, formând o curbură evidentă, în- tocmai ca la tridentul lui Argutos. Tridentul acestuia, privit din față, apare drept; privit însă de sus, curbura e ușor vizibilă.

Așa dar, Argutos face parte din acea speță de gladiatori, în rang cu totul inferiori, cari se numeau *retiarii*. Identificarea am făcut-o atât după nota din epitaf, ἐνθάδε ἐγὼ κείμην ῥητιάριος, cât și după echipament, în legătură cu ficcare element asemănător găsit în alte re- prezentări ale aceluiași tip.

Interesează acum dacă acest Ῥρηγοῦτος este grec sau nu. În Wörterbuch der Griechischen Eigennamen¹⁾ nu figurează numele Argutos pe acel „Tablou al numelor de persoană“, așa că am căutat să stabilesc o oarecare legătură între numele rețiarului, pentru stabi- lirea originii, a țării de proveniență a acestui tânăr, și celălalt nume din același epitaf: Ὀρέστης. Numele Orestes este fără îndoială grec. El are o întebuințare azi, ca și în vechime, în lumea greacă, foarte mare. Am căutat să-mi explic ce rol a putut avea Orestes în viața tânărului Argutos, ca să văd dacă nu cumva era la bază o afinitate etnică. Greutatea însă intervenea din clipa când trebuia să precizez ce era, în realitate, Orestes, ce relațiuni puteau exista între ei.

Ipoteza pe care am emis-o rezidă în următoarea apropiere pe care am făcut-o: trupele de rețiar erau alcătuite și conduse de un *lanista*: Orestes e un astfel de *lanista*. Seneca vorbește de acești diriguitori de trupe *lanistae*, — pe care Darenberg-Saglio îi compară cu „racoleur-ii“ vechiului regim — cu totul pricepuți în a instrui și a face profesioniști ai cercului pe finerii, numeroși și deosebiți ca ginte, cari roiau nu numai la Roma dar și în provincie. Argutos era și el tânăr, inscripția ne spune clar că a murit *νήτης* = tânăr. Ce făceau *lanistae*? „Momeau pe nenorociții tineri, destul de naivi ca să-i creadă, — spune Seneca — și aruncau în școlile lor pe cei mai frumoși oameni, pe cei mai bine făcuți pentru serviciul militar“²⁾.

Pe mâna unui astfel de *lanista* a încăput Argutos, atras poate — aici intervine apropierea ipotetică — de mirajul conaționalității, so- cotindu-se mai bine în societatea și sub protecția unui astfel de om, pentrucă, odată intrat în școala de gladiatură care era condusă de un

¹⁾ Cf. Pape-Benseler, Wört. der gr. Eig., 1825. (două vol.).

²⁾ Seneca Tatăl, Controv. V, 33.

procurator, tânărul — potrivit acelor *leges gladiatoriae* — trecea în grija directorului trupei, la noi Orestes.

Trebue să intercalez o supoziție, foarte interesantă, pe care o fac Daremberg-Saglio în citatul dicționar: după cum existau școli de gladiatori în toate regiunile importante, e cert că a existat și în regiunea danubiană o școală „pour les pays du Danube et l'Achaïe”.

Prin urmare, tânărul Argutos — poate băștinaș, poate mai curând din Ahaia¹⁾ — a intrat în școala din țara Danubiului, unde a primit instrucție sub Orestes, ca lanista, și a profesat în amfiteatru, locul unde cel instruit punea în practică tot ce învățase la școală, *ludus*.

După un timp de profesare a meseriei sale, care punea în risc viața, Argutos a murit tânăr. A murit, desigur, într'una din luptele corp la corp cu nu știu ce alt gladiator, în fața unui public satisfăcut în plăcerea lui sanguinară. A murit tânăr — și mulți colegi de circ au murit astfel — fără să ajungă ca Veianius, celebrul gladiator din versurile lui Horațiu:

Veianius, armis

Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,

Ne populum extrema toties exoret arena.

(Epist. Ad Maecenatem, 4—6)

Ioan Micu

¹⁾ Ἀργούτος dela Ἄργος? Argianul?

RUGĂ

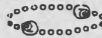
O, Doamne, Tu, în veci Atotputernice,
In besna mea scânteii divine scapără,
Din nou primește rugile-mi cucernice,
Arată-mi calea cerului, mă apără !

Căci simțurile sufletul mi-l năruie
In viforul de patemi ce mă bântue,
Dar cugetul mă judecă și stăruie
De apriga robie să mă mântue.

Cu simțurile caut fericirile
Ce 'ntr'una îmi înșală așteptările ;
Gândirea îmi arată rătăcirile
Și-atâta de amare-s deșteptările !

Când patima e pulberea pământului,
Iar cugetul a cerurilor ramură,
Tu, Domn al vecinicii și-al cuvântului,
Mă mântue, fă-mi sufletul o lamură.

I. Dumitrescu-Frasin

PLECAREA

Un dangăt de alarmă
Și punțile s'au tras.
Nădejțile se sfarmă.
De-acuma, bun rămas!

Mi-arunci pe cheiu o floare
Alături să-mi pari.
Mireasma ei mă doare.
C'an-vis, încet, dispari.

În liniștea pustie,
Îmi fluturi brațul stâng,
Surâzi cu duioșie,
De teamă să nu plâng.

Corabia te duce
Și ochi-mi triști rămân,
Îmi fac în taină cruce
Și-o rugă 'ncet îngân.

Grigore Sălceanu

EPIGRAME

D-lui Dr. C. Mureșan

*președintele societății culturale
„Cartea sub icoană“.*

*Profesorul are-o toană:
Câte-o carte dăruiește;
Preotul dac'o slujește,
Omul nici n'o mai citește,
Ci o pune... sub icoană.*

Unui profesor

de muzică și matematici.

*Mulți elevi par enigmatici
Când spun ce pățesc la școală:
La muzică=i vâri în febră
Cu probleme de algebră
Și, în loc de matematici,
Le faci... muzică vocală.*

I. Dumitrescu-Frasin

PSALMUL 136

În Vavilon, pe lângă râuri late,
Stăturăm noi atunci și-am plâns amar,
Cu harfele de sălcii rezemate,
Noi ne plângeam Sionul în zadar.

Cântare ne cereau apăsătorii,
La veselie ne împingeau mereu:
„Cântați-ne ca să simțim fiorii
Sionului clădit de Dumnezeu!”

Iar noi, pătrunși adânc de pocăință,
Cercam să le-arătăm cumplitul chin:
„Putem cânta cântări de biruință
Când ne-ați robit într'un pământ străin?”

Ierusalim!... De te-om uita vr'odată,
Să-și uite dreapta vrednicia ei,
Lipească-ni-se 'n gură limba toată,
Să nu mai știm nici cânt, nici vorbă ce-i!

Puternice Stăpân din veșnicie,
Să nu uiți de-ai Edomului copii,
Că ei strigau în zile de urgie:
„Stărmați Sionul până 'n temelii!”

Ferice om ce ți-ar plăli vr'odată,
O, Vaviloane, dornic de război!
La prunci le sfarme țeasta blestemată,
Că multe rele ai făcut cu noi!...

Mihail I. Pricopie

EPIGRAME

Lui Brătescu-Voinești,
autor al volumelor „In slujba
păcii”, „In lumea dreptății” și
„Intuneric și lumină”

O viață-ai stat „în slujba păcii”,
Dar răsplătirea ta deplină
E'n „lumea celor drepți” . . . dincolo
In „întuneric sau . . . lumină”

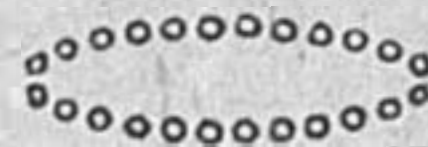
Scriitorilor de azi,
la doi ani dela incetarea
aparitiei „Gândirii”

Azi cărțile de seamă-s rare
Și se presimte prăbușirea,
De când falangei literare
I-a dispărut din cap . . . gândirea.

Ministerului Instrucțiunii,
care, în vederea reformelor în școala
secundară, a consultat și pe pro-
fesori.

Reforma'n școala secundară
Iar preocupă ntreaga țară.
De ce ne mai consultă iar
Când profesoru-i . . . secundar.

Traian Marcu

UN MONUMENT DE MĂSURĂ NUMITĂ ΔΙΜΟΔΙΟΝ, DIN MUZEUL DIN CONSTANȚA.

Piesa nr. 199 din Muzeul Regional al Dobrogei din Constanța, este un bloc de marmoră, lucrat pe toate părțile. Ea este ruptă la stânga. Vezi figura nr. 1.

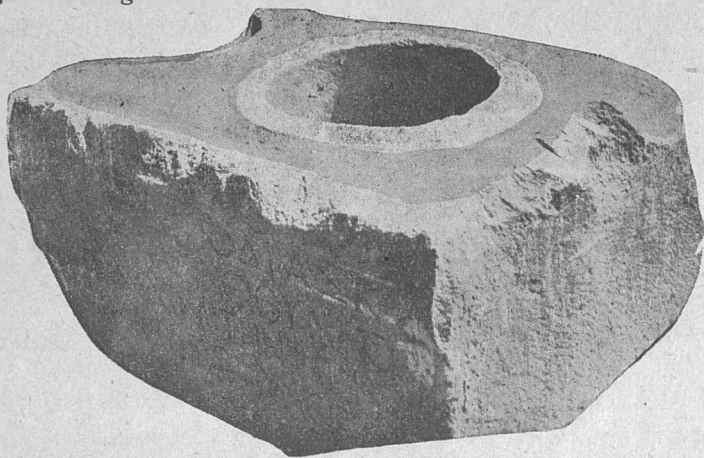

Fig. nr. 1.

Blocul acesta, lucrat rectangular, are lungimea păstrată de 93·5 cm — 95 cm, lățimea de 79·5 cm și înălțimea de 47·5 cm.

Acest bloc, cu marginile și colțurile azi fărămate și tocite, arată pe fața de sus două excavațiuni aproape conice, 16·5 cm, una dela cealaltă. Una din ele nu ne este păstrată decât pe jumătate; cealaltă jumătate, dela stânga, a excavațiunii lipsind cū o parte a blocului.

Scobitura integral păstrată se apropie cu 21 cm de marginea laturei înguste și cu 21 cm de fiecare dintre cele două laturi lungi. Aceste două excavațiuni, cu adâncimi aproape conice, sânt încadrate de un șanțuleț de 5 cm lărgime și 3 cm adâncime, săpat la 15 cm dela marginea fiecărei din cele două laturi lungi.

Laturea îngustă a blocului de marmoră este bine lucrată, nu însă bine netezită, cum sânt cele două laturi lungi.

În scobitura conică, integral păstrată, care are aceeași adâncime ca și înălțimea blocului de 47·5 cm, se constată, la 44·8 cm adâncime, o ruptură, probabil ulterioară. Scobitura păstrată pe jumătate se pare a fi avut o adâncime mai mică, căci perforarea a 10 cm din adâncimea ei arată o lucrare diferită de cea a celeilalte părți.

Fig. nr. 2.

ΕΙΣ 18·5 cm ΔΙΜΟΔΙΑ ΕΚ vacat 10 cm
ΕΩΝΕΝΑ ΠΑCΙΝΕΙΘΥΝΑC vacat 9 cm
ΕΝΤΙΑΝΟC ΚΑΙ ΤΗΝΤΩΝ vacat 11·2 cm
CΑΙ ΗΚΙCΤΑ ΠΑΡΕΛΕΙΠΕΝ vacat 6 cm.

Inscripția mai scurtă, cu un singur rând, ne arată următoarele litere, cu îngrijire săpate, și de 5 cm mărime :

ΔΙΜΟΔΙΑΝΕΚΔΙΜΟΔΙΑ

Vezi figura nr. 3.

La inscripția întâia, rândul 1 se pare a fi scris de altă mână decât celelalte trei rânduri, și pe alocurea pe un nivel ceva mai jos decât cealaltă suprafață.

În rândul întâi al inscripțiilor de pe cele două fețe, este de remarcat forma târzie a lui xi, și forma puțin elegantă, parecă improvizată a literelor ni, xi și kappa.

Fig. nr. 3.

¹⁾ Regretăm că din motive tehnice nu putem reproduce literele și părți de litere în forma lor originală. Vom repara această scădere, insistând în acest articol, mai mult decât de altfel, asupra momentelor epigrafice din fiecare rând al inscripțiilor care se publică.

Rândurile 2—4 ale inscripției mai lungi arată litere frumoase cu forme rotunde pentru epsilon și sigma. Literele theta și omega ne îndreaptă cu forma lor înspre secolul al doilea după Hristos.

În rândul 1 al inscripției întâia, după litera în formă de xi tăiat în jumătate la mijloc între cele două bare orizontale, printr'o linie care nu este paralelă cu ele, urmează o hastă verticală, după care urmează imediat un S latin. Am aștepta ca litera care urmează după xi, să fie kapa, ca și litera dela finea acestui rând.

Cele două brațe ale unghiului dela kapa nu se pot clar distinge, astfel că ar fi nevoie să contăm cu litera S, care și ea poate să-și aibă rostul și explicația în metrologia antică elenă¹⁾. După literele aceste, pe o întindere de 18'5 cm, nu putem vedea nici o urmă de literă.

În rândul 2, la început, se vede, înainte de litera epsilon, un semn în formă de semicerc, ca un spiritus lenis, prin care se fra-dează litera rho.

În rândul 3, literele a treia și a patra îmi par a fi mai degrabă tau și iota, decât pi.

Ne dăm bine seama că ne găsim în fața unui monument de mare importanță metrologică din antichitatea clasică.

Διμόδιαι este cuvântul de care ne legăm. Acest cuvânt se găsește de două ori pe fiecare din cele două laturi lungi ale monumentului de marmoră.

Διμόδιαι, numărul plural dela διμόδιον, înseamnă grecizarea și dublarea cuvântului latin modius, care este măsura romană principală de capacitate pentru materii lichide și solide, de 8'75 l. Vezi Friedrich Hultsch, Griechische und römische Metrologie, zweite Bearbeitung, 1882, p. 104 și urm.

Până acum cunoșteam două măsuri de capacitate formate dela cuvântul „modius“ : „semodius“, jumătate de modius, și „frimodium“, trei modii. Vezi Hultsch, l. c., p. 121.

Διμόδιον arată deci măsura de doi modii. Διμόδιον ne este nou ca nomenclatură, nu însă ca măsură pentru capacitatea de doi modii.

Căci doi modii erau o măsură provincială bine cunoscută, care se dezvoltase în stațiunile militare romane și ca măsură pentru cereale, și se numia acolo „castrensis modius“, cu capacitatea de 17'51 l. Vezi Fr. Hultsch, l. c., p. 121, și 629 și urm. Castrensis modius

¹⁾ Vezi despre semne și abreviațiuni în metrologia antică Fr. Hultsch, Metrologorum scriptorum reliquiae II, p. XXIX și urm., apoi cf. I, p. 170 și urm.

corespunde măsurii cu numirea grecească de σπόριμος μόδιος. Vezi Hultsch, I. c., p. 616 și 629.

Cele două excavațiuni aproape conice de pe monumentul nostru din Tomis sânt importante pentru verificarea rezultatelor în detaliu, la care știința metrologică a ajuns în ce privește modius-ul și multiplul lui.

Din diametrul orificiului și din înălțimea acestor excavațiuni putem lesne calcula volumul, pentru a cărei precizare vom trebui să ținem cont de curbele de revoluție ale acestor două excavațiuni.

Ătrăgând atențiunea asupra interesantei inscripții din vechiul oraș Philippoi din Thracia, publicată de P. Lemerle în Bulletin de Correspondance Hellénique, LVIII, 1934, p. 457, nr. 3, care inscripție începând cu cuvintele: „aequilatam Augusti et mensuras“, ne arată că edilii orașului au comandat și fixat pe stela inscripției — pe partea superioară a stelei se și vede cavitatea — un arheotyp de măsură de bronz, ca acest arheotyp să servească cetățenilor de model sau de mijloc de control, rezervăm pentru un studiu viitor interpretarea monumentului din Muzeul din Constanța și a inscripțiilor lui.

Azi însă ținem să constatăm că acest monument ne interesează mult și din punct de vedere al locului lui de descoperire. Despre îmbogățirea Muzeului din Constanța cu acest monument și cu încă alte două monumente epigrafice, d-l profesor Constantin Brătescu, meritosul director al acestui Muzeu, a avut amabilitatea să mă înștiințeze îndată după sosirea acestor piese, în vara 1935, în Muzeul din Constanța. După informațiunile primite la Muzeu, ele au fost găsite lângă Oieria Statului din Palas, lângă Constanța.

Primind, cu concursul d-lui profesor Constantin Brătescu, un ajutor din partea Primăriei municipiului Constanța — profit de ocazie de a mulțumi onoratei conduceri a Primăriei Constanța pentru acest gest frumos făcut în interesul științei arheologice și epigrafice — am putut să fac, asistat de tânărul profesor secundar Robert Schmidt, la începutul lui Septembrie 1935, studii în Palas, și să stabilesc cu privire la cele trei piese următoarele date importante :

Ele au fost scoase, în primăvara lui 1935, din valul de piatră, castelul III, care se găsește la o distanță de 2177 pași dubli dela stațiunea c. f. r. Palas, unde este castelul II al valului de piatră. Vezi lucrarea lui Carl Schuchhardt, Die sogenannten Trajaniswälle in der Dobrudscha, Abhandlungen der preussischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1918, philosophisch-historische Klasse, nr. 12, p. 1—60, care completează lucrarea lui Gr. Tocilescu, Les vallums de

Cernavoda à Constantza dans la Dobroudja, *Inscriptions ineditis*, Communication faite a l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de Paris, séance de 27 Octobre, 1899, din Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie, București, 1900, p. 145—184. Vezi și Fabricius, sub voce Limes, la Pauly-Wissowa-Kroll, RE, XIII, 1, 1926, p. 647—650, unde se găsește și altă literatură.

Acele trei piese au fost găsite în partea apuseană a zidului de miază=noapte a castelului III din valul de piatră, și este meritul savantului doctor N. Teodoreanu, directorul Oierii Statului din Palas, că aceste piese au ajuns unde trebuie, și nu pe mâinile acelora cari din materialul valului de piatră și-au făcut, de decenii, un izvor de câștig ilicit. Carl Schuchhardt, l. c., p. 28 și 29, zice în descrierea profilului pe care ni-l arată valul de piatră: „Im Aufwurfe des St. W. zeigt sich heute aber fast überall eine Mulde, die durch das Herausbrechen der Mauer entstanden ist. Diese Raubarbeit ist sehr gierig und gründlich ausgeführt worden. „Ganze Dörfer sind aus den Wallsteinen erbaut: Omurdscha, Murfatlar, Alakap; auf allen türkischen Friedhöfen wimmeln die unverkennbaren römischen Quadern, die Eisenbahn verdankt ihnen ihre sichere Grundlage, und nach dem allen werden noch heute ganze Waggonladungen exportiert: bei dem Dorfe Hasandscha sah ich eine mehrere hundert Schritt lange Reihe Wallsteine aufgeschichtet, die für Konstantza bestimmt waren und von da weiter befördert werden sollten“. So habe ich 1884 geschrieben.

Und dieser Raubbau hat sich nachher so fortgesetzt, dass heute kaum mehr eine intakte Stelle der Mauer zu finden ist“.

După săpăturile noastre arheologice din Septembrie 1935, făcute pe o distanță de mai bine de 200 m. a valului de piatră, putem confirma și noi pasagiul din urmă din constatările făcute de Carl Schuchhardt, în 1917: Pe urma exploatării frauduloase sistematice a valului de piatră, în anii din urmă, ca o carieră de piatră, nu am găsit nici un punct intact în zidul de nord al castelului III din valul roman de piatră, care după Tocilescu, l. c., p. 160, avea o grosime de 1.65 m. și o înălțime de 3 m. Într'un raport special voiu publica constatările făcute cu ocazia săpăturilor arheologice dela castelul III al valului roman de piatră, din Septembrie 1935, în ce privește zidul împrejmuitor și resturile de ceramică găsită.

Cele trei piese din Muzeul din Constanța fiind găsite în porțiunea apuseană a zidului de nord al castelului III, ne indică prin momentele epigrafice cuprinse în ele, un terminus post quem, pentru istoricul

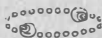
valului de piatră sau cel puțin pentru acea porțiune a acestui val, în care au fost găsite cele trei monumente epigrafice din Muzeul de Constanța.

Anticipând, putem afirma că, prin aceste piese epigrafice, se confirmă concluzia lui Carl Schuchhardt, l. c., p. 61, care atribuie valul de piatră perioadei ultime de domnie romană în Dobrogea de azi, aceasta atât pe urma tehnicei antice foarte târzie care se poate constata în structura zidului și la piesele arhitecturale romane târzii, cât și pe urma momentelor epigrafice din inscripțiile folosite în unele porțiuni ale valului de piatră din apropierea Constanței.

Refuzând de a fi de acord cu Tocilescu și a atribui valul de piatră vremii împăratului Constantin cel Mare, Carl Schuchhardt care, acu la 1898, s'a gândit la vremea împăratului Teodosius, nu se lasă tulburat în această convingere, de ceramica sarmatică, descoperită în castelele valului de piatră. Carl Schuchhardt, l. c., p. 62, termină considerațiunile sale cu cuvintele: „Es muss also tatsächlich ein hier ansässiges unrömisches und wohl auch ungermanisches Volk mit dem Grenzschutz betraut gewesen sein, und zwar aller Wahrscheinlichkeit nach am Ende des 4. Jahrhunderts und noch später“.

Pe la 400 d. H. sau mai târziu au fost scoase blocuri și monumente antice din construcțiile și cimitirele Tomiștilor, pentru a fi transportate și zidite în valul de piatră menit să fie un zid de apărare împotriva barbarilor nordici. După o mie și cinci sute de ani, istoria îi răsbună pe Tomiși: le restituie Constanțenilor crâmpes din monumentele falnice odinioară ale orașului lor.

Teofil Sauciu-Săveanu

EPIGRAMA SEPULCRALĂ DIN MUZEUL DIN CONSTANȚA, A LUI HERMOGENES, ȘI ALTE FRAGMENTE DE INSCRIȚII.

O bază de calcar, cu bogat profil sus și jos, de 122·5 cm înălțime, de 42·7 cm lățime a suprafeței scrise, sus, 46 cm jos, și de 60·5 cm grosime (cu profilul), care poartă numărul 188 al Muzeului Regional al Dobrogei din Constanța, ne arată o inscripție sepulcrală metrică.

Literele destul de neregulate, ba chiar neglijent săpate, ajung până la 3 cm mărime.

Iată figura nr. 1 a a acestei baze cu inscripție și textul transcris :

Ἑρμογένης ὄνομ' ἦν
καὶ Κυζικιόν με

vacat 7 cm κίκλησκον· vacat 10cm

Ἡρῆα πάτρης σεμνῶς
ἀγορανομίην τε

5 vacat 7 cm τέλεσσα· vacat 13 cm.

Καὶ φιλήη πρὸς
πάντας ἐτιμήθη

vacat 10 cm ἐπιδόξως· vacat 7 cm.

10 Πεντήκοντ' ἔτεων

ἐξάνυσας βίον
κάτθανον δ' ὥσπερ ἔχ[ει]
πᾶσιν τὸ πεπρωμένον

vacat 12 cm ἐλθεῖν· vacat 17 cm.

15 vacat 9 cm χαρ vacat 17 cm παρ.

După παρ vacat 13·5 cm.

Din punct de vedere epigrafic constatăm, că literele au acea „inconstanția scripturæ“ care se apropie de neglijență și de neiscusință.

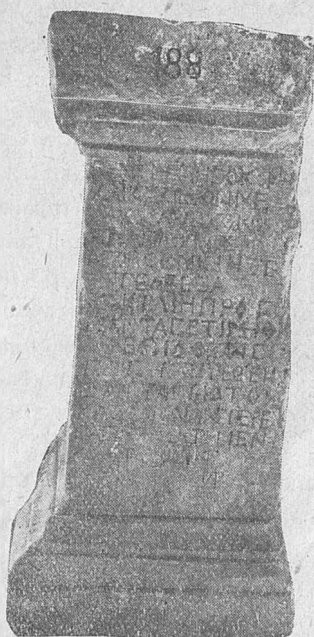

Fig. nr. 1.

Litera kapa din rândul 2, dela începutul cuvântului Κοζίκιον, arată cele două brațe ale unghiului, puțin încovoiate.

În rândurile 7, 8 și 9 vedem litera omicron, care de altfel, dară mai ales în rândurile 13 și 14, este rotundă și mult mai mică decât celelalte litere, în forma de pătrat adâncit, așezat pe un colț. Omicronul pătrat se schimbă cu omicronul rotund și într'o inscripție din Thasos, recent publicată de Launey, BCH, LVIII, 1934, p. 495, nr. 7, din vremea împăratului Septimius Severus sau Dioclețian.

Aceeaș formă pătrată ca și omicronul inscripției noastre, o are și litera theta în inscripția de pe baza lui Hermogenes, în rândurile 8 și 12. Litera theta se deosebește de omicron prin diagonala, care leagă două colțuri. Această diagonală este abia vizibilă, când lapicidul nu reușește să facă inciziunea pătrată, fără să se spargă interiorul pătratului. Vezi litera theta din cuvântul ἐπιμήθη al rândului 8.

Formele pătrate ale literelor omicron și theta apar în inscripțiunile atice în cursul perioadei dela circa 120 d. H. până pela 210 d. H., după Larfeld, Handbuch der griechischen Epigraphik II, 2, p. 490. Forma pătrată a lui sigma apare mai degrabă în epigrafia atică.

Inscripția noastră ne arată pentru litera xi o formă, care este rară și pe care o găsim în inscripțiunile atice, după Larfeld, l. c., p. 502, după anul 210 d. H. Litera omega are forma de mi întors, cum îl vedem la Larfeld, l. c., p. 500.

Relevăm și numeroasele ligaturi, pe care le vedem în această inscripție din Muzeul de Constanța: în rândul 4, eta și rho în cuvântul ῥήξα. Sigma finală a genetivului πατρῆς din rândul 4, servește totdeauna și ca literă inițială a adverbului σεμνῶς din acelaș rând.

În rândul 8, avem ligatura literelor mi și eta în cuvântul ἐπιμήθη; în rândul 10, eta și kapa în cuvântul πενήκοντα, apoi omega și ny, în cuvântul ἔσων; în rândul 12, omega și sigma, în cuvintele ὄσπερ; în rândul 13, pi și epsilon, apoi pi și rho, în acelaș cuvânt πεπωμένον.

În rândul 12, nu vedem la finea lui decât litera „χ“. Metrul cere persoana a treia a prezentului ἔχει, care se potrivește bine aci.

După textul acestei inscripțiuni sepulcrale, urmează două compendii, două abreviațiuni cu câte trei litere mai mari, împletite, așezate una înlăuntrul și alta deasupra celei de a treia literă.

Regretăm că din motive tehnice nu putem reproduce aceste două compendii interesante.

La prima vedere s'ar părea că abreviatura întâia, care se vede în rândul 15, la 9 cm dela marginea stângă, este monograma lui

Hristos. La o examinare mai atentă se vede arătată litera alfa în jumătatea de jos a literei χ , iar litera rho, ridicată mai sus până pe transversala literei alfa, și făcând litera χ în două jumătăți, una la dreapta și alta la stânga, astfel că avem de citit $\chi\alpha\rho$ sau $\chi\alpha\rho$. Urmează 17 cm după această abreviațiune, literele împletite $\pi\alpha\rho$. Litera alfa este așezată în lăuntru literei pi, iar rho se arată cu folosirea celei de a doua linii verticale a literei pi, și cu adăogarea semicercului în partea de sus a acestei linii verticale. Ne gândim că aceste compendii ar putea să fie o prescurtare pentru $\chi\alpha\rho(\epsilon \omega)\pi\alpha\rho(\omicron\delta\epsilon\iota\tau\alpha)$, cuvinte pe care le găsim atât de des pe monumentele sepulcrale ale secolelor de apoi.

Textul acestei inscripțiuni metrice arată forme ionice, în rândul 5 prin cuvântul $\acute{\alpha}\gamma\omicron\rho\alpha\nu\omicron\mu\acute{\iota}\eta\nu$, și în rândul 7, prin $\phi\acute{\iota}\lambda\acute{\iota}\eta$. Fraza $\phi\acute{\iota}\lambda\acute{\iota}\eta\nu \tau\mu\acute{\alpha}\nu \pi\rho\acute{\sigma} \tau\iota\nu\alpha$ pe care o citim în rândurile 7 și 8, se găsesc în limbajul grecesc de toate zilele (Pape, Griechisch-deutsches Wörterbuch, 1864, II, 1255), nu însă la Homer.

Cuvântul $\beta\acute{\iota}\omicron\tau\omicron\nu$ din rândul 11, înseamnă, după Apoll. Lex 51, 23, $\eta \zeta\omega\eta \kappa\alpha\iota \tau\acute{\alpha} \pi\rho\acute{\sigma} \zeta\omega\eta\nu$. În legătură cu verbul $\acute{\epsilon}\xi\alpha\nu\acute{\omicron}\omega$ „perficio, conficio“, îl găsim des la Homer. Vezi Ebeling, Lexicon homericum, I, 1, p. 428. Despre cuvântul $\pi\epsilon\pi\rho\omega\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu$, vezi Pape, l. c. II, 673. sub voce $\pi\omicron\rho\omega$.

Sinonime cu $\pi\epsilon\pi\rho\omega\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu$ din rândul 13, sânt cuvinte ca $\mu\omicron\iota\rho\alpha$, $\eta \acute{\epsilon}\mu\alpha\rho\mu\acute{\epsilon}\nu\eta$ (vezi Gundel, RE VII, 2622 și uu.), $\tau\acute{\omicron}\chi\eta$, $\alpha\acute{\iota}\sigma\alpha$, $\acute{\alpha}\nu\acute{\alpha}\gamma\eta$. Vezi lucrarea lui S. Eitrem, Schicksalsmächte, Symbolae Osloenses, fasc. XIII, 1934, p. 47—64. Cf. și cuvintele „quisque suos pafimur manes“ (Verg. Aen. VI, 743) și articolul Boyancé, Les deux démons personnels dans l'antiquité, Rev. de phil. IX, 1935, p. 189.

Dintre cuvintele acestei inscripțiuni, mai aparține vocabularului homeric, verbul $\kappa\acute{\iota}\kappa\lambda\eta\sigma\kappa\omicron\nu$, în rândul 3. Vezi la Ebeling, Lexicon homericum I, 2, p. 795.

Cuvântul $\pi\acute{\alpha}\tau\rho\eta$ din rândul 4 se găsește în înțelesul de patrie în lexiconul homeric. Ebeling, l. c. II, p. 147.

În rândul 5, avem conjuncțiunea $\tau\acute{\epsilon}$, în loc de $\kappa\alpha\iota$.

Textul acestei inscripțiuni din Muzeul de Constanța, ne arată că monumentul sepulcral aparține lui Hermogenes, numit și Kyzikios. Numele acesta este format după orașul Kyzikos din Phrygia ad Hellespontum, în Asia Minoră.

Până acum cunoșteam numai formele de Κύξιος și Κυξικηνός ca nume proprii de persoane. Vezi Pape=Benseler, Wörterbuch der

griechischen Eigennamen. Hermogenes nu și-a avut oare porecla de *Κυζικιος* după origina sa sau după cea a familiei lui? Cert este că orașele de pe coasta apuseană a Mării Negre au întreținut legături comerciale strânse cu orașele coastei Mării Negre din Asia Minoră, între care de bună seamă era și Kyzikos, cu cele două porturi bune. Vezi Besnier, *Lexicon de géographie ancienne*, p. 256.

Hermogenes, numit și Kyzikios, a murit cum trebuie să-i sosească fiecăruia velleatul. Și Hermogenes nu era un oarecare: fusese în patria sa arhon și agoranomos. Funcțiunea de arhon o îndeplinise cu demnitate (*τεμνω̄ς* din rândul 4). A ținut în cinste prietenia față de toată lumea și s'a achitat cu glorie (*ἐπιδύξως* din rândul 9)¹⁾ de această datorie.

Nu este ceva neobișnuit ca un cetățean să fi fost arhon și agoranomos.

Despre *ἀγορανόμος*, vezi J. Oehler, *RE*, I, 883 și uu. În vremea căreia aparține această inscripțiune cetățenii nu se prea îmbulziau la funcțiuni de Stat destul de costisitoare.

Acest monument sepulcral al lui Hermogenes a fost scos, odată cu monumentul dimodiilor, din partea apuseană a castelului III al valului de piatră de lângă Palas, și este de importanță pentru fixarea cronologică a zidului din care făcea parte.

Dacă momentele epigrafice ale acestei inscripțiuni ne conduc înspre jumătatea a doua a secolului al treilea după Hristos, este clar că, până la utilizarea acestei baze sepulcrale cu inscripție, în zidul de apărare a valului de piatră, ca simplu material, a trebuit să treacă un timp mai îndelungat, că abia după mai bine de una sută ani a putut să nu fie socotită ca o lipsă de pietate, transportarea acestei pietre sepulcrale, unde avea să fie așezată alături de alte blocuri cioplite și necioplite.

Și urmele unei alinieri se pot încă desluși pe partea stângă a acestei baze sepulcrale, unde profilul de sus și de jos și mici părți din suprafața scrisă au fost tăiate.

* * *

La un loc cu baza de calcar cu epigrama lui Hermogenes, a fost adusă dela Palas în Muzeul din Constanța, piesa care poartă numărul 189 al Muzeului. Este un fragment de calcar fără nici o

¹⁾ Cf. adverbele *λαμπρῶς* și *ἐπιφανῶς* din inscripția callatiană publicată de Tocilescu, *Arch.-epigr. Mitteilungen* VI, 4, nr. 4 (*ἀγονοθετήσαντα λαμπρῶς | [ἀ]ρξαντα ἐπιφανῶς*).

urmă de margine pe nici o parte. Marginea cioplită, la dreapta, nu va fi fost departe de marginea neregulată a frânturei. Este o bucată fărâmată dintr'o bază similară cu cea cu numărul 188 al Muzeului din Constanța.

Acest fragment de calcar, care poartă o inscripțiune, are dimensiunile: 41 cm. înălțime, 38 cm. lățime și 25.5 cm. grosime. El poartă pe fața dinainte, litere de 2.5 cm. mărime, săpate cu destulă îngrijire.

Această inscripție are 9 rânduri de litere. Ea ne arată pentru xi, în rândurile 4 și 5, și pentru omega în rândurile 3 și 8, forme care, pentru inscripțiile din Atica, sunt noi, în perioada între 30 î. H. până cam pe la 50 d. H., după Larfeld, Handbuch der griechischen Epigraphik, II, 2, p. 484. Ele se găsesc mai des în perioadele de apoi, peste anul 120 d. H. și peste 210 d. H. (Vezi Larfeld, l. c., p. 489 și 498).

De relevat este forma literei theta, în rândurile 1 și 7, care are în mijlocul cercului o liniuță scurtă apicată. La fel este și liniuța horizontală între cele două hastae ale literei eta, care se găsește la mijloc între aceste hastae fără să le atingă.

Ligaturi avem de constatat în rândul 1, eta și ny la $\chi\theta\eta\nu$, în rândul 4, mi și epsilon, la $\mu' \epsilon\pi\iota$, în rândul 6, mi și epsilon, la $\mu\acute{\epsilon}$, în rândul 7, ny și eta, la $\kappa\alpha\tau\acute{\epsilon}\gamma\eta\eta\tau\omicron\iota$, în rândul 9, eta și rho, la $\eta\rho\omega\iota$.

În Atica, ligaturile sunt foarte rare în epoca ante-hadrianică. În vremea după împăratul Hadrian, se înmultesc considerabil exemplele de ligaturi. (Vezi Larfeld, l. c., p. 513).

Acest fragment de inscripțiune este, după cuprinsul ei, o parte dintr'un monument sepulcral, dintr'o bază cu inscripție funerară. Vocabularul acestui fragment de inscripție nu aparține limbei obișnuite, libere, de toate zilele. El este scos din limbajul poetic și nu vom greși dacă afirmăm, că forma acestui text de inscripțiune a fost metrică și că autorul acestor rânduri a ținut să fie în stilul lui Homer.

În rândul 1, avem dativul $\acute{\alpha}\lambda\omicron\chi\omega$, fără iota adscriptum. Cuvântul $\acute{\alpha}\lambda\omicron\chi\omicron\varsigma$, foarte des la Homer, înseamnă „tori consors, coniunx”. (Vezi Ebeling. Lexicon homericum I, 1, p. 87).

Conjuncțiunea $\pi\rho\acute{\iota}\nu$ se găsește foarte des la Homer (Ebeling, l. c., II, p. 224), la fel și cuvântul $\delta\alpha\acute{\iota}\mu\omega\nu$ din rândul 3. (Vezi Ebeling, l. c., I, 1, p. 268).

Iată figura nr. 2 a acestei inscripțiuni și textul ei :

Fig. nr. 2.

χθην ἀλόχω πρὶν vacat 1·7 cm.

ωσε δ' ἀπὸ ταύτης

ενος δαιμόνων vacat 7·5 cm.

μ' ἐπὶ ξενίην vacat 6·5 cm.

Ἀλεξάνδρειαν

αἱ μ.ε κατέσχον

κα]σίγητοι κανθλ.

τ' ἔρισαν

ε ἦρω: παρὰ

τὰ θεοσ

5

În rândul 2, nu știm ce să începem cu literele ωσε. În rândul 4, cuvântul ξενίη se găsește și la Homer. (Vezi Ebeling, 1, c., I, 2, p. 1178).

În rândul 5, este de importanță numele orașului Alexandria, care nu poate fi decât orașul Egiptului, care avea legături strânse comerciale cu orașele de pe coasta apuseană a Mării Negre. Un Theon, fiul lui Potamon, din Alexandria, a murit în Kallatis, după cum ne arată stela funerară de marmoră de 40·5 cm. înălțime, 29 cm. lățime sus, 29·5 cm. lățime jos și de 9 cm. grosime, nepublicată, care se găsește azi în Muzeul de antichități din Mangalia.

În rândul 6, la început, am putea să ne gândim și la Μοίρ]αι

με κατέσχεον. Cf. Homer, Ilias XXIV, 49: κλητὸν γὰρ Μοῖραι θυμὸν θέσαν ἀνθρώποισιν. Totuș mai des se găsește verbul κατέσχεον cu un alt subiect. Vezi γαῖα κατέσχεον la Homer, Od. XI, 549.

În rândul 7, citim cuvântul κα|στῆ|νητοι, care este obișnuit în limbajul poetic. La Homer îl găsim des. (Vezi Ebeling, l. c. I, 2 658). Ultimul rest de literă din rândul 7 ne tradează mai degrabă un lambda. Se pare a nu putea fi litera alfa. Literele ΚΑΘΑ nu le pot înțelege. Literele rândului 8 sunt scrise mai rar, la distanțe mai mari, una dela cealaltă. Litera dela începutul rândului nu poate fi, după resturile păstrate, decât un tau. Verbul ἐρίζω este de regulă fără augment la aorist. (Vezi Ebeling, l. c. I, 1, p. 473).

În rândul 9 cuvântul ἦρωσ, la dativ, este cert. La Homer î găsim des. (Vezi Ebeling, l. c. c. I, 1, p. 548).

În rândul 10, după litera theta urmează un spațiu nescris de 2'8 cm.

Am putea să ne gândim la κα|τὰ θέσ[φατα]. (Vezi Ebeling, l. c. I, 1, p. 565).

Această inscripție prin momentele sale epigrafice se așează sub raportul cronologic, înaintea epigramei lui Hermogenes.

* * *

În Muzeul din Constanța se mai găsesc și fragmentele de inscripții grecești, pe care ni le arată figura nr. 3 (cu 3 inscripții așezate pe un bloc interesant cu cinci figuri omenești în relief, dintre care numai una nu este în picioare, ci este așezată).

Fig. nr. 3.

Proveniența acestor inscripțiuni fragmentare nu se cunoaște exact. Se știe numai că au fost găsite în Constanța.

*

Fragmentul întâilea la stânga din figura nr. 2, cu numărul 7 al Muzeului de Constanța, este de calcar, de 17 cm înălțime, 20·5 cm lățime și 13 cm grosime, și ne arată în trei rânduri următoarele litere, de 3 cm mărime :

ΑΚΑΙΔΟ
ΠΟΡΟΣΡ
X

În rândul 1, înaintea literei kapa, se vede o linie oblică, care fiind urmată de kapa, nu poate să fie decât a unui alfa, nu și a unui lambda sau a unui mi.

În rândul 3, nu vedem, înaintea lui X, nici un singur rest de literă. După rândul acesta nu se văd urme de alt rând de litere.

Fragmentul acesta de calcar, fărâmat pe toate părțile, pare că are, jos, urme de margine lucrată. X[αίρε] sau χ[αίρετε] ?

*

Inscripția fragmentară a doua de pe blocul cu relief, din figura nr. 3, cu numărul 9 al Muzeului de Constanța, săpată în calcar, are 20·5 cm înălțime, 25 cm lățime și 15 cm grosime.

În patru rânduri se văd următoarele litere de 3·5—4·5 cm mărime :

ΟΦΙ
ΣΑΝΤΙΕ
ΜΒΙΩΣΟ
ΤΗΣ

În rândul 1, 2·2 cm dela litera omicron, nu se vede nici o literă. Litera Φ are forma târzie de cerc tăiat în două, prin o linie verticală. După literele ΟΦ se văd resturi de litere, care nu se pot ușor preciza. După Φ urmează cert o hastă verticală (iota sau epsilon?). După aceea, resturi ca dela doi lambda. Sau se ascunde aci un M ?

În rândul 2, înaintea lui sigma, se vede o linie verticală, probabil a unui Η : ἦσαντι ε̅ sau ἦσαντι ε̅.

În rândul 3, se vede înaintea literei M, la înălțimea acestei litere, un rest de linie orizontală. Dela un E ?

În rândul 4, litera tau este certă. Înainte de tau se vede sus, un rest de hastă verticală. După tau urmează două linii verticale și apoi partea de sus a unui Σ, astfel că literele της par a fi asigurate.

*

Inscripția a treia fragmentară, din figura nr. 3, de marmoră, cu

numărul 18 al Muzeului din Constanța, are dimensiunile : 21·5 cm înălțime, 15 cm lățime și 5·5 cm grosime. Numai sus se arată o parte de cadru puțin ridicat, de 2·5 cm lățime.

Se văd șapte rânduri de litere, de 1·2 cm mărime :

ΙΑΟΤΕ
ΤΕΓΡΑ
2 ΙΟΣΤΟ
ΟΝΤΑΡΧ
5 ΦΙΛΟΣΠΙΟΝ
ΚΟΥΠ
ΡΟΥ

În rândul 2, înaintea literei T, se vede jos o liniuță orizontală.

La finea rândului 3, după litera omicron, se vede, jos, un început de linie verticală, la fel și la finea rândului 4, după litera X.

În rândul 6, înaintea literei K, se vede, sus, o liniuță verticală, la fel și în rândul 7, înaintea literei P.

*

Inscripția de calcar, rupt în două, cu numărul 164 al Muzeului din Constanța, are dimensiunile : 23 (9 + 14) cm. înălțime, 26 cm. lățime și 10·5 grosime.

Literele au mărimea de 1·4 cm. și sunt, cu toată defectuositatea materialului, destul de bine săpate. Vezi figura nr. 4.

Fig. nr. 4.

Starea în care această inscripție a ajuns la noi, nu ne lasă să o putem descifra în întregime. Loviturile cu un obiect ascuțit și

diferiți agenți atmosferici au lăsat numeroase urne, sub care se ascund alocurea literele inscripției.

Mult se îngreunează descifrarea lor și din cauza diverselor ligaturi. Am putut constata ligaturile următoare: În rândul 3, linia orizontală de sus a literei sigma este prelungită, ca să servească și pentru litera tau, la fel și în rândul 10. În rândul 5 este ligatura literelor N și Π, în rândul 6, N și K, în rândul 8, N și E, de două ori, în rândul 9, H, N și E, apoi N și E.

Iată această inscripție transcrisă în majuscule:

	— — — —
	ΣΗΟΣΙΟΥΚΑΙΔΕ
	ΑΞΑΓΑΝΟΣΤΟΥ ΚΑΙΔ
	ΕΞΑΡΑΙ . . . ΤΟΙ . . ΤΡΙ
5	ΟΙ ΚΑΠ . . . Ρ. ΝΗΟΛΥ
	ΝΚΑΙ / . . ΠΟΔ. /
	ΑΙΟΝΟΣΕΣΤ . ΕΙΣΚΑΙ
	ΥΩΝ Ι ΩΝΕΠΙΑΙΘΟΝΕΣ —
	ΟΥ ΘΗΝΕ[Π]ΙΑΙΘΟΝΕΣΣ . . ΚΟΔ
10	ΟΣΤΟΥ ΟΙΔΟΟΥ ΕΥΔΕΞΙΩ
	ΘΗΕΠΙΑΙΘΟ. ΕΣ / ^ν .
	Ε ^ν Α ^ν — . . . ΠΟΑ

Din punct de vedere epigrafic mai avem de relevat că literele sânt apicate. Chiar litera alfa, care are liniuța de legătură a brațelor, îndoită, poartă o căciuliță. Litera theta are un punct în centrul cercului și are aproape pretutindeni aceeași mărime ca și litera omicron. La litera epsilon liniuța orizontală din mijloc nu atinge linia verticală. Litera ypsilon poartă, în punctul de ramificare a celor două brațe, o liniuță orizontală. Literele xi (din rândul 4 și 10) și omega (din rândul 8 și 10) au forme târzii. Litera omega are cele două capete încovoiate înlăuntru și așezate pe două liniuțe orizontale, una lângă cealaltă.

Inscripția aceasta are 12 rânduri.

Din rândul 1 nu vedem decât un mic rest rotund, de Θ sau Ο, deasupra literei Δ din rândul 2.

În rândul 2, vedem înainte de sigma, sus, un început de hastă verticală! La finea rândului 2, vedem, jos, un început de linie oblică. În rândul 3, litera Γ nu este sigură.

În rândul 4, după *ἐξαραι* urmează un spațiu pentru o literă, și apoi două linii paralele orizontale.

Am putea oare să citim aci ἐξαραι[ν]ετο, în loc de ἐξηραίνετο?

În rândul 6, a șaptea literă arată unghiul stâng, ca dela un delta, apoi o liniuță oblică sus. La finea rândului 6, se văd două linii oblice, una după cealaltă.

La finea rândului 7, se vede, după alfa, sus, un început de linie verticală.

În rândul 8, litera a cincea are o hastă verticală. La finea acestui rând se văd, după ypsilon, două linii orizontale paralele, ca dela un sigma, și apoi încă o linie orizontală, sus.

În rândul 9, litera înainte de lambda, are o hastă verticală.

În rândul 10, resturile celei dintâi litere, ne indică pe kapa, astfel că εἰ[κ]ουστοῦ ὀγδοῦν rămâne cert.

În rândul 11, a opta literă arată formă rotundă. La jumătate de omicron se vede o linie oblică. După litera sigma se pare a urma, după resturile păstrate, alt sigma, apoi sus, resturi de două linii verticale, apoi partea de sus a literei kapa, și iarăș resturi de două linii verticale, un rest jos, celalalt sus.

În rândul 12, după capetele de sus ale literelor păstrate, credem a putea citi ἐκά[σ]τους πολ.

În rândurile 8, 9 și 11, citim : ἐπι λίθον.

* * *

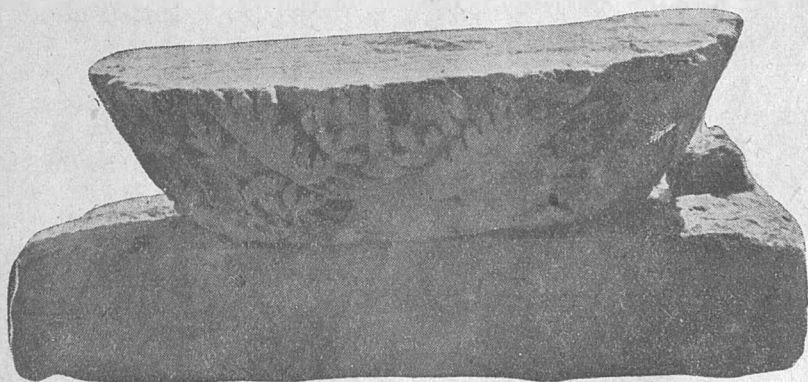

Fig. nr. 5.

Figurile nr. 5 și 6 ne arată două capitele de [tot târziu, încă nepublicate, din Muzeul din Constanța.

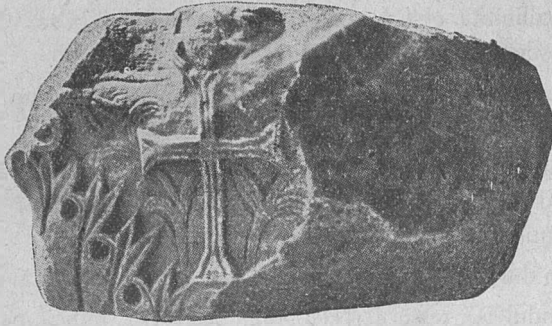
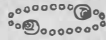
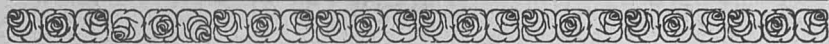

Fig. 6.

T. Sauciuc-Săveanu

Cernăuți, Noembrie 1935.

RECENZII

Tudor, D.: *Un nou monument al cavalerului trac descoperit la Tomi* (în „Cronica numismatică și arheologică”, anul XI, 1935, tip. Göbl Fii, Buc. 1935). Monumentul a fost descoperit la Constanța împreună cu alte două piese arheologice și este astăzi în posesiunea d-lui V. Canarache. Este o placă de marmoră albă, lungă de 0,57 m., înaltă de 0,45 m. și groasă de 0,075 m., ciupită puțin la bază și cu rupturi în figuri. Reprezintă un cavaler care înaintează domol privind spre spectator și ținând în mână o pateră, îmbrăcat într-o tunică până la genunchi, peste care e prinsă cu o fibulă rotundă o mantie umflată de vânt și terminată cu doi ciucuri; părul îi e în șuvițe mari căzând pe spate, iar piciorul drept, probabil cioplit izolat și prins cu un cui de bronz, lipsește. Calul are coamă bogată, picioarele săpate liber (dreptul dinapoi e rupt), capul ridicat spre dreapta și cu o expresiune de mare atențiune. Sub pânțelele calului este schițat un câine atacând un mistreț care se apără. În fața călărețului e un mic altar cu profil dublu, iar înapoi un arbore scorburos cu șapte mămănunchi de frunze, fiecare purtând câte un fruct (mere?). În jurul pomului e încolțit un șarpe care pare că mușcă frâul calului. În dreapta plăcii e Cybele așezată pe o cathedra cu speteaza lată și între doi lei cu gurile deschise pe cari își sprijină brațele; e îmbrăcată cu un chiton și un himation legate sub bust cu o cingătoare simplă, pe cap un văl ce cade pe umeri. Ca și cavalerul, ea are fața ovală, molatecă, iar nasul, gura și ochii frumos rotunjiți. Poartă în dreapta o pateră și în încovoetura brațului stâng un tympanon. După specialistul Kazarow, monumentul cavalerului trac ar intra în categoria A: cavalerul înaintează domol spre pomul cu șarpele, cănele luptă cu mistrețul etc. Deși cavalerul și Cybele sunt populari la Tomi, asocierea depe acest monument e cu totul nouă, ceea ce face pe autor să creadă că el a fost ridicat într'un templu al Cybelei; altfel, obișnuit, ea era reprezentată împreună cu Dloscurii. Tot interesant este și numărul șapte, foarte răspândit în cultele orientale, ca și în monumentele mithriace, thraco-mithriace ori cabire. Din punct de vedere artistic se deosebește mult de celelalte monumente ale căvalerului trac descoperite la Tomi și dacă nu e cel mai frumos, este cel puțin printre primele și legat de o puternică influență helenistică. Epoca în care a fost sculptat ar fi mai curând sfârșitul sec. I decât începutul sec. II d. H.

Dan Iliescu

* * *

Dr. H. Sarafidi: *L'histoire de l'évolution de la Médecine en Dobroudgea* (extrait des Comptes rendus du Congrès international d'Histoire de la Médecine (séance du 12 Septembre 1932); Impr. „Lupta”, Bucarest, 12 p. in 4°). Săpăturile făcute în Dobrogea au scos la iveală anumite dovezi privitoare la practica medicinii în aceste părți. În epoca preelentică, Geții și Dacii aveau noțiuni din medicina preistorică. Dealtfel, Thracii adorau în Zamolxis, iar Sciții în Abaris, divinități medicale. Herodot povestește că primii medici în Sciția minoră au fost preoții-vrăjitori,

la cari apellau în caz de boală regii Sciilor și descrie un număr de practice medicale. Vechii locuitori ai Dobrogei uzau de toate medicamentele obișnuite epocii, atât ale medicinei vrăjitorilor cât și ale agenților fizici și galenici.

Dela medicina preistorică trecem la *medicina prehipocratică* a coloniilor grecești, fondate spre secolul VI a. H. Prezența băilor și palestrelor în săpăturile acestor colonii sunt indicii sigure despre existența în aceste locuri a medicinei și medicilor, măcar că în inscripții nu găsim mențiuni în acest sens. Templul lui Apollon Iatros la Histria a trebuit să fie servit de preoți, cari în același timp erau și vindecători de boale; iar instrumentele chirurgicale găsite în săpăturile dela Dionysopolis sunt și o mai bună dovadă de existența medicinei prehipocratice. S'au găsit apoi în diferite locuri și instrumente de farmacie.

Epoca dominațiunii macedonene n'a lăsat nici o urmă în această privință, precum nici aceea a *stăpânirii romane* (Ovidius se plânge de lipsa de medici și că a trebuit să-și îngrijească singur, cum putea, pleuresia și frigurile de care suferia). Nici *epoca bizantină* n'a fost mai fericită din punct de vedere medical; numai târziu, în *vremea stăpânirii turcești*, prin sec. XVII și XVIII, încep să apară câțiva medici, dintre cari unii erau călători. Din secolele XVIII—XIX sunt multe mărturii privitoare la boalele contagioase, care au decimat populația Dobrogei și care se datorau deselor invaziuni și războaie ruso-turce. Abia cu *instalarea stăpânirii românești*, Dobrogea a luat alt aspect: s'au organizat servicii sanitare, spitale, infirmerii, farmacii și s'a ținut în deosebită grijă sănătatea populației. Ceeace s'a realizat până în prezent (autorul cnumără toate îmbunătățirile) e cu totul deosebit de ceeace a fost înainte de 1878.

Comunicarea d-lui Sarafidi prezintă un deosebit interes pentru istoria medicinei în România; este, în același timp, și o bună călăuză pentru cercetările viitoare prin conștiinciozitatea și obiectivitatea care se desprind din întreaga lucrare.

Dan Iliescu

* * *

Ion Ionescu: „*Sai, Ghiuvenlia*” (Tip. „Lucrătorii asociați”, Constanța, 1934; 88 p. în 8°, cu 14 fig. în text). Nu anunță nici o primejdie; e doar titlul glumeț al unei monografii a satului Chirnogeni (fost Ghiuvenlia). După înșiră pe scurt legendele privitoare la întocmirea satului, se oprește la adevărurile istorice: „După luptele lui Baiazid cu Mircea cel Mare, Turcii au primit vreo 30 de familii tătarăști din Crimeia și le-au așezat în punctul numit „Ghiuvenlia.”; apoi, după războiul din 1877—78, s'au făcut două încercări de colonizare cu Români, dar fără succes; în sfârșit, a treia colonizare s'a făcut cu Românii din com. Chirnogi (Ilfov). Neînțelegerile dese între Români și Tătari au dus la un fapt important: Tătarii au început a părăsi comuna, în cât până în 1916 au rămas doar 20 familii; dar și acestea au părăsit satul de teama răspunderilor pentru stricăciunile cauzate gospodăriilor Românilor în timpul războiului. Ca toate comunele românești din Dobrogea, a avut și Ghiuvenlia multe de suferit în timpul războiului, în cât a trebuit totul luat dela capăt, pentru a se ajunge la starea relativ înfloritoare de azi.

Autorul se ocupă mai departe cu descrierea fizică a comunei: așezarea, planul, pământul, clima, întinderea teritorială și populația. Trecе apoi la starea economică: agricultura, comunicațiile, comerțul și instituțiile comerciale locale. Infățișează traiul sătenilor, locuința, ocupațiile și portul, pentru a se opri la starea morală, culturală și

socială, unde dă un loc de cinste obiceiurilor în diferite ocaziuni, cele mai multe transplantate din locurile de origine ale locuitorilor. Autorul sfârșeste printr'un apel către pătura intelectuală și educatoare a țării, cerându-i să iubească poporul și să-desvolte calitățile; „dar pentru a iubi poporul, trebuie să-l cunoaștem pe orice cale, și mai ales prin monografii“.

Această monografie, fără să aibă pretențiunea de a fi desăvârșită, este neapărat o încercare frumoasă, mai ales prin scopul ei; și bine ar fi dacă de astfel de inițiative s'ar molipsi cât mai mulți cărturari ai satelor. Ceeace trebuie avut totdeauna în vedere este un plan bine stabilit, iar folosirea materialului să se facă în spirit strict obiectiv și arătându-se exact isvoarele de informație.

Dan Iliescu

* * *

Stoian, Al.: *Caramurat (Ferdinand I)*, monografie. (Tip. „Albina“, Constanța, 1935; 56 p. în 8° cu 28 fig. în text). Lucrarea d-lui Stoian este una din încercările frumoase, care ar trebui întinse asupra tuturor localităților dobrogene, mari și mici. Importanța acestor monografii e recunoscută cu prisosință și de nimeni discutată astăzi. Autorul începe cu un istoric al satului pe care, după mărturia bătrânilor, îl crede întemeiat de cel puțin 300 ani de către Murat cel Negru și populat cu Tătari din Crimeea; iar după informațiile culese din călătoria lui Eulia Celebi, vechimea satului ar putea atinge chiar 400—450 ani. D-l Cergău, institutor în Constanța, ne informează că satul ar fi fost clădit pe urmele unui „Vicus Clementinus“, după cum reiese dintr'o inscripție inedită, prin care părinții pomenesc pe fiul lor „Dumis“. Intre neamurile așezate ulterior, autorul pomenește pe Cerchezi, ale căror urme de așezări se văd în „ceair“; aceștia s'au risipit de mult, căci la 1870—72 Asan Abdulah era singurul lor reprezentant la Caramurat. Intre 1879—1880 s'au așezat aici familii de Români transilvăneni și Germani din Crasna, jud. Cetatea-Albă (după d-l George-scu: „Coloniile germane în Dobrogea“, An. Dobr. 1926, Germanii sunt și de aiurea, din Cherson și Caraibil și o parte au emigrat în Dakota și Argentina). Astăzi satul este împărțit în trei cartiere deosebite: românesc, german și tătăresc, cărora li s'a adăugat satul model Ferdinand I, un centru de experiență pentru intensificarea și valorificarea agriculturii și creșterii vitelor. În mod sumar și uneori cu lacune, autorul se ocupă de așezarea satului, populațiunea (regimul proprietății, naționalitatea, religia, portul, obiceiurile, cultura și arta), viața (locuintele, hrana, viața casnică și socială, mișcarea populației), instituțiile publice, bogățiile și sfârșeste cu clima, capitol al cărui loc nu este ales nimerit. Cu privire la bairacul Tătarilor, tot d-l Cergău ne informează că el nu este un obicei local, ci este răspândit și în satele vecine. Sunt interesante amintirile din cap. „Din viața Mocanilor“, ca și „Viața la stână“, în care bine ar fi fost să se fi stăruit mai mult. Ca și celelalte sate dobrogene, Caramuratul a avut de suferit multe pierderi materiale în timpul războiului, mai cu seamă cartierul românesc; deși Germanii sunt mai numeroși, războiul n'a stins dintre ei decât 15 vieți, față de 100 ale Românilor căzuți pe câmpul de luptă. Mai departe, autorul descrie sumar cătunul Oituz și mai pe larg satul model Ferdinand I. La sfârșit dă, la pag. 52, trei exemple de folklor românesc: cântec, urare, strigături; iar la pag. 53—54, folklor german: nunta, înmormântarea, strigoii, proverbe, ghicitori, emigrare, un cântec. Într'o nouă ediție, desigur că autorul ar putea îmbogăți monografia și cu alte informațiuni, înlăturând lacunele pe cât posibil și păstrându-se în cadrul obiectivității stricte, singurul și totdeauna de recomandat.

Dan Iliescu

Max Vasmer. — *Osteuropäische Ortsnamen*. Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis. Humaniora B 13, Tartu 1921, 16 pag. (Articol scris în limba germană).

Între alte numiri topografice din Răsăritul Europei autorul caută să explice numele m. Negre. După părerea sa numele grecesc al M. Negre „*Πόντος Εὔξεινος*“ ar fi o transformare etimologico=populară a unei numiri iranice, anume ar proveni dela cuvântul iranic *axšaēna* = de culoare închisă. Ae din limba irană se redă în grecește prin *ει*, de ex. cuv. grecesc *Παράδεισος* dela cuvântul iranic *pairidaeza*.

Deci cuvântul iranic *axšaēna* ar fi *ἔξεινος* (= neospitalier în dialectul ionic cel mai răspândit pe marea Neagră), care mai târziu, pe bază eufemistică, s'a schimbat în *εὐξεινος*.

Numele de Pannonia ar veni dela numele unei localități „Pannonia“ (= oraș mlăștinos).
Șlemco Roman

* * *

D. Rauser=Cernousova, *Étude géologique du lac Soleny dans la baie Krouglaya près Sébastopol*. (Bulletin de l'Académie des Sciences de l'Union des Républiques Soviétiques. III Série. Classe des sciences phisico=mathématiques. Leningrad 1928. pp. 273—298. (Cu 7 figuri). Articol scris în limba rusă, cu un rezumat german.

Lacul Sărat, un lac relict, e despărțit de Mare prin un perisip îngust de 40 m. și s'a format dintr'un laguno=liman, astupat la gură. Țărmurile lacului sunt formate din calcar sarmatic și sunt joase. Fundul lacului e orizontal. Talwegul lacului se coboară spre Mare. Adâncimea predominantă e 1 m, iar cea maximă, de 103, cm, se află 30—60 m. departe de perisip.

Sedimentele lacului constau din nămoluri. Grosimea lor cea mai mare e 2,8 m. Nămolurile se împart în 6 orizonturi. La suprafață avem un nămol negru (7—12 cm.), întrebuințat pentru scopuri medicale.

Toate aceste orizonturi cuprind în cantități mari 4 specii de moluște autohtone: *Cardium edule* L., *Syndesmya ovata* Phil., *Hydrobia ventrosa* Mont. și *Setia valvatoidea* Milasch.

În sens vertical, fauna arată în fiecare orizont o anumită deosebire foarte constantă. Schimbările formei observate la *C. edule*, în cele șase orizonturi, se pot atribui schimbărilor condițiunilor de viață (creșterea salinității și secarea lacului).

Șlemco Roman

* * *

B. Fedorowicz, *Sur les terrasses dans les vallées des fleuves Katcha et Alma en Crimée* (avec 1 fig.). (Bulletin de l'Académie des Sciences de l'Union des Républiques Soviétiques Socialistes. VII. Série. Classe des sciences phisico=mathématiques. Leningrad 1929, No. 3, pp. 311—321). (În limba rusă).

Mulți autori pomenesc despre existența teraselor în Crimeea; totuși, numai în linii generale (Pallas, Borissiak, Golovkinsky, Socolov, Toula, Andrussov).

Autorul studiază depozitele vechi fluviale, care se găsesc la toate râurile din Crimeea, dar cel mai bine reprezentate sunt pe valea Katscha și Alma.

Valea râului Katscha. — În cursul superior, unde Katscha curge într'o vale îngustă și adâncă și unde are loc o eroziune puternică, numai în unele locuri s'au păstrat rămășițele teraselor fluviale. Așa, prundișuri și pietrișuri bogate găsim pe malul văii între loc. Kousch și gura râului Ciuciun — Ilga. Ieșind din munți, valea

râului se lărgeste și e acoperită în toată lărgimea ei de pietriș, peste care rătăcește râul. Numai în dreptul localității Ulu — Sala albia râului e mai fixată și pietrișul dela marginile văii e acoperit de nisip.

Intre localitatea Pička și Kosch=Degerman râul taie al doilea masiv din Crimeea, înalt de 420 m. peste talwegul actual (600 m. peste nivelul Mării). Aci Katscha taie un cañon adânc în calcare massive și marne compacte ale cretacicului superior și eocenului mijlociu.

Ieșind din cañon, râul intră în zona marnelor argiloase din orizontul bartonian (eoc. superior), ușor erozive. Pe această porțiune râul lasă multe terase vechi foarte bine păstrate și dezvoltate. Mai departe, la vale, râul se îngustează, taie formațiuni oligocene, apoi calcare miocene, în care se infiltrează o mare parte din apa râului. Pe această porțiune n'avem terase.

Profilul transversal, făcut pe valea râului Katscha, între loc. Toule și dealul Eghis=Oba, scoate în evidență următoarele terase, începând dela:

Lunca inundabilă, care are o lărgime de 15—25 m. și e acoperită de pietrișuri (diametru de 5—10 cm.) formate din calcarele jurasicului superior și gresiile triasice și ale jurasicului mijlociu, dezvoltate în cursul superior al râului.

1) *Terasa I-a*, situată la 1—2,5 m. peste talwegul actual, apare pe unul său pe ambele maluri. E acoperită de aluviuni nămoase, cu intercalațiuni de pietriș în formă de lentile. Lărgimea ei, împreună cu albia în dreptul loc. Toule, e de 320 m. și abia mai jos, la vărsarea râului Ciuriuk=Su, se lărgeste până la 620 m.

2) *A II-a terasă* se întinde imediat deasupra primei, despărțită de ea numai printr'o pantă abruptă. Altitudinea ei mijlocie deasupra talwegului e de 10 m. E dezvoltată numai pe malul drept, cel mai bine între Kosch=Degherman și Topceköi unde formează o suprafață netedă, ușor aplecată spre râu. E formată din prundiș mare, necompact, până la 25 cm. în diametru, alternând cu nisip și nămol. Grosimea ei e de 4—5 m. Constituția petrografică a prundișului e aceeași ca în albia râului. Deasupra terasei de pietriș zac, mai aproape de pante, depozite („suglinki”) marnoase diluviale puternice (până la 9 m, la Kosch=Degherman), care îndulcesc relieful.

3) *Terasa a III-a* se află tot pe malul drept al r. Katscha și se întinde între Kosch=Degherman și kurganul Egis=Oba. E formată din pietriș mărunț și prundiș, mai mare. Diametrul fragmentelor, în mijlociu, nu e mai mare de 10 cm.; câteodată ajunge până la 25 cm. A fost supusă denundării; de aceea grosimea ei inițială nu e cunoscută. Totuși, ca nu trecea de 2 m. Înălțimea terasei peste talweg este de 18—20 m. pe malul drept.

4) *Terasa a IV-a*, foarte bine conservată, joacă un mare rol în relieful actual al regiunii. Se află pe malul stâng, la altitudinea relativă de 30—38 m. (în mijl. 34 m.). Grosimea ei: 1,5—2,5 m. Pietrișul e rotunzit. Diametrul fragmentelor de 30 cm. nu e o raritate.

5) *Terasa a V-a*, mai înaltă, s'a păstrat numai pe trei holmuri=martori, situate în centrul văii longitudinale, pe malul drept al r. Katscha, pe ambele dealuri: pe Egis=Oba la 164 m. alt. abs. și pe Uzun Sirt la 162,8 m. alt. abs. Altitudinea ei relativă se schimbă dela SE spre NW, dela 60 m. pe Kurganul Egis=Oba la 64 m. pe dealul Egis=Oba de Nord și mai departe la 70 m. pe muntele Uzun Sirt.

De aci rezultă că *panta acestei terase e mult mai mică decât la râul actual*. Pietrișul, a cărui grosime variază, ca strat, între 2—3 m., e frumos rotunzit. Diametrul predominant e 7—10 cm., dar sunt prundișuri și mai mari.

Dacă la înălțimea relativă de 70 m. a terasei a *V-a* adăugăm încă stratul de sedimente, gros de 20 m., din albia actuală a râului, atunci obținem o amplitudine de 90 m., rezultatul activității r. Katscha.

Valea râului Alma prezintă acelaș aspect.

Aci terasele s'au păstrat și mai bine decât la r. Katscha și aceasta nu numai pe porțiunea văii longitudinale, dar și mai sus între Karagač și Beșuia. Cel mai bine dezvoltate sunt terasele în reg. gării Alma, unde r. Alma și-a adâncit valea în marnele moi ale eocenului superior.

Panta albiei actuale coboară, în reg. gării Alma, dela cota absolută de 206 m. în dreptul cătunului Kun=Teimez (5 km. mai sus de gară) la 128 m. în dreptul loc. Alma=Kermen (la 5,5 km. mai jos de gara Alma). Lărgimea văii oscilează între 20—45 m. în timpul inundațiilor anuale din timpul iernii și primăverii, râul cară pietriș de un diametru până la 20 cm. Diametrul mijlociu al pietrișului variază între 4—10 cm. Compoziția petrografică: gresii triasice și jurasice medii și calcare ale jurasicului superior.

Sondagiul făcut în 1925 în albia r. Alma, la 2 km, mai sus de gara Alma, a dat următorul profil al depunerilor fluviale :

1. Prundiș și pietriș fin 2,90 m.
2. Argile plastice verzui 0,62 m.
3. Pietriș fin 1,83 m.
4. Argilă verde 1,68 m.

1) *Prima terasă*, sau lunca neinundabilă, e acoperită la suprafață de aluviuni, gros. 1—1,5 m, cu intercalațiuni de pietriș și nisip fluvial. Se ridică peste talwegul actual în mijlociu 2 m. Lărgimea ei, pe toată suprafața marnelor moi bartoniene, variază între 500—800 m.

2) *A doua terasă* s'a păstrat numai pe malul drept al râului, între satul Oisunki și calea ferată. Înălțimea ei peste talweg e de 8—9 m. Se compune din pietriș, de un diametru de 5—8 cm., a cărui grosime ca strat e de circa 1 m.

3) *Terasa a III-a* se întinde numai pe malul drept, la înălțimea de 20 m. peste talweg (colonia Bazarček). Grosimea ei e de 1,5—2,5 m.

4) *Terasa a IV-a* e dezvoltată mai ales pe malul drept, dealungul liniei de cale ferată, în ținutul gării Alma și mai departe spre Oisunki. Altitudinea ei mijlocie peste talweg e de 30—40 m. E formată din pietriș de un diametru de 6—10 cm., și a cărui grosime, ca strat, variază între 1—2 m. Spre cumpăna apelor terasa aceasta se urcă treptat, formând o pătură care acopere ca o manta muntele Kisil=Djar

5) *A V-a terasă* e dezvoltată pe malul stâng și se distinge foarte bine în relief pe toată întinderea între cătunul Kun=Teimez și calea ferată. Altitudinea ei e de 53—60 m. peste talweg. Mărimea pietrișului cel mai frecvent e 10 cm., dar atinge uneori 30 cm. și mai mult. Numai pe alocuri terasa e acoperită de o pătură subțire de sol; cele mai adeseori pietrișul se află direct la suprafață. Grosimea lui atinge 4—6 m., alternând cu intercalațiuni de lut și nisip fluvial.

6) *Terasa a VI-a* reprezintă altitudinea absolută de 284 m. deasupra cârciumei „Priatnoie Svidanie“, la 3 km. spre NE de gara Alma. Altitudinea ei peste talweg e de 96,7 m. Terasa aceasta, formată din prundiș mare, reprezintă un platou mai întins, cu o înclinare ușoară spre NW și formează o parte din cumpăna apelor între Alma și pârâul Bulganak.

7) *Terasa a VII-a*, care numai condițional poate fi numită terasă, formează platoul Kisil Djar (330,7 m. alt. absol.) care servește drept cumpăna apelor între r. Alma și pâr. Bulganak. Se ridică peste talweg cu 160—170 m. Platoul acesta e format din prundișuri mari, care alternează cu terra rosa (Krasnozem) pliocenă a lui K. K. Focht. Grosimea acestor depuneri atinge 35 m. Formarea acestei terra-rosa și a prundișurilor e legată de o fază continentală și de un climat cald.

Concluzii. — În general, în Crimeia deosebit trei categorii de terase f. bine distincte.

I) *Suprafețe din prundiș și pietriș, formând pături puternice, neîntrerupte, ușor înclinate și care înconjoară munții.* Acestea sunt dezvoltate mai mult în Crimeia de Răsărit, în raionul Karasubazarsk și Sterokremski. În vremea actuală ele sunt erodate și formează suprafețe netede, care servesc ca cumpene ale apelor. Compoziția lor petrografică depinde în întregime de cea a munților înconjurători; iar vechimea lor, în multe cazuri, pe baza alternațiunii cu terra rosa (în orașul Staryj Krem, pe muntele Kisil-Djar, în gara Alma etc.) poate fi socotită ca pliocenă.

II) *Terase în formă de acoperișuri, care cad în pantă repede și care se formează deseori din denudarea suprafețelor pliocene.* Sunt răspândite pe pantele văilor, mai ales ale pâraielor actuale cu revărsări puternice. Așa sunt *terasele Sudacului*, care sunt socotite de N. I. Andrussov ca formațiuni continentale semiaride ale epocelor interglaciare.

III) *Terase fluviale, formate din pietriș frumos rotunzit, dezvoltate pe văile râurilor mari și având o înclinare paralelă cu talvegul actual.* Sunt legate prin formarea lor de perioadele mai umede ale epocilor glaciare, (după P. A. Dwoitschenko).

La majoritatea râurilor din Crimeia găsim două sau chiar toate trei grupele de terase, din care cauză se înregistrează un număr însemnat de terase, câteodată până la 7. Răspândirea lor în văile Crimeei ne-o arată tabela alăturată, unde, pentru comparare, s'a adăugat o tabelă asemănătoare, făcută de B. L. Litschkow pentru basinul de N și W al M. Negre.

În ce privește aplicarea scării lui Depérét la terasele fluviale din Crimeea și în general, la terasele M. Negre, problema aceasta deocamdată nu poate fi rezolvată deoarece nu s'au făcut încă cercetări sistematice și amănunțite în această privință. Prima încercare de a se stabili analogia terasei tirheniene din Mediterana cu cea a M. Negre a făcut-o I. Andrussov.

Paralelizarea teraselor fluviale din Crimeia cu cele ale M. Negre e îngreuiată din cauza că *terasele Mării sunt răspândite mai ales pe peninsula Kerci, unde ele sunt foarte dislocate. Fiecare dintre acestea se află la diferite niveluri, odată peste, altă dată sub nivelul Mării.*

Șlemco Roman

Schema răspândirii teraselor fluviale în Crimeia și basinul lor peste tal

	C R I M E I A									
	r. Belzik (mai sus de Fotisala)	r. Katscha (Kosch Degerman — calea ferată)	r. Alma (la vărsarea r. Sablinka)	r. Alma (Bazarcek. gana)	r. Alma (Alma-Kermen)	r. Salghir (o Samfir topol)	r. Zuia (s. Zuia)	r. Burulitscha (Burulitscha-Baraschan)	valea Sudac	Maximum și Minimum
	B. F E D O R O V I C Z									
Terasa I=a	3-4 s. d.	1-3 s. d.	3 s. d.	2 s. d.	2	⁶⁾ 2-4 d.	3-4 s.	3-4 s.	2	$\frac{1}{4}$
Terasa a II=a	?	10 d.	10-12	9 d.	8	⁷⁾ 8-10 s.	¹⁰⁾ 8-12 d.	8-12 s. d.	10	$\frac{8}{12}$
Terasa a III=a	20	18-20 d.	19-21	20 d.	19	⁸⁾ 18-20 d.	?	20 s.	?	$\frac{18}{20}$
Terasa a IV=a	34 s.	34 s.	35-40	30-40 d.	30-34	⁹⁾ 34 s.	?	¹¹⁾ 32-34	¹³⁾ 34	$\frac{30}{40}$
Terasa a V=a	60 s.	²⁾ 55,5 60 70,3 d.	—	55-60 s.	53-60 s.	—	¹¹⁾ 55 60 d.	—	¹⁴⁾ 50-70	$\frac{50}{70}$
Terasa a VI=a	100 s.	—	—	⁴⁾ 96,7 d.	—	—	—	—	¹⁵⁾ 95-100	$\frac{95}{100}$
Terasa a VII=a	—	—	—	⁵⁾ 160 d.	⁵⁾ 160-170 d.	—	—	—	¹⁶⁾ 155	$\frac{155}{170}$

¹⁾ Altitudinea 400 m. spre Sud de loc. Kokluz (?), ²⁾ Muntele Eghis-Oba. Svidanie". ³⁾ Pliocenul pe muntele Kisil Djare. ⁴⁾ Orașul Nou. ⁵⁾ Parcul orașului. ¹¹⁾ Cumpăna apelor cu râul Burulcei între înălțimile 300,2 și 290 m. ¹²⁾ Aceeaș cumpână N. I. Andrussov. ¹⁵⁾ Mandžilkaia. ¹⁶⁾ Altitudinea 168,6 m. — prima terasă a lui s. = malul stâng

de nord și apus al Mării Negre, cu indicarea înălțimii weg în metri

Basinul de nord și de apus al m. Negre după B.L. Litschkow											
Înălțimea mijlocie peste niv. râului	Cursul mijlociu al Niprului	Afluenții din cursul mijlociu al Niprului	Râurile din Wolhynia	r. Ingulet	r. Tiligul	r. Bug	Nistrul	Siret	Dunărea	Maximum și minimum	Altitudinea mijlocie peste falweg
B. L. Litschkow	E. W. Oppokow	W. D. Laskarew	I. Lewirski	P. A. Prawoslawlew	P. A. Prawoslawlew	R. R. Werjikowski W. D. Laskarew B. L. Litschkow	S. Stastos				
3	3-4	^{5,3} 1,9	—	4-5	—	—	2-4	—	?	$\frac{1,9}{5,3}$	3,6
9,5	12	¹³ 15	7,5	8-10	10	10	6-11	?	?	$\frac{6}{15}$	9,8
19,5	—	—	21	—	20	—	¹⁷⁾ $\frac{17}{26}$	15	15-20	$\frac{15}{26}$	19
34,5	36	23,5 30	35 42	30 45	30	—	¹⁷⁾ $\frac{35}{45}$	30 33	—	$\frac{23,5}{45}$	34,25
59	66	43-49	—	—	50 60	50 70	50	50 53	60-68	$\frac{43}{66}$	55
97,9	—	—	—	—	—	—	100	100	—	100	100
161	—	—	134	—	—	—	—	150	—	$\frac{134}{150}$	142

³⁾ Muntele Uzun-Sirt (?). ⁴⁾ Altitudinea 284,4 m. deasupra cârciumei „Priatnoie” Spitalul orașului. ⁹⁾ Cimitirul în Werchni Stawky. ¹⁰⁾ La altitudinea de 239,6 m. apelor ca și pentru râul Zuia. ¹³⁾ Deal în Sudac la 43,7 m. ¹⁴⁾ Percemskaia, după N. I. Andrussov. ¹⁷⁾ Terasa Terasa Tiraspol. ¹⁸⁾ Terasa Belvederski (?). d. = malul drept.

L. Berg. *Sur l'origine des éléments septentrionaux dans la faune de la mer Caspienne*. Comptes Rendus de l'Académie des Sciences de l'Union de Républiques Soviétiques Socialistes. Leningrad, 1928, No. 7, pp. 107—112. (În limba rusă).

În M. Caspică găsim un număr de forme nordice, care nu armonizează cu aspectul general al faunei caspice. Aceste sunt de două tipuri: unele care sunt proprii numai M. Caspice, altele care sunt comune M. Caspice și M. Negre.

Iată lista formelor nordice proprii numai M. Caspice și care nu se găsesc de loc în basinul M. Negre (și Azov):

1. *Stenodus leucichtys* Güld.
2. *Limnocalanus grimaldii* (de Guerne).
3. *Mysis caspia* Sars și *M. microphthalmia* Sars.
4. *Gammaracanthus toricatus caspius* Grimm.
5. *Pontoporeia microphthalmia* Sars-
6. *Pseudolibrotus* Della Valle.
7. *Chiridothea entomon caspia* Sars.

Tipurile 3, 4, 5, 6 și 7 trăesc în partea de Sud a M. Caspice, la adâncimi de 500 m.

În schimb *Salmo trutta labrax* Pallas se află atât în M. Caspică cât și în M. Neagră. Cum au ajuns aceste forme nordice în M. Caspică? S'a susținut că datorită legăturii ce există între M. Inghetată de Nord și M. Caspică (Sars G., Ekman Sv.). Autorul combate această părere, invocând faptul că *transgresiunea aralo-caspică din quaternar* (timpul, când au putut pătrunde aceste forme nordice în M. Caspică) n'a trecut spre Nord mai departe de linia *Țarijin—Kameschii* (înălțimi paleogene) și anume p. l. *altitudinea absolută de 40—43 m.* (după *Pravoslavlew 60—65 m.*). Pe fărurile l. *Aral* depunerile cu *Cardium edule* nu se ridică nicăeri mai sus de 4 m. peste nivelul *Aralului*, adică mai sus de 56-57 m. *altitudinea absolută*.

Alți autori admit că aceste forme nordice au pătruns în Caspica prin râuri (Kessler, Pallas, A. Berulia, K. Sowinski; după A. Högbom prin Volga).

D-l Berg se dă de partea lui S. A. *Iacowlew*, care în ultimul timp a descoperit pe cumpăna apelor între lacul *Onejskoie* (r. *Wetygra*) și basinul *Volgei* (Beloozer) *argile bariolate (dungate)* (la 130 m. altitudine), depuse aci după retragerea ghefei (acoperire depozite morenice).

Deci în timpul postglaciar fărmlu *Balticei*, basinul lacului *Ladoga*, *Onega*, lac. *Alb* și *Scheksna* au format un întins basin lacustru, ale cărui granițe de nord și sud acuma sunt încă greu de stabilit. Această descoperire a lui *Iacowlew*, după părerea autorului, ne indică drumul pe care au pătruns formele nordice în basinul *Volgei* și după aceasta în M. Caspică.

Pătrunderea formei *Salmo trutta labrax* din Marea Caspică, în M. Neagră este încă o enigmă.

În M. Caspică a putut pătrunde sau din M. Neagră, sau pe calea descrisă mai sus, din lacurile glaciare de baraj, prin Volga. În M. Neagră a putut, pătrunde din Mediterana, după stabilirea legăturii prin Dardanele și Bosfor.

Răspândirea form. *Salmo trutta* în Mediterana se poate explica prin venirea ei în această mare într'una din perioadele quaternare reci, când aci a pătruns un număr întreg de moluștenordice. Așa în epoca siciliană, formele boreale, de ex. *Cyprinia islandica*, s'au întins până în Sicilia, ins. Kos și Rodos.

A. P. Prawoslawlew atribue orizontul sicilian epocii glaciare *Mindel* și-l compară cu orizontul „Bacu“ de pe țărmurile Caspice. (pleistocenul inferior). *In acest timp M. Neagră era legată cu Caspica, însă legătura cu Mediterana încă nu exista. Legătura aceasta s'a stabilit după glaciațiunea Riss. După Pawlow, în timpul perioadei glaciare Würm, după alții în perioada interglaciară Riss-Würm.*

Șlemco Roman

* * *

V. Bogačev, *Sur une nouvelle trouvaille d'espèces méditerranéennes dans la mer Caspienne*. Comptes Rendus de l'Académie des Sciences de l'Union des Républiques Soviétiques Socialistes. Leningrad, 1928, No. 14—15, pp. 263—264. (Articol scris în limba rusă).

Dintre 180 de forme de moluște pontice și azowice cunoscute, numai 5—7 forme trăesc și în Caspica, unde numărăm vreo 40 de forme de moluște. Dintre aceste numai Cardium edule și Dreissensia rostriformis unt forme marine; celelalte trăesc și în râuri.

Dealtfel Cardium edule s'a găsit trăind și în Don aproape de Rostow și în râul Aksai, afluentul Donului, lângă Nowočerkask. D. rostriformis trăește în limanele din partea de NW a M. Negre. Această formă e relictă faunei din miocenul superior sau pliocenul inferior, pe când Cardium edule e venită din Mediterana în timpul quaternarului. În M. Azowului și limanele M. Negre s'au păstrat și alte forme relicte pliocene — trei forme de Adacna și Monodacna.

Studiind terasa cu C. edule var. magna Golub pe țărmurile peninsulei Ap-scheronsk, autorul a dat peste o nouă formă: Mytilaster lineatus, pe care l-a găsit acum și în stare vie, în colonii mai mari, la adâncimea de 1 m. În M. Azowului, M. lineatus trăește în golful Taganrog și la gurile Donului, între formele Potamogeton și Dreissensia polymorpha.

După părerea autorului această formă trebuie socotită ca un imigrant post-pliocen, deoarece nu se găsește în depunerile sarmatice, meotice, pontice din Trans-caucasia, penin. Kerci și în Europa de SE.

Șlemco Roman

* * *

Prawoslawlew P. A. *Sur les travaux de l'expédition de l'Académie des Sciences pour explorer les baies de la mer Caspienne Mertwy Koultouk et Kaïdak en 1934.* (Avec 1 fig.) Bulletin de l'Académie des Sciences de l'Union des Républiques Soviétiques Socialistes. VII Série. Classe des Sciences mathématiques et naturelles. 1935, Nr. 3, pp. 335—347). Articol scris în limba rusă.

Lucrarea de mai sus prezintă rezultatele principale ale cercetărilor făcute în anul 1934 în partea de NE a M. Caspice, în golful Mertwyj Kultuk și Kaïdak, care până în prezent a fost partea cea mai puțin cercetată a acestei Mări. Expediția era sub conducerea lui Prawoslawlew și a durat dela 1 August până la 1 Septembrie.

Reprezentarea țărmurilor golfului Kaïdak și ale Mării Caspice necesită multe modificări; mai ales aceasta se referă la țărmul de W și S. a golfului Kaïdak. Aceeași obiecțiune trebuie făcută și în privința răspândirii adâncimilor în partea de NE a M. Caspice.

Pe ruta urmată de expediție, Huriew — golful Mertwyj Kultuk, adâncimea scilează între 0'6 și 4'8 m (în golful M. Kultuk). În timpul expediției nivelul mij-

lociu al M. Caspice a fost cu 0'34 m mai jos ca cel normal (cel de o sută de ani la Baku).

Salinitatea apei în partea de NE a M. Caspice, crește cu cât ne departăm de la gura fluviului Ural spre capătul de sud al golfului Kaïdak. Lângă gura fluviului Ural, aproape de insula Peșneie, areometrul arată 0'10—0'20 Bomé; lângă insulele Buenski 0'70 B.; aproape de peninsula Buzaci, la SE de insula Durneva 0'50—2'00 B.; la intrarea în golful M. Kultuk 2'70 B.; în golful M. Kultuk, în direcția Djeman-Airakli, 2'90—3'10 B.; la intrarea în golful Kaïdak, 3'50 B. și 6'50 B. la capătul de sud.

Diferența de salinitate între păturile de apă dela suprafață și cele dela fund nu trece de 0'10—0'20 B.

Salinitatea apei în partea de sud a g. Kaïdak întrece pe cca a Mării Caspice în larg de 4—5 ori, iar pe cea a oceanului în larg de 1'7 ori. E însă inferioară celei din golful Karabugaz.

În raionul Kaïdak conținutul în O_2 oscilează între 3'41 cm^3 și 7.27 cm^3 la litru; nicăeri nu scade sub minimul necesar organismelor vii.

Temperatura apei ziua, în cursul lunii August 1934, a oscilat între 22'80 și 27'80 C. la o temperatură a aerului de 22'60—31'60 C. Diferența de temperatură între păturile dela suprafață și cele de fund în cele mai multe cazuri n'a trecut de 0'10—0'20 C. Numai rareori a fost de 1'0 C.

Culoarea apei în golf. M. Kultuk a fost verzue cu diferite nuanțe; depinde de puterea vântului, adâncimea și caracterul fundului.

Transparența apei până la 3,2 m.

Curenții în ambele golfuri curg în direcția încotro bate vântul. La capătul de sud al golfului Kaïdak s'au observat doi curenți: la suprafață spre NE; la adâncimea de 1 m spre SE. Un curent destul de puternic se observă dinspre mare la intrarea în golful M. Kultuk.

Pe fundul golfului Kaïdak, lângă țărmuri, se observă un mâl albastru — înțunecat, aproape negru, cu miros de hidrogen sulfurat, ce trece în mâl de culoare cenușie de diferite nuanțe.

În partea de sud a g. Kaïdak, în mâl se pot găsi cristale de gips, uneori într'un număr mare.

Acelaș caracter prezintă fundul g. M. Kultuk în partea sa dinspre mare. Și aci fundul e ocupat de un strat de mâl albastru-cenușiu, destul de gros, acoperit de o vegetație marină bogată, între care sunt împrăștiate scoicile de *Cardium edule*, *Neritina liturata*, *Hydrobia* și altele.

Flora din zona bentosului e reprezentată mai ales prin *Characeae*, cu care e amestecată într'un număr mai mare sau mai mic *Ruppia maritima*. Aceasta din urmă joacă un rol important în golful Kaïdak. În partea de sud a golf. Kaïdak, *Ruppia* dispăre aproape cu totul.

Dintre moluște în tot golful Kaïdak întâlnim *Cardium edule* și mai rar *Hydrobia*. Numărul lor se împușinează cu cât naintăm spre capătul de sud al golfului; în schimb crește numărul de *Chiromonas*.

Ptanctonul e reprezentat prin organisme caracteristice zonelor periferice ale M. Caspice, amestecate cu formele caracteristice locurilor continentale foarte sărate. S'au găsit:

Achinocyclus Ehrenbergi, *Oscillatoria margaritifera*, *Brachionus Mülleri*, *Pe-*

dalion oxyure, *Celadocera* (*Evadne camptonyx kajdakensis*), *Copepoda* (*Poppella givernerii*) și a.

Dintre pești au fost găsite *Casp. brashnikovii*, *Aterina*, *Syngnathus*, *Gasterosteus*.

Țărmlul golfului Kaïdak e abrupt și se ridică la capătul de Nord (Kzel-Tas) până la 215 m, la cel de sud până la 245 m peste nivelul golfului.

Profilul transversal, începând de jos în sus, arată următoarea stratificație;

1. Argile marnoase cenușii și albe, în grosime de vreo 3 m.

2. Marne albe cu resturi bogate de *Crinoidea gryphaea*, pești și a. până la 40 m.

3. Argile cenușii cu resturi de pești și cu scoici de *Pectunculus*, *Ostrea* și a.; în sus trec în argite cenușii și brune-cenușii de tipul maicovschi, cu cristale de gips și rareori cu urme de pești. La adâncimea de aproximativ 20 m, dela granița superioară, apare un strat care trece în unele locuri de 0-20 m, format din materii ruginii închise feruginoasă cu gips; același strat în: unună capătul argilelor, având în jos depozite bogate de scoici de *Ostrea* (*Ostrea gryphoides* ?), uneori *Pelecypoda*, *muna Venus*, *Cytherea*, rareori *Pecten* și a. până la 100 m.

4. Argile marnoase cenușii și albicioase-cenușii și depozite de calcar cu moluște mici de *Spaniodontella*, *Leda* și *Ervilia*, jos; *Unio*, *Limneus*, *Planorbis*, mici *Hydrobia*, rareori *Spaniodontella*, aproape 52—55 m peste granița inferioară și multe moluște de *Spaniodontella*, sus, grosimea până la 60—63 m.

5. Argile marnoase colorate pestriț, uneori foioase, și depozite de calcar marnos cenușiu deschis. Jos urme de mici *Pholas*; în partea de sus depozite bogate în scoici: *Pholas usfjurtensis*, *Ervilia ex. gr. trigonula*, *Tapes af. vitalina*, *Syndesmya* mici *Cardium*, *Buccinum*, *Hydrobia etc.* până la 30—35 m.

6. Argile cenușii cu *Syndesmya reflexa*, *Cardium praeplicatum* și a. (sarmaticul inferior) 6 m.

7. Strate de marne, argile marnoase și depozite de calcar cu *Tapes gregaria*, *Bulla lajonkaireana*, *Trochus*, *Modiola volhynica*, *Macra ponderosa*, *Cardium fittoni*, *C. obsoletum* și a. (sarmaticul mijlociu) p. la 15—20 m.

La suprafață, între depunerile diluviale, s'au găsit mai ales scoici de *Macra*, de tipul *M. caspia*.

Pe țărmul mării se pot distinge bine următoarele terase:

1. Terasa superioară, înaltă de 25—40 m, acoperită de depuneri argilo-nisipoase cu scoici caspice de tip „*chwalenschi*” (fără *Cardium edule*).

2. Terasa inferioară, de 6—7 m altitudine, conține depuneri caspice cu *Cardium edule*.

Aceste două terase se observă și pe țărmul de apus al golfului Kaïdak, unde ele se ridică peste o câmpie litorală formată de nisip.

Vânturile dominante în această parte sunt cele de apus și de răsărit. Cele dintâi ridică, celē din urma coboară nivelul apei în golful M. Kultuk și Kaïdak.

Umiditatea aerului în golful Kaïdak ziua atingea până la 70%.

Din punct de vedere economic, regiunea golfului M. Kultuk și Kaïdak prezintă un mare interes, mai ales în privința pisciculturii.

Șlemco Roman

* * *

W. I. Krokos și W. G. Bondartschuk, *Über die quartären Ablagerungen des nordöstlichen Teils des Asowschen Meeres*. Ukrainian Academy of sciences.

Symposium edited as a Memorial to the Late Academician P. A. Tutkowsky. Vol. I. 1931. Kiew, pp. 167—183. (Articol scris în limba ucraineană cu un rezumat german).

În studiul de față, rezultatul cercetărilor făcute în 1929 pe țărmul M. Azow, în regiunea Taganrog-Mariupil și în regiunea orașului Ieisk (pe țărmul de sud al colțului de NE al M. Azow), autorii dau o scurtă privire asupra stratigrafiei depozitelor quaternare. S'a putut constata existența unei terase (menționate mai înainte de Socolow) dealungul țărmului de N al M. Azowului. În regiunea Morskoie lângă terasele e de aproape 1 km, La gura râului Sambek, lângă Wareniwka, ea se lățește până la 2,5 km. Lângă Bezsergeniwka ea se îngustează și, la apus de sat, ea atinge abia 0,5 km lățime.

În cuprinsul regiunii Taganrog lățimea acestei terase variază între $1\frac{1}{2}$ și 3 km. La apus de gura limanului Mius, aproape de satul Weselo-Woznesenskoie, terasa se lățește simțitor, atingând o lățime până la 10 km, pentru a se îngusta din nou spre SW. Înălțimea acestei terase oscilează între 13—25 m alt. relativă. Platoul care o mărginește spre N. are o altitudine de 50—70 m. Terasa (numită de autori: *caspică*) e formată din formațiuni argilo-nisipoase cu *Paludina diluviana*, *Corbicula fluminalis* etc. și acoperită de o serie de loessuri.

La baza terasei se află calcar sarmatic (sarmaticul mijlociu sau superior). Ea se observă și pe malurile limanului Mius, unde atinge o lățime de 0,5—1 km.

Cumpăna apelor, care desparte limanul Mius de Mare, prezintă o parte a platoului dealungul căruia, spre Mare și spre liman, se întinde *terasa caspică* sub forma unei fâșii înguste. Din această cauză părerea lui N. Sokolow că toată cumpăna apelor între limanul Mius și Marea Azovului ar fi formată numai din depunerile cu *Paludina diluviana*, nu poate fi împărtășită.

Din punct de vedere geologic, regiunea studiată e formată din paturile neogene (sarmaticul mijlociu și superior și din pontic) și quaternare.

Calcare din sarmaticul mijlociu au fost observate la o distanță de 2 km la apus de portul Taganrog, la altitudine de 1 m peste nivelul Mării și pe malul drept al limanului Mius.

Calcare din sarmaticul superior au fost găsite în golful Gordiewoi și pe malul drept al limanului lângă satul Otrady. În ele s'a găsit *Mactra bulgarica* și *Mactra Caspia*.

Calcare prontice cu multe Congerii se deschid pe țărmul drept al limanului, lângă satul Paramoniwka

Depozitele quaternare sunt reprezentate prin roce argilo-nisipoase cu *Paludina diluviana*, *Corbicula fluminalis* și *Cardide caspice* și prin seria loessurilor care le acopere.

Depunerile cu *Paludina diluv.* sunt formate din roce argiloase sus și nisipoase jos și sunt acoperite de o serie de loessuri.

În unele cazuri loessul se află pe suprafața erodată a acestor depozite.

N. A. Sokolow s'a exprimat că moluștele caspice (*Cardium*, *Adacna*, *Dreissensia rostriformis*) sunt caracteristice pentru regiunea Taganrog. În nisipurile limanului Mius el a găsit exclusiv o faună de apă dulce cu *Paludina*, *Unio*, *Planorbis*. Autorul a găsit în deschiderile de pe ambele maluri ale limanului Mius (*Lakedemoniwka*, *Malomikolaiwska*, *Otrady*) pe lângă forme de apă dulce, *Cardide caspice*.

Admițând că cumpăna limanul Mius-Marea Azovului e formată în întregime din nisipuri cu *Paludin* și lut roșcat-brun, N. A. Sokolow a tras concluzia că valeducă a limanului Mius s'a format după depunerea lutului roșcat-brun,

Cercetările autorului au scos în evidență că depunerile caspice apar pe ambele maluri ale limanului Mius numai sub forma unei benzi-terase înguste. Deci valea lim. Mius s'a format înainte de existența basinului cu fauna caspică.

În ce privește altitudinea nivelului basinului cu fauna caspică, autorul e de acord cu Sokolow. El n'a trecut de 15 m peste nivelul actual al Mării Azow.

Loessurile care acopere depunerile cu *Paludina diluv.* și depunerile caspice cu *Cardium* sunt formate din trei orizonturi de loess, despărțite prin benzi de soluri fosile.

Grosimea primului orizont de loess oscilează între 1,60 (*Bezsergeniwnka*) și 6,80 m la apus pe portul *Taganrog*; în mijlociu 4,60 m.

Al doilea orizont de loess are o grosime între 1,60 m (*Nataliwnka*) și 7,30 m (*Budeniwnka*); în mijlociu 4,40 m.

Pe când al treilea orizont are o grosime mijlocie de 3,4 m, oscilând între 1,20 (*Budeniwnka*) și 5 m (*Bezsergeniwnka*).

În privința vârstei acestor orizonturi de loess, după *Krokos*, ar fi, de sus în jos: *Loessul Würm II*, *Würm I* și *Riss*, adică orizontul imediat de peste *Morena*. Primul sol fosil ar data din perioada interstadială *Würm I — Würm II*, iar al doilea din perioada interstadială *Riss-Würm*.

Depunerile cu *Paludina diluviana*, *Corbicula fluminalis* și *Didacna trig.* din reg. studiată sunt acoperite de aceste trei orizonturi de loess.

Prin urmare, vârsta depozitelor cu Paludina diluv. și Corbicula fluminalis ar fi interglacialul Mindel-Riss. În acest timp basinul unit Ponto-Azovic a stat în legătură cu M. Caspică. La sfârșitul per. interglaciare Mindel-Riss, poate chiar și la începutul înaintării ghețarului Riss, s'a format, din cauza unei înălțări a solului, terasa, pe care a început să se depună loessul Riss.

În ce privește afirmarea lui *P. A. Prawoslawlew* că am avut o transgresiune recentă a *M. Azovului*, urmată de o regresie, după părerea autorilor ea e greșită, deoarece scoicile recente ale *M. Azovului* nu sunt decât rămășițele culturale din apropierea satelor de pescari; pe când în locurile nelocuite nu le găsim. Dacă într'adevăr, ar fi avut loc o transgresiune recentă, atunci urmele ei s'ar fi păstrat sub forma unei noi terase, iar cernozeumul ar indica urme de sărături. Așa ceva însă nu se observă.

Țărmurile abrupte, precum și o lunecare continuă a masselor dealungul suprafeței depozitelor argiloase cu *Paludina diluv.* pledează pentru o scufundare contemporană a reg. țărmului.

Totodată trebuie remarcat că în unele puncte orizonturile inferioare de loess se află sub nivelul Mării Azow (*Weselo-Woznesensc*) și limanului *Mius* (*Nataliwnka*).

* * *

Șlemco Roman

G. I. Brătianu: Recherches sur Vicina et Cetatea-Albă. (Bucarest 1935, pg. 195, VIII planches).

Deși *G. I. Brătianu* reia în acest studiu cercetările cu privire la timpurile medievale ale coastelor nordice și apusene ale Mării Negre, expuse și în alte lucrări, insistând în special asupra *Vicinei*, despre care s'a mai ocupat și mai înainte (*Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine* t. X, 1923, pg. 113—190), la care mai adaugă informațiuni și unele interpretări ale izvoarelor despre *Cetatea Albă*.

Urmărindu-se mai ales informațiunile în legătură cu istoria bisericii și cu aceea a comerțului din părțile apusene ale Pontului, reiese în mod lămurit însemnătatea ora-

șului *Vicina*, ce trebuie deosebit, după părerea autorului, de *Ditzina*, un râu identificat de Thomaschek cu Kamcicul de astăzi, a cărui vărsare în mare este între Varna și Mesembria. Căutând să precizeze primele mențiuni ale Vicinei la scriitorii bizantini, autorul inzistă în deosebi asupra informațiilor cuprinse în „*Alexiada*” scriitoarei Ana Comnena, unde se povestesc faptele tatălui său în legătură cu expedițiile împotriva Pecenegilor. După o bătălie pierdută de împărat, Cumanii și Pecenegii, neînțelegându-se asupra prăzii, se iau la luptă și Pecenegii sunt aruncați cu mari perdiri pe malul marelui lac *Ozolimne*, aproape de „o sută de coline”: în vecinătatea acestui lac se varsă mari fluvii, pe care plutesc către sud corăbii de comerț

Pentru identificarea *Ozolimnei*, autorul preferă părerea propusă de d-l N. Iorga, că această numire corespunde cu marele lac Razim.

Fiind vorba de o precizare, credem noi că în nici un caz nu poate să fie luată în considerare ipoteza d-lui N. Grămadă, că *Ozolimna* ar fi un nume indigen dat sub o formă grecizată de scriitoarea bizantină și că sub această formă s'ar ascunde numirea de *Ezerele Ialomîței* [Codrul Cosminului II—III (1925—1926) pg. 85—97 : *Ozolimna*—Așezarea *Ozolimnei*—Origina numelui].

Că nu poate să fie un nume indigen ca cel propus mai sus o arată și faptul că o asemenea numire topică se găsește dată și sânelui de mare în care se varsă Niprul. [P. I. Schafarik ; *Slavische Alterthümer*, Leipzig 1843, I, pg. 502 : Die türkischen Völkerschaften geben dem Dniepr den Spottnamen *Uzu, Uzi, Ozi, Oza, Joza*, woran auch der Meerbusen, in welchen er fällt, den Namen *Ozolimna*, erhielt]. Deci rezultă că numirea este turanică și ea se mai păstrează chiar și astăzi în numirea localității *Uzlina*, de pe malul brațului Sf. Gheorghe, la nord-est de satul și ghiolul Morughiol, — și în acela a celor două lacuri cuprinse în aceeași direcțiune între brațele Sf. Gheorghe și Sulina : *Ghiolul Uzlina* și *Ghiolul Uzlina mică*. [Vezi harta hidrografică a deltei Dunărei. Ridicările făcute în anii 1909—1911 de serviciul pescărilor, — anexată de lucrarea : Dr. Gr. Antipa : *Câteva probleme științifice și economice privitoare la Delta Dunărei*, în An. Ac. rom. memoriile secțiunii științifice seria II, tom. XXXVI (1913—1914).

Credem că lacurile de astăzi trebuie să fi fost odinioară mult mai mari, de oarece treptat treptat s'au mai împotmolit, — și că numai aici este de căutat și de identificat localitatea *Ozolimna* așezată, după afirmarea scriitoarei bizantine, lângă cele „o sută de coline”. Cine cunoaște bine întreaga regiune așa zisă a Cotului Bugeacului, cuprinsă între brațul Sf. Gheorghe, marele lac Razim și o linie ce ar merge de la Isaccea și s'ar opri spre Babadag, nu poate să se mai îndoiască că numai aceasta poate fi regiunea celor o sută de dealuri, fiindcă într'adevăr mameloanele ce se văd în această întreagă regiune sunt așa de dese și de multe încât puteau să facă impresia a o sută de dealuri, chiar dacă în realitate n'ar fi afins numărul de o sută. D-l G. I. Brățianu înclină spre această soluțiune (pg. 22—23).

În ceia ce privește populațiunea de la *Vicina*, ce se găsea numai în această regiune, ea trebuie să fi fost un fel de mozaic de fel de fel de neamuri.

„Fonctionnaires et marchands grecs, aventuriers russes et petchénegues, paysans valaques devaient se côtoyer journallement dans les ruelles primitives de Dristra et de Vitzina ; d'autres éléments s'y ajouteront plus tard. Il est bien difficile d'affirmer l'existence d'une nationalité précise à l'exclusion de toutes les autres” (pg. 26).

Deși pomenită încă în veacurile XI și XII, nu se poate trage totuși nici o concluziune precisă asupra locului unde anume se găsea *Vicina*, pe baza tuturor

felurilor de informațiuni din această vreme, cu toate că autorul crede că numai în această regiune pare să fi fost așezată. „Une ville situées au Sud du delta actuel pour-
vait fort bien, il y a quelques siècles, être entourée par des ramifications du fleuve
et des lacs qui ont disparu aujourd’hui. Il faut surtout observer avec attention
la région du bras de St. Georges : le massif montagneux de Bech-Tépé est entouré
par une ceinture de lacs (Razelm, Babadag) qui s’avancent très loin à l’intérieur des
terres et communiquent entre eux par des canaux. Est-ce que cette presque île orien-
tale de la Dobrogea ne serait pas la *isola Vecinae*, l’île de Vicina des cartes mé-
dievales, et le fleuve de Vicina ne représente-t-il pas ces annexes méridionales du
Delta danubien ?” (pg. 68).

Numele Vicinei apare între 1260 și 1280 ca reședința unui episcopat și pe
care, oricât ar fi încercat Selzer să-l situeze prin Cuban, nu poate să fie decât în
Dobrogea; acestui episcop se adresează un grup de 16.000 de Alani înarmați pentru
a le mijloci intrarea în imperiul bizantin după moartea hanului Nogai. (pg. 38).

În capitolul „Comerțul genovez la Vicina în veacul XIII și politica bizantină
în Bulgaria” se arată că din socotelile comerciale ale acestui oraș se constată că de
aici porneau cereri pentru stofe și metale prețioase, iar în schimb se exporta ceară
și grâu de „*Vezina*”, cu un renume mai mare de cât acela de Varna din Bulgaria.
Însemnătatea comercială a Vicinei rezultă și din faptul că „*existau hyperperi de Vi-
cina*”, sau „*după măsura Vicinei*”, ceea ce arată lămurit că orașul avea măsuri spe-
ciale ca și Pera, Caffa, sau Trebizonda și chiar o monedă specială, fără îndoială imi-
tată după hyperperul bizantin.

Din acest punct de vedere este interesant de constatat că moneda greacă din
Constantinopol este aceea care stăpânește piața Vicinei; mai la nord, în Crimeia,
dominația tătarască introdusese asprul, pe care-l adoptase și Trebizonda, modificându-l
pentru folosința sa. Pare lămurit că Vicina ar fi fost punctul cel mai nordic din
ținuturile Mării Negre, unde hyperperul ar fi avut curs în mod exclusiv și unde ar
fi fost imitat. (pg. 50—51). — Se espune o întregă situațiune politică din Balcani,
prin care se explică aparițiunea unui scaun arhiepiscopal la Vicina, existând probabil
încă din timpul imperiului de la Niceia.

Urmărindu-se situațiunea Vicinei și a Dobrogei, de la invaziunea tătarască
până la cucerirea otomană, se arată că *Dobrogea și Basarabia sudică au aparținut Pe-
ceniștii până la 1322 iar până la 1322 țării de origine cumână, stăpân în Bulgaria.*

În privința originii lui *Balica* cu reședința la Kavorna, autorul nu face decât
enumeră părerile istoricilor ce susțin originea româncască a lui precum și a aceluia
ce-l cred de origină turcă (Balik).

O părere interesantă caută să se înfățișeze atunci când se arată că în dialectul
turc „dunărean” din Dobrogea s’ar găsi amestecate cele trei straturi ce s’au suprapus
în decursul timpurilor în această provincie : cel mai vechiu format din resturile Pe-
ceniștii sau Cumănilor, peste care a urmat un alt strat anterior invaziunii otomane,
care nu poate să fie format decât de așezarea grupei lui Saru-Saltuk, un aghiotant
al lui Issedin, șef seleucid, alungat din Anatolia cu 10.000 de Turci pe la 1263 și
cărui i-a oferit această ospitalitate Mihail a VIII; peste aceste două straturi s’a
așezat în sfârșit colonizarea intensă cu elemente turcești, în veacul XIV.

Ridicarea Chiliai și Cetății Albe ca serioase concurențe comerciale aduce
decăderea comerțului dela Vicina, cu urmarea firească a disparițiunii complete a cetății
noastre (pg. 82), despre care se mai păstrează unele amintiri încă în veacul XV în
raporturile ce le mai are orașul dobrogean cu Caffa.

Rezerva autorului este așa de mare în ceea ce privește identificarea precisă a locului unde a existat odinioară Vicina, încât se măginește doar să creadă că ea n'a putut să fie de cât în regiunea precizată mai sus cu numele de „*isola Vecinae*” cuprinsă între brațul Sf. Gheorghe și marile lacuri dobrogene, Razim, Babadag etc.

În ultimul capitol D-l G. I. Brătianu, dându-ne cele din urmă informațiuni ce mai amintesc Vicina, ne arată că a făcut pentru identificarea acestei localități chiar o scurtă recunoaștere a ținutului în care presupune să fi fost acest oraș. Pe lângă resturile unor vechi cetăți întâlnite la *Domnița Maria* (Vechea Prislava) și la *Romula* se arată că *Mahmudia* de azi ar fi în locul localității de odinioară *Betesine*; Tătarii din *Mahmudia* ar păstra o tradiție despre existența, în acest sat, a unei vechi fortărețe geneveze, despre care autorul se întreabă „*Emplacement de Vicina ?*” (pg. 91).

Observăm că nu Tătarii sunt cei mai vechi locuitori ai acestei localități, de oarece înainte de venirea lor aici, după emigrațiunea din Crimeea, acest sat era locuit de Moldoveni, numindu-se chiar *Beștepea moldovenească*, cum am arătat noi în studiile: *Cotul Bugeacului, o încercare de reconstruire istorică a unui ținut de hotar dobrogean* în *Analele Dobrogei II* (1921) No. 3, pg. 853—857, precum și *O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea* în *Analele Dobrogei III* (1922) No. 2 pg. 45. De asemenea ni se pare exagerată afirmațiunea că „*aujourd'hui la petite ville de Mahmudieh est habitée par des Tatars*” (pg. 90), când realitatea este că dintre dânșii abia dacă mai sunt câțiva și aceia într-o completă stare de decădere. Prin urmare nu credem că acești Tătari ar putea fi deținătorii unei tradiții în legătură cu trecutul localității, de oarece cei câțiva ce mai există sunt unii din cei mai noi locuitori. Tradițiunea trebuie caută, dacă există, la populațiunea cea mai veche, care este cea românească.

De bună seamă că numai cercetările arheologice pe teren ar putea să aducă lumină sigură în toată mulțimea părerilor despre locul existenței importantei cetăți Dobrogene.

În partea privitoare la Cetatea Albă se discută mai cu seamă chestiunea prezenței Bulgarilor în acest port genevez, pe baza faptului că fratele Angelo de Spoleto a fost ucis de Bulgari aici. Svetoslav ar fi domnit în mod efectiv dincolo de fluviu, numai datorită faptului că stăpânitorul tătar cu care se găsea în alianță i-a permis să ocupe Cetatea Albă, la vărsarea Nistrului: lui i-au lăsat mai apoi în grijă litoralul Dobrogei și al Basarabiei sudice cele două căpetenii tătărești Toktai și Uzbek. După moartea lui Svetoslav și a fiului său Gheorghe al II Terteridul, Bulgaria s'a fărâmiat din nou într-o mulțime de stătulețe.

În cele câteva note asupra Genevezilor în Moldova în secolul XV este cu totul demn de reținut faptul că după căderea Cetății Albe sub Turci și împrăștierea populațiunii orașului, câțiva negustori genevezi și-au găsit adăpost în Moldova, contribuind într-o bună măsură la dezvoltarea comercială a Moldovei în ultima parte a veacului XV.

Urmează două anexe: *Incercare asupra cercetărilor de etnografie balcanică și dunăreană în veacul de mijloc, și Actele notarilor Genevezi de la Pera și de la Caffa (1281—1290) privitoare la Vicina și Cetatea-Albă.*

Prin bogăția informațiunilor și mai cu seamă prin analiza pătrunzătoare a documentelor și logica strânsă în prezentarea concluziunilor, această lucrare se prezintă ca una din cele mai de seamă din literatura noastră istorică privind vremuri și evenimente din întunecosul nostru veac de mijloc.

Al. P. Arbore
profesor-Focșani

NOUȚĂȚI ARCHEOLOGICE DOBROGENE

Histria. Săpăturile d-nei și d-lui Prof. S. Lambrino, au avut ca obiect, în acest an, curățirea completă a terenului plin de dărâmături, din afara cetății, între zid și valuri. Pe terenul acesta se găsesc foarte adesea pietre cu inscripții și elemente arhitectonice utilizate în sec. III la construcția zidurilor de apărare, precum și ruine de clădiri sărace, din vreme târzie, (circa sec.V—VI). De asemeni s'a lărgit zona de săpături din capătul străzii, care dela poarta principală se prelungește în interiorul cetății.

Fig. 1. — Săpăturile neștiințifice din ruinele casei romane dela Costinești

Vadul (Caraharman). D-l Alexandrescu, învățător în acest sat, dărâmand o casă mai veche spre a-și construi una nouă, a găsit în construcție trei pietre cu inscripții: un fragment de architravă lung de circa 0,60 m. cu litere grecești frumoase, un fragment mare de altar cu inscripție latină, înalt de circa 0,70 m. și un fragment de placă frumoasă, tot cu inscripție latină, înalt de circa 0,60 m. Toate inscripțiile, acestea pe care le-am văzut în Septembrie 1935 cu prilejul unei călătorii de cercetări împreună cu d-l Prof. Nicorescu și cu archeologul englez G. A. Short, sunt din epoca romană bună. Ele provin poate din cetatea Histria, care e la câțiva km. de-părtare. E mai puțin probabil ca să fie în legătură cu castelul roman târziu dela marginea satului Vadul. La cererea d-lui Prof. Paul Nicorescu și a subsemnatului de a transporta inscripțiile la Histria, unde e un muzeu, d-l Alexandrescu a răspuns cu toată amabilitatea, punându-ne la dispoziție și un mijloc de transport. Pietrele au fost duse astfel la Histria spre a se adăoga materialului de acolo, care urmează a fi publicat de către d-l Prof. S. Lambrino.

Tomii. Ziarele au adus de curând știrea că d-l I. Micu, conservator al Muzeului din localitate, a găsit în dărâmăturile de pe țărmul mării, în dreptul străzii Cuza Vodă, un relief reprezentând pe un gladiator anume Orestes, cu o inscripție grecească de caracter funerar (*Credința*, nr. 553 din 2. X. 1935).

În cursul lunii Iunie au fost aduse la Muzeul din Constanța, prin grija d-lui

Dr. N. Teodoreanu, directorul oieriei Statului dela Palas, mai multe inscripții grecești și elemente arhitectonice găsite pe valul de piatră, la circa 4 km. spre V de Palas, în apropiere de gara Valul lui Traian, pe porțiunea care străbate moșia oieriei (*Gurentul*, nr. 2641, 12. VI. 1935). Monumentele găsite sunt toate de epocă romană târzie, creștină. Unele au semnul crucii. Printre fragmentele arhitectonice deosebit de interesant e un capitel mare, sculptat cu multă bogăție de foi de acanthus. Transportându-mă la Palas, în cursul aceleiași luni, în tovărășia arheologilor englezi dd. G. A. Short și R. M. Cook, am putut vedea în curtea oieriei și alte elemente arhitectonice de mai mică însemnătate, dar toate de dimensiuni mari, bine lucrate, unele în marmoră, denotând proveniența lor din clădiri importante și bogate. O călătorie până la locul descoperirii mi-a lămurit și rostul acestor piese de clădiri prin excelență orașenești la o atât de mare depărtare de Constanța (circa 10 km.). Au fost aduse din Tomi, care a avut o viață înfloritoare în vremea romană, și utilizate la construcția zidului dintre Mare și Dunăre, cunoscut sub denumirea de valul de piatră. Zidul, de o lungime considerabilă (59 km.), a fost deci construit într'o epocă târzie, în vremea invaziunilor, când era deosebit de trebuincios pentru apărarea provinciei Moesia inferioară.

Tocilescu atribuisese în 1896 această construcție militară împăratului Constantin cel Mare (*Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucarest 1900, p. 182). Din descoperirile de acum rezultă că valul este și mai recent și n'ar fi exclus ca să fie datat în sec. VI, vremea zidului analog al lui Anastasius din regiunea Constantinopolei. Pietrele care permit constatări atât de importante au fost descoperite cu prilejul unor distrugerii. D-l Teodoreanu, ridicându-le și trimițându-le Muzeului din Constanța, le-a salvat dela o dispariție sigură, căci fuseseră scoase din temelii zidului de către sătenii din satele vecine spre a fi întrebuințate la clădit, sau spre a fi transformate în var. Această soartă trebuie să fi avut-o multe altele înaintea lor, fiindcă în val se văd săpături adânci și continui de exploatare radicală pe lungime de câțiva kilometri. În urma intervenției Muzeului Național de Antichități din București autoritățile locale au luat măsuri ca asemenea stricăciuni să nu se mai reape.

În ultimele luni o parte din val, din aceeași regiune, a început să fie explorată în chip științific de către d-l Prof. Th. Sauciu-Săveanu.

Printre antichitățile constănțene mai avem de menționat un pond de plumb emis de cetatea Tomi, având greutatea de 64,85 gr., adică o optime din mina pontică (G. Severeanu, în *Bucureștii*, I (1935) p. 15, fig. 5—6), și mai ales un frumos relief de epocă romană din colecția d-lui V. Canarache (Bucureștii), având dimensiunile 0,57 X 0,45 m. și reprezentând pe eroul trac alături de Cybele. Un monument analog, dar de dimensiuni mai reduse și de o execuție mai puțin îngrijită se află în Muzeul din Constanța. Sunt până acum singurele reliefe cunoscute care prezintă pe Eroul trac în asociație cu Cybele. Piesa din colecția Canarache, prezentată într'o ședință a Societății Numismatice Române din Ianuarie (ct. „*Universul*” și „*Dimineața*”, 22. I. 1-35), a fost publicată de curând de către d-l D. Tudor, fost membru al Școalei Române din Roma (*Cronica numismatică și arheologică*, XI (1935), p. 190 sqq. și pl. V).

Costinești. La circa 1 km. spre N de sat, aproape de țărmul Mării, pe moșia d-lui I. Berindei, primarul comunei Schitul, unde încă de anul trecut am stabilit existența urmelor unui înfins vicus roman, se pot vedea urme de săpături mai vechi, din care locuitorii au scos în diverse rânduri piatra antică spre a o întrebuința, ca de

obicei, la construcțiile moderne. În cursul acestui an o nouă săpătură de acest fel a fost făcută, în același loc, cu permisiunea proprietarului, spre a procura material în scopul construirii unei case de pescari. Acest scop, total neștiințific, a fost din nefericire pe deplin atins: au fost scoase la iveală pietre mari de calcar, în cantitate impunătoare, unele nelucrate, altele ecuarizate cu îngrijire. În locul zidurilor pe care le alcătuiseră aceste pietre se văd acum șanțuri adânci de 0,50 până la 1,70 m., complet goale. Numai după direcția și îmbinarea acestor șanțuri se mai poate avea o idee de planul clădirii distruse. E un complex de încăperi patrulatere, din care două mai mari (7×10 m. și 14×8 m.). Sunt și indicii pentru existența altor camere care n'au fost încă explorate. E vorba de o locuință importantă din satul roman de lângă Costinești, fie o *villa* a unui bogătaş, fie o clădire de caracter public. Tehnica zidurilor e rustică: pietrele nu sunt lipite cu mortar, ci cu lut. Printre pietrele lucrate am

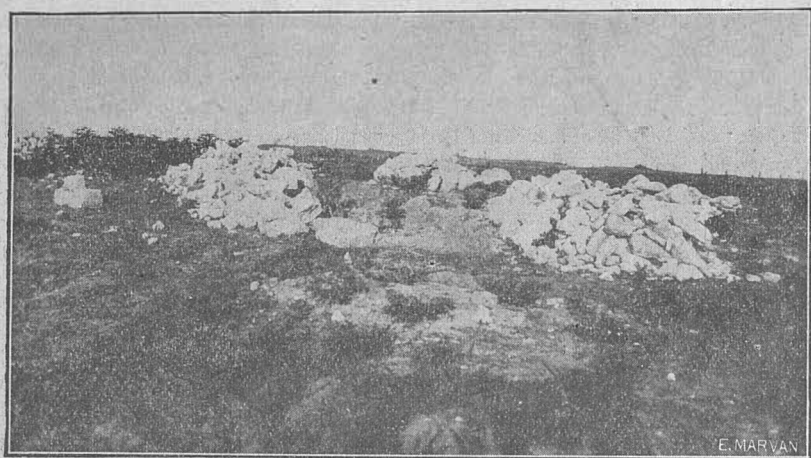

Fig. 2. — Vedere din aceleași săpături dela Costinești

distins un prag de ușă și un fragment de piatră mare de moară făcută din tuf vulcanic. De asemeni am găsit, în țărâna aruncată din șanțuri, cioburi de țigle de vase romane, printre care și *terra sigillata*, precum și mai multe resturi de *dolia*. În timpul săpăturilor s'au descoperit, după cum îmi spun unii dintre săteni, și câteva amfore întregi, care s'ar fi spart în urmă. De asemeni s'au găsit: un ulcior, pe care l-am văzut la pescăria din Costinești, înalt de circa 0,20 m., de formă sferoidală cu fundul foarte strâmt, precum și un văscior de circa 0,10 m. înălțime, cu 2 torți, și o lampă de lut cu un relief neclar. Ultimele două se găseau la un sătean german din Costinești: le-am luat și le-am adus la București.

La 100 m. spre S de aceste săpături ilegale se vede un alt loc din care s'au scos pietre de ziduri antice în același mod. Săpătura e mai superficială (circa 0,50 m. adâncime). Urmele zidurilor ce se vor fi distrus nu se mai pot distinge. Puține pietre sunt lucrate. Celelalte resturi mărunte (cioburi, două crenieni, o monedă de bronz cu ambele fețe șterse) sunt tot de epocă romană.

Suprafața resturilor de așezare antice din această regiune se întinde până la râpa țărmlui Mării, unde se văd în secțiune constituind un strat de peste 2 m. pe

alocuri întrerupt de gropi și mai adânci. Spre V resturile se țin până la vreo 400 m. Spre S, spre Costinești, nu trec decât cu vreo 50 m. dincolo de pescărie. Spre N se întâlnesc pe o întindere mai mare dealungul țărmului.

Callatis. D. G. Severeanu a publicat în revista *Bucureștii*, I. 1935, p. 12 sqq., fig. 1—2, o greutate de plumb, găsită la Mangalia, analoagă celei tomitane menționate mai sus și având valoarea unei semi-uncii (254, 33 gr.). Prezintă în relief numele la genetiv a lui *Apolloodoros*, de sigur numele magistratului care a controlat greutatea înainte de a fi pusă în circulație.

Lângă monumentul Eroilor din centrul Mangaliei s'a dărâmat de curând o casă turcească. În dărâmături am găsit o bucată de marmoră (1,20 × 0,17 × 0,06 m.) cu inscripția grecească de epocă bună în care se poate distinge genetivul numelui *Herodotos* și calificativul funerar *chrestos*. Am depus fragmentul la Muzeul din localitate.

Progresele rezezi ale Mangaliei, care dela modestul aspect al unui orașel turcesc a ajuns să capete înfățișarea unei frumoase stațiuni balneare, au și rezultate mai puțin îmbucurătoare. E vorba de distrugerile de ziduri care au loc foarte adesea, cu prilejul noilor construcțiuni. Una din cele mai recente și mai regretabile din acestea e dărâmarea unei importante porțiuni din însuși zidul de apărare al cetății Callatis, situat pe locul d-lui Dr. Ghimpeanu lângă judecătoria. Am văzut locul acela tocmai în momentul când zecile de blocuri mari prismatice ale zidului fuseseră scoase dela locul lor și pregătite spre a fi utilizate ca material nou de construcție. Faptul e grav și cu atât mai dureros cu cât d-l Dr. Ghimpeanu e un fruntaș intelectual al localității, căruia importanța monumentului pe care l-a distrus nu-i era necunoscută, mai ales că e vorba de una din cele mai interesante descoperiri arheologice, pe care d-l Prof. Sauciuc Săveanu le făcuse în ultimii ani (*Dacia*, III—IV, p. 435 sqq.; cf. *Noutățile arheologice dobrogene 1932—1934* din *Analele Dobrogei*, XV, 1934).

Șabla. Cu prilejul vizitei pe care am făcut-o la farul de aci, am constatat că țărmul e acoperit pe o întindere de câteva sute de metri cu resturi de așezare antică. Cele mai multe resturi aparțin epocii romane și bizantine. Sunt demne de menționat mai ales zidurile considerabile de castel, făcute cu mortar, care se văd în imediata apropiere a farului. Dar am găsit și cioburi grecești clasice cu ornamente roșii pe negru. Aci s'au descoperit în vremea străpânirii bulgare și două inscripții, una elenă clasică din sec. V—IV a. C. și alta bizantină conținând un nume turanic și nu este exclusă posibilitatea ca la Șabla să fi fost localitatea *Carum portus* sau *Caria* poменită de izvoarele literare (cf. G. Popa-Lisseanu, *Cetăți și orașe greco-romane din noul teritoriu al Dobrogei*, București 1914, p. 50 sq.).

Caliacra. Acest frumos promontoriu a fost puternic fortificat în epoca bizantină. În afară de zidurile de lângă far, conservate pe o înălțime încă destul de impunătoare și având o poartă în șicană, mai există încă două linii de fortificații care bazează succesiv țărmul spre vârful promontoriului. Cea mai din afară din aceste linii are forma unui *vallum* cu zid și cu turnuri puternice. Movila de pietre care se vede pe acest *vallum*, imediat lângă drumul actual la dreapta mergând spre promontoriu, reprezintă ruinele unui astfel de turn.

Dionysopolis. Resturile antice dela Balcic sunt greu de cercetat, fiindcă, în tocmai ca la Constanța și la Mangalia, ele se află situate exact sub orașul modern. În plus, o mare parte din ele s'au distrus prin modificările naturale ale terenului, care se află așezat în pantă și e foarte friabil. Diferite descoperiri întâmplătoare din epoca antebellică au dat la iveală aci monumente de cea mai mare însemnătate, pre-

cum e vestita inscripție a lui Acornion privitoare la regele get Burebista. Dar cercetări sistematice nu s'au putut încerca atât din cauza dificultăților amintite mai sus, cât și din lipsa fondurilor. În ultimii ani Balcicul intrând într'o fază de înflorire deosebită, mulțumită energiei și destoiniciei d-lui G. Fotino, primarul orașului, și vicepreședinte al Camerei, zile bune au venit și pentru arheologia dionysopolitană: Des-coperirea întâmplătoare a unor ruine și a câtorva obiecte vechi, printre care figurează și un relief roman, precum și dorința de a organiza și a înzestra un Muzeu local, l-au determinat pe d-l Fotino să prevadă în bugetul comunei un fond pentru săpă-

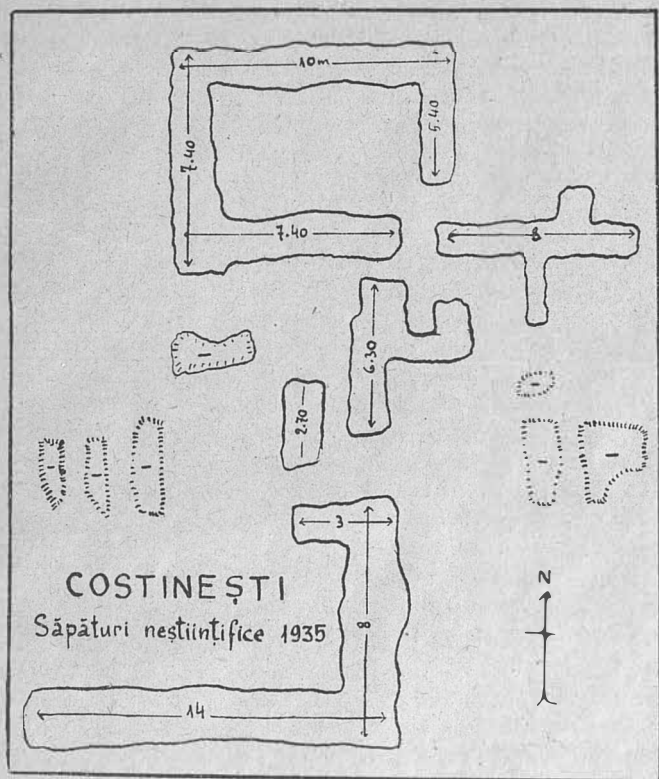

Fig. 3

turi arheologice. Pentru executarea acestor săpături d=sa s'a adresat Asociației „Vasile Pârvan“ a foștilor membri ai Școlii române din Roma, care numără în sânul său pe cei mai mulți dintre arheologii români. Comitetul Asociației a delegat pe d-l Vladimir Dumitrescu, Docent universitar și Director-delegat al Muzeului Național de Antichități. Săpăturile s'au făcut pe acropolea vechei Dionysopolis, în apropiere de biserica Sf. Gheorghe și imediat lângă vila d-lui General Gavrilescu, unde s'a dat peste zidurile unei clădiri romano-bizantine, de o grosime de ca. 1,20 m. păstrate până la o înălțime de peste 3 m. Zidurile sunt bine construite, cu mortar. După părerea d-lui Prof. P. Nicorescu ele aparțin unei basilici. În sprijinul acestei interpretări vine și orientarea exact V—E a zidurilor, care se continuă pe sub vila d-lui

Gavrilescu în direcția E până la râpa podișului pe care se află acropolea. În săpături s'a găsit, printre alte obiecte, un fragment de capitel corintic bizantin.

D-l Dumitrescu a început săpături și în afară de oraș, în tumulul mare, care constituie punctul trigonometric de lângă aeroport. Această movilă care, de sigur, e în legătură cu necropola cetății Dionysopolis, a fost săpată până la o adâncime de 6 metri. Sfârșindu-se fondurile, lucrările au fost întrerupte, rămânând să fie reluate în anul viitor.

Ecrenê. În această localitate balneară, aproape de plajă, se află o mică terasă peste care s'a improvizat modestul restaurat cu numele de „Papura”. După relațiunile date de proprietarul restaurantului, exista la extremitatea dinspre Mare a terasei o movilă, care a fost săpată complet de către lucrători, cu prilejul construirii restaurantului. În moviță s'ar fi găsit 13 morminte de înhumajie, scheletele respective fiind apoi îngropate în valea râului vecin. Scheletele se aflau așezate cu capetele spre E. În cele 13 morminte s'ar fi găsit diferite obiecte, printre care trei monete de bronz, despre care nu mi s'au putut da precizuni. În locul unde a fost movița se văd diferite pietre mari și mici și se găsesc cioburi de epocă romană. Fragmente de cărămizi și de cioburi romane se găsesc și împrejurul terasei.

Terasa e străbătută în lățime, de la N la S, de un zid, din care a fost despropiată o porțiune cu prilejul construirii pivniței restaurantului. Zidul astfel scos la iveală se poate încă vedea în pivniță: e constituit din blocuri mari ecuarizate, de calcar conchilifer, în dimensiuni de $1,20 \times 0,70 \times 0,55$ m., bine alăturate, fără mortar.

În general se pare că e vorba de o importantă construcție funerară din vremea romană.

Durostorum. În primul volum (I, 1935, p. 37 sqq.) din revista *Bucureștii* a Muzeului Municipal din capitală, d-l N. A. Mușmof, cunoscutul numismat dela Sofia publică în românește un articol privitor la un tezaur de peste 10 kg. de monete bulgărești din sec XIV găsite în 1933 de d-l P. Papahagi la Silistra, în grădina publică.

În acelaș volum din *Bucureștii* (p. 7 sqq. și fig. 2—3) d-l dr. G. Severeanu publică în nemțește o comunicare despre două importante pumnale de aur preistorice găsite în 1929 de către un țăran la „20 km. N de Silistra”, în satul „Măcin”, într'un tumul. Numele acestui sat, atât în jud. Durostos, cât și în jud. Constanța, mi-e total necunoscut. Pe harta pe care o dă autorul, locul e precizat în județul Constanța în apropiere de satul Mârleanu. Dar aceasta nu înseamnă de loc „20 km. nördlich von Durostorum (Silistra)”, ci peste 60. Având în vedere aceste nepotriviri, e de dorit ca d-l Severeanu să caute să afle precis locul descoperirii celor două pumnale care, fără acest element topografic, își pierd din valoarea lor arheologică și așa destu de compromisă prin faptul că au ajuns în colecția particulară a d-lui Severeanu pe calea atât de nesigură a comerțului de antichități. În cazul că toate elementarele exigențe științifice sunt satisfăcute, prezența în Dobrogea a celor două pumnale, de un caracter vădit oriental, capătă o semnificație deosebită. Ele ar constitui cele mai caracteristice documente ale importului oriental spre gurile Dunărei în epoca eneolitică sau cel mai târziu la începutul vârstei Bronzului.

Abrittus. Această importantă cetate, de la Abtat (jud. Caliacra), în apropierea căreia a perit eroic împăratul Decius și fiul său, apărând imperiul împotriva Goților, și care a constituit un episcopat în primele veacuri ale vremii creștine, se întinde pe un platou foarte mare înconjurat de cătura unei văi mlăștinoase, în mijlocul unei

din cele mai singuraticke regiuni ale stepei dăbrogane. Săpăturile au fost începute aci în 1916 de către regretatul G. G. Mateescu. Războiul însă le-a întrerupt înainte de a se ajunge la rezultate mai însemnate. Zidul cetății, după cum l-am văzut de curând, este scos la iveală din loc în loc prin săpăturile de atunci și mai ales prin explorările actuale ale țăranilor din împrejurimi, cari scot piatra ca dintr'o carieră. Se pare că acest zid, construit într'o vreme târzie din pietre mărunte și mortar, n'a avut nicio dată placaj de pietre mari ecuarizate. Contrastând cu întinderea enormă a cetății, zidul are un aspect foarte modest și sărăcăcios. E ca un simbol al vremurilor de nevoi și de mari necazuri, când a fost construit spre a stăvili necontenitele atacuri barbare.

Tropaeum Traiani. Săpăturile de aci, întrerupte încă dinainte de război, au fost reluate în ultima vreme, cu mijloace foarte reduse, de către d-l prof. P. Nico-

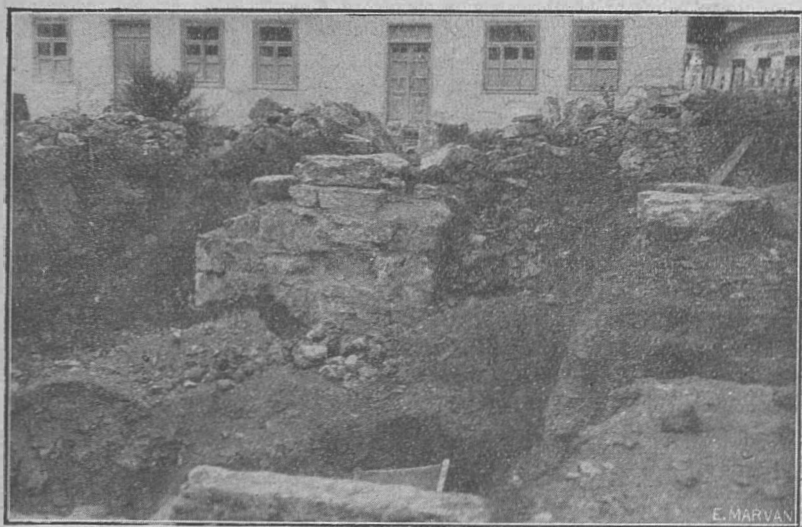

Fig. 4. — Golul lăsat în zidul cetății Callatis prin distrugerile recente de pe locul d-lui Dr. Ghimpeanu

rescu. D-se a reușit să scoată la iveală laturile de S. ale cetății cu toate turnurile. Deasemeni a săpat și în interiorul cetății, făcând, printre altele, descoperiri interesante în Basilica Forensis, cel mai frumos edificiu din Tropaeum Traiani.

Ziarele au publicat în primăvară știrea că un grup de excursioniști conștanțeni ar fi descoperit între satele Ghiolpunar și Viișoara din apropiere de Adamclissi un „tunel” lung de peste 2 km., înalt până la un stat de om, cu teren nisipos și stâncos, cu „urcușuri și scoborișuri” (*Curentul și Universul*, 25/V 1935). Nu se pomenește nimic despre eventualele obiecte ce s'ar găsi în acest „tunel”. După toate elementele descripției, e, fără îndoială, vorba de o peșteră naturală și nici decum de o construcție romană, cum spune notișa din ziare. Totuși știrea poate fi interesantă și din punct de vedere arheologic. O cercetare a peșterii din partea unui specialist ar putea duce eventual la descoperiri importante de resturi de viață omenească din epocile preistorice.

Capidava. Săpăturile d-lui Gr. Florescu, conferențiar universitar, au continuat

și în acest an cu asiduitate, ducând la descoperirea unor noi inscripții romane și la lărgirea zonei libere din preajma frumoaselor ziduri ale cetății. Pe șantierul de lucru a fost clădită și o locuință pentru conducerea și supraveghierea mai lesnicioasă a lucrărilor și pentru adăpostirea materialului provenit din săpături. E de remarcat că în mare parte aceste realizări au fost făcute prin mijloacele personale ale d-lui Florescu, un caracteristic exemplu de sacrificiile cu care sunt suplinite adesea absențele bugetare de la capitolul săpăturilor arheologice.

Aegyssus. Pe platoul de la V. de Tulcea, unde a fost cazarma reg. 33 infanterie și unde terenul e grăzav de răscolit de războiu, a fost probabil vechia cetate *Aegyssus*. Pe marginea dinspre Dunăre a platoului am găsit, pe lângă cioburi romane, mai multe cioburi de epocă La Tène getică, lucrute cu mâna și prezentând un luciu brun ori negru. Existența acestor cioburi acolo confirmă concluzia mai veche că *Aegyssus* a fost o fortăreață getică înainte de a deveni tracă și apoi romană (cf. V. Pârvan, *Getica*, p. 62, etc.).

Malcoți. În luna Aprilie s'a descoperit întâmplător în via sătencei Virginia Păsat o ulciță de lut conținând 52 monete de argint romane, unele din vremea lui Traian. Monetele au fost ridicate de către autorități (cf. *Universul*. 5. V. 1935).

Domnița Maria (Prislava). Un zid de epocă romană, construit cu mortar, s'a descoperit în ruptura unei râpi din mijlocul satului. Face parte probabil din incinta cunoscutei cetăți romane din localitate.

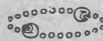
Mahmudia. Cetatea de la V. de acest țârg, pe malul brațului Sf. Gheorghe, foarte răscolită de tranșee bulgare și de obuze rusești din timpul ultimului războiu, și care, în ce privește antichitatea, a fost identificată cu *Salsovia* (V. Pârvan, *Salsovia*, București 1906, p. 25), este privită de către d. prof. Univ. G. I. Brătianu *Recherches sur Vicina et Cetatea-Albă*, Bucarest 1935, p. 91), ca cea mai convenabilă pentru a fi eventual identificată, printre ruinele de cetăți din Dobrogea de N, cu vestita și enigmatică cetate medievală *Vicina*.

Dunavățul de sus. Cetatea romano-bizantină dintre Morughiol și Dunavățul de Sus scăpase până acum de distrugerii moderne. Am constatat însă pe alocuri sondajii recente pentru exploatarea pietrei din ziduri. Dacă autoritățile vor proceda și aci cu indiferență ca în alte părți, nu va fi de mirare să constatăm pe viitor progrese însemnate pe calea distrugerii. În volumul d-sale citat aci mai sus, d. G. I. Brătianu înclină a identifica această cetate cu *Vallis Domitiana* ori cu *Ad Salices*.

Cetatea Zaporojenilor. Construcția acestei fortărețe destul de bine conservată, mulțumită izolării ei în bălțile Dunavățului, este comparată de d. Brătianu (*loc. cit.*) cu cetatea medievală dela Enisala de lângă Babadag. D-se înclină să o identifice cu *Ad Stoma*. În afară de puține săpături făcute pe vremea lui Gr. Tocilescu, am văzut puține și neînsemnate urme de distrugerii mai noi din partea localnicilor. Explicația nu e decât în împrejurarea că cetatea, situată la egală depărtare de Dunavățul de Jos și de Sarinasuf, la o parte de drumul dintre aceste două, e foarte greu accesibilă altfel decât cu piciorul

Radu Vulpe

Docent la Facultatea de Litere
din București

MULȚUMIRI

Aducem viile noastre mulțumiri următoarelor instituțiuni și persoane, care au binevoit a sprijini bănește tipărirea acestui număr din „Analele Dobrogei“ :

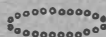
Primăria Constanței (D=1 H. Grigorescu)	20.000 Lei
Prefectura Constanței (D=1 Tr. Bellu)	1000 Lei
Nistor, propr. Casimcea	300 Lei

Aducem totodată viile noastre mulțumiri și următorilor abonați, cari au binevoit a achita abonamentul pe anul 1934 și astfel ne-au dat puțința a îmbogăți revista cu un număr de clișee :

1. Arbore Al. P., prof. Focșani	16. Lăzărescu Tr., magistrat, Chișinău.
2. Biblioteca I. L. Caragiale a liceului Mircea, Constanța.	17. Dumineca Poporului, București.
3. Coriolan G. Directorul liceului Mircea, Constanța.	18. C. N. Mateescu. prof., R. Vâlcii.
4. D. M. Cădere, prof. Iași.	19. Oct. Mărculescu, Cavarna.
5. I. Constantinescu, prof. Iași.	20. Ministerul Muncii.
6. Călinescu R. I. prof. București.	21. Nistor, propr., Casimcea.
7. Focșa D. pensionar, Constanța.	22. Prefectura de Constanța.
8. D. Frangopol, chimist, Const.	23. Perdichi Stere, Balcic.
9. Grigorescu I., Ferma Buda Ploești.	24. Pușcaru C., Pomârla.
10. Hașotti, avocat, Bazargic.	25. Rizescu Ion, prof., Constanța.
11. Colonel Ionescu M. Dobrogeanu Câmpulung.	26. Strajan V., medic, Sulina.
12. Jelescu Paul, prof. Cernăuți.	27. Stoicescu C., inginer, Iași.
13. Karadja C. I. Consul, Berlin.	28. Sarafidi H., medic, Constanța.
14. Kirileanu G. T., București.	29. Tibacu Gh. inspector general Constanța.
15. Lescovar, propr., Constanța.	30. Țimiraș D=tru, avocat, C=ta.

Revista rămânând și anul acesta datoare la tipografie, facem un apel călduros către d=onii abonați să binevoiască a=și achita abonamentul, înlesnind prin aceasta și posibilitatea unei apariții mai dese, potrivită cu bogăția colaborărilor.

DIRECȚIA

anul 2014

Colecția „**Analele Dobrogei**“, de la anul V încoace, numerele izolate și abonamentele se pot cere d-lui C. Brătescu, prof. universitar, Cernăuți.

PREȚUL 100 LEI

www.minac.ro